

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДЕПАРТАМЕНТ НАУКИ І ОСВІТИ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ (ВІЙСЬКОВОЇ) АДМІНІСТРАЦІЇ

ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА
БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМЕНІ С.З. ГЬЖИЦЬКОГО

ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«НАУКОВИЙ ЦЕНТР ДИДАКТИКИ МЕНЕДЖМЕНТ-ОСВІТИ»

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ПРАВА ЛЮДИНИ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ: СУЧАСНИЙ
СТАН, ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ»**

19 квітня 2024 року

ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

м. Харків

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Департамент науки і освіти
Харківської обласної державної (військової) адміністрації
Державний біотехнологічний університет
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького
Харківська обласна громадська організація
«Науковий центр дидактики менеджмент-освіти»

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ПРАВА ЛЮДИНИ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ: СУЧАСНИЙ
СТАН, ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ»

19 квітня 2024 року

Харків
«Право»
2024

УДК 342.7:321.231.14

П 69

Редакційна колегія:

Михайлов В. М., доктор технічних наук, професор; **Серік М. Л.**, кандидат технічних наук, доцент; **Москаленко О. В.**, доктор юридичних наук, професор; **Дуюнова Т. В.**, доктор економічних наук, кандидат юридичних наук, доцент; **Коваленко О. О.**, доктор юридичних наук, професор; **Коверко Ю. А.**, кандидат економічних наук, доцент; **Шерстюк С. В.**, кандидат економічних наук, доцент; **Нагаєв В. М.**, доктор педагогічних наук, професор; **Ковач О.В.**, кандидат юридичних наук; **Ковач Д. Л.**, кандидат юридичних наук.

Конференцію включено до Переліку міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференцій у 2024 році згідно з листом ІМЗО МОН України від 04.01.2024 № 21/08-7

П 69

Права людини в глобалізованому світі: сучасний стан, шляхи реалізації та механізми захисту [Електронне видання]: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, 19 квітня 2024 р. / Держ. біотехнологічний ун-т. – Харків, 2024. – 540 с. – Електронні текстові дані. – Режим доступу : <http://btu.kharkov.ua/nauka/konferentsiyi/>

ISBN 978-617-8411-51-0

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на всеукраїнську науково-практичну конференцію «Права людини в глобалізованому світі: сучасний стан, шляхи реалізації та механізми захисту», яка відбулась у Державному біотехнологічному університеті 19 квітня 2024 року.

Матеріали подані в авторській редакції. Автори тез несуть повну відповідальність за достовірність інформації, що в них висвітлюється, а також за відповідність матеріалів нормам законодавства, моралі та етики.

УДК 342.7:321.231.14

© Державний біотехнологічний університет, 2024

ISBN 978-617-8411-51-0

ЗМІСТ

ПРОГРАМА	12
ПЕРЕДМОВА	18
СЕКЦІЯ 1. ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ В ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРІ	
Агаларова К. А	
Захист прав і свобод людини у історичному вимірі.....	20
Грекул-Ковалик Т. А.	
Соціальний захист студентів-юристів на Буковині (1918-1940 рр.).....	23
Демків О. Б., Марусяк Т. С.	
Правосвідомість українського суспільства в умовах воєнного стану.....	27
Іванова Г. С.	
Базові чинники правового статусу людини: історичний аспект.....	30
Міносян А. С., Варипаєв О. М.	
Нищення нації: український контекст.....	33
Самбор М. А.	
Розвиток ідей про права, свободи та інтереси людини у майбутньому людства.....	36
Шевченко О. О.	
Історично-правові передумови виникнення інституту відповідальності за порушення використання земельних ділянок поза їх цільовим призначенням.....	40
СЕКЦІЯ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ	
Булавина С. Є.	
Діяльність правоохоронних органів із забезпечення реалізації прав людини.....	43
Бобонець Є., Божидай І. І.	
Нормативно-правові засади захисту громадян в умовах ведення військових дій.....	47
Вадімов А. П.	
Теоретичні та методологічні прояви прав і свобод людини як запорука ефективної дії норм права.....	51
Гетьманцева Н. Д.	
Рівність прав і можливостей як сутнісна властивість трудового права.....	55
Голіна В. В.	
Безпека дорожнього руху – гарантія захисту прав людини в Україні.....	59
Гуцуляк О. І.	
Професійне самоврядування в сфері охорони здоров'я: що змушує вагатися представників медичних професій.....	62
Джура Х. Ю. Поняття соціальної функції держави.....	67

Ковач Д. Л.	
Право людини на безпечне для життя та здоров'я довкілля: загальнотеоретична характеристика.....	72
Ковач О. В.	
«Пільги» і «привілеї» як засоби забезпечення прав людини: теоретико-правовий аспект.....	75
Клеріні Г. В.	
Право людини на безпечне довкілля в умовах війни.....	81
Кухар О. В.	
Розвиток національної стратегії України у контексті прав людини.....	84
Мальцев В. В., Олійник В. О.	
Конституційне регулювання надзвичайного стану: баланс між національною безпекою та правами людини в контексті війни в Україні...	87
Мацука В. М.	
Гендерна рівність та стереотипи.....	91
Микитюк В. О., Микитюк С. О.	
Мобінг як елемент порушення трудових прав працівників.....	94
Миронюк О. І.	
Теоретико-правове дослідження гендерно зумовленого насильства.....	100
Нагорна В. І.	
Право на свободу мирних зібрань в сучасних умовах.....	103
Рибак Н. В.	
Мета оцінювання ефективності трудового законодавства.....	106
Різенко О. В.	
Захист прав громадян шляхом медіації.....	111
Русаль Л. М.	
Право на працю в умовах воєнного стану в Україні.....	114
СЕКЦІЯ 3. ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ	
Барсук М. А.	
Перспективи створення концепції забезпечення різноманіття та інклюзивності в системі правосуддя України.....	118
Гаврилюк В. О.	
Види завдань соціального захисту працівників публічної служби та їх сутність.....	122
Головань Т. Г.	
Захист прав викривачів як умова ефективності протидії та запобігання корупції.....	127
Дем'янченко А. С.	
Перспективи запровадження адміністративної відповідальності за порушення права на рівний доступ до державної служби.....	130

Епель О. В.	
Адміністративна процедура як механізм реалізації соціальних прав: сучасний стан, виклики та перспективи.....	133
Кайло Р. І.	
Засада соціального партнерства у контексті соціального захисту військовослужбовців в Україні.....	139
Карпюк А. В., Чистяков В. О.	
Охорона лісового фонду України: проблеми правового регулювання.....	142
Клеріні Г. В., Семененко К. А.	
Механізм забезпечення захисту прав людини в діяльності органів державної влади.....	147
Корольова А. А.	
Адміністративно-правове регулювання переходу на відновлювані джерела енергії.....	150
Костенко В. Г.	
Проблематика тенденцій використання неоліберального підходу в сфері праці (зайнятості) щодо державних службовців.....	153
Кульгавець Х. Ю.	
Правовий статус посадових осіб ЗВО в контексті запобігання корупції..	158
Лук'янчиков О. М.	
Строки звернення до суду та захист інтересів працівника.....	160
Меркулов П. Ю.	
Загальні аспекти єдності та диференціації кадрового забезпечення нотаріусів.....	164
Міненко С. І.	
Гарантування прав і свобод громадян у контексті впровадження електронного врядування.....	170
Півненко Л. В., Півненко І. В.	
Дотримання прав людини в діяльності Національної поліції України.....	174
Пікуль В. П.	
Право на працю державних службовців: наукова інтерпретація.....	178
Подорожна Н. В.	
Органи самоорганізації населення як механізм реалізації прав і свобод людини в Україні.....	183
Росавіцький О. О.	
Військове право, Україна – виклики сьогодення.....	187
Россіхін В. В., Россіхіна Г. В., Бугакова О. В.	
Соціальне партнерство у системі діяльності публічних службовців.....	189
Стасів Н. С.	
Реалізація права на отримання пенсії померлого члена сім'ї у взаємодії з органами публічної влади	193

Шапінко В. Г.	
Особливості випробування під час вступу на державну службу.....	197
СЕКЦІЯ 4. РОЛЬ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	
Загороднюк Д. А.	
Онлайн-деліберація, політичний краудсорсинг, стейкхолдерство: сучасні обличчя партисипаторної демократії.....	201
Горєлова В. Ю.	
The role of the institution of electronic public services as a guarantee of human rights in Ukraine.....	206
Коверко Ю. А.	
Правове забезпечення гендерної рівності у вищій освіті.....	209
Нагаєв В. М.	
Громадська організація в освітньо-науковому просторі як генеза демократизації громадянського суспільства.....	213
СЕКЦІЯ 5. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	
Бабич Н. О.	
Особливості змісту федерального закону США «Про соціальний захист».....	219
Білоцерківська Н. Г.	
Міжнародна допомога в контексті реалізації права на освіту в умовах воєнного стану.....	223
Бондарчук Д. О.	
Міжнародні стандарти захисту дітей від проявів сексуального насильства.....	227
Васюта В. Р.	
Міжнародний досвід регулювання питання виробництва та збуту наркотичних засобів.....	232
Дуюнова Т. В.	
Проблеми імплементації міжнародних стандартів прав людини на національному рівні.....	235
Кіріяк О. В.	
Ukrainian migration surge: impact on Slovak republic.....	239
Коваленко О. О.	
Соціальний діалог: актуальні проблеми гармонізації законодавства України з <i>ACQUIS ЄС</i>	242
Мелех Б. В.	
Деякі питання професійного представництва в Європейському суді з прав людини.....	245

Мельник Н. В.	
Закріплення прав людини в міжнародно-правових документах.....	249
Павліченко О. В.	
Відповідність нормативно-правових актів ветеринарної сфери міжнародним стандартам праці, аналіз та рекомендації щодо покращення ситуації.....	253
Півненко Л. В., Холод О. О.	
Міжнародні механізми захисту прав людини.....	258
Сізокрилов М. В.	
Забезпечення прав людини в Боснії і Герцеговині як проблема на шляху євроінтеграції.....	262
Терещук М. М.	
Механізми парламентського захисту прав людини в європейських країнах.....	264
Фісун В. В.	
Захист права власності у повоєнний період: досвід Боснії і Герцеговини.....	268
Шамраєва В. М.	
Особливості міжамериканської регіональної системи захисту прав людини.....	271
СЕКЦІЯ 6. ЗАХИСТ ПРАВ, СВОБОД І БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ	
Авдєєва Г. К.	
Штучний інтелект і права людини: проблеми законодавчого врегулювання.....	276
Бондаренко С. Ю.	
Співвідношення понять «відомість» та «дані» в інформаційному праві.....	280
Брулевич В. В.	
Захист від кіберзлочинності та забезпечення приватності в цифровій сфері.....	284
Дубовик О. В.	
Правове регулювання забезпечення інформаційної діяльності судів загальної юрисдикції.....	289
Євтєєва Д. П.	
Тенденції розвитку законодавчої регламентації кримінально-правової охорони інформаційної безпеки дітей.....	293
Жибак А. А.	
Захист прав людини на онлайн-платформах ЄС.....	296
Кожушко В. В.	
Вплив інформаційної війни на глобалізаційні процеси: виклики та перспективи.....	301

Кизима П. В.	
Свобода вираження поглядів та державна таємниця.....	303
Лінік С. О.	
Види юридичної відповідальності за правопорушення в інформаційній сфері.....	305
Негребецький В. В.	
Інноваційні методи та цифрові технології захисту прав свобод і безпеки людини в інформаційній сфері: огляд криміналіста.....	309
Соколовська С. Ю.	
Свобода вираження поглядів у соціальних мережах.....	313
СЕКЦІЯ 7. ЗАХИСТ ПРАВ НАЙБІЛЬШ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ	
Белуга Ю. М.	
Набуття статусу дитини з інвалідністю внаслідок війни.....	315
Борюшкіна О. В.	
Особливості становища людей похилого віку в українському суспільстві.....	319
Бутрин-Бока Н. С.	
Окремі питання щодо правового статусу дитини в умовах воєнного стану.....	323
Винарчик О. П.	
Можливість захисту особою своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів під час воєнного стану в порядку окремого провадження (на прикладі актуальної судової практики).....	326
Гоц-Яковлева О. В.	
Необхідність адаптації пенсійної системи України до викликів сьогодення.....	331
Капітан О. І.	
Реалізація права на цивільний захист населення як важлива функція держави.....	334
Кубрак О. В.	
Дещо про права та свободи жінок з інвалідністю.....	338
Павліченко О. В., Париловський О. І.	
Соціальний захист жінок в Україні.....	341
Пижов О. М.	
Щодо питання права ветеранів на адаптацію.....	346
Тімченко А. А., Войціховський А. В.	
Права жінок у мусульманському світі.....	348
Топоркова М. М.	
Захист прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.....	352

Середа О. Г.	
Актуальні питання трудової міграції в Україні: сучасний стан та перспективи.....	354
Яковець І. С.	
Державна підтримка ВІЛ-експонованих дітей.....	358
Ярошенко О. М.	
Social protection of internally displaced persons in Ukraine	360
СЕКЦІЯ 8. ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ У ПРИВАТНО-ПРАВОВІЙ СФЕРІ	
Белоусов В. Д.	
Проблемні питання соціальної роботи як виду професійної діяльності в умовах війни.....	366
Вапнярчук Б. В.	
Щодо оплати праці наукових працівників в Україні.....	371
Василенко С. М.	
Судовий захист права власності на окупованій території.....	374
Вац О. І.	
Правовий захист права на працю в умовах приватно-правових відносин в Україні: проблеми та перспективи.....	378
Ващук Я. С.	
Порядок відшкодування шкоди внаслідок ДТП.....	381
Гарасимків Л. І.	
Щодо правового забезпечення гендерної рівності у трудових правовідносинах в Україні.....	386
Гура М. В.	
Комп'ютерна гра як розважальна комп'ютерна програма.....	390
Дума О. О.	
Some issues of organizing labor relations under martial law	394
Жигилій С. П.	
Особливості комерційної таємниці як складової трудових відносин.....	396
Картавих В. В.	
Щодо питання інтеграції медіації у локальне законодавство.....	401
Костюченко О. Є.	
Незмінність правової природи та соціального призначення трудового права в умовах воєнного стану.....	404
Кузнецова К. І.	
Медіація як альтернатива у вирішенні приватно-правових спорів.....	407
Кузьменко Г. В.	
Основні властивості правового регулювання соціального захисту творчих працівників.....	411
Кучма О. Л.	
Соціальне страхування домашніх працівників: перспективи розвитку законодавства.....	414

Кухар К. О.	
Мобінг у трудових відносинах: сутність та характерні ознаки.....	417
Лубінець Д. В.	
Свобода праці працівників критичної інфраструктури	422
Маліборська А. М.	
Фінансові активи як об'єкт цивільних прав.....	424
Мельник К. Ю.	
Окремі проблеми правового регулювання щорічних відпусток.....	427
Могілевський Л. В.	
Поняття та ключові відмінності норм трудового права від інших соціальних норм.....	432
Москаленко О. В., Купріянова А. О.	
Забезпечення права на працю освітян, як складова забезпечення соціального захисту в умовах воєнного стану.....	435
Пижова М. О.	
Проблема забезпечення балансу прав роботодавців та працівників у контексті встановлення умови NON-COMPETE.....	439
Пушкарьов Є. К.	
Трудова функція спортсмена – обов'язкова умова трудового контракту.....	443
Росолов В. В.	
Щодо правової природи відшкодування моральної шкоди у трудових правовідносинах.....	448
Рильова В. В.	
Розірвання трудового договору у випадку неплатоспроможності роботодавця: реалії сьогодення.....	452
Смірнов С. М.	
Приватні військові компанії як інструмент агресивних режимів для дестабілізації регіонального та світового порядку.....	456
Спаських Ю. В.	
Питання захисту права працівника щодо приватності на робочому місці.....	459
Тихонович О. Ю.	
Безпечні і здорові умови праці: реалії сьогодення.....	463
Тушницька В. М.	
Особливості реалізації трудових прав в умовах воєнного стану.....	468
Христин І. О.	
Проблеми захисту прав людини під час переміщення в автотранспорті в сучасних умовах.....	472
Шерстюк С. В.	
Оренда земельної ділянки, яка перебуває у постійному користуванні, в умовах дії воєнного стану.....	475

СЕКЦІЯ 9. ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Гученко К. В.

Доцільність внесення змін щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи бойовій обстановці в контексті кримінальної відповідальності за дезертирство.....479

Ковальчук О. Я.

Information and legal support for balancing the interests of justice and human rights protection.....484

Кондратов Д. Ю.

До питання про кримінально-правову охорону права на особисту таємницю людини.....487

Костюченко А. В.

Стан і тенденції насильницької злочинності в США.....491

Крушинський С. А.

Проблеми реалізації права підозрюваного на оскарження повідомлення про підозру в об'єднаному кримінальному провадженні.....496

Максименко А. В.

Проблеми вдосконалення механізму захисту прав дітей: практичний аспект.....500

Мельник Г. Г.

Дотримання конституційних прав людини за умов використання матеріалів контррозвідувальної діяльності у кримінальному провадженні.....505

Михайліченко Т. О.

Забезпечення медичною продукцією та ТОТ: професійний обов'язок чи колабораційна діяльність?.....509

Панасюк Т. І.

Інформаційна безпека потерпілих від воєнних злочинів.....513

Плисюк Н. М.

Кваліфікуючі ознаки окремих умисних вбивств за умов обтяжувальних обставин за кримінальним законодавством України.....517

Присяжна А. В.

Захисник як суб'єкт доказування під час досудового розслідування.....523

Романов М.

Life imprisonment: is there a possibility to protect human rights?.....528

Старинець П. Р., Маслов М. С., Довгополий Є. І.

Напрями удосконалення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду в Україні.....532

Телефанко Б. М.

Особливості кримінальних справ в умовах воєнного стану.....536

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕПАРТАМЕНТ НАУКИ І ОСВІТИ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ (ВІЙСЬКОВОЇ)
АДМІНІСТРАЦІЇ**

ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ**

**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ
МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМЕНІ С. З. ГЖИЦЬКОГО**

**ХАРКІВСЬКА ОБЛАСНА ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«НАУКОВИЙ ЦЕНТР ДИДАКТИКИ МЕНЕДЖМЕНТ-ОСВІТИ»**

ПРОГРАМА

Всеукраїнської науково-практичної конференції

**«ПРАВА ЛЮДИНИ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ:
СУЧАСНИЙ СТАН, ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА МЕХАНІЗМИ
ЗАХИСТУ»**

**19 квітня 2024 року
Харків**

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Михайлов Валерій Михайлович, проректор з наукової роботи Державного біотехнологічного університету, доктор технічних наук, професор

Серік Максим Леонідович, проректор з науково-педагогічної роботи Державного біотехнологічного університету, кандидат технічних наук, доцент

Москаленко Альона Вячеславівна, декан факультету менеджменту, адміністрування та права Державного біотехнологічного університету, доктор юридичних наук, професор

Дуюнова Тетяна Василівна, завідувач кафедри права та європейської інтеграції Державного біотехнологічного університету, доктор економічних наук, кандидат юридичних наук, доцент

Коваленко Олена Олександрівна, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового права імені професора О. І. Процевського, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, доктор юридичних наук, професор

Коверко Юлія Андріївна, в.о. завідувача кафедри права Львівського національного університету ветеринарії медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, кандидат економічних наук, доцент

Шерстюк Світлана Валеріївна, заступник декана факультету менеджменту, адміністрування та права Державного біотехнологічного університету, кандидат економічних наук, доцент

Нагаєв Віктор Михайлович, професор кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування Державного біотехнологічного університету, доктор педагогічних наук, професор

Ковач Олена Валеріївна, доцент кафедри права та європейської інтеграції Державного біотехнологічного університету, кандидат юридичних наук

Ковач Денис Леонідович, доцент кафедри права та європейської інтеграції Державного біотехнологічного університету, кандидат юридичних наук

Захід відбудеться 19 квітня 2024 року в онлайн форматі із використанням сервісу Google Meet

Доступ до заходу: <https://meet.google.com/icy-wytn-riu>

Початок роботи: о 10:00

Загальний таймінг

9:40-10:00 – реєстрація учасників

10:00-10:45 – урочисте відкриття конференції, вітальні слова

10:45-12:45 – пленарне засідання

12:45-14:30 – виступи учасників, обговорення

14:30-15:00 – підведення підсумків, закриття конференції

Регламент роботи

Доповіді на пленарному засіданні – до 15 хв.

Виступи та запитання під час обговорення доповідей та повідомлень – 5 хв.

Робочі мови – українська, англійська.

ПЛАН РОБОТИ КОНФЕРЕНЦІЇ

9:40 – 10:00 РЕЄСТРАЦІЯ УЧАСНИКІВ, УРОЧИСТЕ ВІДКРИТТЯ КОНФЕРЕНЦІЇ

10:00 - Інформація Голови організаційного комітету конференції, проректора з наукової роботи Державного біотехнологічного університету, д-ра техн. наук, професора, Заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії України **Михайлова Валерія Михайловича**

10:05 – 10:10 – вітальне слово **Кудряшов Андрій Ігорович**, в.о. ректора Державного біотехнологічного університету, кандидат технічних наук

10:10 – 10:15 – вітальне слово **Гришина Юлія Миколаївна**, професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення Київського

національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор, народний депутат України 9-го скликання

10:15 – 10:20 – вітальне слово **Васильєв Андрій Анатолійович**, заступник директора Департаменту науки і освіти Харківської обласної державної адміністрації – начальник управління науки, вищої, професійної освіти та кадрового забезпечення, кандидат юридичних наук, доцент

10:20 – 10:25 – вітальне слово **Москаленко Альона Вячеславівна**, декан факультету менеджменту, адміністрування та права Державного біотехнологічного університету, доктор юридичних наук, професор

10:25 – 10:30 – вітальне слово **Зеленська Людмила Дмитрівна**, декан факультету історії і права Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, доктор педагогічних наук, професор

10:30 – 10:35 – вітальне слово **Коверко Юлія Андріївна**, в.о. завідувача кафедри права Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького, кандидат економічних наук, доцент

10:35 – 10:40 – вітальне слово **Дуюнова Тетяна Василівна**, завідувач кафедри права та європейської інтеграції Державного біотехнологічного університету, доктор економічних наук, кандидат юридичних наук, доцент

10:45 – 12:30 ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Модератори:

Дуюнова Тетяна Василівна, завідувач кафедри права та європейської інтеграції Державного біотехнологічного університету, доктор економічних наук, кандидат юридичних наук, доцент

Ковач Олена Валеріївна, доцент кафедри права та європейської інтеграції Державного біотехнологічного університету, кандидат юридичних наук

Спікери:

10:45 – 11:00 **Ярошенко Олег Миколайович**, проректор з навчально-методичної роботи Національного юридичного університету імені

Ярослава Мудрого, член-кореспондент Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор
«SOCIAL PROTECTION OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE»

11:00 – 11:15 Мельничук Наталія Олексіївна, заступник директора з науково-педагогічної роботи Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор юридичних наук, професор
«ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ВІДПУСТКИ БЕЗ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»

11:15 – 11:30 Могілевський Леонід Володимирович, проректор Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор
«ПОНЯТТЯ ТА КЛЮЧОВІ ВІДМІННОСТІ НОРМ ТРУДОВОГО ПРАВА ВІД ІНШИХ СОЦІАЛЬНИХ НОРМ»

11:30 – 11:45 Пижова Марина Олександрівна, проректор з наукової роботи Державного податкового університету, доктор юридичних наук, доцент
«ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ПРАВ РОБОТОДАВЦІВ ТА ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ У КОНТЕКСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ УМОВИ NON-COMPETE»

11:45 – 12:00 Коваленко Олена Олександрівна, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового права імені професора О. І. Процевського Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, доктор юридичних наук, професор
«СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ACQUIS ЄС»

12:00 – 12:15 Мельник Костянтин Юрійович, завідувач кафедри трудового та господарського права Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор
«ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЩОРІЧНИХ ВІДПУСТОК»

12:15 – 12:30 Нагаєв Віктор Михайлович, професор кафедри менеджменту, бізнесу і адміністрування Державного біотехнологічного університету, доктор педагогічних наук, професор, директор харківської обласної громадської організації «Науковий центр дидактики менеджмент-освіти»

**«ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ В ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ
ПРОСТОРИ ЯК ГЕНЕЗА ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО
СУСПІЛЬСТВА»**

**12:30 – 12:45 Телефанко Богдан Миколайович, професор кафедри
права Львівського національного університету ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С. З. Гжицького, кандидат юридичних наук, професор
«ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ»**

12:45 ВИСТУПИ УЧАСНИКІВ

**14:30 – 15:00 ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ,
ЗАКРИТТЯ КОНФЕРЕНЦІЇ**

ПЕРЕДМОВА!

Шановний колего! Наукове видання публікується за підсумками проведення Всеукраїнської науково-практичної конференції на тему: "Права людини в глобалізованому світі: сучасний стан, шляхи реалізації та механізми захисту" (19-квітня 2024 р.), що була організована кафедрою права та європейської інтеграції Державного біотехнологічного університету в онлайн форматі на платформі Google Meet з метою обміну науковими доробками, думками та досвідом, напрацьованим закладами вищої освіти України в період сучасних викликів та загроз.

Звернення науковців до проблематики прав людини, які є не лише фундаментом будь-якого цивілізованого суспільства, але й орієнтиром, за яким ми повинні рухатись і розвиватись у всіх сферах суспільного життя. У сучасному світі права людини залишаються важливою складовою соціальної справедливості, життєво необхідними умовами стабільного та гуманного суспільства. Глобалізація відкриває нові можливості й разом з тим посилює існуючі виклики в контексті захисту прав людини.

Перша всеукраїнська науково-практична конференція стала платформою для високоякісного обговорення нагальних проблем в галузі реалізації й захисту прав людини, дала можливість обмінятися досвідом, висловити свої думки та знайти спільні шляхи розв'язання складних проблем, пов'язаних із захистом прав людини в глобалізованому світі.

За підсумками обговорення наукових доповідей учасники конференції мали можливість зробити внесок у формування стратегії та рекомендацій щодо підвищення ефективності захисту прав людини як на галузевому, національному, так і на міжнародному рівнях.

До оргкомітету конференції надійшло 134 матеріали від науковців, здобувачів вищої освіти та фахівців-практиків. Усього було зареєстровано 150 учасників з Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Кіровоградської, Львівської, Одеської, Полтавської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької, Чернігівської областей.

Оргкомітет конференції висловлює щире подяку всім учасникам конференції, авторам, що надіслали свої доповіді та продемонстрували

зацікавленість проблематикою захисту прав людини в глобалізованому світі.

Бажаємо всім учасникам конференції мирного неба, творчого натхнення, плідної праці задля забезпечення правової доктрини України новими науковими доробками!

*З найкращими побажаннями
та високою надією на майбутні успіхи*

*декан факультету менеджменту,
адміністрування та права Державного
біотехнологічного університету, доктор
юридичних наук, професор*

Олена МОСКАЛЕНКО

СЕКЦІЯ 1. ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ В ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРІ

Агаларова К. А.

кандидат соціологічних наук, доцент
Державний біотехнологічний університет

ЗАХИСТ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В ІСТОРИЧНОМУ ВИМІРІ

Захист прав і свобод людини є одним з найважливіших аспектів сучасного суспільства. Протягом історії людство пройшло складний шлях у боротьбі за захист цих прав. У цих тезах розглянемо історичний аспект розвитку захисту прав і свобод людини та визначні міжнародно-правові механізми, які сприяли цьому процесу.

Вже в давніх цивілізаціях, таких як давній Єгипет, Месопотамія та Індія, були форми правового захисту прав людини. Наприклад, закони Хаммурапі в Месопотамії в 18 столітті до н.е. містили норми, що гарантували рівність перед законом та захист від насильства. Відомо, що ще в Давній Греції і Давньому Римі з'явилися перші форми захисту прав людини. Зокрема, у Римській імперії існували закони, які гарантували права громадян. Також варто згадати Кодекс Хаммурапі в Давньому Вавилоні, який містив закони, що регулювали взаємини між людьми. Тож відомо і про величезний вплив релігійних доктрин на погляд прав людини. Релігійні доктрини таких релігій, як християнство, іслам і буддизм, включають принципи, які сприяють захисту прав людини. Наприклад, Християнська доктрина наголошує на значенні людської гідності і принципі рівності перед Богом.

Епоха Просвітництва також відіграла важливу роль у формуванні сучасних принципів захисту прав людини. Такі філософи, як Джон Локк, Вольтер і Жан-Жак Руссо, розвивали ідеї про незаперечні права людини, такі як право на життя, свободу і власність.

Серед історичних прикладів захисту прав і свобод людини, які мають велике значення для сучасного розуміння цих питань відносяться такі, як Magna Charta (1215 рік). Це один із перших документів, які визначали права і свободи людини. Вона була підписана королем Яківом I в Англії і встановлювала обмеження на владу монарха, гарантувала право на справедливий суд та забороняла безпідставне утримання в полоні. Декларація незалежності США (1776 рік). В Декларації незалежності США стверджувалось, що всі люди мають незаперечні права на життя, свободу. Цей документ став важливим кроком у визнанні прав людини як невід'ємної частини суспільства.

З заснуванням міжнародних організацій у XX столітті, були створені міжнародні організації, спрямовані на захист прав людини. Однією з найвідоміших є Організація Об'єднаних Націй (ООН), яка ухвалила Всесвітню Декларацію прав людини 1948 року. Цей документ визначає основні права і свободи, які мають бути гарантовані кожній людині.

Європейська конвенція про захист прав людини, яка була прийнята у 1950 році, є ще одним важливим міжнародним інструментом захисту прав людини. Вона створює систему судового контролю за порушеннями прав людини в Європі.

Якщо звернутися до прикладів успішного захисту прав людини, то можемо сказати, що в історії існують численні приклади успішного захисту прав людини. Наприклад, боротьба за громадянські права в США, яка призвела до прийняття Закону про громадянські права 1964 року. Також варто згадати боротьбу за права жінок, яка призвела до прийняття різних міжнародних документів, таких як Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

У 1993 році був створений Міжнародний трибунал у Гаазі для розслідування та карання воєнних злочинів, злочинів проти людяності та

злочинів війни. Цей трибунал відіграв важливу роль у притягненні до відповідальності осіб, які порушували права людини.

Ці приклади демонструють, як історичний досвід боротьби за права і свободи людини, який мав великий вплив на сучасні міжнародно-правові механізми. Але, незважаючи на досягнуті успіхи, захист прав людини все ще стикається з викликами. Наприклад, конфлікти, тероризм і кіберзлочинність становлять загрозу правам людини. У майбутньому, важливо продовжувати розвивати міжнародні механізми захисту прав людини та забезпечувати їх ефективне виконання.

Важливою складовою аналізу та розуміння проблем, що виникають в сфері захисту прав людини є соціологічні дослідження. Соціологи досліджують соціальні процеси, взаємодію людей та структури, які впливають на захист прав і свобод людини. Ці дослідження допомагають виявити причини порушень прав людини, а також розробити ефективні механізми їх захисту. Загалом, соціологічні дослідження в сфері захисту прав людини допомагають розкрити складні соціальні процеси та взаємозв'язки, які впливають на захист прав і свобод людини. Вони допомагають розробити ефективні механізми захисту та усунення соціальних нерівностей. Соціологічні дослідження стають важливим інструментом для розуміння та покращення ситуації з правами людини в суспільстві.

Таким чином, захист прав і свобод людини є невід'ємною частиною сучасного світу. Історичний вимір захисту прав людини включає релігійні, філософські та міжнародно-правові аспекти. Міжнародні організації та документи, такі як ООН та Європейська конвенція про захист прав людини, грають важливу роль у забезпеченні захисту прав людини. Однак, виклики і перспективи вимагають подальшої роботи над зміцненням захисту прав людини у майбутньому.

Грекул-Ковалик Т. А.
кандидат юридичних наук
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ НА БУКОВИНІ (1918–1940 РР.)

Міжвоєнний період для Чернівецького університету – це період його румунізації, час досить радикальних організаційно-правових перетворень в умовах світової економічної кризи. Тому увага до соціальних проблем студентів університету була одним із найважливіших завдань його керівництва.

Соціальний захист студентів університету у міжвоєнний період здійснювався шляхом надання стипендій, безкоштовних місць для проживання у гуртожитках, медичної допомоги тощо. Згідно із Законом «Про організацію університетського навчання» від 9 грудня 1933 р. було передбачено створення так званого «Університетського правління», яке складалося з 4-х відділень: 1) соціальної допомоги (утримання гуртожитків та їдальні); 2) медичної допомоги (стаціонарне лікування студентів); 3) спорту (фізичний розвиток студентської молоді), з 1935 р. – відділення військової справи та спорту; 4) інформаційне відділення професійної орієнтації університетської молоді, (бюро (біржа) праці) [2, р. 30].

Студенти юридичного факультету румунської національності, які були матеріально незабезпеченими та здавали екзамени регулярно, мали право на отримання стипендій чи неповних стипендій (50 % стипендії). Стипендії надавалися лише на основі конкурсу. Конкурс на отримання стипендії проводився щороку з 1 по 15 жовтня і складався з усного та письмового екзаменів з румунської мови та літератури, історії та географії Румунії, а також із предметів, які кандидат вивчав на останньому році навчання у ліцеї – для першокурсників; письмового та усного екзаменів з

предметів, які кандидат пройшов у попередньому році навчання на факультеті – для студентів інших курсів [5, art. 5, art. 9].

У 1921 р. з нагоди урочистої інавгурації король Фердинанд I пожертвував 200 000 лей Чернівецькому університету. Ці кошти університетський сенат повинен був розподілити між матеріально незабезпеченими студентами незалежно від національності та віросповідання. Так, було створено «Фонд-Кароль-Фердинанд» [1]. З коштів даного фонду передбачалися 10 стипендій по 1000 лей щорічно протягом 4 років (серед них – 3 стипендії для студентів юридичного факультету). Для отримання даної стипендії студенти повинні були подати до 15 квітня 1921 р. ряд документів. Це і свідоцтво про безробітність, і довідки, що вони є студентами Чернівецького університету, і документи про належність до румунського громадянства.

У 1923–1924 навчальному році на юридичному факультеті лише 11 студентів отримували стипендії, що складало 4,64 % від загальної кількості студентів факультету (всього на факультеті того року навчалось 237 студентів). У наступному навчальному році кількість стипендіатів зменшилася до 10 (600 лей на місяць), хоча чисельність студентів юридичного факультету зросла майже на третину і складала 378 студентів. Протягом 1938–1939 навчального року держава надала 180 стипендій по 1500 лей для Чернівецького університету. Серед них 40 стипендій для студентів юридичного факультету.

Цієї підтримки, однак, було мало. У різні роки румунського періоду історії юридичного факультету державними стипендіями забезпечувалися не більше як 10 % студентів. Так, у 1937 р., коли кількість студентів юридичного факультету досягла 936, стипендію отримували лише 42 студенти-юристи.

За невідвідування навчальних курсів і практичних занять без поважних причин, за неуспішне складання екзаменів у встановлені строки стипендіат втрачав стипендію [5, art. 11].

Малозабезпечені студенти мали право на безплатне поселення в університетські гуртожитки, при цьому не сплачуючи ні за проживання, ні за опалення, ні за освітлення. Загалом, у 1924–1925 рр. у студентських гуртожитках проживали 195 студентів, із них 53 студенти юридичного факультету [4, р. 7]. У 1937–1938 навчальному році кількість студентів-юристів, поселених у гуртожитки, зросла до 63. Незважаючи на щорічне збільшення студентського контингенту, забезпеченість місцями проживання у гуртожитках була низькою. Так, у 1938–1939 навчальному році місця у гуртожитках отримали 160 студентів та 45 студенток. Кількість студентів, що проживали у гуртожитках цього року складала лише 10,4 % від загальної кількості студентів Чернівецького університету.

Важливою складовою соціального захисту студентів Чернівецького університету було й утримання їдальні. Через брак фінансування діяльність студентської їдальні не задовольняла потреби щорічно зростаючої кількості студентів. Тому студентство заохочувалося до самостійного господарювання на прикладі студентського товариства «Молодь», яке утримувало власне приміщення їдальні для своїх членів [2, р. 305].

29 липня 1921 р. під керівництвом буковинського митрополита Нектаріє було відновлене медичне товариство, яке діяло ще за Австро-Угорщини, але вже з румунською назвою: «Медична допомога для студентів університету з Чернівців». З 1923 р. університетський сенат взяв на себе керівництво медичним товариством, а його утримання здійснювалося за рахунок держави [3, р. 8]. Статистика зареєстрованих медичних процедур, уколів, перев'язок, відвідувань вдома свідчить, що майже 50 % студентів потребували безкоштовної медичної допомоги [2, р. 305].

Важливою подією в університеті міжвоєнного періоду було відкриття будинків відпочинку й оздоровчих таборів. Так, 1934 р. в передмісті Чернівців університет організував для хворих студентів табір. Однак через його маломісткість наступного року табір реорганізовано в оздоровчий центр. У місті Гура-Гуморулуй після переговорів з міською радою університет отримав земельну ділянку, де з 1 червня 1936 р. розпочалось будівництво диспансеру для лікування студентів. І вже на літніх канікулах 1938–1939 навчального року (липень-серпень) тут пройшли курс лікування майже 60 студентів.

З 1935 р. в Чернівецькому університеті відкрито довійську підготовку студентів для посилення моральних якостей студентів, національної свідомості, відчуття відповідальності та дисциплінованості. Довійськова підготовка була обов'язковою для студентів 17–20 років. Протягом 1935–1936 навчального року довійську підготовку пройшли 398 студентів, окрім студентів-теологів, яких було звільнено від її проходження. Та вже з наступного року довійськова підготовка стала обов'язковою для усіх студентів Чернівецького університету. Заняття проводилися щосуботи з 14 до 18 год [2, р. 302].

Отже, соціальний захист студентів був важливим аспектом діяльності Чернівецького юридикуму у міжвоєнний період його історії, однак через складні економічні умови залишався вкрай незадовільним. Незначні суми стипендій та їх мізерна кількість, маломісткість гуртожитків та їдальні, малодоступність безкоштовного медичного лікування та таборів оздоровлення – це неповний перелік соціальних проблем чернівецького студентства.

Список використаних джерел:

1. Відомості з усього світу : [Від Чернівецького університету]. *Голос Буковини*. 1921. № 9. С. 4.

2. Anuarul Universității «Regele Carol II» din Cernăuți. Pe anii de studii 1933/1934–1934/1935–1935/1936. Cernăuți : Institutul de arte grafice «Glasul Bucovinei», 1937. 429 p.
3. Anuarul Universității Regele Ferdinand I din Cernăuți. Anul de studii 1923–1924. Cernăuți : Editura Universității, 1925. 61 p.
4. Anuarul Universității Regele Ferdinand I din Cernăuți. Anul de studii 1924–1925. Cernăuți : Editura Universității, 1925. 146 p.
5. Regulament pentru acordarea de burse înțară și in străinătate. *Monitorul Oficial*. 1923, № 137.

Демків О. Б.

кандидат соціологічних наук, доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка
e-mail: oleh.demkiv@lnu.edu.ua

Марусяк Т. С.

кандидат соціологічних наук, доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка
e-mail: tetyana.marusyak@lnu.edu.ua

**ПРАВОСВІДОМІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Рівень дотримання прав людини є одним із об'єктивних мірил стану розвитку суспільства. Водночас, в умовах воєнної агресії з'являються чинники незалежні від внутрішньосупільних таких як правова культура суспільства, характер політичного режиму чи діяльність правозахисних організацій. В умовах довготривалої війни її наслідки окрім вузькомілітарних виявляються чи не у всіх сферах суспільного життя, включно із правовою сферою, ілюстрацією чого, зокрема, є воєнний стан. Воєнний стан в Україні було введено Указом Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 р. і з того часу було продовжено на наступні терміни низкою рішень парламенту. Відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачається «тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина». Подібна практика є характерною для більшості країн світу. Кроснаціональне порівняння демонструє, що основними правами і

свободами, які мають бути гарантованими державою навіть у час дії правового режиму воєнного стану є право на життя і тілесну недоторканість, право на справедливий суд та принцип презумпції невинуватості, рівність громадян перед законом та право не зазнавати дискримінації. Обмеження решти прав і свобод у тому чи іншому вигляді допускається законодавствами зарубіжних держав. У цій сфері законодавство України відповідає світовій практиці.

В нових умовах в інституційній системі держави посилюється вага силової складової, пріоритетними стають цілі захисту життя населення, державної цілісності та суверенітету. Водночас, екстремальні умови воєнного стану посилюють одвічні дилеми суспільної угоди, встановлюють низку обмежень та розширюють повноваження держави. Війна істотно впливає на індивідуальну та масову свідомість у різних виявах: відбувається її мілітаризація та радикалізація, посилюється патерналізм та, водночас, формуються перебільшені та інфантильні очікування від держави. Спобособом подолання деструктивних явищ у масовій свідомості є легітимація існуючого соціального порядку (зокрема воєнного стану та його умов). В масовій свідомості це означатиме процес визнання чи прийняття суспільством, громадськістю, соціальними групами законності та необхідності обмежень воєнного стану, визнання правомірності, підтримка дій влади в умовах воєнного конфлікту.

Зважаючи на сказане актуальним є моніторинг сприйняття населенням норм та вимог не лише встановлених Законом «Про правовий режим воєнного стану», а й тих, що об'єктивно склалися в умовах війни. У листопаді-січні 2023 року у якості пілотного обстеження стану правосвідомості населення України було проведене онлайн-опитування (N=1116) щодо ставлення населення України до низки неправових практик в умовах війни. Було виявлено, що більшість заходів воєнного стану оцінюються опитаними як збалансовані у вимірі уявлень про їхню

ефективність та ступінь обмеження прав людини. Можемо виділити три групи заходів воєнного стану: 1) Заходи, які оцінюються як ефективні та такі, що неістотно обмежують права людини (блокування інтернет – ресурсів країни-агресора, комендантська година; відмова від проведення виборів); 2) Заходи, які оцінюються як збалансовані (заборона проведення мирних зборів, мітингів, походів, демонстрацій та ін.; обмеження виїзду за кордон військовозобов'язаних чоловіків; імперативна мобілізація; цензура в медіа; заборона на проведення страйків); 3) Заходи, які оцінюються як неефективні (обмеження права на свободу думки, слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань).

Дослідження виявило певні деформації та парадокси правової свідомості населення в умовах війни. У ставленні населення до норм та обмежень воєнного стану поєднується відносно нехтування важливістю інституціалізованих форм громадянської участі у публічному просторі (вільні медіа, політичні вибори, страйки та демонстрації) із пріоритезацією особистої автономності, приватності, права на свободу слова. Наступною деформацією правосвідомості є співіснування у ній двох режимів правової відповідальності: різні форми індивідуальних правопорушень «пересічної» людини в умовах воєнного стану оцінюються більш поблажливо, ніж правопорушення у сфері державного управління чи розподілу ресурсів гуманітарної допомоги. Таким чином бачимо поєднання зворотної сторони патерналізму (посилені вимоги до держави та її представників) із поблажливим ставленням до гнучкості інфраправової сфери приватного життя пересічних громадян. У правосвідомості населення України виявляється двоїстість, яка, з одного боку, відповідає за давним часом деформаціям, пов'язаним із існуванням в стані безправ'я тоталітарного радянського суспільства, з іншого боку, посилюється загрозами та невизначеністю воєнного часу.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 01 січня 2022 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Christie, R. The human security dilemma: lost opportunities, appropriated concepts, or actual change? In *Environmental change and human security: Recognizing and acting on hazard impacts*. Springer Netherlands. 2008. 269 p.
3. Polishchuk V., Chomakhashvili O., Shvets K., Hafych I., Nadiienko O. State Influence on The Formation of Legal Culture Under Martial Law: The Experience of Ukraine. *Qubahan Academic Journal*, 2023. Iss. 3 (vol. 3), pp. 11 – 21
4. Yara, O., & Svitlichnyy, O. Law enforcement functions of the state under the conditions of the state of martial. *Visegrad Journal on Human Rights*, 2023. Iss. 5, pp. 117-121.

Іванова Г. С.

доктор юридичних наук, доцент
Державний біотехнологічний університет
e-mail: gs.ivanova1005@gmail.com

БАЗОВІ ЧИННИКИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Питання дослідження поняття та змісту правового статусу людини здавалося б давно вже досліджене вченими у галузі права, проте продовжує бути актуальним не зважаючи на багатовікову історію становлення праворозуміння даної категорії. Об'єктами дослідження у даному напрямку є питання поняття правового статусу, видів правового статусу особистості, основ закріплення правового статусу, особливостей залежно від різних сфер суспільного життя та правовідносин.

Правовий статус особистості відображає юридичне закріплення досягнутого суспільством обсягу свободи особистості. Правовий статус людини являє собою систему її прав і обов'язків, закріплених у Конституції та інших правових актах. Традиційно в юридичній науці розрізняють такі види правового статусу особистості як загальний, спеціальний та індивідуальний.

Загальний правовий статут передбачає, що обсяг прав, свобод і обов'язків однієї особистості дорівнює обсягу прав, свобод і обов'язків

іншої особистості, незалежно від різниці в їх соціальному, службовому, майновому, сімейному та будь-якому іншому статусі.

Здатність особи мати права та обов'язки відображає зміст такої правової категорії як правоздатність. Так, згідно положень Цивільного кодексу України цивільна правоздатність – це здатність особи мати цивільні права та обов'язки, які в рівному обсязі мають усі фізичні особи від народження, а в окремих випадках і зачаті, але ще не народжені діти.

Реалізація особою прав і обов'язків залежить від обсягу дієздатності, що згідно положень Цивільного кодексу України визначається як здатність фізичної особи своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання. Поняття дієздатність передбачає, що фізична особа усвідомлює значення своїх дій та може ними керувати. Основним критерієм розмежування обсягу цивільної дієздатності є вік особи, залежно від якого фізична особа може мати: повну дієздатність по досягненні 18-ти річного віку; неповну дієздатність у разі перебування у віковій групі від 14-ти до 18-ти років; часткову дієздатність, якщо особа не досягла 14-ти років. Одночасно за наявності таких обставин як психічний розлад, зловживання спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми обсяг цивільної дієздатності фізичної особи може бути обмежений у спеціально передбаченому порядку.

Розглядаючи питання щодо понять правоздатності та дієздатності особи доречно зазначити, що їх формавуння має багатовіковий історичний шлях. Так, ще давньоримські юристи не маючи відповідного сучасного визначення правоздатності користувалися цим поняттям, розуміючи під ним здатність людини бути носієм певних прав. Правоздатність як здатність вільної людини бути носієм прав виникала з моменту її народження, а в окремих випадках могла виникнути і до народження дитини (зокрема у

питаннях спадкування). Правосуб'єктність у рабовласницькому Римі визначалась з урахуванням таких чинників як свобода, громадянство і сімейний стан.

Одночасно давньримські юристи відзначали, що для повноцінного користування благами права однієї правоздатності було замало, оскільки остання передбачала лише наявність прав, а для можливості користуватися правами самостійно фундаментом є наявність дієздатності - здатності своїми діями набувати права і створювати для себе обов'язки, відповідати за вчинені правопорушення, тобто здатності здійснювати юридично значимі дії і відповідати за них. На відміну від правоздатності, дієздатність наставала не в момент народження, а по досягненню особою певного віку, що свідчило про здатність правильно оцінювати свої дії, усвідомлювати їх значення і відповідати за правопорушення. За критерієм віку цивільна дієздатність диференціювалася на чотири групи: повну дієздатність мали особи по досягненні 25-ти річного віку; неповну дієздатність мали чоловіки у віковій групі від 14 до 25 років та жінки у віці від 14 до 25 років; часткову дієздатність мали хлопців у віці від 7 до 14 років та дівчата у віці від 7 до 12 років; абсолютно недієздатними були діти до 7 років. На обсяг дієздатності окрім віку та статі впливали такі фактори як наявність хвороби, вчинення негідних вчинків тощо.

Таким чином, як і понад два тисячоліття тому так і у сучасній правовій дійсності базовими чинниками визначення правового статусу особи є такі категорії як правоздатність і дієздатність, що мають тотожний зміст та критерії диференціації у підходах розуміння правознавців різних епох.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
2. Теорія держави та права : підручник / О.Ф. Скакун. – Харків : Консум, 2000. – 704 с.
3. Римське право : підручник / О.А.Підопригора, Є.О.Харитонов. - 2-ге вид.- Київ : Юрінком Інтер, 2009. — 528 с.

4. Шульга А.М. Правовий статус особистості, його види. Право і безпека. №2 (44). 2012. С. 19-22 URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4d4f6b70-3985-4768-9e97-b21d75047ed6/content>
5. Кравчук О.О. Три види правового статусу фізичної особи. Вісник НТУУ КПІ «Політологія. Соціологія. Право». №1/2 (33/34). 2017. С. 194-200 URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/152616/151709>
6. «Системні основи закріплення правового статусу людини в Конституції України». Шостий апеляційний адміністративний суд: [сайт]. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/427-sistemni-osnovi-zakriplennya-pravovogo-statusu-lyudini-v-konstitutsiji-ukrajini.html>

Міносян А. С.

кандидат історичних наук, доцент
Державний біотехнологічний університет
e-mail: minosian02@gmail.com

Варипаєв О. М.

кандидат філософських наук, доцент
Державний біотехнологічний університет
e-mail: varyupaev@ukr.net

НИЩЕННЯ НАЦІЇ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Національна революція 1648-1654 рр., яка заклала основи ранньої модерної станової держави, водночас дала початок історичному російсько-українському протистоянню. Саме тоді було розпочато процес руйнації владних, державницьких інститутів України, відбулося нищення прав і свобод українського народу, позбавлення його політичної та економічної самостійності [1; с.94]. Економічне свавілля і політика протекціонізму, втручання у фінансову сферу, поширення російських грошей на українських землях, практика запровадження царських монополій у промисловості пізніше були доповнені ліквідацією гетьманського уряду, створенням імперської владної структури – Малоросійської колегії, наступними рішеннями царизму в площині блокування історичної пам'яті, руйнації культурної ідентичності, перетворення українських територій на провінції у складі Російської імперії без особливих прав чи привілеїв [2; с.29].

Пізніше, за часів бездержавності було продовжено нищення українського народу, яке відбувалось шляхом заборони книгодрукування українською мовою, закриття українських шкіл, театрів, неможливості вивчати рідну історію, культурну спадщину. Цей період визначався прийняттям великої кількості інструкцій, розпоряджень, наказів щодо геноциду українців [3; с.62-63]. І Валувський циркуляр, і Ємський указ були відчайдушними спробами російського царизму знівелювати українську патріотичну реакцію [4; с.126], уникнути зростання національного руху у напрямку отримання хоча б мінімальної автономії та самоврядування на український лад.

Мало що змінилося за часів радянської влади, коли комуністичний режим, навіть в умовах запроваджуваної політики українізації у 1923-1932 рр., намагався нейтралізувати будь-які прояви національної самосвідомості, розвитку української суспільної думки, одночасно намагаючись мобілізувати населення до майбутньої модернізації СРСР, а також засвідчити перед усім світом переваги радянської системи в умовах колоніальної жорстокості [5;с.195]. Розв'язана війна з українською нацією під час геноцидних дій Голодомору 1932-1933рр. призвела до руйнації цінності українського села через криваві чистки українських національних активістів [4;с.131].

З отриманням у 1991 році незалежності Україна кинула виклик самій суті претензій Росії на те, що вона є богонатхненною прапорносицею панслов'янської ідентичності» [6; с.115]. Але й навіть після цих подій сприйняття України відбувалося у всьому світі переважно у фарватері російської політики, як сфера впливів і інтересів Кремля [1; с.95]. Сама Росія небезпідставно вважала збереження статусу імперскості можливим лише за наявності у її складі України, відмовляючи останній у прояві будь якої самостійності і автономного життя [7; с.52]. Її дії були спрямовані на знищення економічної свободи української держави шляхом набуття

останньої енергетичної залежності, несаможиттєвості сільськогосподарських відносин, «торгових війн», що мало призвести й до політичного поневолення країни. Одночасно нав'язування конструкта «руського міра», «історично обґрунтовані» претензії російської влади на українські території, заяви про «штучність» утворення нашої держави, випадковість і неприродність розриву з російським народом, дискредитація і дегуманізація українських героїв повинні були підготувати російське суспільство до повноцінної війни [8; с.53], ідеологічно обґрунтувати подальші дії російської влади в контексті ескалації напруженості у стосунках з українськими державними організаціями за всіх часів існування незалежної української держави аж до розв'язання військової агресії, що і сталося у 2014 році [9;р.271].

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну в 2022 році стало підтвердженням готовності російської влади і, безумовно, російського суспільства сповідувати психологію війни, не рахуючись із загальноприйнятими нормами і правилами міжнародного правопорядку та загальнолюдських цінностей. Українська нація стала об'єктом масштабного нищення через застосування зброї різного призначення, руйнацію об'єктів критичної інфраструктури, здійснення актів геноциду проти цивільного населення, системні порушення прав і свобод людини.

Колоніальний характер війни, знищення маркерів української ідентичності у вигляді шкільних програм, перейменування назв, прізвищ, вулиць, повернення радянської символіки екзистенційно не залишає інших варіантів для українського народу, як тривала збройна боротьба з агресором. Бажаним результатом її був би розпад російської імперії на окремі незалежні національні державні утворення, що унеможливить перманентну загрозу розв'язання нової війни, а також впливатиме на процеси відновлення та кардинальні зміни в українському суспільстві у післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Міносян А., Варипаєв О., Юрченко Л.(2023) Російська імперська політика і українське питання. // Національна пам'ять (на вшанування жертв тоталітаризму): збірник наукових праць.- Львів: Друкарня ЛНМУ імені Данила Галицького, 2023.- с. 94-97.
2. Плохій С.(2023) Російсько-українська війна. Повернення історії. – Харків: КСД, 2023.- 400 с.
3. Міносян А., Варипаєв О., Юрченко Л.(2021) Теорія та практика тоталітарного мислення на зламі століть: українські реалії/ Національна пам'ять (на вшануванні жертв тоталітаризму): збірник наукових праць.- Львів: Друкарня ЛМНУ імені Данила Галицького, 2021.- с. 61-65.
4. Снайдер Т. (2020) Шлях до несвободи: Росія, Європа , Америка.- Львів: Човен , 2020.- 392с.
5. Лібер Ю.(2019) Тотальні війни: творення модерної України в 1914 - 1954 роках.- Х.: Віват, 2019.- 528 с.
6. Бжезінський З.(2022) Велика шахівниця. Американська першість та її геостратегічні імперативи. Х.: Видавництво « Ранок»: Фабула, 2022.- 288 с.
7. Верменич Я.(2023). « Війни ідентичностей»: українсько-російське цивілізаційне протистояння у когнітивно- дискурсному вимірі. Нарис.- К.: Інститут історії України НАН України, 2023.- 87 с.
8. Ільницький В., Старка В., Галів М.(2022) Російська пропаганда як елемент підготовки до збройної агресії проти України/ Укр.істор.журн., 2022, №5 с.43-55.
9. Andrii Minosian, Oleksiy Varypaev. (2023) Russian aggression as a threat to the sustainable development of Europe: The Ukrainian dimension /Selected Papers of the V International Conference on European Dimensions of Sustainable Development, June 1-2, 2023.- Kyiv: NUFT, 2023.-p.267-273.

Самбор М. А.

кандидат юридичних наук,
член-кореспондент Національної академії наук вищої освіти України,
начальник сектору моніторингу Прилуцького районного відділу поліції
ГУНП в Чернігівській області, Прилуцької районної ради
e-mail: nikolas783@ukr.net

РОЗВИТОК ІДЕЙ ПРО ПРАВА, СВОБОДИ ТА ІНТЕРЕСИ ЛЮДИНИ У МАЙБУТНЬОМУ ЛЮДСТВА

Права, свободи та інтереси впродовж історії розвитку людства довели, що є одним із ключових соціальних елементів, явищ, котрі визначають не лише взаємодію учасників соціальних відносин, а й формулюють ядро розвитку суспільства та держави, як його інституту. Звідси, права, свободи та інтереси отримують все нові і нові аспекти для предмету досліджень.

Права і свободи людини були, є і, думаємо, залишаться незмінними предметами наукових пошуків, які містять у собі невичерпне джерело і знань, і практики існування та співіснування людства. Права і свободи людини вивчалися зі стародавніх часів і донині. Результати вказаних багатовікових досліджень, на перший погляд, мали б надати відповіді на всі питання, однак проблематика прав і свобод людини залишається відкритою. Безперечно, сприйняття цих прав і свобод, їх походження, зміст і розуміння, належність, можливість реалізації у різні епохи мали притаманні лише їм розуміння, як наповнення змісту, так і форму – від юридичного закріплення (формалізації) до регулювання порядку, механізмів здійснення [1, с. 39]. Права, свободи та інтереси, будучи консолідуючим ядром формування правового регулювання, викликають затребуваність у декількох аспектах: 1) розуміння; 2) використання та здійснення; 3) сприяння реалізації та охорона; 4) захист; 5) відновлення. У зв'язку із цим права, свободи та інтереси людини, соціальних груп, суспільства – як правові явища з одного боку, для балансу змістовних елементів суспільних відносин, спонукають до життя обов'язки держави, щодо їх гарантій, а отже, правам, свободам та інтересам людини, завжди кореспондує обов'язок їх гарантувати, сприяти та захищати, у чому вбачається їх природна єдність із державним примусом.

Права, свободи та інтереси повинні домінувати над силою і владою, однак, свідомі з того, що функціонування права без примусу неможливе. Відтак повертається до дискусії вираз про право сили чи сила права.

Теоретичні надбання юридичної науки у своєму розпорядженні мають надзвичайно багато досліджень у галузі прав і свобод людини, однак надзвичайно мало таких результатів впроваджується у законотворчість та правотворчість, а, як наслідок, й у правозастосування уповноважених органів та їх посадових осіб. Річ у тім, що зміст прав і свобод людини має надзвичайно статичний зміст, тоді як рівень розвитку вносить надзвичайно багато динамічних складових, які впливають на розуміння цих прав.

Водночас потенціал результатів досліджень прав людини та їх впровадження у правовідносини дозволить без перебільшення стати суспільству громадянським, з усіма притаманними йому не лише формальними, а й змістовними атрибутами [3, с. 78]. Права, свободи та інтереси людини потребують не лише розуміння їх змісту та форми, а й гарантій використання та здійснення. Безперечно, вказані гарантії можуть проявлятися крізь призму функцій держави (внутрішні і зовнішні, економічні, політичні, соціальні тощо), знаходити себе на міждержавному та міжнародному рівнях, здобувати позадержавний і наддержавний алгоритм і механізм. Доречним було б створення незалежних від політичного впливу таких механізмів. Однак, зважаючи на те, що вказані механізми реалізуються у тому числі й державою, останні не можуть бути позбавленими політичного чи іншого персонального впливу особи, яка обіймає ті чи інші посади у державному апараті. Вказане, на наш погляд, можливе винятково крізь призму правової культури і моралі, правової освіти суб'єктів владних повноважень, які мають усвідомлювати і виходити з того, що держава є сервісом для прав, свобод та інтересів, неспроможність гарантувати права, свободи та інтереси, їх використання і здійснення, захист, охорону та відновлення, нівелює гуманістичну спрямованість діяльності держави. Завдання, функції держави не повинні бути самоціллю, вони є лише засобами і знаряддям для створення умов використання та здійснення прав, свобод та інтересів, їх охорони, захисту та відновлення.

Захист прав, свобод та інтересів, на наше переконання, є результатом, перш за все цілісної сформованої доктрини прав і свобод людини, яка має бути реалізованою у ідеях, традиціях, культурі народів і кожної окремої людини. Водночас, маємо зауважити, що механізм захисту прав, свобод та інтересів людини, має збагатитися ефективно дієвим механізмом поновлення, котрий повинен являти собою єдність національних, міждержавних та міжнародних складових, що гарантуватимуть упевненість у непорушності

загальнолюдських цінностей, не дивлячись на те, від кого і для кого може існувати загроза [2, с. 112].

Підсумовуючи викладене, вважаємо сформулювати основні вектори розвитку правової проблематики прав, свобод та інтересів людини у найближчій перспективі:

1) формування гарантій та умов свободи і рівності використання та здійснення прав, свобод та інтересів, що будуть позбавлені будь-яких економічних, політичних, соціальних ролей, статусів суб'єктів їх використання та здійснення;

2) затвердження та реалізація стратегічних планів розвитку інституційної та функціональної систем використання та здійснення прав, свобод та інтересів, що відображатиме цілісну єдність природно-правових засад використання та здійснення, позитивістських основ забезпечення та гарантування;

3) удосконалення системи національного та міжнародного гарантування та поновлення прав, свобод та інтересів із створенням міжнародного механізму поновлення та компенсації;

4) формування системи міжнародного захисту та охорони прав, свобод та інтересів, позбавлених можливості впливу та лобіювання інтересів окремих держав;

5) удосконалення системи прав, свобод та інтересів з урахуванням новітніх систем комунікацій та сфери буття, визначення їх суб'єктів.

Запропоновані напрямки можуть і повинні являти собою багатовекторні напрямки, котрі об'єднуються загальною метою, спільними засобами та способами досягнення очікуваних результатів, якими є рівна свобода використання та здійснення прав, свобод та інтересів носіями, стан гарантування та захищеності, упевненості всіх суб'єктів щодо свободи поведінки та відносин, у яких можливо здійснити свою волю, а також присутністю надійних, позбавлених лобіювання та будь-якого впливу

(політичного, фінансового, корупційного тощо) алгоритмів і механізмів захисту, охорони та поновлення прав, свобод та інтересів.

Переконані, що подальші наукові дослідження прав, свобод та інтересів людини повинні отримати не лише теоретичні надбання, а й емпіричні напрацювання, що возз'єднає теорію і практику, а головне – забезпечить впровадження наукових здобутків у правозастосовну практику, що відображатиме втілення того, що людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, права і свободи визначають зміст і спрямованість держав світу, міжнародних інститутів.

Список використаних джерел:

1. Самбор М. Права людини у сучасності людства. *Право України*. 2022. № 12. С. 37-52.
2. Самбор М.А. Фундаменталізм прав і свобод людини в умовах війни: нарativi та необхідність переосмислення. *Соціологія права*. 2023. № 1-2 (44-45). С. 108-112.
3. Самбор М. Права людини в Україні: від теорії до правозастосування. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 бер. 2021 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. С. 77-79.

Шевченко О. О.

аспірант Академії праці, соціальних відносин і туризму

e-mail: shevchenkoalex2323@gmail.com

ORCID: 0009-0007-8352-1125

ІСТОРИЧНО-ПРАВОВІ ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ІНСТИТУТУ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ПОЗА ЇХ ЦІЛЬОВИМ ПРИЗНАЧЕННЯМ

Історичний екскурс та етапи проходження проблематики теми виникнення інституту відповідальності за правопорушення у сфері захисту довкілля є основою становлення сучасних законів, які відбулися за

допомогою трансформаційних методів та заходів для контролю за земельними ресурсами та довкіллям.

Дві світові війни, повномасштабна російська агресія щодо суверенітету Української держави, загарбницький підхід до використання ресурсів нашої території, вдосконалення застосування зброї, її масовість та руйнівний характер - критично позначився на екології, врожаї, продуктах харчування, атмосферного повітря та питної води на нашій рідній землі.

Досліджуючи питання виникнення та становлення цього інституту відповідальності є можливість зазирнути у часи, коли такі відносини мали мізерний вплив на суспільну свідомість. Контроль держави, відсутність приватної власності та інші чинники сформували думку у суспільства про безкарність використання ресурсів поза межами закону, а також про відворотність таких дій з боку державних органів контролю.

Перші комплексні напрацювання у сфері встановлення юридичної відповідальності за нецільове використання землі, з'являються на початку 1960 років в Україні. Ці положення були тісно пов'язані із поштоvhом, який було отримано від науковців того часу та наявних прогалин в нормативно-правових актах, що стосувалися екологічного, адміністративного та кримінального права. Величезним здобутком для екологічно-правової сфери стає прийняття в усіх союзних республіках колишнього СРСР законів про охорону природи. В Україні Закон «Про охорону природи УРСР» було прийнято 30 червня 1960 р. Варто відзначити, що цей закон є першим в історії України, який загально підходив до поняття охорони природи, а також встановлення відповідальності за вчинення правопорушень у цій сфері. [1]

Перша кримінальна відповідальність за земельні правопорушення у радянський час встановлювалися лише за статтею 199 Кримінального кодексу УРСР від 28.12.1960 року за «Самовільне заселення земельної ділянки і самовільне будівництво». Цим положенням встановлювалася

відповідальність за захоплення та самовільну забудову земельної ділянки.
[2]

Великою за значенням подією для становлення та подальшого розвитку цього інституту є прийняття на кінці 1970 року Земельного кодексу УРСР (далі – ЗК УРСР 1970 року), де передбачалося створення єдиного державного земельного фонду, з його одночасним розподілом відповідно до основного цільового призначення. [3]

Статтею 23 цього Кодексу, встановлювалося, що землекористувачі мають право і повинні користуватися земельними ділянками в тих цілях, для яких вони їм надані.

Також відповідальність передбачалася статтею 35 ЗК УРСР 1970 року встановлено, що право землекористування може бути також припинене, зокрема, у випадку використання земельної ділянки не відповідно до тієї мети, для якої вона надана.

Крім того, в статті 36 зазначалося, що право користування земельною ділянкою може бути припинене при невикористанні протягом двох років підряд земельної ділянки або використанні її не відповідно до тієї мети, для якої вона надана.

Таким чином, ці перші акти, закріплювали декларативну відповідальність за вищенаведені правопорушення, але в той же стали основою для розвитку та становлення цього інституту юридичної відповідальності, що є актуальним для вивчення і в теперішніх умовах життя.

Список використаних джерел:

1. Доктрина науки екологічного права: генеза теоретичних досліджень еколого-правових проблем у XX ст. [Текст] / А. Гетьман // Право України. - 2014. - № 12. - С. 143-154.
2. Кримінальний кодекс України (від статті 147 до статті 263) від 28.12.1960 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2002-05#o602>.
3. Земельний кодекс Української РСР від 08.07.1970. Офіційний сайт Верховної ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2874%D0%B0-07#Text>.

СЕКЦІЯ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Булавіна С. Є.

кандидат історичних наук, доцент
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Одним із найважливіших кроків на шляху становлення демократичної держави, в якій пануватиме верховенство права, є реформування правоохоронних органів України. Їх ефективна діяльність стає необхідною умовою захисту конституційного ладу, забезпечення законності та правопорядку, дотримання прав і свобод людини та громадянина.

На сучасному етапі розбудови України проблема забезпечення реалізації, охорони і захисту прав, свобод та законних інтересів громадян є і продовжує бути надзвичайно актуальною з огляду на те, що Основним Законом гарантується державний захист прав та свобод людини і громадянина.

Відтак, саме якісне і ефективне виконання правоохоронними органами своїх завдань в даній сфері набуває особливого значення та перебуває в полі зору як науковців, громадськості, так і самих правоохоронців [1].

З цього приводу С. Лисенков зауважував, що правове регулювання відповідної діяльності має переслідувати такі цілі:

- 1) визначення кола суспільних відносин, які підлягають забезпеченню з боку відповідних органів;
- 2) чітке встановлення повноважень (прав і обов'язків) різноманітних служб в структурі правоохоронних органів і їх посадових осіб при здійсненні діяльності із забезпечення реалізації прав і свобод громадян;
- 3) закріплення видів і міри відповідальності працівників правоохоронних органів за невиконання або недобросовісне виконання тих чи інших повноважень із забезпечення прав і свобод громадян [4].

Всі інші завдання правоохоронних органів виступають другорядними, похідними від основного – забезпечення та захисту прав і свобод у комплексі з інтересами суспільства.

Аналіз законодавства та практика роботи різноманітних правоохоронних органів дозволяють виявити основні напрямки їх діяльності щодо забезпечення реалізації, охорони та захисту конституційних прав, свобод і законних інтересів громадян, зокрема:

а) захист людини, її життя, здоров'я, прав, свобод та законних інтересів незалежно від віку, статі, національності, расової належності, мови та ін.;

б) недопущення у своїй діяльності незаконних обмежень і порушень прав, свобод та законних інтересів громадян;

в) безпосередня охорона задекларованих в Основному Законі прав, свобод і законних інтересів громадян;

г) забезпечення необхідних умов реалізації громадянами певних прав, свобод та законних інтересів [1].

Формами їх діяльності у сфері реалізації загальноприйнятих стандартів прав людини є: профілактика порушень прав громадян; припинення порушення прав громадян; поновлення порушених прав громадян; притягнення до юридичної відповідальності порушників прав громадян.

За допомогою методу профілактики порушень прав громадян здійснюється охорона прав громадян. Його реалізація проходить до початку порушення прав людини. Профілактика – це основний метод діяльності правоохоронних органів, бо значно легше запобігти протиправним посяганням на стадії їх підготовки, ніж потім вести роботу з відновлення порушених цими посяганнями прав та свобод громадян. Профілактичні заходи застосовуються з метою зміни як соціальних умов існування особи, так і особистісних якостей суб'єкта. Метод профілактики виражається в:

1) індивідуальній роботі з особами, які схильні до вчинення правопорушень;

2) проведенні комплексних заходів за місцем проживання певної групи громадян, колективів за місцем їх роботи із роз'ясненням чинного законодавства, необхідності виконання приписів законів і відповідальності за їх порушення [1].

Припинення порушення прав громадян застосовується в разі початку негативного порушення прав людини (це встановлення факту правопорушення та припинення його негативного впливу на права людини

шляхом застосування заходів адміністративного або кримінально-процесуального примусу).

При реалізації методу поновлення порушених прав громадян правоохоронні органи не тільки роз'яснюють особі порядок і можливість відновлення порушених прав, але й самі зобов'язані забезпечити можливість такого відновлення.

Стосовно юридичної відповідальності осіб, які порушили права громадян, то тут виникає цікава дилема: порушуючи адміністративне або кримінальне переслідування правопорушника, органи адміністративного провадження або досудового розслідування одночасно повинні забезпечити додержання прав і цієї особи під час провадження у адміністративній або кримінальній справі.

Отже, як наголошує О. Коріняк, організаційні заходи, які забезпечують додержання прав людини, зводяться до:

1) роботи, яка проводиться безпосередньо в правоохоронних органах (так би мовити, внутрішньо апаратна робота) – наради, підвищення культурного та освітнього рівня працівників тощо;

2) роботи з громадськістю – повідомлення, виступи перед широким колом населення, тематичні лекції, інспекторські перевірки, індивідуально-виховна робота і т. ін.;

3) матеріально-технічних операцій (додаткових заходів) – вони встановлюють правила поведінки з документами, технічними засобами, службовими матеріалами тощо.

Вказані форми діяльності тісно пов'язані між собою та є взаємозалежними, їх неможливо розглядати окремо, оскільки усі разом вони складають єдиний цілісний організм, який створює належні умови для реалізації прав та свобод громадян [3].

Форми правоохоронної діяльності мають динамічний характер і залежать від змін, що постійно відбуваються у суспільстві, а саме від соціальних умов життя, економічного устрою, правової політики держави тощо. Завдяки гармонічній взаємодії цих форм у діяльності правоохоронних органів і забезпечується гарантування і реалізація прав та інтересів осіб [1].

Щодо терміна «забезпечення», то під цим поняттям розуміють процес дії загальних і спеціальних (правових, психологічних і управлінських) гарантій, які виступають як умови і засоби досягнення поставленої мети. При цьому слід визначити, яка мета стоїть перед

суб'єктами права, особливо перед представниками правоохоронних органів, у процесі дотримання і захисту прав і свобод людини.

Забезпечення правопорядку – не що інше, як постійно діючий цілеспрямований управлінський правоохоронний процес, спрямований на підтримання режиму законності і справедливості в регульованих правовими та іншими соціальними нормами суспільних відносинах [3].

Отже, основними напрямками діяльності правоохоронних органів із забезпечення реалізації, охорони та захисту основних прав, свобод і законних інтересів громадян є такі:

- захист та непорушність права на життя, здоров'я, інших їх особистих прав, свобод та законних інтересів;

- безпосередня охорона прав, свобод і законних інтересів громадян від неправомірних посягань;

- забезпечення необхідних умов реалізації громадянами наданих законодавством прав, свобод та законних інтересів, що полягає, перш за все у проведенні виховної та роз'яснювальної роботи, надання нової інформації щодо можливостей використання своїх прав;

- проведення необхідних заходів із виявлення та усунення можливих передумов порушення прав і свобод.

Список використаних джерел:

1. Забезпечення прав людини у правоохоронній діяльності: навч. посібник.–2-е вид. перероб. і доп. / кол. авт.; за ред. д.ю.н., доц. В.О. Боняк. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ; Ліра ЛТД, 2018. 260 с.
2. Заєць Н. Місце органів внутрішніх справ у реалізації прав людини. *Право України*. 1999. (№ 9). С. 26-29.
3. Коріняк О. Захист прав і свобод людини в діяльності правоохоронних органів України. *Часопис Академії адвокатури України*. 2010. (№ 9). С. 1-6.
4. Теорія держави і права: підруч. / кол. авт.; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю.А. Ведерніков. Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2014. 468 с.

Бобонець Є.

студентка факультету менеджменту, адміністрування та права
Державного біотехнологічного університету

Божидай І. І.

кандидат економічних наук, доцент
Державний біотехнологічний університет

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

Повномасштабне вторгнення увірвалось у життя українців, одномоментно, змінивши пріоритети, цілі та повністю перевернула життя кожного з нас та сотні тисяч громадян, які ще до повномасштабного вторгнення відчували, на собі, що таке війна.

Чи кожен громадянин нашої держави знає, як держава може захистити його права під час війни?

Перш за все необхідно визначитись із трактуванням визначення «права людини». У Конституції України [1]. «права людини» визначені: **Стаття 21.** Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. **Стаття 22.** Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. **Стаття 23.** Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості. **Стаття 24.** Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Права людини – це моральні права, які має кожна особа у світі просто лише завдяки тому, що він або вона є людиною, будь-яка особа має право на волю; свободу та особисту

недоторканість; право на недоторканність житла, повага до гідності та право на честь; свобода думки, слова, світогляду і віросповідання; право на невтручання в приватне життя тощо [2].

У посібнику з освіти з прав людини за участю молоді наведено наступне розуміння прав людини – «це моральні права, які має кожна особа у світі просто лише завдяки тому, що він або вона є людиною. Вимагаючи дотримання наших прав людини, ми морально вимагаємо, зазвичай від уряду нашої країни, не робити чогось, тому що це є втручанням у мою особисту сферу, посяганням на мою особисту гідність. Ані інша людина, ані будь-який уряд не можуть позбавити нас наших прав людини». Спираючись на визначення, можна обґрунтувати що, кожний цивільний, має право на життя, на свободу, повагу тощо. Але як саме держава може захистити наші права під час війни? Система захисту прав людини під час війни включає правові заходи, встановлені нормами національного та міжнародного права. Основний Закон держави передбачає право кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних гань. Для забезпечення реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, Конституція і законодавство України передбачають можливість здійснення громадянами певних дій, а також утворення системи органів держави, призначенням якої є допомога громадянам у реалізації й захисті їх прав. Відповідно до Конституції України передбачена можливість здійснення громадянами дій, спрямованих на захист їх прав і свобод, таких як: захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань; об'єднуватися в політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод; проводити збори, мітинги та демонстрації; направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів державної влади; захищати в суді свої права і свободи. Держава, створюючи та підтримуючи належне підґрунтя для захисту та допомоги своїм

громадянам під час військової агресії Російської Федерації, за спільною ініціативою Офісу Президента України, Міністерства юстиції України, Міністерства закордонних справ України та Представництва Президента України в Автономній Республіці Крим створили веб-платформу для ефективного збору і обробки інформації про порушення прав людини Російською Федерацією. Міжурядова платформа створена для збору доказів з метою захисту та представництва України в Європейському суді з прав людини та міжнародному суді ООН. Будь-яка особа, у відношенні якої було вчинено кримінальний злочин або інше правопорушення, було допущено порушення, гарантованих нормами національного або міжнародного права, її прав чи свобод, представники правозахисних організацій, експерти у сфері прав людини, представники наукової спільноти та всі, хто володіють інформацією про факти порушень прав людини або ж ставсвідком таких подій може зазначити про такі порушення та надіслати всі необхідні докази та інформацію на офіційну Веб-сторінку [3].

Наразі наша держава, робить усе можливе, щоб покращити суспільне життя навіть у такий надзвичайно важкий час та захистити наші права та права дітей. Створена програма для захисту дітей під час воєнного стану, запроваджено загальнонаціональну програму «Дитина не сама» під егідою Офісу Президента України спільно з Дитячим фондом ООН UNICEF Ukraine та Міністерством соціальної політики. Програма являє собою чат-бот «Дитина не сама» – ресурс допомоги дітям у воєнний час. Держава, створюючи та підтримуючи належне підґрунтя для захисту та допомоги своїм громадянам під час військової агресії Російської Федерації, за спільною ініціативою Офісу Президента України, Міністерства юстиції України, Міністерства закордонних справ України та Представництва Президента України в Автономній Республіці Крим створили веб-платформу для ефективного збору і обробки інформації про порушення прав

людини Російською Федерацією. Міжурядова платформа створена для збору доказів з метою захисту та представництва України в Європейському суді з прав людини та міжнародному суді ООН. Будь-яка особа, у відношенні якої було вчинено кримінальний злочин або інше правопорушення, було допущено порушення, гарантованих нормами національного або міжнародного права, її прав чи свобод, представники правозахисних організацій, експерти у сфері прав людини, представники наукової спільноти та всі, хто володіють інформацією про факти порушень прав людини або ж став свідком таких подій може зазначити про такі порушення та надіслати всі необхідні докази та інформацію на офіційну Веб-сторінку [4].

Отже, з огляду на це, можна зробити висновок, що наша держава робить, усе для того, щоб наші права під час війни були захищені. Навіть, у такий важкий час, держава піклується про своїх громадян.

Список використаної літератури:

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Оксана Бунчук. «Право на життя в умовах війни?!» *Вісник Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*. Вип. 04.05.2022
3. Дорошенко.В.А. «Правові механізми захисту прав людини під час війни» *Вісник Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ*. Вип.2023 С. 323-324.
4. Верховна рада Україна. Офіційний веб- портал парламенту України. Сер. «Комітет з прав людини інформує про платформи фіксації та розслідування злочинів російської федерації проти цивільного населення України» Вип. 22.04.2022.

Вадімов А. П.

аспірант 2 року навчання кафедри теорії держави і права,
Національна академія внутрішніх справ
e-mail: Artva90@gmail.com

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОЯВИ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ЯК ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОЇ ДІЇ НОРМ ПРАВА

Розглядаючи базові юридичні поняття та фундаментальні правничі категорії неможливо обійти увагою права і свободи людини і громадянина, а в першу чергу їх теоретичний та методологічний рівень тобто чітке визначення цих понять, розуміння їх структури, генези, суті, аспектів (взаємопов'язаних і взаємозалежних стосовно нього явищ, чинників та похідних) в поєднанні з сукупністю засобів їх гарантування, забезпечення та реалізації.

Крім цього чіткий пріоритет та реальний захист прав людини, всемірне реалізація її свобод, законних інтересів, життєвих запитів (які можуть бути виражені та закріплені в нормах права) з боку держави – є маркером ефективної дії права, зокрема і законодавства як його форми (джерела).

Розглядаючи тематику статті треба в першу чергу з посиланням на джерела навести визначення понять прав та свобод людини і громадянина. Права людини — це права, нерозривно пов'язані з самим існуванням та суттю людини (і належать кожному індивіду в незалежності від його раси, національності, громадянства), є невід'ємними від неї, охоплюють природні права (породжених самою природою людини) та інші базові права: життя, свободу у всіх її проявах, повагу людської гідності (зокрема належний рівень життя) в поєднанні з опором пригнобленню, протиправному впливу, посягання на ці права, але не вичерпуються ними. При цьому їх межа (і певна міра) та підстава для обмеження - необхідність захисту прав іншої людини. Їх головна ознака невідчужуваність - людина сама не має права від

них відмовитися, бо без цих прав вона вже не є людиною. Поряд з правами людини існує їх різновид або вираження (в цьому і полягає їх цілісність і взаємозв'язок) - права громадянина (ще у літературі зустрічається синонім політичні права людини) що є комплексом прав члена державно-організованого громадянського суспільства, які проявляються передусім через можливість брати участь в управлінні суспільними та державними справам. Поряд з правами людини історично склалося поняття «свободи людини» і нерідко ці терміни є синонімами а іноді одночасно охоплюються одним терміном (наприклад свобода пересування). Вживання терміну «свободи людини» покликано зробити акцент саме на вільному, максимально самостійному самовизначенні людини в деяких сферах суспільного життя. Держава зі свого боку забезпечує свободи людини передусім невтручанням у це самовизначення зі свого боку, так і з боку всіх інших суб'єктів права. [1, с. 199-200]

Що стосується філософського та узагальненого поняття свобода та виміру свободи як цінності права варто викласти думку сформульовану у дисертаційному дослідженні Осядло М.В. «Свобода як цінність права теоретико-правовий аспект», що однією з основних проблем, яка постає перед аксіологічним виміром свободи у праві, є суперечлива природа вищих загальнолюдських та відповідних їм правових цінностей. Ця суперечливість пов'язана із розбіжностями, які існують між ціннісними орієнтаціями окремих індивідів, між цінностями особи та суспільства і навіть між різними цінностями, які складають світоглядну основу однієї особистості. Серед таких правових цінностей, як рівність, справедливість, які тісно взаємопов'язані і не можуть існувати у відриві один від одного, свобода як цінність стає найбільш ефективною спробою узгодження суперечностей з огляду на те, що представляє собою так званий ідеологічний фундамент для правової держави. [2, с.72-73]

У статті Стець О.М., Павліченко Є.В. Мельник О.М. «Теоретико-методологічні засади механізму забезпечення прав і свобод людини», серед іншого, пропонується визначати напрямки поліпшення реалізації забезпечення прав і свобод людини у системі публічного управління та адміністрування на основі підвищення його ефективності у забезпеченні конституційних прав і свобод людини, удосконалення адміністративно-правового механізму забезпечення прав цих прав в ході здійснення владних повноважень загальнодержавних інституцій, а також забезпечення прав і свобод людини в системі місцевої державної адміністрації та місцевого самоврядування. Це буде сприяти розвитку громадянського суспільства в Україні та позитивно вплине на підвищення ефективності реалізації конституційних прав і свобод людини. [3, с. 30]

На підставі проведеного дослідження, Петреченко С.А. у статті «Теоретико-правовий аспект визначення механізму забезпечення прав людини» та особливості їх реалізації в Україні, приходять до наступних висновків, що права та свободи людини сформовані внаслідок чисельних історичних передумов, що розвинули психологічну потребу людини вільно використовувати свої можливості міркувати, виражати думки, займатися творчістю, самовиражатися, працювати. Механізм реалізації права – це система правових засобів, які впливають на суспільні відносини з метою їх регулювання, здійснення тощо, яка включає наступні елементи: гарантії, юридичні елементи механізму реалізації, процес фактичного втілення, умови і фактори такого процесу. Одним із невід’ємних елементів механізму реалізації прав людини є гарантії, тобто певні умови, за яких можлива найповніша і всебічна реалізація прав і свобод особи, засоби, які ефективно забезпечують охорону і захист прав і свобод особи у разі їх незаконного порушення. Ознаками гарантій прав та свобод людини є те, що вони: мають державну природу; відображаються на рівні відповідних нормативно-правових актів; мають універсальний та безперервний характер;

відображають стан та рівень розвитку основних сфер суспільного життя; мають реальний та доцільний характер; мають вигляд складної системи, що має свою внутрішню структуру, елементи якої перебувають у нерозривному зв'язку та постійній взаємодії. [4, с. 45]

У статті Шершель О. «обмеження прав людини: філософсько-правовий аспект» проводиться аналіз та огляд думок вчених щодо суті, меж прав людини, підстав і механізмів їх обмеження (як на вольовому рівні дії суб'єкта так і виходячи із обмежень обставин соціальної та правової дійсності) у підсумку викладається думка, що свобода людини не є безмежною, а отже, вирішувати питання щодо меж прав людини, слід визначитися з природою поняття прав людини. Особливості обмеження прав людини, його змісту науковці висвітлюють крізь призму типу праворозуміння та методології дослідження. Позиція щодо непорушності сутності прав особи є принциповою під час визначення правомірного обмеження прав людини, навіть у разі наявності суспільного інтересу. Однак складність полягає в тому, що такий мінімум відрізняється від рівня розвитку суспільства та конкретної історичної доби. Тож у цьому випадку доцільно застосовувати людську гідність як критерій визначення такого мінімуму, зокрема такої категорії, яку використовують у Конституції України як достатній життєвий рівень (який може бути обчислений). [5, с.184]

На підставі проаналізованого наукового матеріалу у висновку до статті можна зазначити, що теоретичні та методологічні прояви прав і свобод людини мають місце на всіх рівнях суспільного та людського буття і є комплексом суб'єктивних якостей та об'єктивних факторів починаючи від складових психіки та свідомості особи що мають значення для права (наприклад правосвідомості) не охоплюються ним але впливають і пов'язані (світогляд, ідеологія) і закінчуючи якістю державного управління

та меж (мінімальний, середній, достатній) соціальних гарантій та фінансового забезпечення встановленого у Конституції та законах.

Список використаних джерел:

1. Крестовська Н. М., Матвеева Л. Г. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник. 2-ге вид., випр. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 584 с.;
2. Осядло М.В. Свобода як цінність права (теоретико-правовий аспект): дисертація. канд. юрид. наук. Київ, 2016. 202 с.;
3. Стець О.М., Павліченко Є.В. Мельник О.М. О.М. Теоретико-методологічні засади механізму забезпечення прав і свобод людини, Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 2. 2022, С.26-32 URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2022/5.pdf ;
4. Петреченко С.А. Теоретико-правовий аспект визначення механізму забезпечення прав людини та особливості їх реалізації в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2021, серія «Право», випуск 64, С. 41-45. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/08/9-1.pdf> ;
5. Шершель О. Обмеження прав людини: філософсько-правовий аспект. Філософські та методологічні проблеми права. 2023. № 1 (25). С. 180–186. URL: <https://philosophy.naiu.kiev.ua/index.php/philosophy/article/view/1559/1551>

Гетьманцева Н. Д.

доктор юридичних наук, професорка,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
e-mail: n.getmantseva@chnu.edu.ua

РІВНІСТЬ ПРАВ І МОЖЛИВОСТЕЙ ЯК СУТНІСНА ВЛАСТИВІСТЬ ТРУДОВОГО ПРАВА

Сьогодні, в сучасних умовах, принцип рівності прав і можливостей та заборона дискримінації працівників є одним з основних принципів трудового права, який базується на загально визнаних принципах і нормах міжнародного права, що засновані насамперед на таких ідеях природного права як свобода, справедливість, рівність та поширює свою дію на всі норми трудового права.

Принцип рівності прав і можливостей та заборона дискримінації як фундаментальний принцип у сфері праці знайшов закріплення у національному законодавстві. Конституція України закріплює конституційно-правові норми загального характеру, що є

основоположними для конституційно-правового регулювання. А тому принцип рівності прав і свобод, закріплений Основним Законом України, є основоположним для формування всієї системи правового статусу особистості. Крім того, конституційний рівень передбачає універсальність принципу рівності (рівноправності) для всієї правової системи, його обов'язкову конкретизацію у галузевому законодавстві. Необхідно зауважити, що дія даного принципу поширюється на всі без винятку правові галузі, але «в трудовому праві цей принцип фактично конкретизується в усіх інститутах трудового права України і наочно підтверджує самостійність цієї галузі права» [2 , с.204] . Так, Україна ратифікувала Конвенцію МОП №111 1958 р. ще у 1961 р. і законодавчо закріпила у Конституції України важливий принцип, згідно з яким усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Зміст рівності є багатограним, так як у статті 24 Конституції виокремлено три його аспекти: рівність всіх перед законом і судом; рівність прав і свобод; рівність прав жінки і чоловіка.

У юридичній науці загальновизнаним є теза про те, що рівність органічно пов'язана з сутністю права, його внутрішньою і зовнішньою формами існування. Звісно, що закріплення і реалізація принципу рівності є показником цивілізованого, громадянського суспільства, панування принципу верховенства права в державі. Разом з тим, рівність є одночасно і загальносоціальним принципом, тобто вона пов'язана також із сутністю природного права. А «природне право складається із загальносоціальних, позадержавних можливостей (свобод), обов'язків, принципів, норм». Причому саме загальносоціальні можливості (свободи) суб'єктів, відображені у відповідних принципах та нормах, якраз і становлять буттєву, онтологічну сутність загальносоціального («природного») права. Вони є суб'єктивними загальносоціальними правами, які в межах певного суспільства мали би бути, в ідеалі, загальними та потенційно однаковими

для всіх суб'єктів одного й того ж виду. Загальносоціальні обов'язки людини та інших суб'єктів – це необхідність їхньої певної поведінки (діяльності), об'єктивно зумовлювана конкретними історичними потребами існування й розвитку інших людей, соціальних спільнот і об'єднань, а також усього суспільства та, зрештою, людства [3, с.20]. Іншими словами, принцип рівності, як такий, передбачає реалізацію не тільки природних прав, а й обов'язків, які узгоджені з правами і обов'язками інших осіб, спільнот, об'єднань і суспільства. Зрештою право є загальносоціальним явищем [1, с. 3-4], а загальносоціальні принципи «символізують дух права», а тому на їх підставі формуються норми права, інститути, галузі права, вони відображаються в засадах правотворчості, правозастосування, тлумачення права, інакше кажучи, здійснюється весь процес правового регулювання.

Часто в юридичній літературі правова (юридична) рівність ототожнюється з формальною рівністю. На нашу думку, і правова, і формальна рівність означають рівність прав і можливостей. Разом з тим, само змістовне поняття формальної рівності є ширшим за поняття «правова рівність». Якщо остання передбачає рівність у сфері прав, свобод і, таким чином, реалізацію законних інтересів, то формальна рівність, у своєму змістовному призначенні, характеризується ще й соціальною спрямованістю. Разом з тим, між цими поняттями можна поставити знак дорівнює, оскільки все право є сферою належного, а належне, у свою чергу, є сфера ідеального. Право є ідеальним явищем. Будь-який аспект правовий (юридичний) є формальним.

Принцип рівності прав набуває нормативного втілення завдяки спрямованості методу (способів) правового регулювання трудових відносин, де на відповідних рівнях правового регулювання завдяки єдності і диференціації, рівність прав може бути реалізована в рамках певних груп. Разом з тим, необхідно звернути увагу також на те, що принцип рівності не

може бути реалізований без власних зусиль людини, в результаті чого розкривається її потенціал, можливості, а звідси, в процесі праці, враховуються її особистісні характеристики. Вагомого значення при цьому набуває так звана конкуренція між самими людьми у процесі праці, в результаті якої ще більше розкривається потенціал людини-праці. Як бачимо, принцип рівності зважаючи на свій глибокий і всеохоплюючий зміст є вельми складним для врахування і реалізації у правотворчій і правозастосовній діяльності. Але попри дану обставину, якщо обов'язки одних будуть неналежним чином виконуватися, або взагалі не виконуватися, це буде негативно впливати на реалізацію прав і можливостей інших осіб, бо можливості і права одних працівників і роботодавців стають здійсненими лише за умови виконання своїх обов'язків іншими працівниками і роботодавцями, у тому числі й державою.

Список використаної літератури:

1. Петришин О. Право як соціально-юридичне явище: до постановки проблеми. Вісник академії правових наук України. 2007. №4. (51) . X: Право, 2007. С.3-18.
2. Процевський О.І. Методологічні засади трудового права: монографія. Х.: ХНАДУ, 2014. 260с.
3. Рабінович П. Верховенство права як соціально-природний феномен (контури ідеалу). Право України. №3. 2010. С. 19-23.

Голіна В. В.

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
головний науковий співробітник відділу кримінологічних досліджень
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України
e-mail: gorbatykvv@ukr.net

БЕЗПЕКА ДОРОЖНЬОГО РУХУ – ГАРАНТІЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ¹

Згідно із статтею 3 Конституції життя і здоров'я людини, її безпека визначаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. Реалії менш оптимістичні. На сьогодні, як і раніше помітним джерелом ігнорування цих гучних конституційних приписів була і залишається сфера безпеки дорожнього руху і експлуатації транспорту. За заключенням експертів ООН, Світового банку, ВООЗ та інших міжнародних інституцій рівні смертності і травматизму в Україні дорожньо-транспортних пригод (ДТП) є достатньо високим, а рівень організації безпеки дорожнього руху вкрай низьким. Тільки за останні п'ять років (2019-2023) за нашими підрахунками даних офіційної статистики було вчинено 116993 ДТП, внаслідок яких загинуло сумарно 16077 і травмовано біля 190 тис.осіб. Тобто захист, безпека не відбулися відносно понад 200 тис.громадян, що ставить під сумнів організацію захисту життя і здоров'я учасників дорожнього руху і взагалі належну політичну волю держави покінчити «криваві війни» на дорогах.

¹ Тези підготовлені на виконання теми фундаментального дослідження НДІ ВПЗ імені академіка В.В. Сташиса НАПрН України «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні».

Отже, виникає проблема гарантії дотримання прав людини на життя і здоров'я у сфері дорожнього руху. Принцип оптимальної системної гарантії безпечного від смертності і травматизму дорожнього руху і є, зокрема, змістом і спрямованістю діяльності держави. У даному контексті гарантії можуть тлумачитися як процес поступового кількісно-якісного нарощування умов-зобов'язань скорочення смертності і травматизму від ДТП. Наприклад, Резолюцією ООН від 31 серпня 2020 року «Підвищення безпеки дорожнього руху у всьому світі», якою започатковано Друге десятиліття забезпечення безпеки дорожнього руху (2021-2030 роки) оголошено періодом досягнення мети зниження цих тяжких наслідків ДТП на 50%. А Стратегією сталої і розумної мобільності – європейський транспорт на шляху майбутнього (Європейська комісія, Брюссель, 9 грудня 2020 року) – кількість загиблих від усіх видів транспорту ЄС буде дорівнювати нулю (Vizion Zero).

Дослідження державної політики у сфері дорожнього руху показують, що процес гарантії, скажімо, як би охоплює три складних системи гарантії: охорони, захисту, безпеки.

Охорона як різновид гарантії права людини на життя і здоров'я від протиправних посягань передбачає систему нормативно-правового регулювання суспільних відносин, що виникають у галузі дорожнього руху та експлуатації транспорту, яка призначена для забезпечення стабільного правопорядку у цій сфері, у тому числі і силою впливу на порушників низкою стягнень. Кодексом України про адміністративні правопорушення зазначено, що його завданням є охорона прав і свобод громадян, міститься розділ X «Адміністративні правопорушення на транспорті в галузі шляхового господарювання і зв'язку». Завданням Кримінального кодексу України є також забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина (ст.1 Кодексу) від посягань, перелічених у розділі XI «Кримінальні правопорушення проти безпеки дорожнього руху та експлуатації

транспорту» під загрозою їх карності – покарання повинні залякувати як суворістю, так і неминучістю наступу за вчинене кримінальне правопорушення [1, с. 207-252 та ін.].

Захист – функція управління. Це є дії, завжди, спрямовані на усунення небезпеки [2, с. 116], пов'язані з умовами дорожнього руху. Захист у цій галузі – це сукупність різних за походженням і практикою здійснення заходів, засобів, обладнання тощо, якими більш-менш гарантується фізична і матеріальна оборона учасників дорожнього руху від ДТП і наступу від неї тяжких наслідків. Практичною рисою захисту є його обумовленість загрозами стати постраждалими від поширеності того чи іншого виду ДТП. Тому здійснення постійного моніторингу за станом дорожнього руху є обов'язковим.

Ця захисна сукупність заходів, засобів, обладнання конструкцій може носити технічний, технологічний, віктимологічний, інформаційний та інший характер.

Безпека – найвищий у країні рівень захищеності, усталеності розвитку людини, суспільства, держави від деструктивних загроз. Безпека досягається шляхом впровадження у практику запобігання дорожньо-транспортним правопорушенням професійно творчо складеному комплексу заходів запобігання, охорони, захисту, спрямованих на досягнення реальний в даний час мети. Отже, безпека дорожнього руху – це гарантована система стратегічних заходів і засобів поетапного скорочення до Vizion Zero смертності і травматизму від ДТП. Досягнення цієї мети і є так звана «стабільна і розумна мобільність». Основу гарантованої безпеки складають відповідно стану дорожнього руху, домінуючих детермінаційних правопорушення факторів, наявність належного ресурсного забезпечення, можливості і спроможності держави, а також готовності народу всіляко підтримати ідею Vizion Zero, концепції з урахуванням етапу їх запровадження, розв'язання розглядуваної проблеми.

Приладом концептуального розроблення є культурологічний напрям запобігання автотранспортним правопорушенням, викладений у низці наших публікацій – рішучий вплив на свідомість учасників дорожнього руху запобіжної енергетики посилення нормативно-правового тиску, поєданого із заходами, засобами, обладнанням спеціального, нормативного, кримінологічного, технічного, технологічного, організаційно-управлінського, етичного, інформаційного та іншого характеру, що спеціально вибрані для його (тиску) невідворотності [3, с. 84-112].

Список використаних джерел:

1. Пономаренко Ю.А. Загальна теорія визначення карності кримінального правопорушення: монографія. Харків: Право, 2020. 720 с.
2. Попова Т.В., Ліпкан В.А. Стратегічні комунікації. Київ: ФОПО С.Ліпкан, 2016. 416 с.
3. Голіна В. В. Культурологія безпеки дорожнього руху в Україні: теорія та практика запобігання автотранспортним правопорушенням : монографія / В. В. Голіна, С. С. Шрамко ; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків : Право, 2023. 184 с. DOI: <https://doi.org/10.31359/9789669986870>

Гуцуляк О. І.

кандидат юридичних наук

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ПРОФЕСІЙНЕ САМОВРЯДУВАННЯ В СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: ЩО ЗМУШУЄ ВАГАТИСЯ ПРЕДСТАВНИКІВ МЕДИЧНИХ ПРОФЕСІЙ

З необхідністю реформування системи охорони здоров'я в Україні не погодитися дуже важко. Відсутність або формальність безперервного професійного розвитку, професійна «ригідність» багатьох лікарів, сліпо відданих радянській медичній спадщині, активна діяльність фармпредставників із заохочення медиків шукати неіснуючі комерційні

діагнози і призначати неефективні препарати – це далеко не повний перелік проблем.

Сучасна політика у галузі охорони здоров'я має сприяти і заохочувати лікарів осягати новітні підходи діагностики та лікування, постійно розвиваючись. Медики мають право впливати на законодавство і галузеві стандарти щодо охорони здоров'я. І саме медична спільнота має здійснювати всебічне регулювання дотримання правил професійної етики. Усі ці моменти, які мають сприяти покращенню якості медичних послуг, охоплюються реформою щодо децентралізації управління у сфері охорони здоров'я, різні аспекти якої отримали висвітлення в дослідженнях О. Мусія, З. Надюка, О. Рогової, М. Тищука, О. Устинова та ін.

Урядовий законопроект «Про самоврядування в сфері охорони здоров'я» (№ 10372 від 25.12.2023) [1] Міністерство охорони здоров'я України оприлюднило для громадського обговорення у вересні 2022 року, і це викликало бурхливу реакцію медичної спільноти. Негативну оцінку проекту у відкритому листі висловило Всеукраїнське лікарське товариство (ВУЛТ) [2]. Соціальними мережами поширювалися заклики не допустити прийняття зазначеного законопроекту. Зауваження стосувалися: обов'язкового членства в органах професійного самоврядування; фінансування і розміру професійного збору; повноважень щодо дисциплінарної відповідальності як інструменту «позбавлення права на професію». Особливого резонансу набули звинувачення (слід одразу наголосити – безпідставні) суб'єктів законодавчої ініціативи у намаганні фальсифікувати децентралізацію.

У Звіті за результатами громадського обговорення зазначається, що за період з 10.03.2023 р. по 10.04.2023 р. «надійшло 221 звернення з пропозиціями та зауваженнями до проекту Закону ... полягають переважно у тому, що норми проекту Закону можуть створити низку корупційних

ризиків» [3]. Варто розібратися, чи справедливі наведені вище зауваження. Отже деякі з них:

1. Перша група незадоволених коментарів стосується обов'язку кожного лікаря стати членом самоврядування. Об'єднання всіх представників медичної та фармацевтичної професії в організації професійного самоврядування не порушує Конституцію України, тому що ці організації не є громадськими об'єднаннями в сенсі статті 36 Конституції України. У відповідності до цього і Закон України «Про громадські об'єднання» прямо вказує, що його дія не поширюється на *«організації, які здійснюють професійне самоврядування»* (пункт 5 частина 2 статті 2).

2. Друга група зауважень стосується процедури формування організацій професійного самоврядування та їх органів, а також їх фінансування. Даний спектр питань удостоївся критики, здебільшого безпідставної, спричиненої нерозумінням самої суті фахового самоврядування, наприклад: *«Палати створюються безстроково», це когось треба пожиттєво працевлаштувати?»*.

Насправді Палата об'єднує всіх представників професії, а для реалізації завдань, проведення організаційної та іншої роботи в структурі Палати утворюються певні органи (Вища Рада Палати, Вища наукова рада Палати та ін.). З приводу іронічного зауваження про довічне працевлаштування, для низки органів і посадових осіб передбачена обов'язкова ротація (кількість каденцій для членів Етичної комісії та Ревізійної комісії обмежена двома строками (по три роки), а Голови Вищої Ради Палати – двома строками підряд).

Звертає на себе увагу наступне питання про склад Палат: *«Хто такі оті «професіонали з вищою немедичною освітою» (у складі Палати лікарів-спеціалістів – прим. О.Г.), яких ви намагаєтесь нам «продати»?»*.

Перелік посад професіоналів з вищою немедичною освітою у сфері охорони здоров'я затверджений Наказом МОЗ України 24 лютого 2021 року

№ 346 (бактеріолог, біохімік, вірусолог, генетик, тощо). Решту посад та їх спеціальності у закладах освіти можна побачити безпосередньо у Наказі [4], отже не треба демонізувати якісь норми лише тому, що вони не є очевидно прийнятними з огляду на суб'єктивний рівень ерудиції.

Щодо фінансування, зокрема оплати праці, використовуватимуться майно і фінанси відповідної Палати як юридичної особи. Це і професійний збір, і, логічно припустити, щодо виконання делегованих державою повноважень – бюджетні кошти (абсолютно поширена практика фінансування делегованих повноважень).

Можна погодитися із необхідністю більш детально зафіксувати в тексті проекту Закону джерела фінансування організацій професійного самоврядування. Наприклад, у польському законі про лікарські палати ці питання винесені в окремий розділ (*Rozdział 7 «Majątek i gospodarka finansowa»*) [5]. У аналізованому українському законопроекті дійсно має місце нелогічна ситуація, де значно більш обширне за обсягом питання фінансування включене в одну з частин статті про професійний збір.

Стосовно щорічного професійного збору, проєкт закріплює його граничний розмір на рівні *прожиткового мінімуму для працездатної особи*, встановленого станом на 1 січня відповідного календарного року (3029 грн згідно із статтею 7 ЗУ «Про Державний бюджет України на 2024 рік»). Водночас треба встановити категорії медичних працівників, які будуть звільнені від сплати професійного збору або матимуть пільги (хоча це цілком можливо зробити не в Законі, а у Статуті чи поточних рішеннях Палат).

3. Окремої порції критики удостоїлися Статути Палат. На побоювання стосовно необмеженого предмету регулювання, слід пояснити, «*все, що завгодно*» прописати неможливо в жодному нормативному акті, тому що тоді будуть підстави для визнання його незаконним, прийнятим з

перевищенням повноважень, таким, що не відповідає правовому акту вищої юридичної сили.

Щодо процедури створення Статутів, у проєкті визначено, що «затвердження статуту Палати, внесення змін і доповнень до нього належить до виключної компетенції Загальних зборів представників медичних та фармацевтичних професій». У частині другій статті 6 законопроєкту кожен охочий може подивитися перелік питань, які згідно із проєктом мають регламентуватимуться Статутом.

4. Ну і все ж, враховуючи запроваджений в Україні воєнний стан, не обійшлося без питань «*Чи на часі, бо війна?*».

Численні реформи зараз максимально актуальні з метою дотримання критеріїв вступу до Європейського Союзу, а наближення українського законодавства до відповідних стандартів у галузі охорони здоров'я є важливою умовою європейської інтеграції. Отже, на часі.

Здається, подібна конфронтація навколо аналізованого проєкту виникла не випадково, а сама ідея децентралізації управління в сфері охорони здоров'я комусь сильно не до вподоби. Звідси і різноманітні маніпулятивні засоби з метою поширювати хибні наративи серед тих, хто мав щиро радіти законотворчим новелам. Тому варто зараз протидіяти цій хвилі «хейту» сучасними демократичними інструментами, щоб представники лікарських професій хоча б спробували поглянути на цю новелу під іншим кутом, за допомогою так би мовити рефреймінгу. Варто дати їм зрозуміти, що під словами/словосполученнями «організації професійного самоврядування», «Палати», «представники медичних професій» мається на увазі не якась нова «непотрібна бюрократична надбудова», а безпосередньо самі лікарі.

Замість висновків здається прийнятним навести цитату пана Миколи Тищука, колишнього першого заступника Голови правління ВУЛТ (на жаль, нині покійного). Микола Миколайович висловлював таку позицію:

«Європейський і світовий досвід підтвердив, що кращого контролю за професійною діяльністю лікарів, ніж той, який здійснюють незалежні професійні організації, не існує»; «тож без лікарського самоврядування ми ніколи не досягнемо балансу в системі охорони здоров'я та її трансформації, якими благими намірами не послуговувалися б» [6].

Список використаних джерел:

1. Проект Закону України «Про самоврядування у сфері охорони здоров'я» № 10372 від 25 грудня 2023 р. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=77359.
2. Відкритий лист Всеукраїнського Лікарського Товариства до Міністерства Охорони Здоров'я України щодо непідтримки лікарською спільнотою Проекту закону «Про самоврядування в сфері охорони здоров'я в Україні» від 06 квітня 2023 р. № 1-06/04/23. URL: <http://www.vult.org.ua/2023/04/07>.
3. Звіт про громадське обговорення проекту Закону України «Про самоврядування в сфері охорони здоров'я в Україні». URL: https://moz.gov.ua/uploads/9/45931-zvit_grom_obgovorennja_zu_3.pdf.
4. Перелік посад професіоналів з вищою немедичною освітою: Наказ МОЗ України від 24 лютого 2021 р. № 346. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0886-22#Text>.
5. Ustawa z dnia 2 grudnia 2009 r. o izbach lekarskich. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20092191708>.
6. Тищук М. Лікарське самоврядування: Світовий досвід має стати взірцем для наслідування. *Ваше здоров'я*. 2020. 2 березня. URL: <https://www.vz.kiev.ua/likarske-samovryaduvannya-svitovyj-dosvid-maye-staty-vzirtsem-dlyanasliduvannya/>.

Джура Х. Ю.

доктор філософії з галузі «Право»

ORCID: 0000-0002-5596-5307

ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

Внутрішнє законодавство не містить прямого визначення поняття соціальної функції держави, але опосередковано вказує на способи та форми, у яких держава її реалізовує. Будь-який напрямок діяльності держави має на меті задоволення актуальних потреб її громадян, відтак функції держави – це

репрезентовані способи вирішення державою кола важливих питань суспільства.

Античні мислителі визначали державу, як «певне об'єднання, а будь-яке об'єднання утворюється для певного щастя. Адже всі діють заради того, що вважається достойним життям» [1, с. 15], згодом такий підхід до призначення держави отримав продовження у науковій позиції, яка словосполучення «утворення щастя» помістила в площину правового поняття соціальної функції держави, як забезпечення такого рівня життя, який можна вважати належним.

В. Т. Венцель та В. М. Купрійчук розглядають дефініцію держава через призму запропонованої Т. Гоббсом модель суспільства, за якою метою держави є «забезпечення безпеки, а кінцева мета людей, що живуть у державі – це турбота про самозбереження і підвищення життєвого рівня» [2, с. 104]. Автори підкреслюють необхідність створення неконфліктного соціуму шляхом встановлення в державі сильної влади, яка дійсно здатна гарантувати захист своїм громадянам.

Український державознавець В. Ф. Сіренко визначає державу, як організацію яка, «покликана обслуговувати інтереси всього суспільства і діяти во ім'я загального блага...створювати умови для конституційних прав і свобод громадян, а також для підвищення якості життя...» [3, с. 37]. Автор розглядає державу певною формою організації суспільства, зосереджуючись на її соціальній складовій. Призначення держави – не задовольнити інтереси певної групи, а врахувати їх, задовольняючи інтереси всього народу, мета – покращити життя громадян, що є основою соціальної функції у широкому розумінні.

В загальній теорії держави та права під державою розуміють «територіальну організацію публічної влади, що об'єднує населення на

засадах громадянства» [4, с. 54] та здійснюється уповноваженими органами шляхом правотворчої та правозастосовної діяльності.

Отже, держава – це суверенна організаційно-політична форма здійснення публічної влади, яка наділена виключною правосуб'єктністю й існує на певній території, об'єднуючи своїх громадян та гарантуючи дотримання їх конституційних прав і свобод шляхом реалізації покладених на неї функцій і у визначений законом спосіб для забезпечення життєдіяльності населення та його захисту.

Наукова література не містить єдиного аксіоматичного поняття, тому розглянемо наукові підходи до поняття соціальної функції держави різними авторами, які зводяться до такого.

В. Г. Бульба пропонує розглядати соціальну функцію на етапі утворення, як виключну функцію держави, та на етапі здійснення, коли її виконання може бути делеговане іншим суб'єктам, тобто її реалізація «здійснюється за допомогою соціальних інститутів на різних організаційних рівнях» [5, с. 261]. Автор звертає увагу на делегування функцій держави місцевим органам та недержавним установам.

Ця думка з власним аналізом отримала продовження в праці Н. В. Галіциної [6, с. 69], яка розділяє поняття «соціальна функція» в широкому розумінні та як функцію саме держави. Науковець оперує поняттям «приватизація» соціальної функції та звертає увагу на мінімізацію державної участі у сфері соціального забезпечення.

С. Є. Горбатюк також акцентує на необхідності залученні суспільства до реалізації державних функцій, підкреслюючи спрямованість соціальної функції на досягнення цілей соціогуманітарного розвитку, досягнення соціальної злагоди в суспільстві, створення умов для задоволення соціальних, культурних, духовних потреб людини і суспільства та реалізується за активної

участі інститутів громадянського суспільства на засадах соціального і державно-громадського партнерства, субсидіарності, соціальної солідарності та взаємовідповідальності влади, суспільства, людини і громадянина» [7, с. 88].

Такий підхід є актуальним в умовах децентралізації влади з можливістю розподілу певних питань між компетенцією державних органів, місцевого самоврядування та допоміжною діяльністю інших суб'єктів, наприклад, професійних управлінців, неурядових організацій, представників громадянського суспільства. При цьому останні не реалізують функції держави повною мірою, залишаючи такі дії та відповідальність за них на органах та суб'єктах владних повноважень.

І. В. Арістова пропонує визначення досліджуваного поняття як «одного із напрямків діяльності держави, який полягає у створенні державою необхідних умов, що забезпечують гідне життя людини незалежно від її соціального стану, участі у виробництві сукупного національного доходу, а також належного правового механізму її соціальної захищеності відповідно до міжнародних стандартів» [8, с. 21]. Така позиція, з одного боку, не суперечить можливості реалізації соціальної функції недержавними суб'єктами, з іншого, прямо не вказує на це. Автор зосереджує увагу на дотриманні обов'язків держави в цій сфері та відповідність її дій нормам міжнародного права і відповідальність.

На думку Н. П. Флорескул, «фактично ж держава стає соціальною тоді, коли ці функції в основному реалізовані й забезпечені права і гарантії людини, дотримуються демократичні принципи і проводиться соціально-економічна політика, що забезпечує гідний рівень життя й всебічний розвиток громадян своєї країни» [9, с. 41]. Підхід автора відповідає нормам внутрішньодержавного законодавства щодо відповідальності держави за створення рівних умов для реалізації громадянами своїх прав з урахуванням неоднакових та нерівних можливостей їх реалізації.

Диференційованість наведених понять полягає у пошуку авторами нових способів конкретизувати та розширити напрями та способи, у яких реалізовується соціальна функція. Проте усі позиції зводяться до ключової думки – за сучасних умов розвитку суспільства вона не може існувати окремо від держави.

Дослідивши наукові підходи до поняття соціальної функції, пропонуємо власне визначення.

Соціальна функція держави – це гарантований нормами міжнародного права та Конституції України внутрішній напрямок діяльності держави та недержавних суб'єктів з утвердження та реалізації прав і свобод людини та соціуму з урахуванням їх особистих потреб, інтересів та поглядів для досягнення соціальної безпеки, гарантування рівності у доступі до можливостей, забезпечення гідного співіснування різних суспільних груп та подолання соціальних протиріч.

Список використаних джерел:

1. Арістотель. Політика: збірка [Кислюк О.]; переклад з давньогрецької та передмова Кислюк О. Київ: Основи, 2000. 239 с.
2. Венцель В. Т, Купрійчук В. М. Соціальна функція держави та особливості її реалізації в умовах сучасних глобалізаційних викликів/ Збірник наукових праць. Львів, 2019. № 60. С. 103-115.
3. Сиренко В. Ф. Государство: демократическое, правовое, социальное (Очерки. Дискурсионные вопросы). Ин-т гос. и права им. В. М. Корецкого НАН Украины. Киев, 2013. 340 с.
4. Теорія держави і права: підручник / [Петришин О. В., Погребняк С. П., Смородинський В. С.]; за заг. ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 366 с.
5. Бульба В.Г. Сучасний стан і проблеми реалізації соціальних функцій держави. Теорія та практика державного управління. 2012. Вип. № 1. С. 254 – 262.
6. Галіцина Н.В. Що розуміти під категорією «соціальна функція»?/ Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція, 2015. № 15. Том 1. С. 69-73

7. Горбатюк С. Є. Соціальна функція держави в контексті забезпечення соціогуманітарної безпеки. Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України / Серія: Державне управління. Київ, 2017. № 1. С. 84-90.
8. Арістова І. В. Соціальна функція держави як визначальна категорія права соціального забезпечення України. Форум права, 2006. № 2. С. 18-21
9. Флорескул Н.П. Система соціального захисту населення як чинник формування соціальної держави. Вісник КНТЕУ. 2009. № 2. С. 34—46.

Ковач Д. Л.

кандидат юридичних наук, доцент
Державний біотехнологічний університет
e-mail: dkovach@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6065-9793

ПРАВО ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ: ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Екологічна політика на сучасному етапі розвитку державності не займає пріоритетного місця, а сучасний стан законодавства України у сфері охорони навколишнього природного середовища не є досконалий. Права людини і навколишнє середовище нерозривно поєднані між собою. Чисте, безпечне навколишнє середовище є запорукою реалізації широкого спектру прав людини. В умовах євроінтеграції питання гарантій й захисту права людини на безпечне навколишнє середовище стають дедалі актуальними й потребують подальших наукових доробків, як на національному, так і на міжнародному рівнях. Питання захисту прав людини на екологічно безпечне навколишнє середовище набувають глобального характеру, оскільки сучасний стан екологічної безпеки наближається до кризових показників. Гарантії захисту прав людини на безпечне навколишнє середовище й захист навколишнього середовища в науковій доктрині вважаються окремими питаннями, але вони постійно перетинаються.

Право на здорове, чисте, безпечне навколишнє середовище, як універсальне право людини широко досліджується й критикується. Так, на момент створення Загальної декларації прав людини та двох Міжнародних пактів про права людини питання зміни клімату, екологічної безпеки, біологічного різноманіття, планетарних умов та інші питання що забезпечують безпечні умови життєдіяльності людини, не були законодавчо закріплені й досліджені на високому науковому рівні. Проте, на сьогоднішній стан дослідження даних питань суттєво змінився. На міжнародному й національному рівнях закріплюються чисельні положення щодо зобов'язань держав забезпечувати безпечне, чисте, здорове та стабільне навколишнє середовище задля гарантування і захисту прав людини.

З розвитком державотворення в Україні, вперше, на законодавчому рівні у статті 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» закріплено екологічні права людини, зокрема, право на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище, а з часом, на конституційному рівні, у статті 50 закріплюється право людини на безпечне для життя та здоров'я довкілля. Як ми бачимо, виникає неузгодженість категоріального апарату в системі природоохоронного законодавства. На доктринальному рівні точаться дискусії щодо визначення змісту даного права. Так, Васильчук Л. Б., Бисага Ю. М. вважають, що форма реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля – це зовнішній вираз практичного втілення в життя можливостей, встановлених нормами права, громадянами України, іноземними громадянами або підданими, особами без громадянства, особисто або через створені ними організації, та іншими уповноваженими суб'єктами, з метою забезпечення безпечного для життя і здоров'я довкілля, а також задоволення власних потреб та інтересів у цій сфері. Корольова В. В. розглядає досліджуване право в двох аспектах: в об'єктивному й суб'єктивному. В об'єктивному розумінні, як сукупність правових норм, що закріплюють, регламентують,

охороняють відносини, пов'язані з використанням даного права. У суб'єктивному розумінні, як конкретну юридично забезпечену можливість людини користуватися безпечним довкіллям, що відповідає вимогам екологічної безпеки з метою задоволення життєво важливих потреб та інтересів.

Безпечне довкілля – це стан навколишнього природного середовища, який не завдає негативного впливу здоров'ю людини, не викликає руйнівні процеси у живих організмах, природний баланс зв'язку людини і довкілля не перевищує встановлені законодавством норми безпеки. Отже, право на безпечне довкілля охоплює такі права людини, як: право на стабільну екологічну обстановку, право на екологічне благополуччя, право на здорове навколишнє середовище, право на використання корисних властивостей природи для задоволення необхідних життєвозабезпечувальних фізіологічних та духовних потреб, право на охорону життя і здоров'я від несприятливих природних умов та природно антропогенних факторів.

В умовах повномасштабного вторгнення країни-агресора на територію України компетентними органами фіксуються численні порушення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля. Систематичні дії російської федерації спрямовані на засмічення земель, забруднення ґрунтів, вод, атмосферного повітря, знищення об'єктів природно-заповідного фонду, знищення тваринного та рослинного світу України, ядерний шантаж всі ці призводить до порушення положень Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище, Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12.08.1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) та низки інших міжнародних нормативно-правових актів, а також унеможлиблює належну та ефективну реалізацію конституційного права на безпечне для життя та здоров'я довкілля. В зазначеному контексті важливою ідеологічною основою щодо

захисту прав людини в умовах збройних конфліктів є аксіологічний підхід на базі якого вбачається доцільним створити ефективну модель державної політики, спрямованої на створення оптимальних засобів правового регулювання з урахуванням нагальних викликів та потреб сьогодення.

Список використаної літератури:

1. Андрейцев В.І. Екологічне право: курс лекцій: навч. посібник для юрид. фак./ В.І. Андрейцев. К.: Вентурі, 1996.-208с.
2. Васильчук Л.Б., Бисага Ю.М. Реалізація права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в Україні: монографія. Ужгород: Видавничий центр ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2019. 208 с.4.
3. Корольова В.В. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля в системі особистих немайнових прав фізичної особи. Legal Bulletin. 2022. No 3. С. 37–4
4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 р. No 1264-ХІІ. Дата оновлення: 08.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. No 254 к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол І), від 08.06.1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

Ковач О. В.

кандидат юридичних наук, доцент
Державний біотехнологічний університет
e-mail: e_legist@ukr.net
ORCID: 0000-0002-0086-5050

«ПІЛЬГИ» І «ПРИВІЛЕЇ» ЯК ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Пільги існували завжди на всіх етапах розвитку людства, проте їх сутність була різною й залежала від існуючого суспільного ладу, форми правління, рівня соціального розшарування населення тощо.

В Україні, як і в багатьох інших державах Європи, механізм правового регулювання в соціумі формувався протягом тривалого історичного періоду, а тому має свою багатотисячлітню історію. Із давніх-давен законодавець

застосовував терміни «пільга», «привілеї», «гарантії» тощо. В минулі часи їх зміст дуже відрізнявся від сучасного, був надто спрощеним, іноді навіть узагальненим.

Із появою й утвердженням держави і права усталені правила поведінки знайшли своє закріплення на принципово новому рівні, оскільки з розвитком суспільства має місце ускладнення відносин між людьми. Мінливі економічні й соціально-політичні умови призводять до виникнення протилежностей у соціумі, до зіткнення інтересів його членів. Для підтримання балансу об'єктивно виникала потреба вдосконалення й розвитку форм і методів впливу на суспільні відносини.

Із семантичних позицій пільга визначається як переважне право, полегшення, що надається кому-небудь, як виняток із загальних правил, як надання привілеїв тим чи іншим категоріям осіб, як часткове звільнення останніх від виконання встановлених приписів, обов'язків або полегшення умов їх дотримання. Досліджуючи перші кодифіковані правові акти, ми бачимо, що під пільгами розуміється взагалі будь-яке спрощення. Подібне трактування можна зустріти ще в Законах XII таблиць. У Римському праві було встановлено декілька видів привілеїв, які залежно від утилітарних критеріїв поділялися на такі, що приносили користь, й не вигідні (наприклад, обмеження правоздатності за ухилення від панівної релігії). У рабовласницьких державах існувало за рахунок державної казни забезпечення воїнів, що зазнали каліцтва, а також старих воїнів, які відійшли від військової справи. Так, у I-III століттях воїни-ветерани, при виході в так звану почесну відставку, отримували диплом про привілеї, однією з яких було звільнення ветеранів і членів їх сімей від усіх державних податків, торгових мит і повинностей.

З подальшим розвитком державності, зі збільшенням обсягів завдань соціального, політичного, економічного й воєнного спрямування, пільги почали пов'язуватися з більш конкретними відносинами, а саме зі службою

королю й феодалові, з певними статусами осіб (приміром, статус чужинця, тощо). Практика застосування привілеїв відчутно поширювалась. Так, у Давньому Китаї наділення привілеями було найголовнішою прерогативою імператорської влади і стосувалося конкретних відносин, в основному, державної служби. Усі привілеї й виплати, чиновницькі посади й ранги надавалися лише за службу у війську; інших шляхів не повинно бути.

У середньовічній Європі привілеї не тільки характеризували індивідуальний статус суб'єкта, його службову роль в ієрархії влади, а й регламентували навіть побутові умови життя особи залежно від її належності до того чи іншого стану. Це знаходило свій прояв у формі, одягу, житлі та ін. В умовах постійних міжособних війн відповідні пільги ставали одним з найголовніших засобів політичної боротьби. Королі й імператори надавали значні пільги і привілеї також різним містам з метою долучення їх як союзників.

За часів Руської Правди привілеї оформлювалися як подаровані государем виключні права, як прояв його милості й монаршої волі, як особливий дар обмеженому колу осіб. Вони закріплювались у відповідних нормативних актах або у привілейованих чи відпускних грамотах. Наприклад, пільгові грамоти фіксували податкові привілеї й надавалися духовним і світським феодалам. В умовах феодального суспільства привілеї мали у своїй більшості становий характер, а тому право цього періоду називають ще «правом привілеїв».

Усе наведене призвело до того, що в повсякденній свідомості суб'єктів тих часів само слово «привілеї» означало щось недосяжне для пересічної людини, асоціювалося зі шляхетним її походженням, високим службовим положенням, матеріальним станом, тобто з усім тим, що мається на увазі під поняттями «винятковість», «відособленість», «обраність» і відповідно, викликає до себе негативне ставлення основної частини суспільства.

У праві зарубіжних країн система пільг досить поширена, має доволі розгалужений категоріальний апарат. Наприклад, у законодавстві Канади встановлено привілеї для певних соціальних груп населення, а також запроваджено програми для реалізації відповідних нормативних актів у житті з метою подолання дискримінації з питань праці, доступу до соціальних служб, послуг, житла залежно від існуючої нерівності серед громадян. Низку привілеїв надано особам молодого віку з малозабезпечених родин, окремим групам канадців – представників расово-етнічних меншин при прийомі до навчальних закладів, громадянам, які спілкуються на французькій мові, при вступі на державну службу для зрівняння їх можливостей у кар'єрному зростанні відносно англомовних осіб, які становлять більшість населення Канади. Привілеї вважаються законними, тільки якщо вони прямо передбачені у відповідних нормативно-правових актах. Деякі з них надаються на підставі рішень Ради з прав людини, які створюються при Міністерствах у багатьох провінціях цієї багатонаціональної держави. З огляду на звернення громадянина, який вважає, що до нього було застосовано дискримінацію з боку роботодавця, Рада виносить рішення, яким зобов'язує відповідача до тих чи інших дій, наприклад, надати працюючому інваліду привілеї у вигляді скороченого робочого дня або створення для нього спеціальних умов праці. Таким рішенням вправі користуватися не тільки особа, щодо якої воно було винесено, а й інші представники тієї соціальної групи, до якої належить заявник. Для позначення будь-яких винятків, існуючих у соціальній, трудовій та в інших галузях права Канади, найчастіше використовуються терміни «привілеї» й «переваги»; термін «пільга» застосовується досить рідко – в більшості випадків за аналогією.

Загалом же в англосаксонській правовій системі (США, Канада, Велика Британія, Австралія, Нова Зеландія та ін.) найчастіше перевага в позначенні будь-яких виключень надається поняттю «привілеї». Приміром,

Акт про перів (1963 р.), що належить до конституційних актів Великобританії, містить перелік усіх привілеїв, що надаються пожиттєво перам (це вигоди, пільги, привілеї, пріоритети), як такі правові засоби, що відповідним чином спрощують існування представникам цієї соціальної групи.

У державах романо-германської (континентальної) правової системи (Франція, Італія, Іспанія, Португалія, ФРН, Австрія та ін.), законодавець не дотримується чіткої позиції застосування понять «привілеї» й «пільги». Так, у низці нормативно-правових актів ФРН (Закони «Про сприяння працевлаштуванню та професійній освіті» від 25 червня 1969 р., «Про надання допомоги працюючим у зв'язку з виходом на пенсію» від 13 квітня 1984 р. [10]) привілеями названі всі переваги, встановлені для тих чи інших категорій працівників, у виді: (а) розрахунку (оплати) щомісячних витрат, призначення й виплат різного роду дотацій і субсидій особам, які проходять професійну підготовку; (б) виплат допомоги інвалідам з метою надання сприяння їх професійній реабілітації; (в) виплат допомоги по безробіттю [11].

На відміну від законодавства ФРН, держави, на які поширюється дія романо-германського права (Франція, Італія, Іспанія, Португалія) при позначенні будь-яких привілеїв і виключень, надають перевагу категорії «пільга». Наприклад, в Іспанії більшість виключень, закріплених у правових нормах, позначаються як пільги. Закон цієї країни «Про статус працюючих» (від 10 березня 1980 р.) надає роботодавцям право встановлювати певні пільги у трудових відносинах, зокрема, містить перелік пільг для працюючих жінок і неповнолітніх. У Конституції Португалії (від 25 квітня 1976 р.) зазначається, що законодавством можуть надаватися пільги для жінок та окремих категорій платників податків.

Отже, можна підсумувати, що в законодавстві зарубіжних країн немає чіткого розмежування таких правових категорій, як «пільга» і «привілеї».

Аналізуючи законодавство низки європейських і світових держав ми бачимо, що ці поняття часто ототожнюються, але перевага надається терміну «привілеї». Навіть деякі підгалузі цивільного, фінансового й податкового права мають такі назви, як «Привілеї й сервітути» (Болгарія), «Майнові привілеї подружжя» (Угорщина), «Привілеї власників» (Румунія), «Привілеї для малозабезпечених та деяких етнічних груп» (США), «Привілеї для працівників» (Канада).

Категорія «привілеї» дуже широко використовується в міжнародному праві. В основних міжнародних актах (Конвенції про привілеї та імунітети ООН від 13 лютого 1946 р. , Генеральній угоді про привілеї та імунітети Ради Європи від 2 вересня 1949 р. та ін.) передбачено переваги, що надаються дипломатичним працівникам як привілеї, імунітети й пільги, а саме: звільнення від податків, митні привілеї, тощо. Застосовуються такі юридичні засоби для належного виконання цими працівниками покладених на них функціональних обов'язків, а не задля особистої користі.

Таким чином, доходимо висновку, що пільги і привілеї мають низку спільних рис: виступають винятком із загальних правил, дають змогу поліпшити становище тих чи інших суб'єктів, їх кінцевим результатом є певне благо для останніх.

Дослідження правових пільг як вагомих категорій сучасної науки теорії держави і права стає дедалі актуальнішим у зв'язку з існуючою проблемою вдосконалення механізму правового регулювання суспільних відносин і підвищенням ролі й цінності права в суспільстві. Сучасна правова доктрина вимагає творчого переосмислення, уточнення і впорядкування понятійно-категоріального апарату, узгодження інструментарію його наукового пізнання шляхом формалізації відповідних знань.

Список використаної літератури:

1. Левада О.В. Пільги й обмеження в праві: загальнотеоретична характеристика: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.01. Харків, 2019. 185 с.

Клеріні Г. В.

кандидат юридичних наук
Державний біотехнологічний університет
e-mail: harri.klerini@ukr.net

ПРАВО ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Неспровокована військова агресія в Україні, яка розпочалась 24 лютого 2022 року, завдала і продовжує завдавати нищівної шкоди не лише людській життєдіяльності, виробничій та соціальній інфраструктурі, але й довкіллю України. Країна-агресор вдається до ядерного шантажу, засмічення земель, забруднення ґрунтів, вод, атмосферного повітря, об'єктів природно-заповідного фонду, знищення тваринного та рослинного світу. РФ знищує українську природу нещадно, свідомо, не вагаючись, тим самим порушує невід'ємне, природне право людини на безпечне для життя та здоров'я довкілля.

Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, закріплено у статті 50 Конституції України. Відповідно до вказаної правової норми, кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена. [1] Вказана правова норма закріплює фундаментальне та основоположне право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, яке є ядром всієї системи екологічних прав людини.

У науковій доктрині право на безпечне для життя і здоров'я довкілля визначається як закріплена в Конституції і гарантована державою сукупність історично обумовлених ступенем розвитку суспільства можливостей кожного вільно користуватися безпечним довкіллям, стан якого відповідає встановленим нормативам його якості, з метою задоволення своїх життєво важливих потреб та інтересів. [2, с. 17]

На думку Ю.А. Краснової, суб'єктивне право на безпечне для життя і здоров'я довкілля – це перелік гарантованих державою можливостей суб'єкта: а) проживати в такому середовищі, яке не спричиняє шкоди здоров'ю; б) користуватись безпечними природними благами; в) вимагати від держави та уповноважених осіб виконання та дотримання вимог екологічної безпеки; г) у випадку їх порушення – звертатись за захистом порушеного права до компетентних органів. [3, с. 59]

Досліджуючи проблеми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в умовах воєнного стану, Денисенко К.В., сформулював його характерні ознаки, а саме воно: 1) належить до комплексу екологічних прав; 2) закріплене в Конституції та законах України; 3) поширюється на всіх осіб, без прив'язки до громадянства України; 4) реалізується людиною з метою задоволення своїх життєвих та фізіологічних потреб; 5) є невідчужуваним; 6) виступає у якості можливості будь-якої особи задовольняти свої життєві та фізіологічні потреби; 7) його реалізація не вимагає активних дій з боку громадян; 8) охороняється і захищається у встановленому законом порядку.[4, с. 323]

Аналізуючи вище викладене, можна констатувати, що право на безпечне для життя і здоров'я довкілля — це закріплена Конституцією України і забезпечена державою можливість кожного проживати в середовищі, яке не спричиняє шкоду здоров'ю, користуватися для задоволення своїх життєво необхідних потреб безпечними природними благами, вимагати від держави, а також інших фізичних і юридичних осіб

виконання екологічної безпеки, а у випадку їх порушення звертатися за захистом порушеного права до компетентних органів.

В надскладних умовах воєнного стану захист права на безпечне для життя і здоров'я довкілля, а також підтримка екологічної рівноваги на території України є одним з найважливіших завдань не тільки для України, а і усього світового співтовариства, так як екологічні загрози, спричинені війною росії в Україні, мають глобальний характер, а наслідки, що спричинені воєнною агресією росії на території України, мають вплив на території інших держав, іноді на відстані в тисячі кілометрів.

Цю реальність визнала Генеральна Асамблея ООН, яка 28 липня 2022 року одногосно прийняла [Резолюцією A/76/L.75](#) (Право людини на чисте, здорове і стійке довкілля), якою визнала: 1) право на чисте, здорове та стале довкілля як право людини, 2) відзначила, що це право пов'язане з іншими правами та існуючим міжнародним правом, 3) підтвердила, що сприяння цьому праву вимагає повної реалізації багатосторонніх екологічних угод на принципах міжнародного екологічного права, 4) закликала держави, міжнародні організації, підприємства та інші зацікавлені сторони приймати політичні рішення, підвищувати міжнародне співробітництво, зміцнювати потужності та продовжувати ділитися передовими практиками з метою збільшення зусиль для забезпечення чистого, здорового та сталого довкілля для всіх.

Така позиція ГА ООН є потужним повідомленням про те, що існує загальна, всесвітня підтримка цього права, яке вже визнане в 156 країнах на національному та регіональному рівнях.

Загально зрозуміло, що в умовах ведення активних бойових дій на території нашої держави спрогнозувати всі можливі наслідки та назвати остаточну шкоду, завдану довкіллю від агресії рф, неможливо. Реальні обсяги шкоди навколишньому природному середовищу та пов'язані з ним довгострокові масштаби впливу на здоров'я населення від російської агресії

вдасться можливим оцінити тільки після закінчення війни та повної деокупації всіх територій України. За таких надзвичайно складних умов, наша держава за підтримки міжнародної спільноти повинна вживати дієвих заходів щодо забезпечення права на безпечне для життя і здоров'я довкілля та приймати відповідальні рішення для впровадження ефективного механізму притягнення країни агресора до міжнародно-правової відповідальності за заподіяну шкоду навколишньому середовищу України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254 к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Іванюшенко В.В. Право людини і громадянина на безпечне для життя і здоров'я довкілля: поняття та зміст. Правничий вісник Університету «КРОК». Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». – К., 2010. – Вип. 6. – Т. 1. – С. 17–23.
3. Краснова Ю. А. Юридична природа екологічної безпеки. Юридичний електронний науковий журнал. 2017. № 4. С. 57–60.
4. Денисенко К.В. Проблеми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в умовах воєнного стану// Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». - № 1. – 2024. – С. 323-327

Кухар О. В.

кандидат юридичних наук, доцент,
Державний біотехнологічний університет
e-mail: fregat009@ukr.net

РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ

У Декларації про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року було відзначено бажання України приєднатися до групи цивілізованих держав і зобов'язання забезпечити реальне здійснення прав і свобод людини і громадянина, строго дотримуючись загально визнаних принципів та норм міжнародного права й міжнародних стандартів у сфері прав людини. Приєднання України до Ради Європи 9 листопада 1995 року мало значний

вплив на подальший розвиток прав і свобод людини і громадянина. Україна приєдналася до багатьох європейських конвенцій у цій галузі та взяла на себе конкретні зобов'язання ратифікувати їхні норми в національне законодавство.

Конституція України 1996 року відтворила всі основні принципи міжнародного права щодо прав людини. Одним із значних досягнень у гарантуванні прав і свобод є встановлена Конституцією система організаційно-правових гарантій, в якій важлива роль відведена Президентові України, Верховній Раді України, органам виконавчої влади та місцевого самоврядування, судам, прокуратурі та Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини.

На сучасному етапі, враховуючи специфіку громадсько-політичного, соціально-економічного та зовнішньополітичного контексту в Україні, правова політика в сфері прав людини набула нового значення. Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015 була затверджена Національна стратегія у сфері прав людини, спрямована на вирішення основних системних проблем у захисті прав і свобод людини. Ця стратегія базується на національному досвіді, міжнародно-правових принципах, досвіді діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини і правозахисних організацій України, а також на практиці Європейського суду з прав людини.

Метою реалізації Стратегії є встановлення пріоритетності прав і свобод людини як визначального чинника при прийнятті державної політики та прийнятті рішень органами державної влади та місцевого самоврядування.

Стратегія ґрунтується на наступних принципах:

1. Відкритість і прозорість у реалізації положень Стратегії з метою максимального залучення всіх заінтересованих сторін до її виконання та моніторингу.

2. Гарантування рівності та уникнення дискримінації у забезпеченні прав і свобод людини.
3. Конкретність, досяжність цілей та вимірюваність очікуваних результатів реалізації Стратегії.
4. Добросовісність у тлумаченні та виконанні Стратегії.
5. Планування розподілу фінансових та інших ресурсів з урахуванням необхідності досягнення цілей Стратегії.
6. Забезпечення своєчасного реагування на нові виклики.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 року під номером 1393-р був схвалений план дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року. Цей план передбачає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення належних гарантій захисту права на життя та наявності правових механізмів та засобів захисту, а також на ефективне розслідування порушень права на життя.

Окрім цього, план передбачає створення ефективної системи протидії катуванням, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, а також умов для запобігання випадкам неналежного поводження. Додатково, він має на меті створення ефективної системи захисту права на свободу та особисту недоторканність, ефективне розслідування злочинів насильницького зникнення, а також забезпечення права на незалежний та справедливий суд у розумний строк.

Важливо зазначити, що від ефективності реалізації даного плану дій буде залежати загальний стан дотримання прав людини в Україні та, значною мірою, перспективи України на шляху до європейської інтеграції.

Список використаних джерел:

1. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України від 2021 р. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text) (дата звернення: 02.08.2022).
2. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30.

3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

Мальцев В. В.

викладач кафедри конституційного і міжнародного права факультету №4
Харківський національний університет внутрішніх справ
e-mail: alan.kast.95@gmail.com

Олійник В. О.

курсантка 1 курсу факультету №4
Харківський національний університет внутрішніх справ
e-mail: oleynikvika7@gmail.com

**КОНСТИТУЦІЙНЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ:
БАЛАНС МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ ТА ПРАВАМИ
ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ВІЙНИ В УКРАЇНІ**

Атрибуція конституційних прав і свобод вищою юридичною силою не є індикатором їх безумовної непорушності. Відповідно до комплексного аналізу, представленого Ю.Б. Ірхою, існують юридично визначені обставини, за яких ці права та свободи можуть підлягати тимчасовому обмеженню [1, с. 78]. Законодавчо врегульовані межі таких обмежень є необхідністю для захисту суттєвих суспільних інтересів, зокрема здоров'я та морального добробуту населення, національної безпеки, територіальної недоторканності держави, а також прав і свобод інших осіб. Ці заходи також спрямовані на забезпечення громадського порядку, запобігання злочинності, ефективне розслідування кримінальних справ, захист конфіденційної інформації, а також на підтримку авторитету та об'єктивності судочинства. В цьому контексті, обмеження окремих конституційних прав та свобод можна розглядати як засіб досягнення збалансованої взаємодії інтересів особи, суспільства та державного апарату, що є фундаментальним принципом правової держави та демократичного суспільства.

На рівні національного законодавства України концепція "воєнного стану" визначена в Законі України "Про правовий режим воєнного стану" і описується як унікальний правовий режим, який може бути імплементований на всій території України або в окремих її регіонах у випадку збройної агресії або імінентної загрози нападу [2]. Цей режим спрямований на протидію загрозам незалежності держави, її територіальній цілісності та національній безпеці. Він передбачає делегування відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування специфічних повноважень, необхідних для нейтралізації зазначеної загрози, ефективного протистояння збройній агресії, а також для гарантування національної безпеки. Окрім цього, режим воєнного стану може передбачати тимчасові, обумовлені непосредньою загрозою, обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб із чітким визначенням терміну дії таких обмежень.

У світлі положень, викладених в Указах Президента України "Про застосування воєнного стану в Україні", датованих 28 листопада 2018 року [3] та 24 лютого 2022 року [4], відзначається можливість обмеження конституційних прав та свобод осіб у випадку надзвичайних обставин. Водночас, Конституція України чітко окреслює перелік прав та свобод, які залишаються недоторканими навіть у умовах воєнного стану. Для глибшого розуміння обмежень та гарантій, що надаються громадянам у таких умовах, пропонується ретельний аналіз відповідних статей Конституції, законів "Про правовий режим воєнного стану", "Про оборону України", "Про національну безпеку України" та інших нормативно-правових актів, що регулюють цю сферу.

В умовах воєнного стану виникає потреба в аналітичному розгляді і визначенні меж обмеження конституційних прав і свобод громадян. Основоположний аналіз невід'ємних прав, які залишаються непорушними

навіть під час воєнного стану, є ключовим для забезпечення правової захищеності осіб та підтримки демократичних стандартів у складних умовах [5].

Конституційні права і свободи, визначені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України, формують основу, на якій побудована правова держава та гарантується захист основних прав людини. Ці статті визначають низку фундаментальних прав, таких як рівність перед законом, право на життя, повагу до гідності, особисту недоторканність, включаючи захист від свавільного позбавлення громадянства або зміни громадянства, а також право на захист судом, право на відшкодування шкоди, встановлене незворотність закону та інші [6].

Ці статті відображають непорушні елементи правової системи, які забезпечують основу для захисту гідності, свободи та безпеки особи, що є особливо значущим у періоди воєнного стану. Права та свободи, які не можуть бути обмежені під час воєнного стану, підкреслюють зобов'язання держави забезпечувати і захищати основоположні права громадян незалежно від обставин.

Серед конституційних прав та свобод, які можуть підлягати обмеженню в умовах воєнного стану, варто зазначити:

- Недоторканність житла (ст. 30) — обмеження може включати перевірки житла, обшуки без попереднього судового рішення в умовах невідкладної потреби.
- Таємниця листування, телефонних розмов (ст. 31) — можливість моніторингу та перехоплення з метою забезпечення безпеки.
- Особисте та сімейне життя (ст. 32) — втручання може бути виправдане необхідністю захисту державної безпеки.

- Свобода пересування та вибору місця проживання (ст. 33) — обмеження можуть бути введені для контролю переміщення осіб в районах конфлікту.
- Свобода думки та слова (ст. 34) — цензура або обмеження доступу до інформації можуть бути застосовані для запобігання поширенню інформації, що може зашкодити обороноздатності.
- Участь в управлінні державними справами (ст. 38), мирні зібрання (ст. 39), володіння та розпорядження власністю (ст. 41), підприємницька діяльність (ст. 42), право на працю (ст. 43), право на страйк (ст. 44), право на освіту (ст. 53) — ці свободи можуть бути тимчасово обмежені або адаптовані до вимог воєнного часу з метою забезпечення загальної безпеки та стабільності [6].

В умовах воєнного стану обмеження певних конституційних прав та свобод є невід'ємною складовою забезпечення національної безпеки та громадського порядку. Проте, такі обмеження мають бути строго обґрунтовані, пропорційні зазначеним цілям, законодавчо врегульовані та відповідати міжнародним зобов'язанням України у сфері прав людини. Необхідно підкреслити важливість збереження основоположних прав і свобод особи, навіть у надзвичайних умовах, що є фундаментальним принципом демократії та правової держави. Ретельний аналіз та моніторинг застосування обмежень, а також забезпечення можливості їх оскарження, мають стати неодмінною частиною процесу їх введення та виконання. Врешті-решт, здатність держави збалансувати між необхідністю захисту суспільства та збереженням основних прав людини визначає її демократичну зрілість та відданість верховенству права

Список використаних джерел:

1. Ю.Б. Ірха. Обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в інтересах національної безпеки України в сучасних умовах. Вісник Конституційного Суду України. 2015. № 5. С. 78-87.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII: станом на 31 грудня 2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 01.02.2024).
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 26.11.2018 №393/2018: станом на 28 листопада 2018 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/2018#Text> (дата звернення: 03.02.2024).
4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 №64/2022: станом на 14 лютого 2023 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 04.02.2024).
5. Синявська О. Ю., Повалена М. В., Носевич Н. Р. Правовий режим воєнного стану: аналіз законодавства України. *Академічні візії*. 2023. № 17. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/download/237/225> (дата звернення: 07.02.2024).
6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 07.02.2024).

Мацука В. М.

кандидат економічних наук, доцент,
Маріупольський державний університет
e-mail: v.matsuka@mu.edu.ua

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ТА СТЕРЕОТИПИ

У принципі гендерної рівності є як прихильники, так і супротивники. Це починається з ідеї толерантності та прийняття. Остання виносить судження на основі біологічних відмінностей між чоловіком і жінкою. Це призвело до суперечливих тлумачень терміну «гендерна рівність», оскільки воно значною мірою залежить від суб'єктивних уявлень, а також культурних, релігійних відмінностей і особливостей суспільства, в якому живе особа.

Загалом, це концепція, яка передбачає рівні права чоловіків і жінок. Однак правильніше розглядати їх не як право, а як свободу, можливість реалізовуватися і розвиватися без будь-яких обмежень [1].

Стереотипи становлять загрозу принципу рівності: вони існують у певних соціальних групах. Ці групи можна розподілити за різними критеріями: за віком, національністю, віросповіданням тощо. Вони також можуть перетинатися, змішуватися та нав'язувати один стереотип іншому. Стереотипи дуже впertі через високодинамічний характер спілкування. Їх можна передавати з покоління в покоління. І знищувати їх надзвичайно важко і боляче.

Отже, що таке рівність між чоловіком і жінкою – це рівні права та обов'язки, рівні ступені свободи, рівні можливості.

Як не дивно, відкрито говорити про прагнення до рівних прав чоловіків і жінок почали не так давно, трохи більше ста років тому. Перша хвиля фемінізму, про яку говорить світ, почалася з руху суфражисток. Їхні ідеї зосереджувалися на праві на освіту, власності на власність і праві голосу в уряді [4].

З часом закони в більшості розвинених країн стали більш сприятливими для жінок. У Великій Британії жінки могли голосувати в 1918 році, а роком пізніше в Нідерландах.

Поки законодавство поступово закріплює їхні права та поширює ідею рівності, жінки зазначають, що цього недостатньо, щоб по-справжньому почуватися рівними домінуючому гендеру [2;3].

Основна причина цього – відсутність рівноправності в сім'ї. Жінки отримали право вчитися і працювати, отримували таку ж зарплату, як і чоловіки, і, повернувшись додому, змушені були виконувати звичайну домашню роботу.

Приблизно в 1970-х роках у США почалася друга хвиля жіночого фемінізму. Поки що в центрі уваги вже не рівність громадянських прав чоловіків і жінок, а повсякденне життя та руйнування стереотипів.

Завданням борців за гендерну рівність у світі стало руйнування суспільних стереотипів, таких як: місце жінки на кухні; тільки жінки вміють виховувати дітей; є чоловічі та жіночі сімейні обов'язки тощо [5].

По суті, це боротьба з патріархальними структурами. Адже саме вони завадили жінкам повноцінно реалізувати свої нові права.

Ідея рівності також має менш очевидний недолік. Якщо ви будете агресивно пропагувати це і нав'язувати свою точку зору не готовим людям, може виникнути опір. Зруйнувати усталені переконання надзвичайно важко навіть для більш осмисленого, особистісно-орієнтованого підходу.

Потрібні рішучість і бажання поглянути на звичні речі (такі як розподіл домашньої праці чи функцію виховання сім'ї) з іншої точки зору.

На жаль, ми починаємо думати про гендерну рівність лише тоді, коли хтось своїми діями, словами чи рішеннями заперечує цю очевидну істину. І неможливо перевиховати сформовану особистість, її переконання та стереотипи.

Зона нашої відповідальності – це ми самі та наші діти. Саме в цьому контексті з'явилася важливість духовної освіти щодо гендерної рівності. Адже від того, яких людей ми виховуємо, залежить, у якому світі ми живемо.

Список використаних джерел:

1. Гендерна рівність – запорука демократичного суспільства. URL: <https://pon.org.ua/novyny/10988-genderna-rivnist-zaporuka-demokratychnogo-suspilstva.html> 2024 (дата звернення: 02.04.2024).
2. Гендерна рівність. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/gender-equality> (дата звернення: 02.04.2024).
3. Гендерна рівність – це по рівні можливості для всіх. Міністерство юстиції України. 2024. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/genderna-rivnist-tse-pro-rivni-mojlivosti-dlya-vsih> (дата звернення: 02.04.2024).
4. Гендерна рівність Національна соціальна сервісна служба України. 2024 URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist> (дата звернення: 02.04.2024).
5. Права жінок та гендерна рівність. URL: <https://www.informationsverige.se/uk/om-sverige/individens-rattigheter-och-skyldigheter/kvinnors-rattigheter-och-jamstalldhet.html> (дата звернення: 02.04.2024).

Микитюк В. О.

кандидат педагогічних наук, доцент
Державний біотехнологічний університет

Микитюк С. О.

кандидат педагогічних наук, доцент
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

МОБІНГ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПОРУШЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ

Забезпечення дотримання трудових прав людини сприяє збереженню гідності, справедливості та підтримці гармонійних відносин між працівниками та роботодавцями. Одним із ключових аспектів трудових прав є гарантування працівникові належного ставлення з боку роботодавця, що визначено Європейською соціальною Хартією та ратифіковано Верховною Радою України у 2006 році. Порухення права на гідне ставлення, цілеспрямоване насильство, психологічний тиск або інші форми недопустимої поведінки в трудовому колективі, можуть мати серйозні наслідки для фізичного та психічного здоров'я працівника. Тому тема мобінгу як елемента порушення трудових прав людини продовжує бути актуальною і потребує подальшого розвитку стратегій запобігання та захисту від нього.

До питань мобінгу та європейської практики його регулювання зверталися такі науковці, як Кисельова О.І., Тимофеева Л.Ю., Трюхан О.А. [1], Адамчук О.В. та інші.

Проведене дослідження свідчить, що існують різні фактори, які впливають на умови праці працівника. Серед них можна виділити виробничі, санітарно-гігієнічні, інженерно-психологічні, естетичні та соціальні аспекти. Саме соціальний фактор охоплює відносини у трудовому колективі, стиль керівництва, місію і цілі підприємства, а також ступінь їх

відповідності інтересам працівника. Під впливом усіх цих факторів формується морально-психологічний клімат у колективі, порушення якого може завдати шкоди психологічному та моральному стану особи, вплинути на концентрацію уваги, призвести до безсоння, головних болів, роздратованості, депресії та, у крайньому випадку, створити серйозні проблеми зі здоров'ям, включаючи самогубство [2, с. 24].

Тому створення сприятливих умов праці у трудовому колективі, які забезпечують високу працездатність та збереження здоров'я людини, є основним завданням роботодавця.

Українське законодавство передбачає захист працівників від дискримінації, приниження гідності та іншої неприпустимої поведінки на робочому місці. Значною подією можна вважати внесення змін до трудового законодавства (2022 р.) про мобінг. Так, у Кодексі законів про працю закріплено, що мобінг (цькування) - систематичні (повторювані) тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків, що проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність [ст 2-2 КЗпП України, 3]. Різновидом мобінгу (цькування) є “босінг”, коли ініціатором протиправних дій виступає роботодавець або керівник. “Босінг” здійснюється через психологічний та економічний тиск на працівника, вербальну агресію керівника чи роботодавця, яка виявляється відкрито у присутності інших членів колективу до працівника. Але, щоб кваліфікувати дії керівника як “босінг”, слід враховувати визначення і основні критерії закріплені ст. 2-2 КЗпП України.

Формами психологічного та економічного тиску, включаючи створення напруженої, ворожої або образливої атмосфери, таких як погрози, висміювання, наклепи, зневажливі зауваження та поведінка, що має загрозливий, залякуючий або принизливий характер, є першими засобами, які використовуються для виведення працівника з психологічної рівноваги. Ш. Арабі, відома авторка книги "Як вижити серед токсичних людей", яка сама пережила емоційне та жорстоке цькування, вказує на те, що наклепи - це зброя, яку використовують, щоб підірвати вашу підтримку і втрутитися у стосунки. Токсичні особи можуть поширювати слухи про вас, вигадувати історії, в яких ви є винуватцем, тоді як вони самі виступають у ролі жертви. Вони також можуть систематично, приховано і умисно провокувати вас, щоб використати ваші емоційні реакції як доказ вашої нестабільності [4, с. 118].

Також, до таких форм психологічного і економічного тиску, відносяться безпідставне негативне виокремлення працівника з колективу або його ізоляція, наприклад, не запрошення на зустрічі або наради, не повідомлення про важливі професійні події і не залучення працівника до участі в них, перешкоджання виконанню ним своєї трудової функції, недопущення на робоче місце. Такі дії впливають на те, що працівник відчуває відокремлення або відчуження від інших членів колективу без обґрунтованих причин. Це може мати негативний вплив на самоповагу, емоційний стан і продуктивність працівника, а також на загальний морально-психологічний клімат в трудовому колективі.

Нерівність можливостей для навчання та кар'єрного росту, нерівна оплата за працю та безпідставне позбавлення працівника частини виплат також є частинами цього тиску [3]. Це може виникати через непрозорі критерії оцінювання, обмеження доступу до навчальних ресурсів або упередженість у прийнятті рішень про надання можливостей для професійного розвитку або спричинено упередженістю, дискримінацією

або недоліком прозорості у встановленні системи оплати праці. Безпідставне позбавлення працівника частини виплат передбачає ситуацію, коли працівник має право на певні виплати (наприклад, премії, бонуси або інші заохочення), але через безпідставні дії або рішення роботодавця (або керівника) він позбавляється цих вигод частково або повністю.

До цього ж відноситься необґрунтований нерівномірний розподіл навантаження та завдань між працівниками з однаковою кваліфікацією та продуктивністю праці, які виконують однакову роботу [3]. Коли різні працівники, які виконують однакову або подібну роботу і мають однаковий рівень навичок та ефективності, отримують відмінні обов'язки та навантаження без обґрунтованих причин. Це може включати надання одній особі більш складних, важких або непопулярних завдань, тоді як інші отримують менш складні або престижні, незалежно від їхньої тривалості чи внеску в діяльність колективу; поступове зниження навантаження з “надуманим” обґрунтуванням або пропозиція зміни робочого місця, що супроводжується моральним тиском. Це створює відчуття несправедливості та незадоволення серед працівників, може призвести до нерівності у розвитку кар'єри та в оплаті праці, і загалом негативно впливає на робочий клімат та мотивацію працівників.

Слід зазначити, що у ситуації мобінгу працівник часто не сприймає провини іншої людини, а починає звинувачувати себе у всіх робочих негараздах. Він може відчувати небажання йти на роботу, і навіть коли звертається до лікаря з проблемами тиску, головного болю або емоційного виснаження, може не усвідомлювати, що це є наслідком мобінгу. Небезпечною є ситуація, коли працівник знаходиться в емоційно приниженому становищі та не намагається захистити себе.

Працівники, які вважають, що вони зазнали мобінгу (цькування), мають право звернутися зі скаргою до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду та контролю за

додержанням законодавства про працю та/або до суду [3]. Тому важливим у кожному випадку мобінгу є доведення факту його вчинення та представлення належних доказів працівником. Ці докази мають бути належними, достатніми та підтверджувати відповідний факт, включати інформацію про те, коли мобінг стався, його систематичність, умисел або бездіяльність винуватця, мету мобінгу (наприклад, звільнення, зміну умов праці або переведення, зменшення розміру оплати праці тощо) та його форму (психологічну або економічну, включаючи застосування засобів електронних комунікацій). При цьому, до суду слід подавати докази причинно-наслідкового зв'язку між діями кривдника та наслідками для працівника.

Відповідно до трудового законодавства, на роботодавця покладається обов'язок здійснювати заходи щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню), уважно ставитися до потреб і запитів працівників, поліпшувати умови їх праці та побуту [ст. 141 КЗпП]. Здійснювати профілактику ризиків та напруги на робочому місці, проводити інформаційні, навчальні та організаційні заходи щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню) [3].

Також працівник має право у визначений ним строк розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо роботодавець чинив мобінг (цькування) або не вживав заходів щодо його припинення, що підтверджено судовим рішенням, яке набрало законної сили з отриманням вихідної допомоги у розмірі не менше тримісячного середнього заробітку. Працівник має право на відшкодування шкоди у разі ушкодження здоров'я, причиною якого став мобінг у розмірі понесених витрат на лікування та на матеріальне відшкодування моральної шкоди.

Особи, винні у мобінгу, притягуються до адміністративної відповідальності у вигляді штрафу або громадських робіт [5].

Отже, мобінг, як елемент порушення трудових прав людини, представляє серйозну загрозу для працівників та робочого середовища загалом. Відсутність заходів для запобігання та врегулювання мобінгу може призвести до загострення конфліктів у колективі, погіршення робочого клімату, зниження продуктивності та збільшення текучості кадрів. Таким чином, важливо вживати ефективні заходи щодо попередження та виявлення випадків мобінгу, а також забезпечити належний захист та підтримку для постраждалих працівників.

Список використаних джерел:

1. Трюхан О.А. Захист працівників від мобінгу на робочому місці: теоретико-правовий аспект. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 4/2017. С. 42-46.
2. Микитюк С.О., Микитюк В.О. Правове регулювання психологічного аспекту умов праці. Право і суспільство № 6-2 частина 2/2020. С. 22-28.
3. Кодекс законів про працю України. Кодекс України від 10.12.1971. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
4. Арабі Ш. Як вижити серед токсичних людей? Гід для високочутливих. Пер. з англ. Н.Сліпенко. К.: АРТБУКС, 2023. 236 с.
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Кодекс від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>

Миронюк О. І.

кандидат юридичних наук

Чернівецький національний університет імені Ю. Федьковича

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА

Гендерне насильство, явище, глибоко вкорінене в самій гендерній нерівності, залишається одним із найсерйозніших порушень прав людини у всьому світі. Цей злочин посягає на людську гідність, честь, особисту свободу та недоторканність, а також статеву самостійність людини. Найчастіше таке насильство проявляється у формі домашнього фізичного

насильства (побиття, удушення, штовхання, застосування зброї, напад, вбивство), сексуального насильства (статевий акт без згоди або спроба його вчинити, зґвалтування, сексуальні домагання, торгівля людьми тощо), насильство за ознакою статі та гендерної ідентичності, психологічне насильство (контроль, примус, шантаж, наклеп, словесна образа, переслідування тощо); економічне насильство (псування майна, обмеження доступу до фінансових ресурсів, освіти чи ринку праці, невиконання економічних зобов'язань, як-от ухиляння від сплати аліментів, тощо). Це все потенційні злочини, які потребують особливого підходу до реагування та розслідування, а також захисту прав потерпілих.

Під час війни та збройних конфліктів, а також вимушеного переміщення населення лише збільшується рівень та інтенсивність насильства, особливо гендерно зумовленого. Жінки є основними жертвами гендерного насильства, і основною причиною цього насильства є гендерна нерівність у суспільстві, де чоловіки зловживають своєю владою над жінками.

Гендерне насильство може торкнутися будь-кого, будь-де, вдома чи на роботі, незалежно від культурних чи релігійних переконань, статусу чи рівня освіти. Насильство будь якої форми завжди базується на гендерній нерівності та дискримінації. Жертви такого насильства потребують значної психологічної підтримки суспільства, а також потрібен захист, особливо з боку правоохоронних органів. Проте в нашій країні, як і в багатьох країнах світу, в тому числі Європи, правоохоронні органи дуже часто не вважають насильство над жінками та дівчатами тяжкими злочинами, такими як вбивства чи інші види нападів. І багато експертів, і правозахисників у Європі наголошують, що саме гендерне насильство є результатом гендерної нерівності та хибних соціальних упереджень. Крім того, існує прямий зв'язок між насильством щодо жінок і гендерною дискримінацією.

Сьогодні у суспільстві поширені стереотипи такі як: страх осуду, відчуття незахищеності та безвиході змушує постраждалих жінок та дівчат замовчувати випадки насильства. У нас зазвичай прийнято часто звинувачувати жертву і лишати безкарними злочинців, тому можна сказати, що гендерно зумовлене насильство приховується у суспільстві. Внаслідок такого «прихованого» гендерного насильства щороку в сіті гине велика кількість жінок та дівчат, на жаль - Україна не є винятком. Тому насильство вважається сьогодні одним з найпоширеніших порушень прав людини.

Слід зазначити, що за останні роки Україна досягла значного прогресу у сфері захисту прав жінок із запровадженням «Гендерного механізму» на найвищому національному рівні. Ці зміни ефективно сприяли створенню відповідних служб реагування на гендерне насильство в нашій країні. Однак нинішнє повномасштабне вторгнення росії в Україну, коли значна частина її населення змушена залишити країну, багато населення знаходиться в районах інтенсивних бойових дій, ускладнює ситуацію та ставить під загрозу гендерну рівність. Це чинить великий тиск на захист цього права. Варто нагадати, що понад 5 мільйонів громадян перебувають за кордоном. Тому такий рівень домашнього насильства, який ми маємо зараз, набуває іншого характеру та потребує особливої уваги державних інституцій.

Вражає сьогодні і те, що організації, які займаються боротьбою з гендерним насильством, швидко відреагували на напад російської федерації на наше суспільство, існують багато проблем з якими вони зіштовхуються щодня та вони все ж намагаються надати допомогу великій кількості внутрішньо переміщених осіб і тих, хто безпосередньо постраждав від насильства та незахищені.

Дуже часто гендерне насильство чинять саме щодо жінок і саме тому, що вони є жертвами. У цьому контексті воно виділяється як ще одна форма насильства, оскільки воно націлене на певні групи. І такі групи потребують особливого підходу для особливого захисту та підтримки, а ще такий вид

насильства взагалі потребує особливої реакції з боку держави. Сьогодні дуже велика частка домашнього насильства в Україні залишається поза увагою. Серед зареєстрованих випадків 90% – жінки та 10% – чоловіки.

Позитивним у боротьбі з проявом цього явище є те, що Україна ратифікувала Стамбульську конвенцію у 2022 році. Це – рамковий міжнародний документ про попередження домашнього і гендерно зумовленого насильства та реагування на нього. Крім того, на сьогодні в Україні діє спеціальний закон про запобігання та протидію домашньому насильству, а також спеціальні норми у Кримінальному кодексі, які передбачають переслідування за різні види гендерно зумовленого насильства.

Наразі однією з проблем в українському законодавстві є те, що досі існують «сліпі плями» щодо гендерного насильства. Наприклад, сексуальні домагання та переслідування, які дуже поширені, в Україні не криміналізовані. І багато рішень українських судів наразі порушують стандарти Стамбульської конвенції про заборону мирного вирішення спорів у справах про домашнє насильство. Міжнародне право, зокрема вищезгадана Стамбульська конвенція проти насильства за гендерною ознакою, забезпечує більш повну основу та вищі стандарти для підтримки таких жертв. Тому, незважаючи на те, що для викорінення гендерного насильства вже робиться чимало, нашій країні необхідно якомога швидше змінити законодавчу базу та судову практику і позбутися гендерних стереотипів.

Отже, злочини в сфері гендерно зумовленого насильства - одні із самих болючих для людської гідності, хоча постраждалі про це не говорять, замовчують цю проблему. Тому, наше завдання полягає в тому, аби кожен та кожна, хто постраждав, розумів, що допомога надійде, а всі зусилля влади, як основного гаранта прав людини будуть орієнтовані на людину та на захист її прав.

Список використаних джерел:

1. Політова А. С. Протидія гендерно зумовленому насильству, як європейська цінність // *Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення*. Південноукраїнський правничий часопис: Львів. 2022. С.33–40
2. Перунова О. Гендерно обумовлене насильство: поняття та ознаки. *Правове життя сучасної України : матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Одеса : Гельветика, 2020. Т. 1. С. 216–220
3. Комітет ООН визнав досягнення України у сфері гендерної рівності. Укрінформ. 2022.:URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricsociety/3612479-komitet-oon-viznav-dosagnennaukraini-u-sferi-gendernoi-rivnosti.html> (дата звернення: 18.02.2024)
4. Global and regional estimates of violence against women. World Health Organization : website. URL: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241564625> (дата звернення: 17.02.2024)
5. Словник Європейського інституту з гендерної рівності / пер. М.Бабак, О.Давліканової, М.Дмитрієвої, М.Козир, Л.Компанцевої, К.Левченко, М. Скорик, О. Суислової. Київ : Вістка, 2021. 170 с.
6. Стамбульська конвенція вступає в дію. Що змінюється? UNFPA Україна : вебсайт. 2022. 31 жовтня. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/news/istconv3110> (дата звернення: 21.02.2024).

Нагорна В. І.

здобувачка вищої освіти юридичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
Науковий керівник: **Капітаненко Н. П.**
доктор юридичних наук, доцент кафедри теорії держави і права,
конституційного права та державного управління
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ПРАВО НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

На сучасному етапі в українському суспільстві під впливом активної боротьби з терористичними загрозами, стає очевидною необхідність забезпечення гарантій права на мирні зібрання. Це не лише спосіб вираження громадської думки, але й ключовий механізм взаємодії громадян, який впливає на укріплення демократичних цінностей та вирішенню соціальних конфліктів.

Варто зазначити, що мирні зібрання сприяють формуванню національної свідомості та активізації суспільства, що безсумнівно, є важливим елементом, не тільки для процесу оборони, а й для розвитку демократії та правової системи в Україні в цілому.

Як відомо, відповідно до статті 39 Конституції України, громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування, а обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку - з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Згідно Указу президента № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні», у зв'язку із запровадженням в Україні воєнного стану тимчасово можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини та громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також впроваджуватися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб.

Важливо підкреслити, що ці обмеження не є повною забороною, а лише можуть впроваджуватися за умови недотримання вимог громадського порядку, який встановлюється та регулюється уповноваженими органами в тій чи іншій місцевості.

Під час воєнного стану існує вища ймовірність виникнення ризиків під час проведення мирних зібрань, а відсутність загального особливого нормативного акту, який регулював би проведення мирних зібрань створює правову нестабільність та невизначеність для організаторів та учасників таких заходів. В таких умовах стає критично важливим забезпечення захисту прав громадян на мирні зібрання, оскільки це один з фундаментальних принципів демократії.

Безсумнівно, одним з головних напрямків розвитку нашої держави є удосконалення комунікації в межах інформаційного буття. Швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій (надалі ІКТ) значно змінив наше звичне функціонування. Перебуваючи на етапі стрімкого зросту впливу ІКТ, особливого значення набувають питання реалізації прав і свобод людини, як істоти політично-цифрової. Однак слід зазначити, що розвиток комунікації громадян і держави в цифровому просторі не виключає необхідності, а на мою думку, навпаки вимагає більшого удосконалення реалізації права на свободу мирних зібрань в середовищі фізичному. Це зумовлюють ряд чинників.

По-перше, психологічні особливості людства як такого. Серед них варто виокремити неготовність сприймати нове, недовіру до влади. Варто додати також фізичну присутність людини на мирних зібраннях, яка є одною з основних форм ефективного вираження громадської думки та взаємодії громадян.

По-друге, рівень розвитку інфраструктурних та соціальних послуг. Забезпечення умов для участі в політичному житті країни для кожного громадянина є важливим елементом демократичного підходу.

По-третє, релігійні та традиційні цінності. В час духовного підйому суспільств та кількісного розмаїття суб'єктивних точок зору сприйняття буття, безперечно, необхідно враховувати це явище як повноцінне джерело мотивації направлене на удосконалення реалізації права на мирні зібрання в межах фізичних.

Розвиток комунікації держави та суспільства в онлайн режимі значно покращує функціонування державного апарату. Однак це явище не вирішує всіх соціальних та політичних конфліктів, з якими стикається наше суспільство.

Отже, українське суспільство відчуває необхідність забезпечення гарантій права на мирні зібрання. Динаміка розвитку ІКТ вимагає більшої

уваги до реалізації права на свободу мирних зібрань у середовищі фізичному. Звідси випливає необхідність відшукати компроміс між захистом національної безпеки та забезпеченням прав людини на мирні зібрання.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996, № 30, ст. 141, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.03.2024 р.)
2. Офіційне інтернет-представництво Президента України, URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
3. Сучасний тлумачний словник української мови : 65 000 слів : [довідк. вид.]. Харків : Шк., 2006. 1008 с.
4. Сучасний тлумачний словник української мови : Для школярів, абітурієнтів, студентів, викл. Київ : Кобза, 2005. 544 с.
5. Гиляка О. С., Олександр Віталійович Петришин О. В. Права людини в цифрову епоху: виклики, загрози та перспективи.

Рибак Н. В.

кандидат юридичних наук

МЕТА ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРУДОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Метою, як загальнотеоретичною категорією, є певне становище у майбутньому, яке заздалегідь планується змінити відносно теперішнього та варто, бажано або необхідно досягнути [1, с. 661]. Тому, досліджуючи мету оцінювання ефективності трудового законодавства, ми маємо передусім встановити для чого має здійснюватись оцінювання ефективності трудового законодавства та яким є очікуваний результат її встановлення.

Як відзначає Л.Ф. Купіна, в ході оцінювання ефективності норм права, в тому числі і трудового, в радянській юридичній науці було спочатку зроблено акцент на його співвідношенні або ототожненні з оптимальністю, правильністю, обґрунтованістю самих норм, проте, згодом поняття

«ефективність правових норм» стало пов'язуватись у першу чергу із результатом їх дії [2, с. 143]. Іншими словами, на початкових етапах виникнення теорії ефективності законодавства, метою оцінювання ефективності трудового законодавства було встановлення його оптимальності, правильності та обґрунтованості у контексті тогочасного радянського розуміння права та законодавства, як інструменту, який забезпечував побудову комуністичного суспільства. Проте, чим більше розвивалась дана теорія, тим більш очевидним ставало те, що дана теорія оцінювання ефективності законодавства була відірвана від реальності. Як відзначає М.А. Теплюк, сучасне розуміння оцінювання ефективності законодавства передбачає його здійснення із метою оцінювання роботи системи, рівня її функціонування, характеристики роботи системи «на виході» [3, с. 40]. Тобто, сучасна теорія оцінювання ефективності трудового законодавства пов'язується не із його відповідністю певним критеріям, встановлених правлячим режимом, а із його здатністю відповідати поставленим цілям його прийняття. Для прикладу, у статті 1 Кодексу законів про працю України [4] визначено, що завданням даного нормативно-правового акту є регулювання трудових відносин всіх працівників, сприяння зростанню продуктивності праці, поліпшення якості роботи, підвищення ефективності суспільного виробництва і піднесення на цій основі матеріального і культурного рівня життя трудящих, зміцнення трудової дисципліни і поступове перетворення праці на благо суспільства в першу життєву потребу кожної працездатної людини. У радянський період метою оцінювання ефективності даного нормативно-правового акту була б його відповідність йому розумінню «правильного» та «ефективного» закону, який урегулює трудові та пов'язані із трудовими правовідносини у відповідності із партійними інтересами. Беручи до уваги сучасні концепції оцінювання ефективності законодавства, метою оцінювання ефективності є встановлення відповідності змісту нормативно-правового акту цим цілям,

які сформульовані в його статті 1, а також, встановлення його відповідності іншим критеріям. Наприклад, у преамбулі Конституції України [5] визначено «незворотність європейського та євроатлантичного курсу України», тому очевидно, що зміст кожного із вітчизняних нормативно-правових актів має відповідати цій цілі. А отже, метою оцінювання ефективності трудового законодавства України в сучасних умовах може бути його відповідність певним критеріям. Наприклад, у даному випадку - встановлення його відповідності тим вимогам, які ставляться до законодавства країн-членів Європейського Союзу чи кандидатів на членство в ЄС. І у тому випадку, якщо трудове законодавство відповідає цим критеріям, які поставлені в основу оцінювання ефективності, трудове законодавство України можна оцінити, як ефективні. У даному контексті варто вказати на те, що в Європейському Союзі наявні уніфіковані інструменти створення ефективної правової системи. Зокрема, як відзначає І.Я. Яцків, оцінка ефективності нормативно-правових актів стала предметом Лісабонського процесу, який стартував у березні 2000 року. Мета Лісабонського процесу полягала у перетворенні Європейського Союзу в одне з найбільш конкурентоспроможних економічних середовищ світу, а досягнення цієї мети пов'язувалось у тому числі й із створенням чіткої й ефективної системи правового регулювання. Як відзначає І.Я. Яцків, оцінка ефективності нормативно-правових актів Європейського Союзу спрямована на усунення зайвих бюрократичних витрат, упровадження дерегуляції з метою захисту інтересів і розвитку малого та середнього бізнесу [6, с. 29]. Очевидно, що даними критеріями оцінка ефективності нормативно-правових актів Європейського Союзу не обмежується. Тому, у даному контексті звернемо увагу на те, що метою оцінки ефективності трудового законодавства України може бути також визначення його відповідності тим критеріям, які визначає Європейський Союз для своїх держав-членів та для кандидатів на вступ до цієї організації. Отже, мета оцінювання

ефективності трудового законодавства не є категорією, яка тлумачиться однозначно. Її зміст залежить від тих цілей, які визначаються суб'єктом, що здійснює оцінювання, та від тих показників, які є визначальними для встановлення ефективності будь-якого закону.

Як відзначив із даного приводу П.М. Рабинович, визначення таких показників стосовно будь-якого нормативно-правового акту із урахуванням змісту і особливостей суспільних відносин, що ним регулюються, «дозволяє запрограмувати дослідження реальної ефективності закону» [7, с. 14]. Відповідно до цього формулювання, П.В. Кіндрат прийшов до висновку, що оцінкою ефективності законодавства є сукупність показників, які відображають якість реалізації функцій і принципів права, шляхом встановлення рівня відповідності правових норм згаданим показникам і наявним суспільним вимогам, а оцінюванням ефективності законодавства є процес визначення даних показників і отримання власне оцінки [8, с. 118]. У відповідності до наведеного, можна зроби висновок, що оцінювання ефективності трудового законодавства є цілеспрямованим процесом, мета якого полягає у аналізі результатів дії трудового законодавства стосовно галузевих та нормативних цілей і наявних для цього ресурсів, а також формування пропозицій щодо підвищення його ефективності шляхом усунення виявлених недоліків.

Схожим чином розглядають мету оцінювання ефективності трудового законодавства і В.Б. Авер'янов, С.В. Бобровник, В.В. Головченко, В.Ф. Сіренко в монографії «Законодавство: проблеми ефективності». Із точки зору дослідників, метою визначення ефективності законодавства є доведення того, наскільки отриманий результат причинно пов'язаний з дією конкретної вимоги закону [9, с. 6-9]. Іншими словами, оскільки ефективність трудового законодавства відображає співвідношення між цілями, визначеними авторами актів трудового законодавства та фактичними результатами реалізації та застосування норм актів трудового

законодавства, мета оцінювання ефективності трудового законодавства у такому контексті полягатиме у встановленні того, чи трудові та пов'язані із трудовими правовідносинами урегульовуються трудовим законодавством саме у такий спосіб, який був закладений його авторами. Встановлення такого співвідношення, дозволить визначити, яку статтю чи норму закону чи підзаконного нормативно-правового акту необхідно коригувати, яку замінити, чи яку варто прийняти у разі виявлення відхилень.

Отже, здійснений нами аналіз дозволяє зробити висновок, що мета оцінювання ефективності трудового законодавства – це аналіз результатів дії трудового законодавства стосовно галузевих та нормативних цілей і наявних для цього ресурсів, формування пропозицій щодо його удосконалення шляхом усунення виявлених недоліків та встановлення співвідношення між цілями, визначеними авторами актів трудового законодавства у їх змісті, й фактичними результатами реалізації та застосування норм актів трудового законодавства.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [гол. ред. В.Т. Бусел, редактори-лексикографи: В.Т. Бусел, М.Д. Василюга-Дерибас, О.В. Дмитрієв, Г.В. Латник, Г.В. Степенко]. К. : Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
2. Купіна Л. Ф. Поняття ефективності правових норм при регулюванні трудових відносин. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. 2016. Вип. 31. С. 141-145
3. Теплюк М. Ефективність дії закону та умови її забезпечення: окремі питання теорії. Юридична Україна. 2013. № 12. С. 32-41
4. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1971 р. Додаток до N 50
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996 р. № 30. стаття 141
6. Яцків І.Я. Забезпечення ефективності нормативно-правових актів органів публічного управління: вітчизняний і європейський досвід. Збірник наукових праць НАДУ. Політологія і право. Випуск 2/2018. С. 24-40
7. Рабінович П. М. Ефективність юридичних норм: загальнотеоретично-поняттєвий інструментарій дослідження. Вісник Академії правових наук України. 2008. № 1 (52). С. 13–21.
8. Кіндрат П. Концепція оцінювання ефективності законодавства в інформаційній сфері. Підприємництво, господарство і право. 2017. № 7. С. 117-120

9. Законодавство: проблеми ефективності / Авер'янов В. Б., Бобровник С. В., Головченко В. В. та ін.]; НАН України, Ін-т держави і права ім. Корещького. К.: Наук, думка, 1995. 229 с.

Різенко О. В.

кандидат юридичних наук, доцент
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій ім. С. З. Гжицького

ЗАХИСТ ПРАВ ГРОМАДЯН ШЛЯХОМ МЕДІАЦІЇ

Захист основоположних прав громадян – основа правової, демократичної держави та цивілізованого суспільства. У світовому глобалізаційному просторі активно розвиваються альтернативні методи захисту прав громадян.

Актуальною, з огляду на розвиток позасудових способів захисту прав громадян, є процедура медіації.

За законом України «Про медіацію» медіація – це позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [1].

За іншим трактуванням, медіація є видом альтернативного врегулювання суперечок, метод вирішення суперечок із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту. На відміну від формального судового процесу, під час медіації сторони доходять згоди самостійно, медіатор не приймає рішення за них [2].

В умовах дії на всій території України воєнного стану вченими доводиться ефективність проведення медіації як окремої позасудової

процедури чи процедури, яка органічно «вплетена» в цивільний, господарський, адміністративний та кримінальний процеси. Зокрема, вказується на те, що здійснення правосуддя в Україні в умовах воєнного стану ускладнене рядом системних проблем, частина з яких посилилась, а інша виникла безпосередньо внаслідок збройної агресії. Медіація як неюрисдикційний метод вирішення спорів позбавлений цих проблем та дозволяє сторонам обирати найефективніший і прийнятний для них варіант вирішення спору. Медіацію потрібно розглядати як допоміжний інститут правової системи, що покликаний утверджувати верховенство права та служити справедливості [3, с. 12].

На нашу думку, вирішення спорів шляхом медіації допоможе не тільки зменшити навантаження на судову систему, а й зберегти добрі відносини між сторонами, адже в результаті медіаційної процедури може бути сторона, що програла. Сторони приймають спільно взаємоправильне рішення, заіксоване у медіаційній угоді.

На медіатора покладається важливий обов'язок – спрямувати хід медіаційної процедури у напрямі, що буде віддаляти сторони від емоційного напруження і наближувати до мирного розв'язання проблеми.

Як зазначає Н. Петренко, вимоги, які висуваються до особи медіатора, в юриспруденції поділяються на три групи. Перші – кваліфікаційні, встановлюються відповідними законодавчими актами. До таких вимог належать вік, освіта, стаж роботи, досвід у певній сфері тощо. Другі – етичні вимоги. Це питання може бути врегульоване як на рівні медіаторської спільноти шляхом розроблення та затвердження відповідних етичних кодексів, так і законодавством. Третя група вимог – вимоги до особистості медіатора. Такі вимоги не можуть бути унормовані в жодному акті, проте їхнє формування та розвиток є вкрай важливими для медіатора [4, С. 774–776].

Особа повинна набути спеціальні знання для можливості виступати в ролі медіатора. Такі знання можуть давати визначені суб'єкти освітньої діяльності, згідно законодавства України про освіту.

Перевагами та факторами ефективності медіації є конфіденційність змісту спілкування під час медіації та інформації, що стосується медіації, можливість якомога більш зручного й оперативного вирішення спору без неов'язкових судових процесуальних витрат, а також зменшення конфліктності та можливість відновлення та зміцнення довіри у стратегічних відносинах між сторонами спірних правовідносин. Також, в юриспруденції виділяють психологічні переваги, які полягають у добровільності процесу врегулювання та досягнення рішення, яке задовольняє обидві сторони процесу, отже, жодна не почуватиться переможеною та прагне виконати укладену угоду (settlement agreement). До юридичних переваг медіації відносять: 1) гнучкість, яка дозволяє адаптувати процедуру медіації до потреб окремого конфлікту; 2) екстериторіальність спору, що може бути предметом медіації, відсутність юрисдикційних (предметних, територіальних, строкових) обмежень; 3) конфіденційність; 4) незалежність та професійність: сторони медіації можуть отримати більш об'єктивний, незалежний (незаангажований), професійний аналіз своєї справи, що здатне підсилити правову позицію або навпаки дає зрозуміти її спірність і необхідність йти на поступки; 5) можливість безпосередньо впливати на результат медіації, його передбачуваність; 6) вища вірогідність добровільного виконання угоди. Економічні проявляються у: 1) зменшенні часу розгляду та вирішення спорів; 2) зменшенні комерційних та репутаційних втрат обох сторін; 3) більш ймовірного продовження ділових відносин між суб'єктами корпоративного спору після його вирішення; 4) витрати на оплату гонорару медіатору значно менші, ніж витрати на юридичний супровід судового

процесу, що містять вартість витрат на правову допомогу, судового збору [5, С. 10–16; 6, С. 83–93].

Список використаних джерел:

1. Про медіацію: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 7, ст.51. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>
2. Медіація. *Вільна енциклопедія Вікіпедія*. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>
3. Закон України «Про медіацію». Науково-практичний коментар. 3-19 Станом на 1 квітня 2023 р. За загальною редакцією доктора юридичних наук, професора Кармази О. О., кандидата юридичних наук, доцента Федоренко Т. В., кандидата юридичних наук, доцента Ізюти П. О. К. : Талком, 2023. 241 с.
4. Петренко Н. О. Аналіз вимог до медіатора. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 774–776.
5. Маслова А. Б. Загальнотеоретична характеристика медіації та передумови її використання як процедури вирішення митних спорів. *Правова позиція*. 2021. № 3 (32). С. 10–16
6. Кологойда О. В., Сливінська А. В. Медіація як альтернативний спосіб вирішення корпоративних спорів. *Право і суспільство*. 2022. №3. С. 83–93.

Русаль Л. М.

кандидат юридичних наук, доцент

Львівський інститут Міжрегіональної Академії управління персоналом

ПРАВО НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Україна, як правова і демократична держава задекларувала у ст. 43 Конституції, що кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного

навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб [1].

Війна росії проти України спровокувала не лише збільшення безробіття і еміграцію працездатного населення, а й порушення прав людини, зокрема права на працю.

Під час дії воєнного стану, набув чинності Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», який визначає особливості трудових відносин працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами [2].

Право на працю є одним з важливих економічних прав людини, що визнане в Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, Європейській соціальній хартії, Американській конвенції про права людини та інших міжнародних нормативних актах.

Через міграційні процеси під час війни, громадяни втрачають робочі місця, а працевлаштування на новому місці проживання може ускладнюватися через наплив мігрантів і брак робочих місць.

Відповідно до ст. 2 КЗпП України право громадян України на працю включає право на вільний вибір професії, роду занять і роботи, на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру та забезпечується державою. Держава створює умови для ефективної зайнятості населення, сприяє працевлаштуванню, підготовці і підвищенню трудової кваліфікації, а при необхідності забезпечує перепідготовку осіб, вивільнюваних у результаті переходу на ринкову економіку [3, с. 20].

Право на працю відповідно до положень законодавства включає право отримувати заробітну плату для проживання, що підтверджує

висновки про тісний зв'язок права на працю з правом на життя, де людина отримує грошові кошти чи інші засоби за допомогою праці собі на існування, а також гідне життя. Зміст права на працю містить також гарантії, відповідно до яких держава має обов'язок створювати рівні можливості у реалізації права на працю [4, С. 113–120].

Навіть в умовах жорстокої війни в Україні максимально дотримується і реалізується право громадян на працю. Для цього активно залучається приватний бізнес і міжнародні партнерські організації, що здатні створити робочі місця у різних сферах суспільно-економічного життя.

У статті 64 Конституції України передбачено, що в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини і громадянина із зазначенням строку таких обмежень. Законодавство може передбачати і регулювати понаднормову працю в умовах воєнного стану.

Громадяни, які втратили робочі місця можуть здобути нову спеціальність, пройти курси перекваліфікації.

Також вадливим аспектом сьогодні є забезпечення права на працю звільнених військовослужбовців, які через певні обставини не можуть продовжувати службу в ЗСУ.

Для таких осіб потрібно створювати разом із курсами психологічної адаптації ще й навчальні курси, якщо є потреба в набутті певної спеціальності, через неможливість, наприклад, за станом здоров'я, працювати за фахом.

Важливим є питання оплати праці під час дії воєнного стану.

За законодавством України у разі неможливості своєчасної виплати заробітної плати внаслідок ведення бойові дії, строк виплати заробітної плати може бути відтермінований до моменту відновлення діяльності підприємства [2].

Також, для збереження економічної стабільності в державі, жінки можуть залучатися до важкої праці, але виключно за їх добровільною згодою.

Отже, сьогодні на третьому році війни, в нашій державі максимально забезпечуються основні права громадян, зокрема право на працю, що є запорукою збереження стабільної економіки, та забезпечення соціальної стабільності населення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану. Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022. № 2136-ІХ. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>
3. Трудове право України: підручник (за ред. проф. О. М. Ярошенко). Харків: Вид-во 2022. 376 с.
4. Ярош І. С., Тихонюк О. В., Право на працю як фундаментальне право людини та співвідношення карантинних обмежень з правом на працю. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». С. 113–120.

СЕКЦІЯ 3. ОРГАНИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Барсук М. А.

кандидат юридичних наук
суддя Північного апеляційного господарського суду
ORCID: 0000-0001-6560-1024

ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІЗНОМАНІТТЯ ТА ІНКЛЮЗИВНОСТІ В СИСТЕМІ ПРАВОСУДДЯ УКРАЇНИ

У європейській спільноті, невід'ємною складовою частиною якої є Україна, права людини та їхній захист, а також цінність людського життя та здоров'я вважаються фундаментальними, хоча й на практиці у ряді випадків не всі європейські держави спроможні повсякчас слідувати цій zasadі, зокрема, допускаючи порушення стосовно забезпечення базових прав суддів. Поряд із тим, як справедливо зазначає провідна українська учена Л.Ю. Малюга, «на сьогодні перед Україною постає низка викликів, пов'язаних із необхідністю комплексного реформування вітчизняної соціальної сфери згідно з європейськими принципами і стандартами права. Складовими адаптації є не лише нормативна основа, а й суб'єкти, юридичні засоби, способи реалізації, а також теоретичне підґрунтя, адже правова інтеграція передбачає у тому числі й універсалізацію мови права» [1, с. 114]. При цьому також слід погодитись із тим, що удосконалення соціально-правового режиму соціального захисту людини в Україні (зокрема, й тих, що володіють статусом судді) в напрямі європеїзації законодавства повинно відбуватись в рамках певних критеріїв. На думку вчених, першим таким критерієм є те, що «процес удосконалення національного законодавства (передусім в частині, що регулює соціальну безпеку найбільш вразливих категорій громадян) не доцільно орієнтувати на некритичне «вбирання» європейського досвіду упорядкування тих чи інших обставин дійсності» [2, с. 94]. Другим критерієм є те, що «процес європеїзації національного

законодавства повинен уникати певного «автоматизму» в запозичені європейського досвіду правового регулювання суспільних відносин» [2, с. 95]. Поряд із тим, на сьогоднішній день вбачається потреба в посиленому наближенні українського законодавства до європейського права в частині максимізації толерантності та інклюзивних підходів в системі правосуддя України. Задля цього слід, враховуючи Стратегію гендерної рівності на 2020-2025 роки [3], Стратегію ЄС щодо прав осіб з інвалідністю на 2021-2030 роки [4], ухвалену 08 березня 2022 року Європейською комісією нову загальноєвропейську пропозиція щодо директиви стосовно боротьби з насильством щодо жінок та боротьби з домашнім насильством [5] та ін.

Зважаючи на викладене, доходимо висновку про потребу та можливість створення *Концепції забезпечення різноманіття та інклюзивності в системі правосуддя України*, яка повинна буде містити наступну інформацію:

- обґрунтування необхідності розробки Концепції, а також опис цілей та завдань, що ставляться в результаті затвердження Концепції;

- визначення понять «різноманітність» та «інклюзивність» у контексті системи правосуддя, враховуючи зв'язок цих категорій з механізмом соціального захисту суддів в Україні;

- вказівку на основні принципи, якими слід керуватися під час реалізації Концепції;

- розкриття важливості гендерної рівності та захисту суддів з інвалідністю у системі правосуддя;

- огляд поточного стану різноманітності та інклюзивності у системі правосуддя України, а також проблеми досягнення цілей різноманітності та інклюзивності у цій системі;

- формулювання довгострокових та короткострокових цілей реалізації Концепції, а також визначення конкретних завдань та заходів щодо досягнення цих цілей. Зокрема, для досягнення гендерної рівності

необхідно передбачити: по-перше, створення та реалізацію освітніх програм та тренінгів для суддів, помічників суддів та інших учасників судової системи, спрямованих на подолання гендерних стереотипів та усвідомлення важливості гендерної рівності в системі правосуддя; по-друге, прийняття нормативно-правових актів, спрямованих на усунення дискримінації на основі статі та забезпечення рівного доступу до соціального захисту для всіх суддів, незалежно від їхньої статі; по-третє, розробка та впровадження спеціальних програм ефективної підтримки для суддів, які зіткнулися або можуть зіткнутися з дискримінацією (сексуальними домаганнями, насильством, наругою) на робочому місці або з обмеженнями в отриманні соціального захисту через свою стать, включаючи заходи щодо сприяння професійному розвитку та сімейної підтримки судді; по-четверте, організація кампаній та заходів щодо просування ідеї гендерної рівності та боротьби з гендерними стереотипами в системі правосуддя; по-п'яте, посилення юридичної відповідальності за порушення стандартів гендерної рівності в цілому та у сфері соціального захисту суддів, зокрема; по-шосте, сприяння тому, щоб судді створювали асоціації суддів, які будуть у ролі суб'єктів громадянського суспільства стежити за тим, чи дотримуються стандарти гендерної рівності в системі правосуддя в цілому та у сфері соціального захисту суддів, зокрема;

- визначення суб'єктів, відповідальних за реалізацію цієї Концепції, а також інструментів, які будуть використовуватись для реалізації відповідного документа;

- розробка та впровадження заходів з моніторингу та оцінки ефективності реалізації Концепції.

На основі викладеного аналізу перспектив концептуально-стратегічного напрямку комплексного та поетапного вдосконалення правового регулювання соціального захисту суддів, доходимо закономірного висновку, що при формуванні сучасної вітчизняної доктрини

соціального захисту суддів (разом із тим – при цілісному вдосконаленні правового механізму соціального захисту відповідних державних службовців), необхідно зосередитись на вирішенні ключових проблем, які перешкоджають ефективному забезпеченню соціально безпечного буття суддів (у відповідній частині – членів їх сімей) у нашій країні. Однією з ключових таких проблем є відсутність діючих законодавчих актів, які б задавали напрямки концептуального та стратегічного характеру в контексті нормативно-правового, інституційного та ін. типу забезпечення соціальної безпеки суддів (включаючи також проблематику відсутності юридичної визначеності основних засад, критеріїв забезпечення соціальної безпеки суддів та ін.). Крім того, вкрай проблематичною також є відсутність концепцій, стратегій і програм, які б дозволяли системно та послідовно втілювати основні засади, визначені в цих концептуальних та стратегічних документах. У зв'язку із цим, вбачається, що одним з найбільших пріоритетів в процесі становлення сучасного соціально-правового режиму соціального захисту суддів в Україні має стати створення та подальше затвердження Концепції забезпечення різноманіття та інклюзивності в системі правосуддя України.

Список використаних джерел:

1. Малуґа Л.Ю. Адаптація соціального законодавства України до законодавства Європейського Союзу: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2020. 414 с.
2. Гладкий В. В. Орієнтири європеїзації норм законодавства про соціальну безпеку. *Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 16 листопада 2022 р.). Київ: ННП КНУ ім. Т. Шевченка, 2022. С. 94-97.
3. A Union of Equality: Gender Equality Strategy 2020-2025, 05.03.2020 № COM(2020) 152 final.
URL: <https://ec.europa.eu/newsroom/just/redirection/document/68222> (дата звернення: 29.11.2023).
4. Union of Equality: Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021-2030. Luxembourg: Publications Office of the EU, 2021. 33 p. doi:10.2767/31633.
5. Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on combating violence against women and domestic violence, 08.03.2022 № COM(2022) 105 final.
URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0105>
(дата звернення: 29.11.2023)

Гаврилюк В. О.
кандидат юридичних наук

ВИДИ ЗАВДАНЬ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ПРАЦІВНИКІВ ПУБЛІЧНОЇ СЛУЖБИ ТА ЇХ СУТЬ

З'ясування завдань соціального захисту працівників публічної служби висвітлюватиме його зв'язок із соціальною, економічною, управлінською та політичною сферами життя. Важливо, щоб соціальний захист дозволяв працівникам публічної служби виконувати свої посадові обов'язки без шкоди для особистого життя та приватних інтересів, а тому завдання ілюструватимуть напрями збалансованої взаємодії. Крім того, завдання соціального захисту працівників публічної служби вказуватимуть на ті напрями правового регулювання, що мають надалі бути вдосконаленні для досягнення постановленої попередньо мети.

Можливо резюмувати, що завдання соціального захисту працівників публічної служби відповідають його меті та мають спеціальний порядок реалізації обумовлений перебуванням у трудових відносинах із спеціальним владним суб'єктом. Так, на нашу думку, до завдань соціального захисту працівників публічної служби варто зарахувати наступні:

1. Соціальний захист спрямований на мінімізацію негативних наслідків від настання соціального ризику для працівників публічної служби;
2. Соціальний захист забезпечує стабільність соціального, матеріального та правового положення працівника публічної служби;
3. Соціальний захист направлений на усунення потреби в неправомірній (корупційній) діяльності працівників публічної служби.

До завдань соціального захисту працівників публічної служби можливо віднести мінімізацію негативних наслідків настання соціального ризику. Соціальні ризики можуть мати різне походження, що впливає на зміст заходів з мінімізації. Так, В. І. Надрага розподіляє їх на особисті, тобто

хвороби, вагітність та пологи, тимчасова непрацездатність; професійні, які усуваються поліпшенням умов праці та суспільні, як техногенні й природні катастрофи або ж війни [1, с. 487]. У даному випадку, держава, як суб'єкт надання загального та спеціального соціального захисту має допомагати працівникам публічної служби у кожному з соціальних ризиків. Коли ж для інших працівників відповідальність за соціальний захист покладається і на роботодавця, і на державу залежно від характеру соціального ризику. Варто зауважити, що не кожен соціальний ризик є негативним за своєю природою, наприклад, вихід на пенсію або ж народження дитини є значними й бажаними подіями у житті, однак їх настання може суттєво вплинути на здатність працівників публічної служби забезпечувати власні життєві потреби та підтримувати звичний спосіб життя. Тому й завдання соціального захисту полягає у мінімізації саме негативних наслідків від соціального ризику шляхом надання відпустки чи матеріальної допомоги. Критерієм достатності є відомості про попередній матеріальний стан працівника публічної служби, що дозволяє не перевищувати заходи із соціального захисту.

Таким чином, завдання соціального захисту щодо мінімізації негативних наслідків від настання соціального ризику полягає у наданні соціальної допомоги в розмірі достатньому для відновлення попереднього майнового стану для працівників публічної служби. Мінімізація може полягати, як у нівелюванні негативних наслідків, коли вони мають виключно матеріальний характер (вихід на пенсію) або ж їх зменшенні, коли матеріальні витрати є похідними (хвороба, отримання травми).

Наступним завданням соціального захисту працівників публічної служби є забезпечення стабільності соціального, матеріального та правового положення працівників публічної служби. Забезпечення відбувається шляхом створення умов за яких настання соціальних ризиків є малоймовірним. Це стосується отримання травм на під час виконання

посадових обов'язків, пошкодження майна працівника публічної служби. Разом з тим, окремі соціальні ризики є невідворотними, а тому єдиним способом соціального захисту є підготовка до його настання шляхом соціального страхування із наступним отриманням уже страхових виплат. Соціальне положення працівника публічної служби залежить від того чи існує повага та довіра до нього, як посадової особи серед населення, а також від дотримання ним правил етики та дисципліни праці. Відповідно, завдяки соціальному захисту створюються комфортні умови праці для працівника публічної служби, через які зменшується рівень стресу та психологічного навантаження. Впевненість у наданні соціального захисту для працівника публічної служби відобразатиметься й на спілкуванні та позиціонуванні в соціумі, як виключно компетентного та незалежного працівника.

Забезпечення стабільності матеріального положення працівників публічної служби завдяки соціальному захисту може відбуватися, як через виплати соціальної допомоги, так й через оплату праці, яка відповідає економічним умовам та є достатньою для покриття усіх життєвих потреби, наприклад, купівлю транспорту, житла, отримання якісного медичного обслуговування. Аналізуючи соціальне законодавство можливо помітити, що забезпечення відбувається двома шляхами. Перший відповідає практиці соціального забезпечення ще за СРСР та передбачає безкоштовне отримання будь-яких послуг для працівників публічної служби. Досі його ще використовуються для надання медичної допомоги працівникам національної поліції або ж для дипломатичних службовців. Проблемним аспектом даного шляху є складність контролю за цільовим використанням коштів. Саме тому, все більше застосовується шлях підвищення грошової винагороди для працівників публічної служби, як у випадку із судьями чи державними службовцями, прокурорами. Поєднання даних шляхів є доволі проблематичним, адже можливе створення дублюючих заходів соціального захисту, як у випадку із народними депутатами.

Окремо слід розглянути забезпечення стабільності правового статусу працівника публічної служби. М. І. Карпа включає до його правового статусу права, обов'язки, а також гарантії, обмеження й відповідальність, що у сукупності впливають на професійний та особистий розвиток та розкриття потенціалу [2, с. 11]. В даному контексті, соціальний захист працівників публічної служби гарантує законодавче закріплення та незмінність вимог до працівників публічної служби, тобто захист від суб'єктивного впливу на їх роботу. Також, саме соціальний захист є інструментом заохочення до підвищення свого професійного рівня та кваліфікації, а отже й отримання вищих посад й відповідних винагород.

Тож, сутністю завдання соціального захисту щодо забезпечення стабільності соціального, матеріального та правового положення працівників публічної служби є створення умов за яких ймовірність настання соціального ризику є щонайменшою або ж передбачуваною та захищеною наперед. Важливо наголосити, що соціальний захист працівників публічної служби здійснює забезпечення у всіх напрямках одночасно, а не діє різновекторно, що допомагає охопити професійну та особисту сферу їх життя.

Ще одним завданням соціального захисту працівників публічної служби є усунення потреби в неправомірній (корупційній) діяльності працівників публічної служби. Наявність корупції в публічній службі негативно впливає, як на довіру населення до держави чи здійснення державного управління, так й на можливість комфортно та безпечно працювати, реалізувати соціальні права самими працівниками публічної служби. Ю. В. Дмитрієв серед факторів виникнення корупційного ризику наводить зовнішні, тобто ті, що пов'язані з проблемами державного управління (правові, економічні, соціальні чинники) та внутрішні, які діють в конкретному владному органі (неформальність відносин, безконтрольність дій підлеглих, наявність дискреційних повноважень) [3, с.

129]. Належне правове регулювання соціального захисту та вірне його проведення дозволяє попередити виникнення чи ефективність дії більшості із таких соціальних ризиків. Так, гарантованість отримання соціальної допомоги усуває потребу в налагодженні корупційних зв'язків для отримання соціального забезпечення, спеціальних пільг, достатнього розміру компенсації у відрядженні або ж коштів на оздоровлення. Крім того, заходи соціального захисту мають й стосуватися прозорості умов праці та отримання посади, що усуватиме корупції під час просування по службі. Таким чином, роль корупції у вирішенні питань побутового характеру для працівника публічної служби зменшуватиметься. Правомірність його діяльності надалі зменшуватиме ймовірність політичного тиску, а отже дії зовнішніх корупційних ризиків.

Слід констатувати, що завдання соціального захисту щодо усунення потреби в неправомірній (корупційній) діяльності працівників публічної служби полягає у гарантуванні невідворотності та автоматизації надання соціальної допомоги чи безперешкодної реалізації соціальних прав, що зменшуватиме потребу працівників публічної служби в пошуках поза правових способів забезпечити свої життєві потреби.

Список використаних джерел:

- 1.Надрага В. І. Соціальний захист в системі мінімізації соціальних ризиків. Соціально-трудові відносини: теорія та практика, 2014. № 2. С. 486-490
2. Карпа М. І. Визначення основних аспектів статусу службовця у сфері державної служби. Демократичне врядування, 2014. № 13. С. 1-13
3. Дмитрієв Ю. В. Корупційні ризики у системі державного управління: поняття та види. Менеджер, 2015. № 1. С. 126-131

Головань Т. Г.

кандидат юридичних наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

e-mail: advokatgolovan@ukr.net

ЗАХИСТ ПРАВ ВИКРИВАЧІВ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Загально визнаним є той факт, що корупція є негативним соціальним явищем, здатним руйнувати реформаторські ініціативи, демократичні основи держави, національну безпеку. Корупція гальмує зусилля, спрямовані на підвищення конкурентоздатності економіки, інтеграцію економіки України до європейського економічного простору та переходу на європейські стандарти й принципи господарювання. Корупція належить до найбільш небезпечних негативних соціальних явищ, що призводять до руйнування основ правопорядку і різко ослабляють усі державні інститути. «Як свідчить світовий історичний досвід, поширеність корупції значно зростає в періоди великих соціальних потрясінь. На жаль, соціальні перетворення, що почалися в другій половині 80-х років ХХ століття, сприяли тому, що корупція стала однією з характеристик сучасної дійсності. Упродовж останніх десятиліть в нашій країні спостерігається поступальне і інтенсивне зростання числа і видів корупційних правопорушень. З кожним роком ситуація стає усе більш напруженою. Це пов'язано, в першу чергу, із загальним зниженням духовно-морального потенціалу суспільства, з пануючим в ній правовим нігілізмом, невірою в невідворотність покарання, послабленням державного контролю і недосконалістю законодавства» [1].

«Пріоритетом у процесі формування правової держави в Україні має стати забезпечення прав і свобод людини та громадянина як найцінніших досягнень суспільства і держави щодо запобігання та протидії корупції. Виходячи з цього, держава повинна створювати адекватні та повноцінні

механізми протидії та запобігання корупції, функціонування яких не порушувало б природні права та свободи громадян України» [2, с.19].

На сьогоднішній день одним із найбільш дискусійних залишається інститут викривачів корупції. «Світова практика боротьби з корупцією показує, що найбільш ефективним заходом протидії є своєчасна поінформованість правоохоронних органів про факти корупції. Відтак, законодавче закріплення інституту «викривачів корупції», які надають відповідну інформацію уповноваженим суб'єктам з протидій корупції, є доцільним для кожної держави» [3, с.129].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» викривач - фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання [4]. Дане розуміння вказує на те, що статус викривача з відповідними правами та гарантіями захисту може отримати лише особа, яка за власною ініціативою робить повідомлення про корупцію. Інститут викривачів корупції є інструментом збирання інформації про корупцію шляхом отримання, так би мовити, внутрішньої інформації від осіб, які дізналися про протиправні корупційні дії в результаті своєї повсякденної діяльності — на робочому місці, в ході здійснення підприємницької діяльності, під час навчання тощо.

В Законі України «Про запобігання корупції» задекларовано, що викривачі, їх близькі особи перебувають під захистом держави [4]. Проте, як свідчить практика правозастосування, доволі часто виникають проблемні

питання, які потребують уточнення, додаткового нормативного врегулювання або ж удосконалення уже діючого законодавства.

«Удосконалення законодавства про захист викривачів корупції, яке відбулось у жовтні 2019 року та у червні 2021 року, посилило гарантії їх захисту, визначило механізми реалізації відповідних гарантій та запровадило фінансове стимулювання громадян до повідомлення про відомі їм факти корупції. Проте позитивний ефект від нормативного закріплення цих гарантій поки незначний, що обумовлено, зокрема, низьким рівнем обізнаності населення із можливими способами повідомлень про корупцію та процедурами розгляду таких повідомлень, недовірою до якості розгляду та зневірою у своєчасності та співмірності реагування на повідомлення, відсутністю єдиного каналу для подання повідомлень про корупцію» [5].

Практика розгляду звернень викривачів працівниками НАЗК свідчить, що викривач може бути підданий заходам негативного впливу не лише з боку керівника або роботодавця, але й інших посадових осіб, які не є для нього керівниками або роботодавцями. Саме тому питання гарантій та захисту прав викривачів корупції є вкрай актуальними.

Підсумовуючи вищевикладене, доцільно зазначити феномен корупції дуже старий. Останнім часом корупція уразила практично всі сфери життєдіяльності держави. Корупція знижує ефективність державного управління, припускає істотну відмінність між оголошеними і реальними цінностями, формує у членів суспільства «подвійний стандарт» моралі і поведінки, сприяє несправедливому перерозподілу благ, дискредитує право як інструмент регулювання життя держави і суспільства, знижує довіру суспільства до влади. Пріоритетом правової держави забезпечення та дотримання прав і свобод людини та громадянина, в тому числі викривачів корупції. Держава зобов'язана забезпечити реалізацію належного правового механізму запобігання корупції, гарантуючи захист викривачам,

функціонування яких не порушувало б права та свободи як викривачів, так і тих проти кого спрямоване викривання.

Список використаних джерел:

1. Лазаренко С.Ж., Бабенко К.А. Корупція як результат системної неефективності державного управління. URL: <https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/297-koruptsiya-yak-rezultat-sistemnoji-neepektivnosti-derzhavnogo-upravlinnya.html>
2. Плиска В. В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ужгород, 2015. 210 с.
3. Татаренко Г.В., Мезеря О.А., Татаренко І.В. Реформа інституту викривачів корупції в Україні: довгоочікувані зміни чи імітація прогресу. URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/310/293>
4. Про запобігання корупції. Закон України від 14.10.2014р. №1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#top>
5. Захист прав викривачів. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/1-6-zahyst-vykryvachiv-koruptsiyi/>

Дем'янченко А. С.

аспірант

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

e-mail: a.demianchenko@ukma.edu.ua

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВА НА РІВНИЙ ДОСТУП ДО ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Відповідно до ст. 38 Конституції України громадяни користуються рівним правом доступу до державної служби. Відзначимо, що у сучасній нормативно-правовій базі України приділено значну увагу юридичній відповідальності державного службовця під час проходження державної служби, що охоплює спектр дисциплінарних, цивільно-правових (матеріальних), адміністративних та кримінальних правопорушень з відповідними процедурами їх застосування. Однак поза увагою залишається питання істотного порушення суб'єктами добору гарантій доступу до державної служби на етапі вступу громадянином України на відповідну посаду. Отже, виникає реальна загроза трансформації

непоодиноких порушень в усталену практику. При цьому вітчизняне законодавство не містить вказівок на юридичну відповідальність осіб, що здійснюють добір на посади державної служби без урахування вимог нормативних процедур, що не спричиняє жодних несприятливих наслідків для порушників.

Питання функціонування інституту державної служби досліджували В. Б. Авер'янов, Ю. П. Битяк, Л. Р. Біла-Тіунової, В. В. Галунько, Ю. В. Ковбасюк, В. Я. Малиновський, Р. С. Мельник, О. І. Остапенко. Як зазначається в академічних підручниках особливість діяльності державного службовця проявляється у тому, що вона має двоаспектний характер, оскільки в ній, водночас, забезпечується і державний інтерес через його державно-владні/державні повноваження, і власний інтерес, оскільки, реалізуючи державно-владні/державні повноваження, державний службовець, при цьому здійснює службову кар'єру [1, с. 12]. Значну увагу приділено адміністративній відповідальності державних службовців у працях О. М. Бандурки, С. В. Ківалова, О. В. Петришина, А. О. Селіванової. Науковець С. А. Солоткий відзначає тезу про те, що в умовах сьогодення можна стверджувати, що українське законодавство ще не позбулося тієї, здебільшого рудиментарної, доктрини, в основі якої перебуває інша парадигма цінностей, де саме державі, а не людині та суспільству належить головна роль [2, с. 128]. Це можливе пояснення того, що аспект перспектив запровадження адміністративної відповідальності за порушення права на доступ до державної служби залишається поза належною увагою вітчизняних науковців, що актуалізує необхідність належної розробки цієї проблематики.

З метою правової охорони права на вступ до державної служби пропонуємо доповнити Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) ст. 212-25, яким визначити склад адміністративного проступку:

«1. Порушення правил проведення добору на зайняття посад державної служби встановлених Законом України «Про державну службу», що істотно вплинуло на його результати – тягне за собою попередження. 2. Не оприлюднення повної та достовірної інформації про вакансії державної служби та порядку проведення доборів (за винятком інформації з обмеженим доступом) – тягне за собою попередження або штраф від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. 3. Незаконна відмова у прийнятті та розгляді документів для зайняття посад державної служби – тягне за собою попередження або штраф від 50 до 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. 4. Повторне протягом року вчинення порушення, передбаченого частиною першої, другою, третьою цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, - тягне за собою накладення штрафу на керівника державної служби (у разі відсутності на особу, що виконує обов'язки керівника) від 100 до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Наявність нормативних положень про склад адміністративного правопорушення у майбутньому зумовлює необхідність визначення органів влади та посадових осіб зобов'язаних складати протоколи про їх вчинення. З урахуванням зазначеного ч. 26 ст. 255 КУпАП слід доповнити наступним: «У справах про адміністративні правопорушення зазначеними в статтях 218 - 221 цього Кодексу, протоколи про правопорушення мають право складати: 1) уповноважені на те посадові особи.... 26) органів Національного агентства з питань державної служби». Далі слід визначити ст. 231-1 КУпАП: «Центральний орган виконавчої влади, діяльність, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби, здійснює функціональне управління державною службою в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті).

Центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби розглядає справи

передбачені ст. 212-25 цього Кодексу. Від імені центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби, розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення мають право: керівник центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби та його заступники у справах проти Комісії з питань вищого корпусу державної служби; керівники міжрегіональних територіальних підрозділів та їх заступники за територіальною належністю у всіх інших справах».

Отже, доповнення Кодексу України про адміністративні правопорушення положеннями про встановлення адміністративної відповідальності за порушення правил проведення добору на зайняття посад державної служби встановлених Законом України «Про державну службу» є одним із перспективних інструментів гарантування проведення належних процедур добору громадян України на посади державної служби.

Список використаних джерел:

1. Біла-Тіунова Л.Р. Державна служба України. Загальна частина: навчальний посібник. 2020. 511 с.
2. Солоткий С. А. Концептуальні засади державної служби в Україні: проблемні питання. Філософські та методологічні проблеми права. 2021. № 1 (21). С. 127-134.

Епель О. В.

доктор юридичних наук,
суддя Шостого апеляційного адміністративного суду

АДМІНІСТРАТИВНА ПРОЦЕДУРА ЯК МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ: СУЧАСНИЙ СТАН, ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Нині соціальна нестабільність в Україні досягли своїх найвищих показників. Збройна агресія, повномасштабне вторгнення росії, падіння

рівня економіки поглибили проблему неможливості держави у повному обсязі виконувати соціальні зобов'язання перед громадянами, в той час як самі сучасні обставини поставили перед законодавцем виклики щодо правового урегулювання низки тих правовідносин, яких до цього часу не існувало.

Очевидно, що війна та її наслідки створюють безліч складних життєвих ситуацій, з якими наразі стикаються українці. За останні роки значно збільшилася кількість осіб, які потребують соціального захисту. Це внутрішньо переміщені особи (ВПО), особи, які постраждали від збройної агресії, військовослужбовці та члени їх сімей тощо.

Громадяни України все частіше звертаються до держави в особі її адміністративних органів з питань реалізації права, зокрема соціальних.

Основні питання з надання соціальних послуг в Україні регламентовано Законом України «Про соціальні послуги».

Так, статтею 2 ЗУ «Про соціальні послуги» закріплено основні цілі надання соціальних послуг, а саме: 1) профілактика складних життєвих обставин; 2) подолання складних життєвих обставин; 3) мінімізація негативних наслідків складних життєвих обставин. [1]

Втім, раніше в Україні не існувало загальної адміністративної процедури з питань надання соціальних послуг. Всі ці сфери взаємодії держави з громадянами та бізнесом регулювались спеціальними законами, постановами, інструкціями тощо і тому виникало багато колізій між різними законодавчими актами, що також призводило до збільшення кількості суперечок між громадянами та державними інституціями, бюрократизму тощо.

17 лютого 2022 року Верховною Радою України Закону № 3475 «Про адміністративну процедуру», який набув чинності 15 грудня 2023 року та має забезпечити належний баланс між інтересами громадян, суспільства та обов'язками держави.

Ухвалення Закону України «Про адміністративну процедуру» у такі складні для нашої держави часи є надзвичайно великим досягненням як для практики, так і для адміністративно-правової науки. Це крок у напрямку європейської інтеграції України, адже суть цього закону полягає у тому, щоб встановити загальні, прозорі, передбачувані й інклюзивні правила взаємодії держави в особі адміністративних її органів з фізичними та юридичними особами. Ці правила дуже схожі з тими, які діють у країнах ЄС та загалом у країнах західної політичної і правової культури. [2]

Крім того, низку положень щодо адміністративних процедур закріплено і у загальноєвропейських актах, таких як: Резолюція Комітету міністрів Ради Європи 77 (31) про захист особи відносно актів адміністративних органів (від 28.09.1977 р.), Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи (80) 2 щодо здійснення дискреційних повноважень адміністративними органами (від 11.03.1980 р.) та Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи (87) 16 щодо адміністративних процедур, які зачіпають велику кількість осіб (від 17.09.1987 р.).

Безумовно, Закон України «Про адміністративну процедуру» є новим етапом у взаємодії публічної адміністрації з приватними особами щодо розгляду і вирішення адміністративних справ шляхом прийняття та виконання адміністративних актів. Відтепер, вперше за часів незалежності України, на законодавчому рівні закріплена чітка і прозора процедура взаємодії фізичних та юридичних осіб із суб'єктами владних повноважень.

У Законі України «Про адміністративну процедуру» визначено функції публічної адміністрації як «надання адміністративних послуг, здійснення інспекційної (контрольної, наглядової) діяльності, вирішення інших справ за заявою особи або за власною ініціативою адміністративного органу» [3]

Закон має вирішити проблеми з відсутністю забезпечення важливих прав особи у відносинах із публічною адміністрацією; домінуванням

відомчих інтересів та переважно підзаконне регулювання процедур; підходами у різних сферах публічного адміністрування; неефективністю багатьох процедур або відсутність регулювання взагалі.

Після набрання чинності Закон унормує чисельні процедурні правила для всіх сфер публічного адміністрування, так звану «загальнодержавну адміністративну процедуру».

Отже, адміністративна процедура – це визначений законом порядок розгляду та вирішення конкретної справи у сфері публічного адміністрування, що завершуються прийняттям адміністративного акта та у визначених випадках його виконанням. До цієї сфери відносяться й вирішення соціальних питань державними органами, механізми реалізації соціальних прав конкретною особою.

Системне тлумачення законодавчих приписів надає підстави стверджувати, що адміністративна процедура базується на таких основних принципах :

1. принцип верховенства права і законності, який належить до числа конституційних принципів і означає, насамперед, пріоритет прав і свобод людини, забезпечення державою такого правового режиму, відповідно до якого адміністративний орган (його посадові чи службові особи) неухильно дотримуються вимог конституції, законів держави та міжнародних нормативних актів;
2. принцип рівності учасників, який забезпечує однакове вирішення подібних адміністративних справ , однакове ставлення до всіх учасників провадження, рівну для всіх обов'язковість конкретного закону ;
3. принцип обґрунтованості спонукає адміністративний орган повно та всебічно з'ясувати обставини справи, дослідити докази та обґрунтувати прийняте ним рішення ;

4. принцип безсторонності (неупередженості) адміністративного органу передбачає обов'язок держави в особі будь-якого її державного органу діяти безсторонньо та неупереджено;
5. принцип добросовісності та розсудливості визначає обов'язок адміністративного органу під час вирішення справи діяти добросовісно, приймати виважені і розсудливі рішення, опираючись на всі матеріали справи із забезпеченням певного стандарту поведінки державних службовців, який характеризується чесністю, відкритістю і повагою до всіх учасників правовідносин;
6. принцип пропорційності наголошує на необхідності в ході адміністративної процедури дотримуватися розумного балансу між публічними і приватними інтересами, враховуючи, що цілі обмеження прав мають бути істотними, а засоби їх досягнення найменш обтяжливими для особи;
7. принцип відкритості гарантує право кожної особи на ознайомлення з матеріалами справи, що її стосується;
8. принцип своєчасності та розумного строку означає, що адміністративний орган розглядає та вирішує справу, а також вчиняє процедурну дію та/або приймає процедурне рішення в найкоротший строк, достатній для здійснення адміністративного провадження, але не пізніше граничних строків, визначених самим Законом;
9. принцип ефективності спонукає державний орган до вирішення адміністративної справи за оптимальною структурою джерел формування бюджетних ресурсів, їх раціонального використання із одночасним забезпеченням достатності та необхідності усіх виконаних процедурних дій;
10. принцип презумпції правомірності дій та вимог особи, який означає, що дії та вимоги особи вважаються правомірними доти, поки інше не буде доведено під час розгляду та/або вирішення справи, а всі сумніви, що

виникають внаслідок неоднозначного трактування норми права, мають тлумачитися на користь особи;

11. принцип офіційності зобов'язує адміністративний орган самостійно з офіційних джерел і в межах своїх владно-управлінських функцій встановлювати обставини, що мають значення для повного та об'єктивного вирішення адміністративної справи;

12. принцип гарантування права особи на участь в адміністративному провадженні означає, що особа має право бути заслуханою адміністративним органом, надавати пояснення та/або заперечення до прийняття адміністративного акта, який може негативно вплинути на право, свободу чи її законний інтерес;

13. принцип гарантування ефективних засобів правового захисту означає, що будь-яке рішення, дію чи бездіяльність адміністративного органу особа може оскаржити в адміністративному порядку, тобто звернутися до вищого (колегіального) органу чи посадової особи або до суду (за загальним правилом).

Отже, на нашу думку, на шляху євроінтеграції Україна здійснила деякі важливі кроки, зокрема у сфері надання соціальних послуг, адміністрування тощо. Втім, попереду у нашої держави чималий обсяг роботи із впровадження Закону України «Про адміністративну процедуру». Передусім, необхідно привести закони та підзаконні акти у відповідність до ЗАП, здійснити навчання всіх публічних службовців, соціальних працівників тощо новим принципам і стандартам. Наступним питанням, яке гостро стоїть на порядку денному є необхідність прийняття нового соціального кодексу як найдовершенішої форми систематизації законодавства .

Проблема гарантованості прав і свобод людини завжди буде пов'язана із формою організації державної влади і соціальним, економічним ладом, правосвідомістю суспільства та його ментальністю. Визначені

чинники впливають на відповідність національного законодавства міжнародним стандартам у сфері прав і свобод людини. [4]

Список використаних джерел:

1. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII (редакція від 15.12.2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
2. Науково-практичний коментар до Закону України «Про адміністративну процедуру /авт.колектив: Андрійко О.Ф., Бевзенко В.М. та ін.; за заг.ред. Тимощука В.П.-Київ, 2023-562 с.
3. Про адміністративну процедуру: Закон України від 14.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.
4. Епель О. В. Теоретико-практичні основи захисту конституційних соціальних прав людини і громадянина в Україні : Монографія. – Харків : В справі, 2020. – 384 с.

Кайло Р. І.

аспірант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗАСАДА СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА У КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Принцип соціального партнерства, як важлива засаднича ідея, яку вже було широко досліджено українськими науковцями [див., напр.: 1–4], вважається також ключовою засадою співробітництва між організаціями військовослужбовців (насамперед тими, які представляють законні інтереси військовослужбовців у соціальній сфері, зокрема інтереси у зв'язку із соціальним захистом військовослужбовців), урядом, громадськими організаціями та іншими зацікавленими сторонами у розробці та реалізації політики соціального захисту військовослужбовців. Разом із тим, важливо зауважити, що ефективна реалізація зазначеного принципу не зводиться до формальної співпраці або взаємодії, в якій держава як домінуючий суб'єкт могла б нав'язувати іншим учасникам своє бачення вирішення питань соціального захисту військовослужбовців в Україні. Натомість, згідно з

рядом галузевих принципів, зокрема соціальної відповідальності, соціальної солідарності та соціальної справедливості, всі зацікавлені сторони мають спільно працювати над забезпеченням оптимального рівня соціального захисту та благополуччя військовослужбовців, а також їхніх сімей.

Вказане, як вбачається, досягається шляхом врахування наступних критеріїв ефективного (продуктивного) соціального партнерства:

1) забезпечення рівноправності та поваги прав кожної зі сторін діалогу, а саме в ініціювання питань для спільного їх розгляду, у процесі прийняття рішень, а також вироблення моделі реалізації (впровадження) такого рішення;

2) забезпечення гнучкості та адаптивності партнерських взаємовідносин, що означає, що такі взаємодії враховуватимуть правовий статус кожної сторони, характеристики фону соціальної безпеки держави, що змінюються, в цілому і військовослужбовців зокрема, а також відповідні поточні та потенційні потреби військовослужбовців (членів їхніх сімей) у тих чи інших заходах соціально захисного характеру;

3) забезпечення відповідальної участі у партнерських взаємодіях, а особливо – у виробленні стратегій вирішення проблем забезпечення соціальної безпеки військовослужбовців та реалізації відповідних рішень (цей критерій стосується як позитивної, так і негативної юридичної відповідальності, які є важливими гарантіями виконання юридичних зобов'язань);

4) забезпечення того, щоб усі процеси та рішення, які приймаються в рамках соціального партнерства, були достатньо прозорими, а також доступними для всіх зацікавлених сторін (у контексті доступу до партнерських взаємодій, так і до дослідження результатів такої взаємодії);

5) забезпечення довірчих відносин між усіма учасниками процесу, в якому має місце відкритий та конструктивний діалог, що насправді дозволяє

сторонам виявляти проблеми соціального захисту військовослужбовців, визначити спільну мету та завдання обговорення відповідних поточних і потенційних проблем, а також знаходити взаємоприйнятні рішення цих проблем; по-шосте, справедливе забезпечення участі всіх заінтересованих сторін у процесі прийняття рішень, особливо тих з них, соціальна безпека яких може бути ушкоджена в результаті наслідків цих рішень.

Підводячи підсумок слід зауважити, що в умовах триваючої по сьогодні збройної агресії, економічної нестабільності, а також системних реформ, спрямованих на забезпечення відповідності правової системи України стандартам Європейського Союзу, а воєнно-оборонного сектору – стандартам Північноатлантичного Альянсу, питання соціального захисту військовослужбовців набуває особливої актуальності та значення для нашої держави та суспільства. Забезпечення права на соціальний захист, що є одним з фундаментальних прав людини, стає дедалі більш актуальним особливо для військовослужбовців, у зв'язку з тим, що виконання ними службових завдань пов'язується із високим рівнем соціальних ризиків, характерних для військової служби. Військові, що активно залучені до захисту незалежності та територіальної цілісності України, в умовах обмеження дії соціальних гарантій, повинні мати доступ до спеціальних благ, що зможуть компенсувати їх тимчасові втрати та запобігти невиправданій соціальній вразливості. Як убачається, в значній мірі вказане досягається шляхом виконання вимог засади соціального партнерства, яке в контексті соціального захисту військовослужбовців в Україні може належним створювати умови соціально безпечного буття таких службовців, однак, у тому разі, коли таке соціальне партнерство буде не формальним, а таким, що відповідатиме окресленим нами мінімальним критеріям ефективності.

Список використаних джерел:

1. Волинець У.А. Розвиток соціального партнерства в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2014. Вип. 2. С. 235–238.
2. Куртакова Г.О. Держава як суб'єкт соціального партнерства. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2022. № 6 (24). С. 28–37. doi:10.32689/2617-9660-2022-6(24)-28-37.
3. Міщук М.О. Щодо ознак соціального партнерства в трудовому праві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 10-1, Ч. 2. С. 17–20.
4. Стадник М.П. Міжнародно-правові засади соціального партнерства в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 180–183.

Карпюк А. В.

аспірант

Академія праці, соціальних відносин і туризму

Чистяков В. О.

аспірант

Академія праці, соціальних відносин і туризму

ОХОРОНА ЛІСОВОГО ФОНДУ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Лісові ресурси України відіграють важливу роль у забезпеченні екологічного балансу та біорізноманіття, формуючи основу для сталого розвитку країни. Проте, незважаючи на їхнє значення, лісовий фонд країни Розглянемо ключові виклики, з якими стикається охорона лісового фонду України, та можливі шляхи їх вирішення.

Серед сучасних проблем правового регулювання можна виділити такі:

1) незаконна вирубка лісів. Незважаючи на існування законодавства, що забороняє незаконну вирубку, Україна продовжує стикатися з великим обсягом нелегальних лісозаготівель. Це не лише зменшує лісові ресурси, але й призводить до деградації лісових екосистем. Зазвичай протиправна діяльність в лісогосподарській галузі організовується та супроводжується

посадовими особами спеціалізованих державних підприємств з метою створення необлікованої деревини. При організації протиправних схем організатори вступають в змову з працівниками, як правило, керівної ланки підрозділів правоохоронних та контролюючих органів [1, с. 121];

2) неефективність контрольно-наглядових механізмів. Існуючі механізми контролю за дотриманням лісового законодавства часто виявляються неефективними через недостатнє фінансування, корупцію та відсутність сучасних технологій моніторингу. Так, підпорядкованість лісокористувачів різним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування обмежує контроль профільними органами за дотриманням лісокористувачами законодавства у сфері лісокористування [1, с. 122];

3) відсутність комплексного підходу у законодавстві. Здебільшого чинне законодавство зосереджено лише на одному аспекті управління лісовими ресурсами, такому як заборона незаконної вирубки, не враховуючи необхідності збереження біорізноманіття, відновлення лісів або участі громадськості. Такий звужений підхід ускладнює ефективне управління лісовими ресурсами та досягнення цілей сталого розвитку. До того ж лісове законодавство України потребує оновлення та інтеграції з міжнародними стандартами. Необхідно забезпечити комплексний підхід до вирішення питань охорони, відновлення та сталого використання лісових ресурсів;

4) проблеми із землеустроєм лісових територій. Недостатня врегульованість питань землеустрою в лісовій галузі призводить до конфліктів інтересів між лісогосподарськими підприємствами та місцевими громадами;

5) наявність конфлікту інтересів між різними групами користувачів лісових ресурсів. З одного боку, лісозаготівельні компанії та аграрний сектор прагнуть максимізувати використання ресурсів, що часто веде до перевищення стійкого рівня вирубки та втрати лісових територій. З іншого

боку, екологічні та громадські організації наголошують на необхідності збереження та відновлення лісів. Вирішення цих конфліктів вимагає від законодавців балансування інтересів та розробки інтегрованих підходів до управління лісовими ресурсами. Зауважимо, що у жовтні 2021 року було розпочато кампанію із масштабного заліснення України в рамках програми Президента України «Зелена країна» [2]. Її мета – збереження та відтворення лісів, збільшення їх площі. Планувалося висадити на території України 1 мільярд дерев у найближчі 3 роки, однак на заваді реалізації цих планів стала військова агресія РФ проти України;

б) монополізація ринку лісових ресурсів і лобіювання інтересів окремих груп також впливають на ефективність правового регулювання. Крупні лісозаготівельні компанії та підприємства можуть спонукати до прийняття законів, які враховують переважно їхні інтереси, залишаючи питання екологічної стійкості та збереження лісів на другому плані.

Для вирішення зазначених проблем потрібно вдосконалити існуюче правове регулювання, зокрема, через:

1) *доопрацювання існуючої законодавчої бази.* Необхідно адаптувати українське лісове законодавство до міжнародних стандартів та впровадити сучасні методи управління лісовими ресурсами;

3) *впровадження сучасних технологій моніторингу.* Використання дистанційного зондування та інших сучасних технологій дозволить оперативно виявляти випадки незаконної вирубки лісів, аналізувати стан лісових ресурсів і вживати відповідні заходи реагування;

4) *збільшення прозорості та залучення громадськості.* Важливим кроком у боротьбі з незаконним вирубуванням лісів є забезпечення прозорості дій влади та лісогосподарських підприємств. Залучення громадськості та громадських організацій до процесу моніторингу та контролю за використанням лісових ресурсів може значно підвищити ефективність охорони лісового фонду;

5) *оновлення та вдосконалення землеустрою*. Перегляд та уточнення меж лісових ділянок на основі сучасних геодезичних даних, а також врегулювання прав і обов'язків усіх сторін, залучених до використання та охорони лісів, допоможе уникнути земельних конфліктів та підвищить ефективність управління лісовими ресурсами;

6) *підвищення відповідальності за порушення лісового законодавства*. Значне збільшення штрафів та інших санкцій за незаконну вирубку лісів, порушення правил лісокористування може стати дієвим засобом запобігання порушенням. Адже сьогодні все ще актуальною залишається проблема незаконного обігу деревини в державі [3, с. 50]. Важливо також забезпечити невідворотність покарання за вчинені правопорушення. Наголосимо, що Президент України визначив посилення боротьби з правопорушеннями у сфері охорони довкілля одним з пріоритетів та започаткував реалізацію державної програми «Масштабне заліснення України» [2];

7) *розвиток лісового господарства на основі принципів сталого розвитку*. Орієнтація на стале використання лісових ресурсів, включаючи заходи з відновлення та розширення лісових насаджень, забезпечення біорізноманіття, повинна стати пріоритетом у лісовому господарстві України. Це передбачає реалізацію проектів з лісовідновлення, запровадження системи сертифікації лісів, що підтверджує їхнє стале використання, та застосування екологічно безпечних методів лісозаготівлі;

8) *посилення міжнародної співпраці*. Участь в міжнародних програмах та проектах з охорони лісів, обмін досвідом з країнами, які мають успішні практики управління лісовими ресурсами, допоможе Україні впровадити передові методи та технології в галузі лісового господарства;

9) *освітня та інформаційна кампанії*. Підвищення рівня обізнаності населення щодо значення лісів та наслідків їхнього знищення, формування екологічної культури та відповідального ставлення до природи є ключовими

для збереження лісових ресурсів. Шкільні програми, громадські ініціативи, та медійні кампанії можуть сприяти формуванню суспільної думки, спрямованої на охорону лісів.

Як висновок слід зазначити, що охорона лісового фонду України в умовах сучасних викликів вимагає комплексного підходу, який поєднує вдосконалення законодавчої бази, впровадження новітніх технологій, залучення громадськості до контрольних процесів, а також міжнародну співпрацю. Тільки згуртовані зусилля уряду, громадянського суспільства та міжнародних організацій можуть забезпечити ефективну охорону та стале використання лісових ресурсів, на користь нинішніх та майбутніх поколінь України.

Список використаних джерел:

1. Новик В.А. Правова охорона лісового фонду України. Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 04 листопада 2021 р.), Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 119–122.
2. Указ Президента України №228/2021 «Про деякі заходи щодо збереження та відтворення лісів». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2282021-39089>.
3. Волков О.Є. Адміністративно-правове забезпечення використання й охорони лісового фонду України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Тернопіль: ТНЕУ, 2020. 264 с. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38572/1/aref-volkov-na-sait.pdf>

Клеріні Г. В.

кандидат юридичних наук
Державний біотехнологічний університет
e-mail: harri.klerini@ukr.net

Семененко К. А.

студентка 3 курсу, спеціальність 081 «Право»
Державний біотехнологічний університет
e-mail: semenenkokata965@gmail.com

**МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ
В ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ**

У контексті сучасного суспільно-політичного середовища важливим аспектом є ефективність механізмів захисту прав та свобод громадян у контексті їх взаємодії з органами державної влади. З одного боку, суттєвий розвиток технологій та інформаційних засобів посилює прозорість діяльності державних органів, але з іншого боку, це також створює нові проблеми щодо захисту приватності та інших основних прав громадян. Загалом, механізм держави являє собою складну систему державних органів, спрямованих на виконання завдань та функцій, що базуються на законодавчо закріплених принципах. Ця система за своєю природою побудована на принципі розподілу влади і володіє необхідними матеріальними ресурсами, тому забезпечення прав і свобод громадян виникає перш за все через дію державного механізму, який включає в себе систему органів державної влади та інші інституції. Ці органи є ключовими складовими в інституційному механізмі забезпечення прав і свобод. [1 с. 29].

У державному механізмі захисту прав людини особливе місце займає Верховна Рада України, яка здійснює захист прав і свобод через законодавчу діяльність шляхом визначення виключно в законах України прав і свобод людини і громадянина, гарантій цих прав і свобод, основних обов'язків

громадян; громадянства, правосуб'єктності громадян, статусу іноземців і осіб без громадянства; прав корінних народів і національних меншин; основ соціального захисту; визначення правового режиму власності, правових засад і гарантій підприємництва, правил конкуренції та норм антимонопольного регулювання. Проте, особливе значення в механізмі захисту прав і свобод громадян відіграє Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Діяльність цього органу влади регулюється Конституцією України у Статті 55, 85, 101 і має на меті забезпечення додержання прав і свобод людини в країні.

Президент України займає особливе місце в системі органів державної влади і не належить до жодної з гілок державної влади. Він отримує свої повноваження безпосередньо від народу, оскільки обирається громадянами України на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років. [2, с. 280]

Інститут Президента виступає особливою організаційно-правовою гарантією прав і свобод людини та громадянина, що відображено в тексті Основного Закону нашої держави. Метою його діяльності є реальне забезпечення прав і свобод особи, що відповідно також і передбачає їх захист. Президент України зобов'язаний сприяти формуванню відповідних механізмів контролю та забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, а обстоюючи їх створювати умови нетерпимого ставлення до будь-яких випадків порушення таких прав і свобод.

Важливим державним органом у механізмі захисту прав людини виступає Кабінет Міністрів України, який покликаний здійснювати захист прав людини і безпосередньо, і через центральні та місцеві органи виконавчої влади, спрямовувати і контролювати їх в цьому напрямі; – кожне міністерство, будь-який інший орган виконавчої влади вживає заходів з реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в певній сфері відповідно до своїх повноважень.

Особливе місце у механізмі захисту прав людини займають судові та правоохоронні органи нашої держави. Їх діяльність з реалізації та захисту прав людини і громадянина закріплюється на конституційному рівні та поточним законодавством. Основою цієї системи є положення про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності органів державної влади, адже держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави в особі її органів.

З-поміж правоохоронних органів, на яких покладається основний обов'язок щодо забезпечення прав людини і громадянина слід виокремити органи: прокуратури; Національної поліції; Служби безпеки та низку інших органів, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції. Слід також врахувати, що окрім правоохоронних органів особа має змогу звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних судових установ.[3, с. 141]

Для захисту прав і свобод громадян функціонує система судових органів. Згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів», який був прийнятий 2 червня 2016 року (№1402-VIII), суди мають за завдання гарантувати кожному громадянину захист його прав, свобод та законних інтересів у визначені терміни. Суди в Україні повинні діяти як незалежний, безсторонній і справедливий орган, утворений відповідно до чинного закону.

Аналізуючи вище викладене, можна констатувати, що права і свободи людини і громадянина є найвищою соціальною цінністю для держави, а тому для державних органів, які реалізують функцію держави, забезпечення захисту прав людини є одним із пріоритетних завдань. За допомогою органів державної влади забезпечується правовий механізм гарантування

захисту прав, свобод і законних інтересів громадян. Загалом, система захисту прав людини в діяльності органів державної влади є важливим аспектом функціонування сучасного правового державного устрою. Дослідження механізму захисту прав і свобод громадян в діяльності органів державної влади вказують на його системність та необхідність подальших досліджень через призму критичних ситуацій. Розуміння та удосконалення цього механізму є важливим для зміцнення правової держави та створення сприятливих умов для гармонійного розвитку громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Пікуля Т.О. Правоохоронні органи в механізмі держави України: дис. ... канд. юрид. наук. К., 2004. 203 с.
2. Майданник О. О. Конституційне право України : навч. посіб. / О. О. Майданник – К : Алерта, 2011.– 380 с.
3. Стахура Б.І. Правоохоронні органи як суб'єкти реалізації функції захисту прав людини і громадянина в демократичному суспільстві / Б.І. Стахура // Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави: збірник тез учасників II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 12 червня 2013 р.) [у 2 ч]. – Львів, 2013. – Ч. 1. – С. 140–143.

Корольова А. А.

аспірантка

Державний торговельно-економічний університет

e-mail: a.korolova@knute.edu.ua

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕХОДУ НА ВІДНОВЛЮВАНІ ДЖЕРЕЛА ЕНЕРГІЇ

Спостерігаючи за сучасною енергетичною ситуацією, слід враховувати стрімке зростання попиту на енергію та постійне зменшення енергоресурсів. Що викликає занепокоєння, так це постійне зростання цін на паливо в усьому світі та зміни, що відбуваються в атмосфері, спричинені зростанням викидів забруднюючих речовин у результаті спалювання

викопного палива. Перспективи розвитку використання відновлюваних джерел енергії залежить від низки факторів, серед яких політичні аспекти та адміністративно-правове регулювання у сфері енергетики.

І. А. Франчук, зазначає, що «діяльність держави з регулювання енергетики має бути спрямована не на боротьбу з природною монополією, а на усунення неефективної конкуренції на ринках певного типу, оскільки транспортування енергії є сферою винятковою, і з погляду економіки винятковість означає виведення окремих сфер господарювання з-під впливу суто ринкових конкурентних механізмів саморегулювання» [1, с. 92].

Одним із шляхів забезпечення сталого розвитку є розробка законодавства на основі методології, що базується на наслідування та адаптації досвіду адміністративно-правового регулювання відновлюваної енергетики в держав-країнах, з найвищим рівнем використання відновлюваних джерел енергії.

Відповідно до даних Євростату, у 2019 р. серед держав-членів ЄС понад 70 % спожитої електроенергії було вироблено з відновлюваних джерел: Австрії та Швеції – 75 %; Данії – 65 %; Португалії – 54 %; Латвії – 53 %. У 2020 р. Шотландія досягла у цій сфері 97 % показника і планує стати вуглецево незалежною до 2030 р. [2, с. 12].

Найпоширенішими бар'єрами, пов'язаними з адміністративним процесом для проектів у сфері відновлюваної енергетики, є відсутність правової узгодженості, а також неповна та розпливчата структура та вказівки, які призводять до різних тлумачень чинного законодавства компетентними органами.

Поділяємо думку Шинкарук Н.В., «відносини у сфері електроенергетики в законодавстві України є основною, системоутворюючою дефініцією, від змісту якої прямо залежить спектральне поле правовідносин у електроенергетичній сфері, що

регулюються як безпосередньо вищезазначеним законодавчим пакетом, так і дотичними законодавчими актами (енергетики)» [3, с. 53].

Подольчук Д.В. проаналізував механізми регулювання Відновлюваних джерел енергії «Інноваційні фінансові механізми, такі як зелені облігації та інші форми інвестицій у ВДЕ, також допомагають забезпечити потрібні ресурси для реалізації проектів з ВДЕ» [4, с. 87].

Зокрема, можна віднести ще один із механізмів регулювання державної допомоги (субсидії та податкові пільги), будь то на глобальному, європейському чи національному рівнях. Нам також потрібні спільні правила для міжнародної торгівлі відновлюваних джерел енергії та енергетичними технологіями, а також для транскордонних операцій з електроенергією та послуг з електроенергії. Лише за допомогою такої гармонізації можна буде запобігти суперечності та виникнення судові пори з цього приводу.

Отже, податкові пільги для відновлюваних джерел енергії дозволяють забудовникам комунальних послуг і власникам будинків підвищити технічну ефективність. Оскільки світ прагне до сталого енергетичного майбутнього, спільні зусилля, інновації та адаптивні правові рамки будуть важливими для вирішення безлічі викликів, які чекають попереду.

Список використаних джерел:

1. Франчук І.А. Особливості державного регулювання енергетики в ринкових умовах. *Вісник НАДУ*. 2008. № 4. С. 91–98.
2. Григорецька, І. І. Правове регулювання відновлювальної енергетики: європейський та український підходи. *Морська безпека*. № 1, 2023. С. 9-15.
3. Шинкарук Н.В. Адміністративно-правове регулювання відносин у сфері електроенергетики. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: збірник наукових статей*. 2013. Вип. 33. С. 51-60.
4. Подольчук, Д. Інвестиції у відновлювальну енергетику ЄС: оцінка ефективності стимулів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 47. 2023. С. 86-93.

Костенко В. Г.
кандидат юридичних наук

**ПРОБЛЕМАТИКА ТЕНДЕНЦІЙ ВИКОРИСТАННЯ
НЕОЛІБЕРАЛЬНОГО ПІДХОДУ В СФЕРІ ПРАЦІ (ЗАЙНЯТОСТІ)
ЩОДО ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ**

Комплексно осмислюючи проблему посилення неоліберальних тенденцій у сфері праці та зайнятості в контексті забезпечення соціальної безпеки державних службовців слід враховувати наступні обставини дійсності: по-перше, важливо враховувати, що державні службовці – це працездатна частина громадян України, які реалізували право на працю у формі доступу до посади в органах професійної публічної служби, а отже – насамперед є особливою категорією працівників. Частина їх правового статусу, яка не регулюється законодавством України про державну службу та статутними нормативно-правовими актами (наприклад, про судоустрій і статус суддів, про органи прокуратури тощо), підпадає під дію трудового законодавства України. Отже, будь-яке пом'якшення суворості норм і стандартів трудового законодавства в силу дії тих чи інших глобалізаційних неоліберальних впливів за своєю суттю послаблює соціальну безпеку, що надається державним службовцям. По-друге, законодавство, яке регулює правовий статус державних службовців, містить різні трудові (або ж інакше – службові) і соціальні гарантії для державних службовців. В силу цієї закономірності, коли трудове законодавство в державі послаблюється (знецінюється), відповідні положення адміністративного законодавства також ставляться під загрозу, що ще більше підриває соціальну захищеність державних службовців (також членів їх сімей).

Так, критично аналізуючи неоліберальну складову розвитку сфери праці та зайнятості та викривлення соціально-правового дискурсу забезпечення безпеки працівника в цілому слід звернути увагу на те, що популяризація неоліберального підходу у сфері праці та зайнятості

породила певні тенденції зниження соціальної безпеки працівників, які позначаються й на держслужбовцях. У зв'язку із цим, можемо виокремити наступні *негативні тенденції використання неоліберального підходу в сфері праці (зайнятості) стосовно держслужбовців в Україні загалом:*

- по-перше, намітився рух у бік дерегулювання, про що свідчить значне скорочення громадського контролю в цій області. Такі скорочення, природно, можуть послабити верховенство права у сфері праці та зайнятості, ставлячи під загрозу стандарти гідних умов праці, охорони праці та загальної соціальної захищеності населення. В цьому контексті зокрема Ю.Ю. Івчук справедливо зауважує, що благополуччя українського суспільства, й, як наслідок, його сталий економічний та соціальний розвиток, нерозривно пов'язане з безпечною, гідною і продуктивною працею. Це також корелює з високим рівнем соціального захисту всього населення [1, с. 9];

- по-друге, спостерігається тенденція до обмеження свободи об'єднань працівників у сфері праці та зайнятості, що закономірно підриває їх колективний (соціально солідарний) вплив на ринок праці та роботодавців. Це узгоджується з неоліберальною точкою зору, яка ставить ринкові інтереси вище будь-якого контрольного-наглядового впливу на суб'єктів підприємницької діяльності, включаючи також колективні переговори і права, законні інтереси працівників. Такі обмеження зазвичай виникають з множини факторів, серед яких можна назвати, наприклад: а) труднощі або неможливість створення профспілки або інших об'єднань працівників, отримання членства в цих профспілках або ж впливу на їх діяльність (тобто практика створення несамотійних, «кишенькових» профспілок, за допомогою яких імітується соціальна солідарність в нормативно-правовому забезпеченні механізму соціальної безпеки працівників); б) зменшується роль профспілок та інших об'єднань працівників у забезпеченні соціально

безпечних умов для початку, підтримки і припинення трудових правовідносин;

- по-третє, помітна також тенденція зменшення пільг та інших соціальних гарантій для працівників, що переважно проявляється в зниженні ефективності тих чи інших механізмів, покликаних забезпечити соціальну захищеність працівників. Прикладом цього може бути, наприклад, підвищення пенсійного віку (особливо коли він непропорційно високий порівняно із середньою тривалістю життя) та зменшення основних медичних послуг та соціальних виплат. Часто ці скорочення раціоналізуються державою як необхідні заходи жорсткої економії. Така політика спрямована на зменшення державних витрат для зменшення дефіциту, особливо за рахунок зменшення витрат у соціальному секторі. Така «економія» в дійсності ставить під загрозу спроможність держави виконувати свої соціальні функції, що також проявляється в недостатньому фінансуванні соціальних служб, слабкому виконанні програм соціального захисту і неадекватних виплатах заробітної плати працівникам, включаючи державних службовців;

- по-четверте, тенденція широкомасштабної і часто невибіркової, некритичної (адже здійснюється без аргументованих соціально-правових прогнозів довгострокового впливу) приватизації, що передбачає відчуження державних (комунальних) активів приватним суб'єктам. У цій тенденції простежується кілька важливих наслідків для соціальної безпеки працівників (в тому числі і для професійних публічних службовців). По-перше, відповідна практика призводить до зменшення можливостей працевлаштування в публічному секторі. Як зазначає Д. Арнольд, працівники, звільнені у зв'язку з приватизацією, як правило, опиняються на низькооплачуваній роботі або ж змушені довго шукати гідну роботу (за спостереженням вченого, звільнені у зв'язку з приватизацією люди часто використовують вільний час для пошуку роботи, яка не ставила б під загрозу

їх соціальну безпеку). У той же час працівники, котрі залишаються в приватизованих компаніях, зазвичай стикаються зі скороченням заробітної плати або різноманітних соціальних гарантій [2, с. 344-345]. Також важливо мати на увазі, що широкомасштабна та часто невивіркова приватизація може підірвати здатність органів виконавчої влади забезпечувати соціальний захист працівників в приватизованих секторах, що в цілому посилює загальний соціально-правовий дискурс забезпечення соціальної безпеки працівників в державі, який також негативно відбивається на становищі державних службовців;

- по-п'яте, тенденція нормалізації ігнорування роботодавцями (також контролюючими органами та суб'єктами громадянського суспільства) різноманітних проявів нерівності, зокрема дискримінації, у сфері праці та зайнятості. В першу чергу посилення цієї тенденції пов'язано зі зростаючим розривом в доходах і соціальному статусі між різними демографічними групами працівників. До них відносяться вік, стать, стан здоров'я, інвалідність та сексуальна орієнтація;

- по-шосте, тенденції в переосмисленні трудової етики (набору цінностей і стандартів прийнятної поведінки у відносинах і процесах щодо праці та зайнятості) в силу чого, кидається виклик традиційному розумінню праці, працівника, роботодавця та трудових відносин. Відповідна тенденція має два основних прояви. Перший – тенденція підкреслює зрушення у вірі в те, що трудова діяльність, здійснювана старанно, сумлінно та добросовісно, приносить працівникові як моральну користь, так і особисте задоволення. Такий вид праці, якщо він відповідає умовам трудового договору і правилам внутрішнього трудового розпорядку, не лише вважається законним, а й цінується як діяльність, що зміцнює трудо-правовий потенціал працівника (і соціальний капітал підприємства, установи, організації), підвищує індивідуальні здібності та професійні навички працівника. Другий – тенденція підкреслює зосередженість, яку працівник повинен зберігати в

робочий час, на належному, рішучому і наполегливому виконанні своїх службових обов'язків [див., напр.: 3; 4].

Отже, цілком очевидно, що в умовах десоціалізації сфері праці та зайнятості працівник, вимушений працювати в умовах недостатньої соціальної безпеки (наприклад, коли не забезпечується здоровий баланс між роботою та особистим життям працівника, принижується його людська гідність, ігноруються його особливі сімейні потреби, вагітність тощо), не може оцінити ставлення роботодавця до нього в якості такого, що викликає у нього реакцію у вигляді наполегливої праці. Відтак, в умовах десоціалізації сфери праці та зайнятості відбувається переосмислення трудової етики у вигляді її знецінення, а відтак – зниження лояльності працівника до роботодавця, нігілізація ставлення працівника до роботодавця та роботодавця до працівника тощо. За таких умов, як вбачається, загалом не можна стверджувати про існування соціальної злагоди у відповідній сфері. Навпаки, ми можемо спостерігати тривожну тенденцію зміцнення недовіри у відносинах між працівниками і роботодавцями, а відтак – посилення кризи праці та зайнятості, яка з приватного сектору поступово переходить також і в публічний сектор, що є особливо небезпечною тенденцією (в силу неприпустимості відсутності лояльності державних службовців до органу публічної служби, в якому вони займають посаду, чи до держави загалом).

Список використаних джерел:

1. Івчук Ю. Ю. Співвідношення понять «безпечні і здорові умови праці (безпека праці)» і «соціальний захист (соціальна безпека)». *Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України*. 2015. № 4. С. 8-12.
2. Arnold D. The Impact of Privatization of State-Owned Enterprises on Workers. *American Economic Journal: Applied Economics*. 2022. Vol. 14 (4). P. 343-380.
3. Ali A.J., Al. Owaihan A. Islamic work ethic: a critical review. *Cross Cultural Management: An International Journal*. 2008. Vol. 15 (1). P. 5-19. doi:10.1108/13527600810848791
4. Zabel K.L., Biermeier-Hanson B.B.J., Baltus B.B., Early B.J. Generational Differences in Work Ethic: Fact or Fiction? *Journal of Business and Psychology*. 2017. Vol. 32 (3). P. 301-315. doi:10.1007/s10869-016-9466-5.

Кульгавець Х. Ю.
кандидат юридичних наук, доцент,
Львівський національний університет ветеринарної медицини
і біотехнології імені С.З. Гжицького
e-mail: antykor.lvet@gmail.com

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПОСАДОВИХ ОСІБ ЗВО В КОНТЕКСТІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Закон України від 14.10.2014 р. №1700-VII «Про запобігання корупції» (далі – Закон 1700) [1], як відомо, поширюється, зокрема, на осіб, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, до яких належать посадові особи юридичних осіб публічного права.

Враховуючи роз'яснення НАЗК від 11.08.2016 р., під поняттям посадової особи юридичної особи публічного права розумілась особа, котра наділена посадовими повноваженнями здійснювати організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції. Визначальним при цьому вважався обсяг функцій (обов'язків) відповідного працівника. Отже, працівники закладів вищої освіти, на яких покладались такі функції (декани факультетів, завідувачі кафедр, керівники інших структурних підрозділів), належали до посадових осіб юридичної особи публічного права.

Разом з тим, наші зміни до Закону 1700, прийняті 20.09.2023 р. (далі – Закон 3384) кардинально змінили трактування поняття посадової особи юридичної особи публічного права [2].

Цими змінами начебто переслідувалась благородна мета щодо повернення обов'язку декларування у період воєнного стану як основного заходу фінансового контролю за діяльністю осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також прирівняних до них осіб (окрім зазначених у підпункті «в» пункту 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції»).

Відразу після набрання чинності вказаними змінами у медіа активно поширювались повідомлення про те, що Закон № 3384 розширив коло суб'єктів, які зобов'язані декларувати свій матеріальний стан, адже тепер воно включає посадових осіб юридичної особи публічного права. Насправді закон 1700 і в попередніх редакціях включав посадових осіб юридичної особи публічного права до суб'єктів декларування. Втім, на сьогодні законодавчою нормою встановився вичерпний перелік таких осіб.

Відтак, після внесених змін відповідно до частини першої статті 1 Закону 1700, до посадових осіб юридичної особи публічного права стали належати: голова та члени наглядової ради, ради директорів, виконавчого органу, комісії з припинення (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії), ліквідатор, керівник, заступники керівника, головний бухгалтер, корпоративний секретар такої юридичної особи публічного права, а також особа, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу, та її заступники, голова та члени іншого органу управління юридичної особи (крім консультативного), якщо утворення такого органу передбачено законом або статутом юридичної особи публічного права.

Разом з тим, дія розділу VII Закону 1700 не поширюється, зокрема, на посадових осіб юридичної особи публічного права, які здійснюють основну діяльність зокрема у сфері освіти (крім керівників вищих навчальних закладів та їх заступників).

Отже, відбувається цікава колізія: приміром, головний бухгалтер чи члени комісій з ліквідації/реорганізації набувають статусу посадових осіб і водночас з них виключається обов'язок щодо фінансового контролю (декларування).

Ці зміни потягнули за собою неможливість врегулювання конфлікту інтересів до осіб, які здійснюють організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції у ЗВО. Більше того, на сьогодні до

таких осіб навіть не застосовується вимога щодо недопущення роботи близьких осіб у прямому підпорядкуванні.

Відповідно, практична діяльність антикорупційних уповноважених юридичних осіб публічного права у напрямі виявлення та врегулювання конфлікту інтересів під час виконання службових обов'язків працівниками та посадовими особами цих господарських організацій позбавлена на сьогодні правових важелів, окрім як вимог щодо дотримання правил етичної поведінки.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції: Закон від 14.10.2014 р. №1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n38>.
2. Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану: Закон України від 20.09.2023 р. № 3384-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-20#n6>.

Лук'янчиков О. М.

кандидат юридичних наук, доцент, докторант
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
e-mail: lukonik@gmail.com

СТРОКИ ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ ТА ЗАХИСТ ІНТЕРЕСІВ ПРАЦІВНИКА

Право на своєчасне одержання винагороди за працю є одним із ключових прав, які має людина у зв'язку з реалізацією своєї здатності до праці. Оскільки це право безпосередньо пов'язано із біологічним виживанням людини, державі слід приділяти особливої уваги його захисту.

Одним із елементів захисту права на своєчасне одержання винагороди за працю було встановлення особливих строків звернення до суду. Нажаль, саме так: «було» – у минулому часі.

Проте, 22.03.2024 у Верховній Раді України зареєстровано законопроект №11107 [1], яким пропонується повернути ті правила, які існували до 2022 року. Саме тому сьогодні це питання виноситься на наукову дискусію в рамках нашої конференції.

Історія питання. До 19.07.2022 ч.2 ст.233 Кодексу законів про працю України мала наступну редакцію: «У разі порушення законодавства про оплату праці працівник має право звернутися до суду з позовом про стягнення належної йому заробітної плати *без обмеження будь-яким строком*» [2].

19.07.2022 набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин», яким ст.233 була змінена: «Працівник може звернутися із заявою про вирішення трудового спору безпосередньо до суду в тримісячний строк з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права, крім випадків, передбачених частиною другою цієї статті.

Із заявою про вирішення трудового спору у справах про звільнення працівник має право звернутися до суду в місячний строк з дня вручення копії наказу (розпорядження) про звільнення, а у справах про виплату всіх сум, що належать працівникові при звільненні, - у тримісячний строк з дня одержання ним письмового повідомлення про суми, нараховані та виплачені йому при звільненні (стаття 116)» [3].

Тобто, до 19.07.2022 працівник міг звернутися за стягненням заборгованості із виплати заробітної плати без обмеження будь-яким строком, а з 19.07.2022 – лише протягом 3х місяців. При цьому, якщо працівник перебуває у трудових відносинах, то цей строк обчислюється з дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права. В тих випадках, коли трудові відносини вже припинено - з дня одержання ним письмового повідомлення про суми, нараховані та виплачені йому при звільненні.

Встановлення обмеження строків звернення до суду відбулося в дуже вразливий момент для працівників – момент, коли відбувалася агресія, коли на території України велись бойові дії. В цей час, з одного боку, з об'єктивних причин були численні затримки виплати заробітної плати, а з іншого, багато працівників опікувались питанням виживання. І от саме в цей час ми обмежуємо людині строк звернення до суду за захистом конституційного права. Чи мала така позиція наукове обґрунтування? Питання риторичне.

Встановлення законодавцем строків звернення до суду є реалізацією принципу правової визначеності та відіграє важливу роль для сторін трудового спору. Так, працівник чітко розуміє період часу, який йому наданий для подання вимоги про захист свого права, а роботодавець чітко може визначити можливий строк отримання вимоги з боку працівника. І в цьому сенсі може здаватись, що обмеження права працівника на звернення до суду тримісячним строком є справедливим і доречним.

Почнемо зі справедливості. Загальна позовна давність в цивільних відносинах встановлюється тривалістю у три роки. Чому я звертаю увагу на цивільні відносини? Тому, що в цивільних відносинах, де сторони рівні як юридично, так і економічно, строк позовної давності встановлено один для всіх. А в трудових відносинах, де сторони рівні юридично, але не рівні економічні, де одна із сторін перебуває в залежності від іншої...строк звернення до суду для «слабкої» сторони, в чотири рази менше ніж строк звернення до суду «сильної» сторони. Тобто тут економічна нерівність доповнюється юридичною.

Нагадаю, що згідно ч.3 ст.233 КЗпП України «для звернення роботодавця до суду в питаннях стягнення з працівника матеріальної шкоди, заподіяної підприємству, установі, організації, встановлюється строк в один рік з дня виявлення заподіяної працівником шкоди».

Такий підхід законодавця навряд чи можна назвати справедливим, саме тому він підлягає перегляду.

Звісно, якщо для працівника не встановлювати строк звернення до суду за захистом права на оплату праці, то це теж, на перший погляд, не буде виглядати справедливим. Проте слід врахувати наступне.

По-перше, не слід змішувати рівність і справедливість. Встановлення однакового строку звернення до суду – це рівність, але не справедливість. Не можна порівнювати працівника можливості працівника і роботодавця у цьому питанні. Працівник вимушений або самостійно вирішувати питання про звернення до суду, що без юридичної освіти не так й просто, або звертатись до адвоката за правничою допомогою, що потребує додаткових витрат. І в одному, і в іншому випадку для працівника потрібен час або для вивчення питання, або для акумуляції коштів (звертаємо увагу, що коштів у нього нема, внаслідок їх не виплати роботодавцем). Для роботодавця це питання вирішується набагато легше: він може мати юриста у штаті і, навіть, якщо він відсутній, пошук і оплата юридичних послуг не буде надмірним фінансовим тягарем для нього.

Тобто, навіть встановлення однакових строків звернення до суду, не забезпечить рівності можливостей.

По-друге, однією із функцій заробітної плати є відтворювальна функція[4]. Отже, не виплата заробітної плати впливає не тільки на здоров'я працівника, а й на здоров'я та освіту його дітей. А, як ми знаємо, «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» (ст.3 Конституції України) [5].

Отже, обмежуючи працівника строками звернення до суду, ми тим самим обмежуємо його у праві на відновлення свого здоров'я, в чому можна побачити, навіть порушення норм Конституції України.

На наш погляд, нам слід не просто встановити правило, згідно якого працівник може звернутися до суду за захистом свого права на своєчасне

одержання винагороди за працю без обмежень будь-яким строком, а і надати таку можливість всім працівникам, які не змогли реалізувати це право під час воєнного стану, у зв'язку зі змінами, внесеними законом від 1.07.2022. Такий підхід до вирішення поставленого питання буде у повній мірі відповідати приписам ст.1 Конституції України щодо соціальної спрямованості нашої держави та захищати інтереси працівника.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про внесення змін до статті 233 Кодексу законів про працю України щодо забезпечення права застосування необмеженого строку звернення працівника до суду з позовом про стягнення належної йому заробітної плати: законопроект № 11107 від 22.03.2024. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43844>.
2. Кодекс законів про працю: Закон України № 322-VIII від 10.12.71. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#n1172>.
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» № 2352-IX від 01.06.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20/ed20220719#n75>
4. Про оплату праці: Закон України № 108/95-ВР від 24.0.19995 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Конституція України: Основний Закон України від 28.06.1996 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4603>

Меркулов П. Ю.

аспірант

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

ORCID: 0000-0002-7393-2103

ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ЄДНОСТІ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОТАРІУСІВ

Кадрове забезпечення передбачає собою реалізацію політики щодо формування кадрів, шляхом здійснення відповідного добору осіб професіоналів, які наділені конкретною освітою, професійними якостями, кваліфікацією, досвідом та навичками. Від ефективності здійснення

кадрової політики часто залежить й ефективність роботи органу, оскільки цей взаємозв'язок є досить тісним та взаємообумовленим. Погодимося із думкою О.М. Вольської, яка зазначає, що «кадрове забезпечення є важливою складовою соціально-економічного розвитку держави, тому що активізація і професіоналізм управлінських кадрів в системі державної влади, активне використання кадрового потенціалу позитивно вплине на розвиток соціальної та економічної сфери. Для досягнення цих важливих цілей держава формує кадрову політику в органах державної влади на макрорівні, і так само на мезорівні, в основному в органах місцевого самоврядування. Симбіоз цих рівнів і призведе до ефективної реалізації функцій держави» [1, с.187].

Формування кадрової політики того чи іншого органу державної влади здійснюється виходячи із тих завдань та функцій, які є притаманними для відповідного органу влади, проте все ж відзначимо, що основи такої кадрової політики формуються в більшості на єдиних засадах та принципах. Також доцільною є й думка Т. Кагановської, яка наголошує на тому, що від правильного та ефективно сформованого кадрового складу органу державної влади залежить не лише його ефективність, а й функціонування держави в цілому, дотримання прав та свобод громадян, регіональний розвиток тощо [2, с. 88]. Досліджуючи питання кадрового забезпечення, Н.Л. Гавкалова та Мосумова Айнура Кярам Кізі зазначають, що «процес забезпечення будь-якої державної установи кадрами, здійснюється за допомогою певних способів, які слід іменувати формами здійснення кадрового забезпечення. Так, під формами кадрового забезпечення розуміється процес реалізації політики, що включає в себе планування, відбір, найм, розподіл трудових кадрів, навчання і підготовку персоналу, просування по службі, методи стимулювання праці, умови праці, формальні і неформальні зв'язки, консультування та переговори, подолання конфліктних ситуацій в колективі» [3, с. 3]. З наведеного вище можемо

зробити висновок про те, що кадрове забезпечення є досить тривалий та складний процес, який складається з великої кількості добре спланованих та узгоджених дій, які здійснюються виключно у відповідності до норм законів чи нормативно-правових актів. Основною його метою є формування високопрофесійного корпусу нотаріусів, які здатні в повному обсязі забезпечувати населення якісними нотаріальними послугами.

Отже, під поняттям кадрове забезпечення нотаріусів в Україні варто розуміти особливий напрямок державної кадрової політики у системі органів нотаріату, яка включає в себе напрямки реалізації державної політики щодо формування високопрофесійних кадрів у системі нотаріату, здатного забезпечувати населення якісними нотаріальними послугами, характеризується особливими суб'єктом (державний та приватний нотаріус) і об'єктом (надання нотаріальних послуг) у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці (нотаріального округу). Основною метою кадрового забезпечення нотаріусів варто назвати забезпечення сталості функціонування системи нотаріату, безперервності, стабільності та ефективності надання нотаріальних послуг, а також посилення соціального захисту населення, дотримання їх прав та гарантій, що забезпечується у позасудовому порядку саме органами нотаріату, сталість розвитку права у державі та суспільстві, підтримання належного рівня правопорядку, що також забезпечується органами нотаріату.

Переходячи до безпосереднього розгляду питання єдності та диференціації кадрового забезпечення нотаріусів, відзначимо, що за загальним правилом кадрове забезпечення праці нотаріусів здійснюється на основі норм загального трудового законодавства, проте із певними особливостями регулювання їх праці, що деталізується у відповідних підзаконних нормативно-правових актах, прийнятих у сфері нотаріальної діяльності. Крім того, при дослідженні кадрового забезпечення нотаріусів варто, на нашу думку, враховувати й те, що нотаріуси на сьогодні можуть

працювати як в державних нотаріальних конторах, так і вести приватну нотаріальну діяльність. Безумовно здійснювати співвідношення приватної нотаріальної діяльності та нотаріальної діяльності у державних нотаріальних конторах не є доцільним, оскільки питання, які стосуються кадрового забезпечення беззаперечно є відмінними, що й визначає аспекти диференціації процесу формування кадрового забезпечення цього органу.

Окремо наголосимо й на тому, що межа між єдністю та диференціацією у правовому регулюванні праці нотаріусів є досить тонкою, а тому не можна говорити, що вона проявляється виключно в тих чи інших правовідносинах, має той чи інший яскраво виражений характер. Відзначимо, що єдність та диференціація кадрового забезпечення праці нотаріусів передбачає регулювання кадрових процесів в органах нотаріату, що здійснюється загальними та спеціальними нормами трудового права. Метою такого правового регулювання є забезпечення належної реалізації нотаріального процесу, нотаріальної діяльності, а також дотримання, прав, свобод та законних інтересів нотаріусів, здійснення їх захисту та притягнення до відповідальності.

Дослідуючи питання єдності та диференціації праці нотаріусів варто відзначити таку тенденцію: єдність кадрового забезпечення в основному виражається у більш теоретичних питаннях кадрового забезпечення праці нотаріусів, а саме: щодо норм правового регулювання їх праці, встановлення принципів кадрового забезпечення та трудової діяльності, дотримання гарантій їх діяльності, єдності у питаннях юридичної відповідальності тощо. Диференціація кадрового забезпечення має більш практичний вираз та стосується більш практичних питань щодо допуску до процесії нотаріуса, складання ними кваліфікаційного іспиту, проходження стажування, підвищення кваліфікації тощо.

Вважаємо, найбільш яскраво єдність кадрового забезпечення праці нотаріусів виражається в наступному: 1) єдності трудового законодавства у

вказаній сфері; 2) єдності принципів, на основі яких здійснюється кадрове забезпечення нотаріусів по відношенню до інших державних службовців; 3) постійності кадрового забезпечення нотаріальної діяльності; 4) єдності нормативного та правового забезпечення нотаріальної діяльності в цілому; 5) єдності доступу до здійснення професійної нотаріальної діяльності, а саме щодо здійснення доступу до професії на підставі відповідного добору; 6) єдності гарантії їх діяльності нотаріусів; 7) професійного розвитку нотаріусів; 8) встановлення заборон для зайняття нотаріальною діяльністю; 9) відповідальності нотаріусів.

Диференціація кадрового забезпечення праці нотаріусів має найбільший прояв у особливому порядку здійснення власне кадрового підбору осіб для роботи нотаріусами, що виражається у наступному: 1) чітке визначення кола суб'єктів, які за своїм адміністративно-правовим статусом можуть реалізувати своє право на отримання свідоцтва на зайняття нотаріальною діяльністю; 2) професійний добір здійснюється у чіткій відповідності до прийнятих у сфері нотаріальної діяльності нормативно-правових актів, які деталізують аспекти не тільки допуску до професії нотаріуса, а й чітко регламентують здійснення кадрового добору до системи нотаріату; 3) встановлення особливих умов для отримання права на складення кваліфікаційного іспиту та отримання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; 4) підставою для призначення на посаду державного нотаріуса або для реєстрації приватної нотаріальної діяльності є отримання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; 5) кадрове забезпечення нотаріусів здійснюється у відповідності до конкретного нотаріального округу; 6) диференціація здійснення кадрового добору найманих працівників для роботи в нотаріальних конторах; 7) встановлений особливий порядок підтвердження кваліфікації особою, яка не здійснювала приватну нотаріальну практику; 8) врахування не тільки професійних вимог до нотаріуса, а й на моральних якостей; 9) встановлення

дрес-коду нотаріуса у взаємовідносинах із фізичними та юридичними особами, які звертаються за вчиненням нотаріальних дій тощо.

Підсумовуючи зазначимо, що кадрове забезпечення нотаріусів, на відміну від значної кількості інших юридичних професій, передбачає особливий порядок здійснення підбору кадрів, їх розстановкою та підвищеними кваліфікаційними вимогами до роботи нотаріусом, як з точки зору професійності, так і людяності та моральності. Саме в цьому виражається диференціація кадрового забезпечення нотаріусів. Загальні ж аспекти кадрового забезпечення визначаються загальними актами у сфері трудового права, загальними принципами трудового права, гарантіями їх трудової діяльності, основами відповідальності тощо, що в цілому визначає єдність кадрового забезпечення нотаріусів.

Список використаної літератури:

1. Вольська О.М. Кадрове забезпечення органів влади: проблеми та шляхи вирішення. Таврійський науковий вісник. Серія: «Економіка». 2020. Випуск. 2. С. 186-193
2. Кагановська Т. Характеристика вимог, що висуваються до персоналу органів державного управління. Юридичний журнал. 2008. № 10 (76). С. 88-93
3. Гавкалова Н.Л. та Мосумова Айнур Кізі Інструментарій підвищення якості кадрового забезпечення органів місцевого самоврядування. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/9/27.pdf>

Міненко С. І.

доктор філософії з менеджменту, доцент
Державний біотехнологічний університет

ORCID: 0000-0003-3033-1911

e-mail: minenko.sofi@btu.kharkov.ua

ГАРАНТУВАННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН У КОНТЕКСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ

У зв'язку з широким поширенням інформаційних технологій, відбуваються зміни у підходах до механізмів, засобів та форм публічного управління. Інтернет став не лише невід'ємною складовою життя людини, але й сучасною характеристикою діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів, що відповідають за публічне управління.

У вересні 2017 року Кабінетом Міністрів України було затверджено «Концепцію розвитку електронного урядування в Україні». Цей документ визначає, що розвиток електронного урядування є одним з найважливіших пріоритетів у реформуванні системи державного управління. Згідно з Концепцією, електронне урядування - це форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів влади на всіх рівнях з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, орієнтованого на задоволення потреб громадян [1].

Отже, основним принципом електронного урядування (e-government) є використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) як засобу для підтримки розвитку належного управління, підвищення ефективності та результативності виконання урядових завдань, поліпшення процедур надання публічних послуг, використання інформації при прийнятті рішень, а також забезпечення ефективного зв'язку як між суб'єктами влади, так і між владою та громадянами. Основна мета цих процесів полягає в створенні

динамічних та стійких відносин між владою та громадянами, а кінцевою метою є задоволення потреб громадян та суспільства. Саме принцип "клієнт-орієнтованості" публічних інститутів, розуміння громадян як споживачів адміністративних та публічних послуг, а також прийняття підходів до задоволення їх очікувань, є в основі електронного урядування [2].

З одного боку, активне використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) сприятиме більш ефективній реалізації та захисту прав та свобод громадян. Електронне урядування, як описано в Концепції, надасть можливість створення додаткових механізмів реалізації права на доступ до інформації, що перебуває у володінні органів влади, підвищить прозорість їх діяльності та забезпечить вільний обіг інформації для реалізації особистих прав та свобод людини і громадянина.

З іншого боку, застосування ІКТ призводить до розвитку інфраструктури електронної ідентифікації, електронного документообігу та накопичення інформації про клієнтів електронних послуг. Однак це створює проблему захисту персональних даних, оскільки ідентифікаційні дані фізичної особи вважаються персональними даними згідно з Законом України «Про захист персональних даних» (2010 р.), який визначає персональні дані як відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [3].

На сьогоднішній день зафіксовані випадки порушень у сфері обробки персональних даних деякими органами державної влади та місцевого самоврядування, установами та організаціями. У щорічній звіті Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо стану дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні було зазначено, що "найбільше порушень права особи на захист персональних даних фіксувались у сферах фінансових і банківських послуг, страхування, житлово-комунальних послуг, охорони здоров'я, соціального захисту,

освіти, а також при обробці персональних даних під час здійснення відеоспостереження, обліку адміністративних та кримінальних правопорушень"[4].

Вивчення питання свідчить про декілька основних проблем в організації роботи у контексті електронного урядування, які призводять до порушень прав та свобод громадян у сфері користування ідентифікаційними даними. Деякі з них включають:

- Неуповноважене збирання, обробка та поширення конфіденційної інформації про фізичну особу без її згоди.
- Порушення вимог щодо поширення особистих даних про фізичну особу.
- Недотримання вимог зберігання особистих даних та режиму доступу до них.
- Неправомірне передавання персональних даних третім особам. Важливо відзначити, що причини цих порушень можуть бути різними у контексті електронного урядування. До них відносяться: недостатність захисту інформації на зберігання у комп'ютерах та інших системах, халатність або непрофесіоналізм персоналу, який працює з інформацією, а також навмисні порушення правил обробки, зберігання, поширення та захисту інформації.

Очевидно, що всі ці недоліки потребують негайного виправлення, а управління персональною інформацією має відповідати певним принципам:

- Законності та справедливості.
- Легітимної мети.
- Пропорційності обробки особистих даних до цілей, для яких вони були зібрані.
- Точності та актуальності особистих даних.

- Обробка особистих даних лише у необхідному обсязі для визначених законом цілей.

Електронного урядування відкриває перед громадянами широкі можливості для здійснення їхніх прав та свобод. Першочерговим завданням електронного урядування повинно бути забезпечення прозорості в публічному управлінні та задоволення потреб громадян через розширення доступу до адміністративних та публічних послуг за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Проте, це також вимагає постійної уваги до захисту персональних даних громадян, оскільки кожна адміністративна або публічна послуга пов'язана з ідентифікацією особи та збиранням інформації про неї. Тому важливо, щоб органи державної влади, місцевого самоврядування, організації та установи використовували отриману інформацію лише для виконання своїх функцій та завдань та лише у необхідному обсязі для надання послуги. Забезпечення режиму збереження та захисту отриманої інформації має стати невід'ємною складовою їхньої діяльності.

Список використаних джерел:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» від 20 вересня 2017 р. // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80>
2. Погребняк І. Електронний уряд (e-government) і електронне урядування (e-governance): поняття та принципи функціонування / І. Погребняк // Право та інновації. – 2014. – № 3 (7). – С. 26-35.
3. Закон України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – С. 481
4. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини за 2019 р. про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні // Державна прикордонна служба України. – Режим доступу: https://dpsu.gov.ua/upload/zvit_za_2019.pdf.

Півненко Л. В.
старший викладач
Державний біотехнологічний університет
e-mail:lusia_pivnenko@ukr.net

Півненко І. В.
інспектор патрульної поліції в Харківській області
Департаменту патрульної поліції

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації не тільки внесла певні корективи щодо реалізації прав людини, але й стала наразі основним джерелом порушення прав і свобод людини, оскільки щоденно завдає матеріальну та моральну шкоду громадянам, порушивши та зруйнувавши звичний спосіб життя громадян України. Повномасштабне вторгнення росії на територію України змусило увесь державний апарат і суспільство в цілому перейти до оперативного функціонування в умовах воєнного стану, що у свою чергу значно ускладнює реалізацію прав людини в умовах об'єктивної необхідності їх часткового обмеження. Однак, незважаючи на усі складнощі сучасних реалій, пріоритетним для держави було і залишається конституційне положення, яке визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Важливу роль серед державних органів, на які покладено захист прав і свобод людини, відіграють правоохоронні органи, зокрема підрозділи Національної поліції України. За словами К. Владовської, Національна поліція України є органом, завданням якого є забезпечення захисту законних

прав і свобод людини і громадянина, забезпечення громадської безпеки і правопорядку, служіння суспільству шляхом боротьби зі злочинністю. У процесі виконання цих завдань демонструється компетентність Національної поліції у впровадженні міжнародних стандартів прав людини. [1, с. 33]

Хольвінська О. Я., зазначає, що поліцію можна визначити як особливий орган, який є складовою частиною системи правоохоронних органів, який здійснює професійну державно-владну (управлінську) діяльність із захисту життя, здоров'я, прав і свобод громадян України, іноземних громадян, осіб без громадянства, протидії злочинності, охорони громадського порядку, власності та забезпечення громадської безпеки. [2, с. 33]

В умовах правового режиму воєнного стану перед працівниками поліції, які в посиленому режимі несуть службу, постали нові виклики і додаткові завдання що не були притаманні їм у мирний час. Загально зрозуміло, що в умовах ведення активних бойових дій, які супроводжуються ракетними ударами, артилерійськими обстрілами на долю поліції покладається велика відповідальність щодо забезпечення законності і правопорядку, забезпечення внутрішнього порядку та безпеки, але навіть за таких надскладних умов, Національна поліція України, повинна здійснювати свою діяльність на основі тих демократичних цінностей та керівних принципів, які покладені в основу їхньої діяльності, ключовим із яких є дотримання прав і свобод людини.

Не зважаючи на специфічні завдання в умовах воєнного стану, права і свободи людини являються основним законодавчо визначеним орієнтиром для органів Національної поліції. У статті 1 Закон України «Про національну поліцію» зазначено, що Національна поліція України – це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності,

підтримання публічної безпеки і порядку. Охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави визначені основними завданнями Національної поліції у відповідності до п. 2 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію України». Усі завдання та повноваження поліцейські мають виконувати у межах відповідної нормативної системи координат, системи принципів діяльності Національної поліції України, до яких законодавець відносить також принцип дотримання прав і свобод людини, який закріплений у статті 7 вказаного закону, і який визначає, що під час виконання своїх завдань поліція забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і сприяє їх реалізації. Обмеження прав і свобод людини допускається виключно на підставах та в порядку, визначених Конституцією і законами України, за нагальної необхідності і в обсязі, необхідному для виконання завдань поліції. [3]

Варто зазначити, що на дотриманні прав і свобод людини зроблено акцент і в міжнародно-правових актах, що безпосередньо регулюють діяльність поліції. Так, Кодексом поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку 1979 р. закріплено, що при виконанні своїх обов'язків посадові особи з підтримання правопорядку, зокрема, особи наділені поліцейськими повноваженнями, поважають і захищають людську гідність та підтримують і захищають права людини щодо всіх осіб. У розробленому Радою Європи Європейському кодексі поліцейської етики 2001 р. визначено цілі поліції, до яких також віднесено захист і дотримання основних прав і свобод людини в тому вигляді, в якому вони закріплені, зокрема, в Європейській конвенції про права людини (п. I) [4].

Аналізуючи вище викладене, можна констатувати, що загалом, діяльність органів Національної поліції із дотримання прав і свобод людини та громадянина є складовою державної політики у сфері захисту прав і

свобод людини та громадянина. Поліція діє в межах повноважень, встановлених для неї державою, виконує завдання і функції, передбачені в Законі України «Про Національну поліцію» та в інших нормативно-правових актах. Забезпечуючи публічну безпеку і порядок, охороняючи права та свободи людини, а також інтереси суспільства і держави, протидіючи кримінальним правопорушенням, надаючи в межах, визначених законом, послуги з допомоги особам, які потребують такої допомоги, поліція тим самим реалізує державну політику із захисту прав і свобод людини. При виконанні своїх професійних обов'язків та застосуванні поліцейських заходів поліціанти повинні чітко усвідомлювати, що права і свободи людини навіть в умовах воєнного стану, за об'єктивної необхідності їх часткового обмеження, стають правилом, а принцип дотримання прав і свобод людини є ключовим у їх діяльності.

Список використаних джерел:

1. Владовська К., Морщук Т. Дотримання міжнародних стандартів прав людини працівниками Національної поліції України. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. 2019. Вип. 4. С. 32–36.
2. Хольвінська О. Я. Місце і роль поліції у механізмі забезпечення права людини і громадянина в Україні. Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Сер.: Юридичні науки. 2016. № 845. С. 439–442.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. №580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-1>
4. Хаврат М. С., Дотримання прав людини в діяльності поліцейських органів: міжнародно-правовий аспект//Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми. Харків, 2019. – 237-239

Пікуль В. П.
кандидат юридичних наук,
суддя Полтавського апеляційного суду
ORCID: 0000-0002-9253-7854

ПРАВО НА ПРАЦЮ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ: НАУКОВА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Право на працю визначене у Конституції України [1] та у більшості основоположних міжнародних нормативно-правових актах, проте чітке єдине визначення так й не було надано на науковому рівні. Дослідники переважно оперують законодавчим формулюванням, визначеним у статті 43 Основного Закону, згідно якого «кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується». Отже, право на працю у загальному розумінні – це можливість кожної особи заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вільно погоджується. Дещо інакшим чином надається легальне тлумачення права на працю у рішенні Конституційного суду України по справі про граничний вік перебування на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування, у якому визначено, що «право на працю є природною потребою людини своїми фізичними та розумовими здібностями забезпечувати своє життя» [2]. Тобто, право на працю розглядається, як спосіб втілення інших природних прав та є невід’ємною частиною повсякденного людського життя. Крім того, визначено, що право на працю є не просто інтересом чи можливістю кожної особи, а її безпосередньою потребою. Таке тлумачення коректно окреслює зв’язок права на працю із іншими конституційними правами (наприклад, правом на життя), проте не в достатній мірі розкриває усю його сутність та способи реалізації. Крім того, реалізуючи право на працю, особа обов’язково вступатиме у правовідносини, проте взаємодія між такими суб’єктами потребує глибшого дослідження.

Н.Б. Болотіна визначає право на працю, як «одне з фундаментальних прав людини, встановлене міжнародно-правовими актами і визнане усіма державами світу. Це право належить до групи соціально-економічних прав і в загальному сенсі відображає потребу людини створювати і здобувати джерела існування для себе і своєї сім'ї, реалізовувати свій творчий потенціал, виражати свою особистість» [3, с. 14]. Виходячи з такого розуміння, право на працю є зовнішнім виразом прагнення людини на реалізацію своїх амбіцій та потенціалу й спрямоване на забезпечення природних потреб людини. Із таким визначенням безумовно варто погодитись, проте на нашу думку доречно звернути увагу на відмежування права на працю від таких прав, як право на життя, на свободу дій, думок та творчості, оскільки кожне із них може бути реалізоване незалежно від права на працю. Зазначений підхід ставить право на працю у залежне становище та обмежує його самостійність. Відповідно, основним критерієм, який повинен використовуватись для відмежування роботи, що виконується для вираження творчого потенціалу чи особистості від саме реалізації права на працю повинна бути мета. Наведені права часто є пов'язаними, однак не включають один одного. До прикладу, правовідносини щодо написання книги, як виразу творчого потенціалу та власних поглядів та підприємницька діяльність щодо написання книг можуть мати спільні суб'єкти та об'єкт, проте їх мета й сутність відрізнятимуться.

Із різних аспектів досліджувала право на працю О.Д. Гостюк, яка визначила наступне: «право на працю – це законодавчо визначена та гарантована можливість реалізувати свою природну здатність до праці та потребу в ній; це суб'єктивна можливість індивідуального вибору – працювати чи ні, а якщо так – свобода вибору професії та роду трудової діяльності; право здійснювати працю в умовах, що є найбільш оптимальними для задоволення потреб та інтересів працівника, включаючи право на справедливу оплату праці, на належні, безпечні і здорові умови

праці; право на захист від зловживань та порушень у сфері праці» [4, с. 95]. Такий підхід вірно ілюструє усі аспекти та способи реалізації права на працю. Автор вказує на те, що право на працю визначається у законодавстві та гарантоване державою. При чому, реалізація здатності до праці є саме право, а не обов'язок. У кожного є свобода вибору чи реалізовувати дану можливість чи ні, у який спосіб її реалізовувати, який вибір професії дозволить якнайкраще реалізувати амбіції до самореалізації та потреби у забезпеченні своєї життєдіяльності. У контексті цієї позиції також доречно вказати, що право на працю включає не лише можливість заробляти на життя працею. Також у рамках права на працю об'єднуються інші права, зокрема право на справедливу оплату праці, на належні, безпечні і здорові умови праці тощо.

Отже, на основі проаналізованих наукових досліджень та використовуючи загальнофілософський підхід можливо зрозуміти, що право на працю — це суб'єктивне право кожної особи щодо використання своїх знань, здібностей, навиків, талантів з метою забезпечення свого існування та інших невід'ємних потреб людини й реалізації власних інтересів шляхом вступу у трудові правовідносини або ж іншим не забороненим законом шляхом, та кореспондуючий йому юридичний обов'язок держави щодо визнання такого права, забезпечення можливості його реалізації шляхом створення відповідних економічних, політичних, правових та інших умов та захисту у випадку порушення.

Поняття державного службовця розглядається у кожній із галузевих правових наук окремо з метою висвітлення найбільш важливих особливостей, відповідно, визначення загального поняття повинно надати можливість краще зрозуміти саму сутність його діяльності. Легальне визначення поняття державного службовця закріплене у частині 2 статті 1 Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII [5], відповідно до якого державним службовцем є «громадянин України, який

займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби». Особа державного службовця має відповідати ряду вимог, серед яких ключовим є громадянство України. Державним службовцем не можуть бути громадяни інших держав, особи з подвійним громадянством чи особи без громадянства. Окрім цього, аналіз законодавчої дефініції свідчить про те, що законодавець дотримується дуалістичного підходу щодо сутності трудової діяльності державного службовця, який із однієї сторони реалізовує своє право на працю, про що свідчить оплатний характер діяльності та визначення кола обов'язків, а із іншої сторони здійснює свою діяльність в інтересах держави і суспільства.

О.Ю. Дрозд, тлумачить поняття державного службовця, як, насамперед, «працівника, який виконує суспільно корисну роботу та є членом окремого трудового колективу, а також те, що державний орган, в якому проходить службу державний службовець, у відносинах з останнім виступає як роботодавець, а не суб'єкт публічних (державно-владних) повноважень» [6, с. 69]. Погоджуючись із автором щодо ролі державного органу та суб'єкта призначення на посаду, як роботодавців, все ж спірним є тлумачення персоналу державного органу, як трудового колективу. Дана позиція потребує доопрацювання, оскільки хоча індивідуальні трудові права державного службовця часто або ж дублюють положення трудового законодавства у профільних нормативно-правових актах або відсилають до їх застосування. У свою чергу, згадок саме про колективні права немає, що особливо стосується права на страйк та протести та пояснюється важливістю діяльності на державній службі та неможливістю її припинення.

Тож, проаналізувавши науково-теоретичні підходи до розуміння державної служби та враховуючи загальнофілософський підхід, можна дійти висновку, що державний службовець — це громадянин, що володіє належним рівнем неупередженості та професіоналізму, відповідає вимогам та пройшов випробування, що визначені профільним законодавством, що втілює власне право на працю шляхом вступу на державну службу та діяльності, яка відповідає принципам державної служби, щодо реалізації завдань та функцій держави на оплатній основі.

Отже, враховуючи наукові позиції, встановлені у роботі поняття та тенденцію до євроінтеграції, можливо дійти висновку, що право на працю державного службовця — це конституційне суб'єктивне, обмежене право громадянина України, що відповідає встановленим законом вимогам на забезпечення безпечного та благополучного існування шляхом проходження державної служби та виконання завдань й функцій держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. ст. 141.
2. Рішення у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 23 Закону України "Про державну службу", статті 18 Закону України "Про службу в органах місцевого самоврядування", статті 42 Закону України "Про дипломатичну службу" (справа про граничний вік перебування на державній службі та на службі в органах місцевого самоврядування): Рішення Конституційного Суду України від 16 жовтня 2007 року № 8-рп/2007. Офіційний вісник України. 2007 р. № 80. стор. 43. стаття 2979. код акта 41293/2007
3. Болотіна Н. Б., Чанишева Г. І. Трудове право України. К.: Знання, 2008. 860 с.
4. Гостюк О. Право на працю як суб'єктивне право людини: теоретико-правовий погляд на проблему. Підприємництво, господарство і право. 2018. №7. С. 92-96
5. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 4. ст.43
6. Дрозд О. Ю. Державний службовець як суб'єкт трудового права. Науковий вісник публічного та приватного права, 2016. № 2, ч. 1. С. 66-70.

Подорожна Н. В.
здобувачка вищої освіти
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
Капітаненко Н. П.
доктор юридичних наук, доцент
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
e-mail: natalipodorozhna8@gmail.com

ОРГАНИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ЯК МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Однозначно важливим є питання запобігання порушенням прав та реалізація інтересів людей не лише на державному рівні, а й на місцевому, що дозволить наблизитись до їх розгляду не тільки зважаючи на вірогідний суспільний інтерес, а дійсно приймати думку і чути голос населення жителів адміністративно-територіальних одиниць в питаннях, що стосуються їх щоденного життя і належного їм навколишнього світу. Значний внесок у дослідження проблематики свободи слова зробили вітчизняні науковці: М.О. Баймуратов, О.В. Батанов, О.С. Орловський, В.С. Куйбіда, А.О. Чемерис та ін.

Метою дослідження є дослідження та розкриття діяльності органів самоорганізації населення в Україні як інституту реалізації права громадян на участь у місцевому самоврядуванні.

Однією з двох форм вираження публічної влади в Україні є муніципальна влада, що покликана діяти задля задоволення місцевих потреб особливих суб'єктів через відповідні механізми. Конституцією України закріплено, що місцеве самоврядування – це визнане і гарантоване право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення. На реалізацію цього права, визначені законодавством органи місцевого самоврядування, можуть дозволити створення жителями цих мікрогромад органів самоорганізації населення (ОСН). Визначення і діяльність цієї форми безпосередньої демократії регулюється Конституцією

України, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р., та Законом України «Про органи самоорганізації населення» від 11.07.2001 р. [1]

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про органи самоорганізації населення» від 11.07.2001 р. органами самоорганізації населення є будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, комітети районів у містах, сільські, селищні комітети, що покликані задовольнити право громадян на участь в управлінні питаннями і розвитком окремої невеликої території, наданні їм відповідних послуг [2].

На здійснення покладених на них завдань органи самоорганізації населення можуть мати як власні повноваження, так і делеговані сільською, селищною, районною, районною у місті радами. Так, відповідно до ст. 14 вищезгаданого закону, ці органи можуть представляти інтереси своїх членів перед органами влади, вносити пропозиції щодо розвитку територій, організовувати заходи з благоустрою, контролювати якість житлово-комунальних послуг, організовувати допомогу вразливим групам населення та різноманітним навчальним і культурним закладам, а також розглядати звернення громадян і інформувати про свою діяльність тощо [2]

Виходячи з наведеного у законодавстві переліку, можна говорити, що повноваження ОСН націлені на реалізацію таких конституційних прав, як право на свободу думки і слова, право на індивідуальні і колективні скарги, на участь у вирішенні питань місцевого значення тощо. Усе це зокрема є і безпосереднім виявленням народовладдя. Тут іде мова також про те, що люди самі обирають створювати їм відповідні ОСН чи ні. Хоча мова і не йде про владні повноваження (окрім делегованих), адже ОСН приймають рішення організаційно-розпорядчого характеру, що стосуються їх мікрогромади [3]

Щодо делегованих повноважень, то вони можуть ухвалюватися рішенням відповідної ради за зверненням та ініціативою зборів жителів,

якщо ОСН легалізовані шляхом реєстрації як юридичної особи (ст. 13 Закону України «Про органи самоорганізації населення»), мають печатку та зареєстровані у Державного нотаріуса, Управлінні статистики, Державній податковій інспекції та інших реєструючих службах (засновуючись на рішенні міської ради 2013 року № 10 про Порядок делегування комітетам самоорганізації населення міста Прилуки повноважень міської ради та її виконавчих органів) [4].

Виходячи з вищенаведеного і засновуючись на твердженнях Орловського О.В., можна говорити про неприпустимість втручання органів публічної влади у діяльність ОСН, окрім як в межах делегованих повноважень та коли чинне законодавство прямо вказує на можливість здійснення контрольних, наглядових та інших повноважень з боку органів державної влади і місцевого самоврядування щодо цих органів, з наданням ними необхідного забезпечення [5]. Тож загалом ОСН сприяють суспільно-політичній і культурній активізації громадської думки і свідомості через пряму демократію у мікрогромадах, що побічно буде зачіпати і територіальні громади в цілому.

Брати участь в діяльності таких органів можуть будь-які дієздатні жителі без обмежень прав залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, мовних або інших ознак, що відповідає праву людини на заборону дискримінації визначеному у ст. 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що ратифікована Україною [6]. При цьому можна помітити законодавчі розбіжності у суб'єктному визначенні учасників ОСН: право ініціювати створення ОСН згідно Конституцією і ст. 14 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р. належить жителям, у ст. 1 тільки по згаданого закону це право мають вже частина жителів, яка тимчасово або постійно проживає на відповідній території (що можна розуміти, що таке право

мають і іноземці та особи без громадянства, що на законних підставах перебувають на території України). В той же час у ст. 8 Закону України «Про органи самоорганізації населення» від 11.07.2001 р. зазначено, що таке право мають жителі, які мають право голосу, через загальні збори (що вже виключає участь іноземців і осіб без громадянства на противагу попередньому положенню) [7].

Також треба зазначити, що формою роботи ОСН є засідання, які скликаються не рідше одного разу на квартал і є правомочними при присутності більше половини від його загального складу. Загальні положення про організацію діяльності ОСН викладено у Розділі 5 ЗУ «Про органи самоорганізації населення» від 11.07.2001 р. та відповідних Положеннях територіальних громад. Прикладом впливу ОСН на місцеве самоврядування можуть бути дії з недопущення хаотичної забудови багатоповерхівками приватного сектору, а також порятунк місцевої кринички як підземного джерела чистої води, облаштування тротуару й одностороннього вуличного руху, створення дитячого екологічного лісопарку та дитячого садочка санаторного типу через збір підписів і колективне звернення чи участі у конкурсі проектів міжнародної ініціативи та іншими шляхами [8].

Отже, органи самоорганізації населення є виявом народовладдя через безпосередню демократію на місцевому рівні. Їх створення і участь у них є реалізацією багатьох прав людини і спрямоване на захист цих прав і вирішення проблем жителів окремих громад спільною діяльністю жителів.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 12.03.2024).
2. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 р. № 2625-III : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text> (дата звернення: 12.03.2024).

3. Черній В.Д. Адміністративно-правове регулювання функціонування системи органів місцевого самоврядування в Україні: дис.... канд. юридичних наук: 12.00.07, Запоріжжя, 2021, 228 с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/07_2021/Chernii.pdf
4. Рішення міської ради м. Прилуки 30.05.2013 року №10 про «Порядок делегування комітетам самоорганізації населення міста Прилуки повноважень міської ради та її виконавчих органів». URL: <https://pryluky.cg.gov.ua>
5. Доскіч Л.С. Політична участь на рівні органів місцевого самоврядування: досвід України і Польщі.: дис.:... канд. політичних наук 23.00.02, Львів, 2021, 296 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/dis_doskich.pdf
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 12.03.2024).
7. Яцків Т., Тарасенко Л., Лазарчук П. Створення органів самоорганізації населення у сільській місцевості: практич. посіб. Львів, 2011 р. URL: <https://nyzhnosyrovatska.rada.today/wp-content/uploads/2017/12/posibnuk-osn-1.pdf>
8. Лавровська Н., Скорик М., Буренко Т., Як і для чого створюється ОСН: посібник за досвідом міста Ірпінь Київської області, 2019 URL: <http://www.ucipr.org.ua/publicdocs/OSN.pdf>

Росавіцький О. О.

старший викладач

Білоцерківський національний аграрний університет

e-mail: oleksandrros1772@gmail.com

ВІЙСЬКОВЕ ПРАВО, УКРАЇНА - ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Military law – військове право – вітчизняна галузь права, достатньо молода, концепція якої на сьогодні лише будується і на превеликий жаль, виходячи із реалій сьогодення . Саме тому зміст та сьогоденні виклики цієї галузі є одними із найбільш актуальних та обговорюваних в суспільстві, як з точки зору правової організації захисту Батьківщини так і побудови правової демократичної держави в якій би в повній мірі були захищені права і свободи людини.

Як зазначав, на передодні масштабного вторгнення російських військ на територію України, авторський колектив однієї із небагатьох вітчизняних наукових праць в цій галузі права: «Існуючі воєнні ризики та виклики

національній безпеці України характеризуються постійними змінами воєнно-політичної обстановки та довгостроковим характером воєнних загроз. Вони носять комплексний характер і включають, зокрема, поєднання військової агресії з інформаційно-психологічною війною, скоєння терористичних актів, атаки на об'єкти критичної інфраструктури та дії в кібернетичному просторі, протидії входження України до існуючих та перспективних систем колективної безпеки.»[1]

На сьогодні можна констатувати, що існуючі наукові здобутки з правових питань діяльності держави в умовах військового стану носять фрагментарний характер та не дозволяють в повній мірі забезпечити його належне наукове і навчально-методичне дослідження та супроводження. На жаль, таким прикладом може бути сьогоднішня реалізація Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», що має не однозначну реакцію в нашому суспільстві...

Зрозуміло і логічно, що законодавчий орган держави має намір вирішити це питання шляхом прийняття нового Закону.

Але, чи можна виправити колізію законодавства у всій галузі шляхом прийняття нового закону на заміну існуючого який регулює лише невелику частку правових відношень у галузі права?

На думку автора доповіді – ні, бо вузьке вирішення правових питань у визначеному просторі може породжувати ще більше за кількістю не вирішених питань. Потрібно розробити національну концепцію оборони країни, переглянути існуюче законодавство у всій сфері військового права України в цілому, розробити зрозумілу стратегію та планомірно довести законодавство до логічного його функціонування в такому стані, де б незаперечним був механізм реалізації прав і свобод людини в нашій Країні.

Вимоги і виклики сьогодення змушують докласти зусиль не тільки законодавчої влади чи керівників ЗСУ, а і наукової спільноти, за для формування прозорої і зрозумілої доктрини військового права як наукової

спеціалізації та напряму досліджень, вдосконалення вітчизняної законодавчої бази та створення прозорих і зрозумілих правил відносин в цій галузі права.

Список використаних джерел:

1. Військове право : підручник / за ред. І.М. Коропатніка, І.М. Шопіної.К.: Алерта, 2019. 648 с URL: <https://jurkniga.ua/contents/vyskove-pravo.pdf>

Росіхін В. В.

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений працівник освіти України
Харківський національний університет радіоелектроніки
vasyl.rossikhin@nure.ua

Росіхіна Г. В.

доктор юридичних наук, професор
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
rossikhina@karazin.ua

Бугакова О. В.

кандидат педагогічних наук
КЗ «Харківський ліцей № 116 Харківської міської ради»
direct.oksana@gmail.com

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО У СИСТЕМІ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Соціальне партнерство на публічній службі в даний час знаходиться на стадії становлення, очевидно тому воно майже не регулюється законодавством про публічну службу, адже лише окремі елементи, властивості та фрагменти соціального партнерства відображені у службовому законодавстві, крім того, передбачено можливість регулювання окремих умов проходження служби з урахуванням колективного договору. Очевидно, згадка про соціальне

партнерство на публічній службі пов'язана з тим, що в останнє десятиліття в ряді зарубіжних країн було прийнято спеціальне законодавство про участь державних службовців в укладанні колективних договорів [1, с. 18]. Широкими правами щодо створення та участі в профспілкових організаціях наділені чиновники у Франції та ФРН, США. Необхідність запровадження відповідних форм соціального партнерства виникає також при формуванні комісій із службових спорів, якій виборний орган профспілкової організації повинен делегувати своїх представників як обов'язковий учасник розгляду службових конфліктів.

Існуючі прогалини у регулюванні соціального партнерства можна усунути або на основі субсидіарного застосування норм трудового законодавства або шляхом прийняття спеціального законодавчого акту присвяченого соціальному партнерству на публічній службі, втім, до прийняття такого закону становлення соціального партнерства на публічній службі та усунення прогалин у цьому субінституті можливе на основі субсидіарного застосування норм трудового законодавства, але, з урахуванням особливостей державно-службових відносин [2, с. 33].

Соціальне партнерство на публічній службі можна визначити як систему взаємовідносин між колективом публічних службовців та представником наймача (державним органом та (або) органом з управління публічною службою), спрямовану на узгодження інтересів службовців та держави щодо регулювання службових та соціально-службових відносин, що виникають у зв'язку з проходженням служби. Сторонами соціального партнерства на публічній службі є колектив службовців державного органу (філії, представництва) та представник наймача, який може виступати особисто, або в особі своїх уповноважених представників.

Соціальне партнерство передбачає такі форми: переговори з підготовки проєкту колективного договору, угод до його укладання; взаємні консультації; забезпечення гарантій прав службовців та вдосконалення локальних актів

державного органу; участь службовців через своїх представників у зміні соціально-службових умов проходження служби; участь представників службовців та представника наймача у досудовому вирішенні службових спорів [4, с. 109]. Інтереси службовців під час проведення колективних переговорів, укладанні та зміні колективного договору, здійсненні контролю за його виконанням, а також розгляд службових спорів службовців з представником наймача здійснює первинна профспілкова організація або інші представники, які обираються службовцями. За повної відсутності профспілкової організації у державному органі інтереси службовців можуть представляти обрані ними загальні збори (конференції) представники. Під час проведення переговорів, укладення чи зміні угод, вирішення спору про укладенні чи зміні колективного договору, а також при формуванні та здійсненні діяльності комісій з регулювання соціально-службових відносин інтереси представника наймача може представляти орган управління публічною службою.

Зміст та структура колективного договору службовців визначаються сторонами з урахуванням особливостей регулювання публічної служби, адміністративно-правового становища службовців, завдань та функцій державного органу [5, с. 103]. До колективного договору можуть включатися взаємні зобов'язання службовців та наймача з наступних питань: форми, системи та розміри додаткових пільг та виплат (зокрема, порядок надання матеріальної допомоги, умови субсидії на придбання житлового приміщення, забезпечення відпочинку та ін.); виплата допомоги, компенсацій; особливості оплати праці (грошового утримання) з урахуванням зростання цін, рівня інфляції, виконання показників, визначених колективним договором; підвищення кваліфікації, підготовка та перепідготовка, умови вивільнення службовців; уточнення режиму службового часу та часу відпочинку; покращення умов служби та охорони праці (служби) службовців, у т. ч. жінок, осіб з інвалідністю; дотримання інтересів службовців при наданні службового

житла; екологічна безпека та охорона здоров'я службовців; надання гарантій та пільг службовцям, які поєднують службу з навчанням; оздоровлення та забезпечення відпочинку службовцям та членам їх сімей; контроль за виконанням колективного договору, порядок внесення до нього змін та доповнень, відповідальність сторін, забезпечення нормальних умов діяльності представників службовців.

У колективному договорі з урахуванням фінансово-економічних можливостей державного органу можуть встановлюватися пільги та переваги для службовців, сприятливіші в порівнянні з встановленими нормативними правовими актами про публічну в межах наявних коштів, проте їхнє запровадження повністю залежить від відповідного бюджетного чи госпрозрахункового фінансування. Публічні службовці, які беруть участь у колективних переговорах, підготування проекту колективного договору, угоди, повинні звільнитися від служби із збереженням середнього грошового утримання терміном, який визначається угодою сторін, але не більше трьох місяців. Усі витрати, пов'язані з участю у колективних переговорах, компенсуються у порядку, встановленим колективним договором, угодою. Основною формою соціального партнерства на службі, так само, як і в інших видах соціального партнерства, є колективний договір, який можна визначити як локальний нормативний правовий акт, який регулює соціально-службові відносини в державному органі чи органі місцевого самоврядування та укладається службовцями та представником наймача в особі їх представників [6, с. 89].

Соціальне партнерство на публічній службі великою мірою залежить від особливостей розвитку державної, зокрема цивільної служби. Можна зробити два певні висновки: по-перше, соціальне партнерство на публічній службі в даний час знаходиться на стадії становлення, його окремі елементи та початкові форми знайшли відображення в окремих положеннях нормативно-правових актів у сфері публічної служби; по-друге, соціальне

партнерство на публічній службі, перебуваючи на початковому етапі становлення, має велику кількість нерегульованих положень, які можуть бути подолані на основі норм суміжних галузей законодавства (трудового та адміністративного) або за допомогою прийняття спеціальних норм.

Список використаних джерел:

1. Неліпа Д. В. Організаційно-правові засади державної служби в Україні. Київ : «Центр учбової літератури», 2012. 368 с.
2. Гончарук Н. Управління керівним персоналом у сфері державної служби України : теорія та практика : моногр. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2012. 343 с.
3. Аркуша О. Г., Бойко О. В., Бородін Є. І. Історія державної служби в Україні. Київ : Ніка-Центр, 2009. Т. 1. 544 с.
4. Андреев А. В. Проблеми правового регулювання кадрового забезпечення державної служби України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.05. Київ, 2019. 434 с.
5. Гончарук Н. Управління керівним персоналом у сфері державної служби України : теорія та практика : моногр. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2012. 343 с.
6. Черняхівич І. Е. Публічно-правові спори у сфері державно-службових відносин : дис канд. юрид. наук : 12. 00.07. Запоріжжя, 2020. 221 с.

Стасів Н. С.

кандидат юридичних наук

Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені Степана Гжицького

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ОТРИМАННЯ ПЕНСІЇ ПОМЕРЛОГО ЧЛЕНА СІМ'Ї У ВЗАЄМОДІЇ З ОРГАНАМИ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Україна переживає складний період, зумовлений введенням воєнного стану, під час якого загострюються усі давні проблеми. Однією з таких проблем є тривале невиконання остаточних судових рішень (згідно з інформацією Державної казначейської служби України станом на 06.10.2023 борг за невиконаними судовими рішеннями становить 6,8 млрд гривень [1]). Суттєву частку зазначеного боргу становлять нараховані на виконання рішення суду пенсії військовослужбовців, звільнених з

військової служби, які виплачуються з затримкою понад 3 роки. Відтак, все частіше трапляються випадки, коли на належні пенсіонерів суми пенсії претендують його спадкоємці.

Спеціальним законом, який визначає умови, норми і порядок пенсійного забезпечення громадян України із числа осіб, які перебували, зокрема на військовій службі, є Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб». Згідно з частиною 1 статті 61 вказаного Закону суми пенсії, що підлягали виплаті пенсіонерів і залишилися недоодержаними у зв'язку з його смертю, не включаються до складу спадщини і виплачуються тим членам його сім'ї, які належать до осіб, що забезпечуються пенсією у разі втрати годувальника. Проте батьки і дружина (чоловік), а також члени сім'ї, які проживали разом із пенсіонером на день його смерті, мають право на одержання цих сум і в тому разі, якщо вони не належать до осіб, які забезпечуються пенсією у разі втрати годувальника [2].

Керуючись зазначеною нормою родичі пенсіонера звертаються органів Пенсійного фонду України з проханням виплатити їм заборгованість померлого. Проте, у відповідь отримують відмову та рекомендацію звернутися до суду із заявою про заміну сторони виконавчого провадження.

Для того, щоб з'ясувати можливість заміни сторони виконавчого провадження у справах про зобов'язання нарахувати та виплатити пенсію особі, звільненій з військової служби, необхідно дослідити правову природу неодержаних померлим пенсіонером виплат.

Так, згідно зі статтями 1218, 1219 Цивільного кодексу України до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. Не входять до складу спадщини права та обов'язки, що

нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема, права на аліменти, пенсію, допомогу або інші виплати, встановлені законом [3].

Статтею 1227 Цивільного кодексу України, в свою чергу, визначено, що суми заробітної плати, пенсії, стипендії, аліментів, допомог у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, відшкодувань у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, інших соціальних виплат, які належали спадкодавцеві, але не були ним одержані за життя, передаються членам його сім'ї [3].

Отже, Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» визначає спеціальний правовий режим грошових коштів у вигляді пенсії, що підлягали виплаті пенсіонерів з числа військовослужбовців, і залишилися недоодержаними у зв'язку з його смертю.

Відповідно до правового висновку, викладеного у постанові Верховного Суду від 30.01.2024 у справі №420/8602/21, такий підхід до врегулювання цих правовідносин має соціальне спрямування через закріплення спеціального порядку переходу права на отримання зазначених сум до певного кола осіб, що забезпечуються пенсією у разі втрати годувальника або є членами сім'ї, які проживали разом із пенсіонером на день його смерті. У цьому випадку право вимоги у зазначених осіб виникає не внаслідок спадкового правонаступництва, а через інший юридичний склад та у спеціально визначений законом порядок. Зокрема, відповідно до частини третьої статті 61 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» зазначені суми виплачуються, якщо звернення за ними надійшло не пізніше 6 місяців після смерті пенсіонера [4].

Тобто у разі переходу до вказаних осіб належних спадкодавцеві соціальних виплат, відповідні відносини не є спадковими, у зв'язку з чим не застосовуються норми спадкового права. У цьому випадку право вимоги

у зазначених осіб виникає не внаслідок спадкового правонаступництва, а через інший юридичний склад та у спеціально визначений законом порядок. Зокрема, відповідно до частини третьої статті 61 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» зазначені суми виплачуються, якщо звернення за ними надійшло не пізніше 6 місяців після смерті пенсіонера [4].

Наведені положення дають підстави для висновків, що у справах за позовом пенсіонера з числа осіб, які проходили військову службу, до органів Пенсійного фонду України про зобов'язання нарахувати та виплатити пенсію правонаступництво не допускається, а тому заміна сторони в виконавчому провадженні, у цьому випадку, не є належним способом захисту прав заявника – члена сім'ї померлого.

Таким чином, єдиним можливим способом отримати невикладені померлому родичу-пенсіонеру кошти, є оскарження відмови Пенсійного органу України у виплаті таких до суду в порядку адміністративного судочинства.

Список використаних джерел:

1. Про стан та терміни перерахування коштів за рішеннями судів: Державна казначейська служба України : Державна казначейська служба України. URL : <https://www.treasury.gov.ua/diyalnist/vikonannya-sudovih-rishen/pro-stan-ta-termini-pererahuvannya-koshtiv-za-rishenniyami-sudiv> (дата звернення: 26.02.2024).
2. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 09.04.1992 №2262-ХІІ. Дата оновлення : **06.10.2022**. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text> (дата звернення: 26.02.2024).
3. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2023 № **435-IV**. Дата оновлення : **08.11.2023**. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 26.02.2024).
4. Постанова Верховного Суду від 30.01.2024 у справі №420/8602/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116680901> (дата звернення: 26.02.2024).

Шапірко В. Г.

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
2 року навчання, спеціальність 081 Право
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
e-mail: vitalii.shapirko@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4680-1693

**ОСОБЛИВОСТІ ВИПРОБУВАННЯ ПІД ЧАС ВСТУПУ
НА ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ**

Відповідно до ст. 43 Конституції України [1] кожен мешканець України має право на працю. Там же закріплено, що він має право заробляти собі на життя, вільно обираючи той чи інший вид праці, а також на яку вільно погоджується. У свою чергу законодавство про державну службу встановлює спеціальний порядок вступу на державну службу. Таким чином, обираючи можливість працювати на державній службі, громадяни України погоджуються і на проходження спеціальних умов праці, частиною яких є інститут випробування.

Випробування при вступі на державну службу регулюється Законом України "Про державну службу" від 10 грудня 2015 року № 889-VIII [2]. Згідно з цим законом, випробування може встановлюватися строком від одного до шести місяців.

Важливою особливістю випробування є те, що при вступі на державну службу вперше воно є обов'язковим елементом при призначенні на посаду. Тобто умови, які б дозволяли уникнути випробування згідно з ч. 3 ст. 26 КЗпП [3], не розповсюджуються під час призначення державних службовців вперше, оскільки Закон України «Про державну службу» є частиною спеціального законодавства, норми якого мають пріоритет у даному випадку.

Вступ на державну службу в Україні передбачає проходження конкурсної процедури [4], яка включає в себе тестування, розв'язання ситуаційних завдань, співбесіду та, у деяких випадках, випробування [5]. Випробування є важливим етапом конкурсного відбору, адже воно дозволяє роботодавцю оцінити практичні знання, навички та вміння кандидатів у реальних умовах роботи.

Процес випробування має різноманітні форми, які можуть застосовуватися при його проходженні кандидатом на посаду державної служби, зокрема такі:

- виконання службових обов'язків: кандидат виконує службові обов'язки на посаді, на яку претендує, під керівництвом досвідченого державного службовця;
- проведення навчальних занять: кандидат проводить навчальні заняття з певної теми;
- підготовка проєкту: кандидат готує проєкт з певної теми;
- виконання інших завдань: кандидат виконує інші завдання, визначені керівником державного органу або його безпосереднім керівником.

Методи проведення випробування можуть бути різними, залежно від його виду. Найпоширенішими методами є:

- спостереження: за роботою кандидата спостерігає досвідчений державний службовець;
- індивідуальна бесіда: з кандидатом проводиться бесіда щодо його роботи під час випробування;
- аналіз результатів: аналізуються результати роботи кандидата, наприклад, проєкт, який він підготував.

Результати випробування оцінюються за шкалою від "незадовільно" до "відмінно". Керівник державного органу разом зі службою управління персоналом враховують результати випробування при прийнятті рішення про відповідність кандидата та можливість продовження виконання своїх повноважень на посаді по закінченню терміну випробування.

Важливо зазначити, що кандидат має право на:

- Ознайомлення з програмою випробування.
- Отримання консультацій щодо випробування.
- Присутність на засіданні комісії з проведення конкурсу під час розгляду результатів випробування.

Випробування є важливим етапом конкурсної процедури при вступі на державну службу. Воно дозволяє роботодавцю оцінити практичні знання, навички та вміння кандидатів у реальних умовах роботи. Таким чином забезпечується відбір на посади найбільш кваліфікованих та компетентних осіб. Для того, щоб випробування дійсно сприяло підвищенню якості державної служби, важливо вдосконалювати його методику проведення та оцінювання результатів.

Рекомендаціями щодо збільшення ефективності інституту випробування можуть бути наступні:

- організація проведення досліджень щодо ефективності випробування при вступі на державну службу;
- розробка та впровадження нових методів оцінювання кандидатів, зокрема, напрацювання можливостей щодо здійснення незалежного зовнішнього оцінювання кандидатів за результатами проходження процедури випробування;

- забезпечення навчання та підготовки фахівців з питань управління персоналом у державних органах, які відповідальні за організацію проведення процесу випробування.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
3. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.
4. Правила проведення конкурсу на заміщення вакантних посад державної служби, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 25 березня 2018 року № 347. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>.
5. Положення про проведення випробування при призначенні на посаду державної служби, затверджене наказом Національного агентства України з питань державної служби від 15 листопада 2016 року № 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>.

СЕКЦІЯ 4. РОЛЬ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Загороднюк Д. А.

здобувач СО «Доктор філософії»

Донецький національний університет імені Василя Стуса

e-mail: dzagorodniuk11@gmail.com

ОНЛАЙН-ДЕЛІБЕРАЦІЯ, ПОЛІТИЧНИЙ КРАУДСОРСИНГ, СТЕЙКХОЛДЕРСТВО: СУЧАСНІ ОБЛИЧЧЯ ПАРТИСІПАТОРНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Невпинно розвиваючись, сучасні технології тягнуть трансформації майже усіх без виключення сфер життя. Поширення ІКТ не могло не вплинути на цифровізацію державного управління, і Україна йде в ногу із часом. Так, серед країн регіону Східного партнерства Україна займає передові позиції у вдосконаленні регуляторного та інституційного середовища для розвитку сфери телекомунікаційних послуг та цифрової інфраструктури [1, с. 8]. Тобто, проєвропейські прагнення цифрового розвитку України підтверджуються імплементацією атрибутів е-урядування (е-демократії). Водночас, будучи не новим феноменом, демократія як явище переживає певну кризу і потребує оновлення інструментарію, особливо враховуючи, які виклики саме демократіям висуває сучасна геополітична ситуація, нова хвиля протистояння автократій і демократій.

Ідея розширення участі громадян в управлінні різними сферами суспільного життя визріла ще наприкінці 1960-х рр., проте українські дослідники у тематичних роботах приділяли недостатньо уваги демократії участі. Останнім часом помітно актуалізацію даного питання, свідченням чого є доробки таких вчених, як Т. Андрійчук, Я. Богів, І. Жаровська, Н. Заяць, Д. Кірюхін, В. Медведська, Л. Нікітенко, Н. Ротар та інші. Дослідження щодо новітніх для України форм громадської участі,

наприклад, краудсорсингу та його практик в окремих країнах представлені у наукових розробках зарубіжних (Т. Аїтамурто, Дж. Хау та ін.) і вітчизняних (Е. Войнова, В. Голка, І. Динник, О. Марченко, Є. Котух, та ін.) учених.

У прийнятих Європейською Радою у 2009 році Рекомендаціях Комітету міністрів державам-членам щодо електронної демократії (e-демократії) містяться такі важливі рекомендації: 1. розглянути використання можливостей, що надаються електронною демократією, для зміцнення демократичних інститутів та процесів; 2. розглядати та впроваджувати електронну демократію як підтримку та посилення демократії, демократичних інститутів та демократичних процесів за допомогою ІКТ та *пов'язану із залученням громадян до демократії* [2].

Отже, електронна демократія, як підтримка та посилення демократичних інститутів та процесів за допомогою ІКТ, перш за все стосується демократії. Електронна демократія є додатковою, доповнює та взаємопов'язана із традиційними процесами демократії. Якщо ще спростити, головною метою електронної демократії у ЄС вважають «демократизацію демократії».

Численні твердження щодо впливу нових ІКТ на демократію були коротко узагальнені Хакером і ван Дейком, і ось деякі тези, що здаються найбільш важливими для поточного дослідження: 1. ІКТ збільшують масштаб і швидкість надання інформації. Це допомагає створити більш *обізнаних громадян*. 2. Політична партисипація полегшується, і певні перешкоди, такі як апатія, сором'язливість, інвалідність, час тощо, можуть бути зменшені. 3. Комп'ютерно-опосередкована комунікація допоможе усунути медіаторів, які спотворюють інформацію, таких як журналісти, представники та партії [3].

Здається за доцільне погодитись, що зростання деліберативної функції Інтернету як громадської комунікації щодо політичних питань на

форумах, блогах та можливість ідентифікації учасників цієї комунікації сприяє підвищенню участі громадськості в прийнятті політичних рішень. Онлайн-деліберация на сьогодні виступає не лише інструментом виконання функцій з підтримки спілкування, обміну думками й одержання інформації членами мережевого простору, а все частіше постає об'єктом і засобом реалізації деліберативної політики, інформаційного управління та ареною інформаційного протистояння.

Потенціал інтерактивності щодо взаємодії між громадянином та владою можна визначити як один із найважливіших аспектів електронного врядування стосовно зміни характеру публічного управління у цілому [4, с. 124]. Водночас неймовірно важливо пам'ятати, що для успішного функціонування механізму взаємодії органів влади з громадянами на базі концепції цифрового врядування, держава повинна *потурбуватись про навчання населення цифровим навичкам* [5, с. 127].

Тобто е-урядування сприяє обізнаності громадян з одного боку, але водночас, щоб онлайн-деліберация була успішною, потрібні вже наявні знання і навички населення.

Влучним варіантом зробити деліберативну демократію ефективною вже зараз здається застосування практик краудсорсингу. Громадсько-політичний краудсорсинг – це колективне (багатосуб'єктне) добровільне та переважно безоплатне мережеве ініціативне співробітництво широкої громадськості з некомерційних питань, яке полягає у відкритому обміні у просторі, не обмеженому кордонами, за допомогою різноманітних комунікативних засобів (насамперед, інтернет-ресурсів) і спрямовується на просування поглядів громадськості щодо публічного життя [6, с. 5].

Органи публічної влади реалізують технологію краудсорсингу за допомогою створення інтернет-майданчиків, де здійснюється діалог між громадянським суспільством та інститутами влади, використовуючи можливості громадянського суспільства, розширюючи форми і види участі

громадян, залучаючи їх до управління для поліпшення якості життя населення. Це дає нові підходи до вирішення проблем, ніж традиційна бюрократична система [7, с. 121]. Дж. Хау довів, що групи аматорів, які працюють над певною задачею, частіше отримують кращі результати, ніж професіонали, тому що «для будь-якої роботи найбільше підходить той, хто найбільше хоче її виконати» [8].

Цікавим є умовивід В. Голка, що у сучасних діалогічних формах громадсько-політичного активізму у креативні способи активізується соціальна співпраця. Ландшафтом краудсорсингової та краудфандингової активності є різноманітні комунікативні майданчики, зокрема інтернет-ресурси [6, с. 5]. Як демонструє І. Динник, окремі сервіси краудсорсингу з'явилися саме завдяки Інтернету [7, с. 121].

Треба також підкреслити, що краудсорсинг не є еквівалентом демократії, думка учасників якогось політичного крауд-проекту не є, як правило, думкою більшості. Але краудсорсинг можна сприймати як частину демократії [9, с. 72]. Це важливо з точки зору покращення обміну інформацією між органами влади та іншими суспільними стейкхолдерами.

Поняття «стейкхолдер» є найширшим поняттям для позначення тих, до кого має стосунок та чи інша політика/рішення органу влади. Адже на відміну від «цільової групи» воно має на увазі також і тих, хто опосередковано «пожинає плоди» реалізації певної політики/урядового рішення, а на відміну від «бенефіціаріїв» – також тих, хто «програє», чий стан погіршується, чий інтереси зазнають негативного впливу з боку відповідної політики. Тому насамперед «стейкхолдери» це коло тих сторін, інтереси яких причетні до відповідної проблеми й владних спроб її розв'язати [10, с.14].

Отже, розширення інструментів, які допомагають реалізувати і плекати демократичні цінності, зараз на часі, особливо в Україні, де деякі форми демократії наразі ускладнені повномасштабним вторгненням.

Завдяки розвитку ІКТ і цифровізації багатьох аспектів нашого життя, з'являються новітні форми участі громадян у політичному житті, і політичний краудсорсинг як опція онлайн-деліберації здається дуже перспективним. Потрібні наукові розвідки щодо відповідних питань, і конкретні ідеї, як підвищити рівень обізнаності населення, щоб нові інструменти були поширеними і ефективними.

Список використаних джерел:

1. Цифрові трансформації в Україні. Загальні тенденції та передумови цифрового розвитку України. Поліський фонд міжнародних та регіональних досліджень, 2020. 76 с.
2. Рекомендація CM/Rec(2018)4 Комітету міністрів державам-членам щодо участі громадян у місцевому публічному житті (Прийнята Комітетом міністрів 21 березня 2018 року на 1311-му засіданні заступників міністрів). URL: <https://rm.coe.int/recommendation-cmrec-2018-4-participation-of-citizens-ukr/168097ed39>.
3. Войнова, Е. Електронна демократія: трансформація осмислення. Політичне життя. 2020. № 4. С. 21-29.
4. Котух Є. Електронне урядування як нова парадигма публічного управління. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. №3. С. 122-127.
5. Дзюндзюк Б. Механізм взаємодії органів влади з громадянами в умовах віртуалізації суспільних відносин. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 6. С. 123-127.
6. Голка В. Громадсько-політичний краудсорсинг і крауфандинг як новітні форми політичного активізму. Автореф дис. к. п. н. Одеса, 2016. 19 с.
7. Динник І. Технології краудсорсингу в громадянському суспільстві: сучасні механізми партисипативної демократії. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 21-22. С. 119-123.
8. eff Howe. *Crowdsourcing: How the Power of the Crowd is Driving the Future of Business*. Random House Business, 2008. 312 p.
9. Голка В. Є. Політичний краудсорсинг: технологія використання потенціалу громадськості. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 22. «Політ. науки та методика викладання соц.-політ. дисциплін»*. 2015. Вип. 18. С. 68-74.
10. Щербак Н. Налагодження ефективної взаємодії між основними стейкхолдерами процесу аналізу політики (в умовах реформування державного управління). *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2020. № 20. С. 12-16. URL: http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2020/20-2020/20_2020.pdf.

V. Horielova
candidate of legal sciences,
associate professor of department of state legal sciences of University
of economy and right "KROK"
e-mail: horielova.veronika@gmail.com

THE ROLE OF THE INSTITUTION OF ELECTRONIC PUBLIC SERVICES AS A GUARANTEE OF HUMAN RIGHTS IN UKRAINE

Despite social and financial problems, Ukraine is moving into a new era of administrative service delivery, which is a significant step towards simplifying the administrative service delivery process. Modern technologies are designed to serve people for their benefit, and the introduction of electronic public services is a necessary component of achieving this goal. Many electronic services have already been introduced in Ukraine, bringing public institutions closer to the people and enabling them to exercise their rights. The need to increase the level of digital literacy of the population is noted in the UN recommendation, in the publication "UN Study: e-Government 2020" (UN E-Government Survey 2020) [1]. Accordingly, the state policy of Ukraine is aimed at the quality of administrative services provided to the population, which is directly based on the principle of state responsibility towards the individual.

The provision of administrative services is therefore based on the principles of efficiency, minimisation of the number of documents, minimisation of procedural steps, accessibility, equality of rights and convenience for applicants. Accordingly, it is now possible to receive the service electronically through the Unified State Web Portal of Electronic Services. Here you can get services provided by the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, the Ministry of Justice of Ukraine, the State Architectural and Construction Inspectorate of Ukraine, the State Service of Ukraine for Geodesy, Cartography and Land Registration, and other central executive agencies. State Inspectorate of

Architecture and Construction, State Service of Ukraine for Geodesy, Cartography and Cadastre and other central executive authorities.

An important step towards the state's responsibility to the people is the introduction of a system of digitalisation of administrative services in the concept of development of the system of electronic services in Ukraine. (2016) [2] which provides for measures to bring the Ukrainian administrative service delivery system in line with European standards in the following areas: interoperability; e-services; Ukraine's accession to the EU ISA programme; interoperability solutions for public administrations, businesses and citizens; e-CODEX, e-Invoicing projects and the Single Digital Gateway initiative; openness and transparency of data; electronic identification (eID). In addition, there is a web portal of electronic services called Diia, created in cooperation of the Ministry of Digital Transformation with the support of USAID/UK Aid Transparency and Accountability in Public Administration and Services / TAPAS, the EGAP programme funded by the Swiss Agency for Development and Cooperation and implemented by the Eastern Europe Foundation and Innovabridge and Services / TAPAS, the EGAP programme funded by the Swiss Agency for Development and Cooperation and implemented by the Eastern Europe Foundation and Innovabridge, the USAID Support for Accountability and Collaboration in Innovation (SACCI) project, and the EGOV4UKRAINE project.

For example, Ukraine plans to gradually transfer certain public services to electronic form and to publish quarterly reports on the status of implementation of relevant measures on the single web portal of executive authorities, including information on services that have been transferred to electronic form and services whose procedures and conditions have been simplified. [3]. In accordance with the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine (2020, No. 695), the State Strategy for Regional Development for 2021-2027 was approved, in which one of the development goals was to ensure the accessibility of social and administrative services, to introduce the possibility of receiving electronic

services via smartphones and through the mobile application of the unified state web portal of electronic services "Portal Diia", to create open Wi-Fi zones in public places, to ensure accessibility for people with disabilities with impaired vision, hearing and speech. [4].

The best ideas of the modern civilised world are being implemented to guarantee human rights. Electronic services for the population are a way out of the totalitarian existence, when people were only subordinated to the state. Today, the mutual responsibility of the individual and the state implies a proximity to the best practices, among which the introduction of e-government services to the population is becoming increasingly relevant.

Список використаних джерел:

1. United Nations, Department of economic and social affairs (2020). E-Government Survey 2020, Digital Government in the Decade of Action for Sustainable Development, With addendum on COVID-19 Response. 363 p.
2. Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 р. № 918-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2016-%D1%80#Text>
3. Про деякі заходи із забезпечення надання якісних публічних послуг: Указ Президента України від 4 вересня 2019 р. № 647/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/647/2019#Text>.
4. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року № 695 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

Коверко Ю. А.
кандидат економічних наук, доцент,
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С.З. Гжицького
e-mail: ukov@ukr.net

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ВИЩІЙ ОСВІТІ

Актуальними впродовж тривалого часу залишаються питання забезпечення гендерної рівності та протидії сексизму у сфері вищої освіти. Та до сьогодні випадки дискримінації за ознакою статі мають місце у вищій школі: «Я проти того, аби всі мали права, особливо – жінки», «Жінка, а хоче різати!», «Дівчата часто самі провокують зґвалтування», – і це лише ті фрази, які набули розголосу у медіапросторі протягом останнього року. Освіта як соціальний інститут продовжує залишатися недостатньо чутливою до проблем забезпечення гендерної рівності та протидії дискримінації за ознакою статі.

Гендерною рівністю є рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [1], – у професійній діяльності, в доступі до влади, в освіті, в розподілі сімейних обов'язків тощо.

Відповідно до статті 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [2]. Законом України «Про вищу освіту» гарантується **право на вищу освіту** незалежно від віку, громадянства, місця проживання, статі, кольору шкіри, соціального і майнового стану, національності, мови,

походження, стану здоров'я, ставлення до релігії, наявності судимості, а також від інших обставин [3].

У статті 21 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» зазначено, що держава забезпечує рівні права та можливості жінок і чоловіків у здобутті освіти. Навчальні заклади забезпечують: 1) рівні умови для жінок і чоловіків під час вступу до навчальних закладів, оцінки знань, надання грантів, позик студентам; 2) підготовку та видання підручників, навчальних посібників, вільних від стереотипних уявлень про роль жінки і чоловіка та спрямованих на формування ненасильницьких моделей поведінки, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, поваги до людської гідності та статевої недоторканості; 3) виховання культури гендерної рівності, ненасильницької поведінки, взаємоповаги та рівного розподілу професійних і сімейних обов'язків між жінками та чоловіками [1].

У вересні 2020 року Україна стала учасницею міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» та взяла на себе ряд зобов'язань щодо забезпечення рівних прав і можливостей, серед яких: розробка та затвердження Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року, затвердження плану заходів з реалізації Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року, запровадження обов'язкової антидискримінаційної експертизи всього освітнього контенту, гендерний аудит закладів освіти [4].

У грудні 2022 року Кабінетом Міністрів України схвалено Стратегію впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року (далі – Стратегія) та затверджено Операційний план заходів на 2022-2024 роки з її реалізації. Реалізація Стратегії передбачає досягнення чотирьох цілей:

1. Комплексне впровадження принципів, політики і заходів щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, поваги до людської гідності та недискримінації у нормативно-правових документах у

сфері освіти як одне з ключових питань фундаментальних прав і пріоритетів у контексті євроінтеграції.

2. Посилення ролі закладів освіти у координації дій суб'єктів реалізації державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері освіти, запобігання та протидії насильству і дискримінації та вдосконалення освітнього процесу на засадах рівності прав та можливостей жінок і чоловіків, поваги до людської гідності, недискримінації, інклюзивності та протидії насильству, зокрема за ознакою статі.

3. Посилення компетенції і можливості професійної спільноти фахівчинь і фахівців з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, розширення міжнародного співробітництва у напрямі забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

4. Забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидія будь-якій дискримінації, впровадження практик інклюзивності у сфері освіти як основи для подолання наслідків військових дій і післявоєнної відбудови України [5].

Для досягнення кожної цілі Стратегією визначено виконання ряду завдань, серед яких: проведення гендерно-правової експертизи нормативної бази у сфері освіти; використання в діловодстві допустимих сучасними нормами української мови форм жіночого роду поряд із чоловічими відповідниками для позначення осіб різної статі; проведення раз на три роки гендерного аудиту закладів освіти; розроблення та впровадження програм підготовки фахівчинь і фахівців у сфері забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; упровадження сертифікаційних тренінгових програм та програм підвищення кваліфікації педагогічних працівників та перепідготовки кадрів з питань гендерної рівності і недискримінації; реалізація у закладах освіти спільних просвітницьких соціально-розвивальних проектних ініціатив, спрямованих на подолання

стереотипів та дискримінації за ознакою статі; організація та проведення наукових заходів, виконання наукових досліджень з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків тощо [5].

Очевидно, що реалізація Стратегії сприятиме забезпеченню рівних прав та можливостей жінок і чоловіків та протидії дискримінації у сфері освіти. Однак важливо, щоб визначені цілі дійсно були реалізованими, а не носили декларативний характер. Тому варто розробити та впровадити чіткий алгоритм дій для закладів вищої освіти із реалізації завдань, визначених Стратегією.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 05.04.2024)
2. Конституція України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.04.2024)
3. Право на вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 05.04.2024)
4. План заходів з реалізації зобов'язань Уряду України, взятих в рамках міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2020 р. № 1578-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1578-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.04.2024)
5. Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2022 р. №1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.04.2024)

Нагаєв В. М.

доктор педагогічних наук, професор
Державний біотехнологічний університет,
Харківська обласна громадська організація
«Науковий центр дидактики менеджмент-освіти»
ORCID: 0000-0002-3130-6112
E-mail: nagaev@btu.kharkov.ua

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ В ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ ЯК ГЕНЕЗА ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Проблема ефективного розвитку освіти і науки в Україні набагато в чому визначається спроможністю громадянського суспільства забезпечити ціннісно-орієнтовані орієнтири та соціальні норми співпраці владних структур з громадськими організаціями. Освітня сфера є детермінованою системою соціальних взаємовідносин багатьох функцій (просвітницьких, виховних, аксіологічних, наукових та ін.), які визначають сучасні тенденції функціонування громадських об'єднань. Саме стан науки, освіти і пов'язаних з ними технологій визначить перспективи подальшого соціально-економічного розвитку країни [1]. Наприклад, динамічні перетворення в соціальному, технічному та технологічному середовищі громадянського суспільства визначили на сьогодні перспективи цифрових трансформацій, які обумовлюють образ і сутність XXI-го століття – впровадження SMART-технологій, що відкривають новий прогресивний шлях існування людства. Як зазначається в останніх положеннях національної стратегії розвитку вищої освіти в Україні – освіта майбутнього повинна ґрунтуватись на технологічній основі, поєднанні інформаційно-цифрових технологій та індивідуальних технологій розвитку особистості [2].

Громадянське суспільство – це сфера спілкування, взаємодії, самоорганізації і самоврядування індивідів на основі добровільно сформованих асоціацій, яка захищена необхідними законами від прямого

втручання і регламентації з боку держави і в якій переважають громадянські цінності [3]. Тільки сукупність історичних, структурних і культурних рис громадянського суспільства дає нам його «нормативний образ», розкриває сутність цього поняття як ідеального типу, що розкривається наступними постулатами:

по-перше, громадянське суспільство є засобом самовираження індивідів, їх самоорганізації і самостійної реалізації ними власних інтересів. Значну частину суспільно важливих питань громадські спілки та об'єднання розв'язують самотужки або на рівні місцевого самоврядування. Тим самим вони полегшують виконання державою її функцій, бо зменшують «тягар проблем», які їй доводиться розв'язувати;

по-друге, інститути громадянського суспільства виступають гарантом непорушності особистих прав громадян, дають їм впевненість у своїх силах, служать опорою у їх можливому протистоянні з державою, формують «соціальний капітал» – ті невід'ємні риси особистості, завдяки яким вона стає здатною до кооперації та ефективних солідарних дій;

по-третьє, інститути громадянського суспільства систематизують, впорядковують, надають урегульованості протестам і вимогам людей, які в іншому випадку могли б мати руйнівний характер і в такий спосіб створюють сприятливі умови для функціонування демократичної влади;

по-четверте, ці інститути виконують функцію захисту інтересів певної групи в її протиборстві з іншими групами інтересів. Завдяки їм кожна група отримує шанс «бути почутою на горі» владної піраміди.

Еволюційний розвиток інститутів громадянського суспільства сьогодні визначає гуманістичну спрямованість змісту його цілеспрямованої діяльності – це звільнена від держави царина спонтанного самовияву вільних індивідів та добровільних організацій [4]. В цьому сенсі громадянське суспільство самодостатнє і втілюється у приватному житті, у реалізації творчих інтересів, приватній власності, в ринкових стосунках, у

вільному обміні духовними, політичними, моральними і релігійними цінностями. Особливо важлива імплементація освітніх та наукових засад у функціональну площину функціонування громадських об'єднань. Громадська організація – це добровільне об'єднання людей для задоволення їх спільних інтересів і потреб, що має відносно стабільну організаційну структуру, порядок вступу в організацію і виходу з неї [3].

У нашому дослідженні ми обґрунтовуємо пріоритетні напрями співпраці громадянського суспільства на прикладі Харківської обласної громадської організації «Науковий центр дидактики менеджмент-освіти» (НЦДМО) з освітніми та науковими установами, які формують свою діяльність на основі соціального запиту [5]. Мета створення даної громадської організації: підвищення ефективності науково-педагогічних досліджень з актуальних напрямків розвитку педагогічної науки в галузі удосконалення теоретичних і методичних основ процесу підготовки управлінських кадрів різноманітних сфер діяльності, що дасть змогу впровадити новаторські ініціативи в галузі освітнього менеджменту та професійної педагогіки на рівні кращих світових стандартів.

Функціонування Харківської обласної громадської організації «Науковий центр дидактики менеджмент-освіти» бере початок з 2003 р., коли було створено навчально-науковий центр дидактичних основ професійної підготовки управлінських кадрів аграрного профілю, як окремий структурний підрозділ Харківського національного аграрного університету імені В. В. Докучаєва з метою розширення сфери діяльності центру, залучення до співпраці інших навчальних закладів та науково-дослідних установ, а також задоволення та захисту прав і творчих інтересів викладачів, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів при проведенні науково-педагогічних досліджень, об'єднання, підтримки і сприяння їх наукової діяльності, на установчих зборах було прийнято рішення зареєструвати науковий центр дидактики менеджмент-освіти як

Харківську обласну громадську організацію. Відповідно до заяви засновників, рішенням Виконавчого комітету Харківської міської ради (№ 1103 від 18.08.2004 р.) отримано свідоцтво про державну реєстрацію юридичної особи Харківської обласної громадської організації «Науковий центр дидактики менеджмент-освіти» (НЦДМО). Сьогодні Центр дидактики має самостійний баланс, банківські реквізити, печатку та інші реквізити. Центр дидактики не має фіксованого членства. До НЦДМО входять викладачі, аспіранти, здобувачі освітніх закладів, наукових установ, державних структур, які проводять науково-педагогічні дослідження у галузі удосконалення дидактичних основ процесу підготовки управлінських кадрів на основі оновлення змісту освіти за принципами наукової творчості.

Структура громадської організації НЦДМО складається з таких освітньо-наукових підрозділів: лабораторія інноваційних педагогічних технологій; лабораторія методології менеджмент-освіти; відділ вивчення досвіду науково-педагогічної роботи; відділ організації проведення науково-дидактичних заходів; відділ технічних засобів навчання та цифровізації освіти; відділ підготовки і видання навчально-методичної літератури. Керівними статутними органами НЦДМО є: загальні збори, рада.

У відповідності до цільових завдань ГО «Науковий центр дидактики менеджмент-освіти» пропонує такі напрями творчої співпраці в освітній та науковій сферах:

- організація і проведення науково-педагогічних досліджень з удосконалення організації навчального процесу підготовки фахівців в системі менеджмент-освіти;
- розробка, теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка у навчальному процесі інноваційних дидактичних методів, форм та засобів

навчання, що активізують навчально-творчу діяльність здобувачів і творчо організують освітній простір;

- проведення педагогічних експериментів з метою перевірки ефективності використання інноваційних дидактичних засобів управління навчально-творчою діяльністю студентів та їх впливу на якість навчально-виховного процесу, професійної підготовки майбутніх фахівців;

- упровадження у навчальний процес підготовки фахівців прогресивних інноваційних педагогічних технологій, що поліпшують якісні показники навчально-виховного процесу;

- проведення наукових конференцій, семінарів, виставок, презентацій та інших заходів з обміну педагогічним досвідом між вищими навчальними закладами і залучення до цієї співпраці широкого кола фахівців у галузі удосконалення дидактики менеджмент-освіти;

- наукове обґрунтування отриманих результатів, підготовка рекомендацій з розповсюдження педагогічного досвіду щодо підвищення ефективності процесу підготовки управлінських кадрів;

- активізація викладачів вищих навчальних закладів з планування проведення і виконання фундаментальних, прикладних та пошукових науково-педагогічних досліджень з пріоритетних напрямів розвитку педагогічної науки.

За 20-річний термін свого існування громадською організацією «Науковий центр дидактики менеджмент-освіти» було організовано та проведено чимало освітніх, наукових та просвітницьких заходів з метою підвищення кваліфікації та удосконалення педагогічної майстерності освітян з обміну педагогічним досвідом і залученням до цієї співпраці широкого кола фахівців у галузі освіти, науки та виробничої сфери.

Список використаних джерел:

1. Буйдіна О. Інновації в освіті: світовий досвід і місцеві практики. *Імідж сучасного педагога*. № 1(190), 2020. С. 16-22.

2. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. *Розпорядження КМУ* від 23 лютого 2022 р. № 286-р. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
3. Детермінанти розвитку публічного управління та адміністрування в Україні: колективна монографія за заг. ред. Н. С. Орлової. Київ, 2020. 262 с.
4. Про громадські об'єднання: *Закон України*. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 1, ст.1). Зміни до Закону № 5026-VI від 22.06.2012, ВВР, 2013, № 22, ст.216. <https://wipolex-res.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/uk/ua/ua193uk.html>
5. Нагаєв В. М. Методологічні засади управління навчально-творчою діяльністю студентів: монографія. Харків: «Стильна типографія», 2018. 151 с.

СЕКЦІЯ 5. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Бабич Н. О.

доктор філософії з галузі «Право»
ORCID: 0000-0002-1721-0886

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ФЕДЕРАЛЬНОГО ЗАКОНУ США «ПРО СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ»

У контексті дослідження особливостей реалізації соціальної функції будь-якої держави неможливо оминати ключові нормативно-правові акти, в яких окреслюються ключові засади організації, планування та реалізації заходів забезпечення державою безпеки населення держави загалом та окремих верств населення, зокрема. У Сполучених Штатах Америки на федеральному рівні серед таких актів особливого значення набуває Федеральний Закон США «Про соціальний захист» 1935 року [1]. На сьогоднішній день цей законодавчий акт міститься у главі 7 «Соціальний захист» розділу 42 «Громадська охорона здоров'я та соціальне забезпечення» Кодексу США [2], якою врегульовується, зокрема:

- 1) гранти (власне, субсидії) штатам на виплату допомоги по старості;
- 2) федеральне страхування на випадок старості, втрати годувальника та у разі настання стану непрацездатності. Так, статтями Кодексу врегульовуються питання функціонування цільових фондів, виплати страхових допомог, обставини набуття статусу застрахованої особи для цілей страхування по старості та у зв'язку з втратою годувальника, особливості отримання пільг для ветеранів війни, умови та підстави встановлення інвалідності, особливості надання реабілітаційних послуг, набуття та реалізація права на отримання лікарняних страхових допомог;

3) гранти для штатів на виплату допомоги по безробіттю. У цій частині Кодексу визначаються відповідні види платежів штатам, а також розрахунок відповідних сум, особливості надання грантів штатам на надання послуг з повторного працевлаштування та оцінку відповідності вимогам;

4) гранти штатам на допомогу та надання послуг потребуючим у соціальному захисті сім'ям з дітьми та дітям, зокрема: блоковий грант для штатів (тобто, субсидія від федерального уряду) для надання тимчасової допомоги нужденним сім'ям; послуги у справах дітей та сім'ї; підтримка дітей та встановлення батьківства; федеральні платежі на виховання, профілактику та постійне проживання у прийомних сім'ях;

5) блокові гранти для забезпечення здоров'я матерів і дітей, зокрема: організація та проведення навчання щодо уникнення сексуальних ризиків (зокрема, підвищення серед молоді обізнаності, яка нормалізує їх поведінку, сприяючи уникненню позашлюбних статевих стосунків); засади реалізації програм відвідування матерів, немовлят та дітей раннього віку вдома, а також надання екстреної допомоги сім'ям за допомогою вказаних програм; надання послуг для осіб з післяпологовим станом та їх сімей та ін.;

6) допомога у зв'язку із пандемією коронавірусної хвороби, сприяння фіскальному відновленню. У цій частині Кодексу регулюється: правовий статус Фонду допомоги у зв'язку із коронавірусом; правовий статус Державного фонду фіскального відновлення у зв'язку із коронавірусом; правовий статус місцевого фіскального фонду оздоровлення від коронавірусу; правовий статус Фонду капітальних проектів, пов'язаних з коронавірусом, що є соціальною програмою (безпосередньо забезпечує роботу, освіту та моніторинг здоров'я), якою керує Міністерство фінансів США (Казначейство) щодо штатів, територій, вільно асоційованих штатів і урядів племен для реагування на надзвичайну ситуацію у сфері охорони здоров'я, пов'язану з COVID-19 та ін.;

7) адміністрування сферою соціального захисту. В цій частині Кодексу засновується Адміністрація соціального захисту, як незалежний орган виконавчої влади, до обов'язків якої входить адміністрування програм страхування по старості, у зв'язку з втратою годувальника та інвалідністю, а також додаткових соціальних програм, передбачених частиною Кодексу США, яку складає Федеральний Закон США «Про соціальний захист» 1935 року. Таким чином, Адміністрація соціального захисту отримала всі функції Міністра охорони здоров'я та соціальних служб щодо відповідних програм та заходів.

8) особливі пільги для деяких категорій ветеранів II світової війни. У підрозділі VIII глави 7 розділу 42 Кодексу США визначаються особливості права на такі соціальні пільги, критерії прийнятності для набуття права на пільгу, процедури отримання пільги та ін.;

9) забезпечення безпеки зайнятості. У відповідній частині Кодексу США врегульовується правовий статус (та його реалізація) Цільового фонду на випадок безробіття, що складається з рахунків у Казначействі США, пов'язаних із програмою страхування на випадок безробіття, а саме з 53 рахунків штатного рівня (рахунки для кожного штату та для округу Колумбія, Пуерто-Ріко та Віргінських островів), 4 федеральних рахунки (адміністративний рахунок забезпечення зайнятості, рахунок розширеної допомоги на випадок безробіття; федеральний рахунок на випадок безробіття; компенсаційний рахунок федеральних цивільних і військових службовців) і 2 особливі рахунки (рахунки, пов'язані з Пенсійною радою залізниць);

10) гранти на допомогу незрячим особам. У цій частині Кодексу врегульовуються питання забезпечення реалізації планів штатів щодо допомоги незрячим особам, а також визначається саме поняття «допомога незрячим особам» та ін.

Слід зауважити, що вказаними положеннями глава 7 розділу 42 Кодексу США не вичерпується, а окремі його положення конкретизуються у спеціальних законодавчих актів. Серед таких законодавчих актів слід назвати Федеральний Закон «Про федеральні страхові внески», який в процесі кодифікації американського законодавства розміщений у главі 21 розділу 26 «Кодекс внутрішніх доходів» Кодексу США [3], При цьому особлива увага в контексті питання, що нами розглядається, повинна бути приділена Федеральному Закону США «Про погодження охорони здоров'я та освіти» [4], який був прийнятий 111-м Конгресом США та підписаний 44-м Президентом Б. Обамою 30 березня 2010 року, та Федеральному Закону США «Про захист пацієнтів і доступне медичне обслуговування» [5], підписаному Президентом 23 березня 2010 року. Ці законодавчі акти сукупно ознаменували реформу системи охорони здоров'я та захисту пацієнтів у США, ініціатором якої був сам Президент Б. Обама.

Список використаних джерел:

1. The Social Security Act of 1935. *Social Security Administration*. URL: <https://www.ssa.gov/history/35act.html> (дата звернення: 19.11.2022) [не чин. ред.].
2. The United States Code: Title 42 – The Public Health and Welfare, Chapter 7 – Social Security (sections 301 to 1397mm). URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid:USC-prelim-title42-chapter7-front&num=0&edition=prelim> (дата звернення: 19.11.2022).
3. The United States Code: Title 26 – Internal Revenue Code, Chapter 21 – Federal Insurance Contributions Act. URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title26/subtitleC/chapter21&edition=prelim> (дата звернення: 19.11.2022).
4. An Act to provide for reconciliation pursuant to Title II of the concurrent resolution on the budget for fiscal year 2010 (S. Con. Res. 13). *Public Law*. 2010. № 111–152. P. 1029-1083.
5. An Act Entitled The Patient Protection and Affordable Care Act. *Public Law*. 2010. № 111–148. P. 119-1024.

Білоцерківська Н. Г.
кандидат педагогічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

МІЖНАРОДНА ДОПОМОГА В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСВІТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного вторгнення росії на територію України перед нашою державою постало важливе завдання захисту законних прав кожного громадянина від незаконного втручання військового агресора.

Цей посыл поступово трансформується в обов'язок держави і передбачає створення та реалізацію ефективно діючих механізмів захисту прав від будь-яких порушень і неправомірних обмежень в тому числі і у сфері освіти, як у мирний час так і в умовах війни.

Право на освіту є важливим для розвитку як людини, так і держави в цілому, оскільки, з одного боку, належить до одного з найбільш важливих конституційних прав особи і забезпечує кожному здобуття знань, умінь, навичок, талантів, культури та свідомості, а з іншого – є одним із визначальних факторів розвитку країни, забезпечує розвиток держави, її майбутнє, гарантує ефективну діяльність державних і громадських інституцій, стабільність суспільства та сприяє розбудові демократичної, соціальної правової держави.

Згідно з чинною Конституцією України найвищою цінністю у сучасному суспільстві є людина, яка має можливості здійснювати пошук і освоювати нові знання, приймати виважені й нестандартні рішення, тому освіта в Україні розглядається як необхідний і визначальний фактор соціального та економічного розвитку суспільства і держави в цілому.

Сьогодні, в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні, є надзвичайно важливим визнання значущості реалізації конституційного права людини на освіту та необхідності його захисту. В умовах військової агресії українська освіта зазнала значних втрат, а з виданням указу

Президента України від 24 лютого 2022 року «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 [1] та наступними Указами Президента України, зокрема, указом Президента України від 26 липня 2023 року №451/2023 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» у зв'язку з триваючою широкомасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України [2], це конституційне право, яке передбачене статтею 53 Основного Закону держави, належить до переліку прав, які можуть обмежуватися на період дії цього правового режиму, тому аналіз особливостей реалізації досліджуваного права в умовах дії правового режиму воєнного стану є актуальним.

Правове регулювання освіти та забезпечення права на освіту має консолідувати зусилля державних інституцій та усіх зацікавлених сторін ефективного розв'язання викликів, які постають перед сучасним суспільством в умовах війни.

Зокрема, потрібно створити умови для здобуття освіти в умовах війни та вимушеної міграції, досі наявного впливу корупції, з одного боку, та забезпечити євроінтеграційні процеси, врахувати тенденції глобалізації – з іншого. Усе це зумовлює гостру потребу в пошуку нових підходів до розвитку освіти і науки, що мають відповідати на всі запити сучасності й майбутнього, задовольняти потреби українців. Наразі Міністерство разом із майже 1 700 експертами продовжує роботу над створенням Національної стратегії освіти і науки України, уже напрацьована Візія майбутнього української освіти і науки. В основі бачення майбутнього – прагнення українців до європейської інтеграції, забезпечення важливих для нас загальнолюдських та європейських цінностей. Дитина, її життя, безпека й доступ до освіти були та залишаються у фокусі уваги держави, оскільки діти є найважливішими агентами змін і побудови майбутнього. У цьому контексті активізувалася співпраця освітніх інститутів з міжнародними партнерами сформувавши потужну міжнародну коаліцію для пошуку

всебічної допомоги з розвитку української освіти й науки. За результатами цієї співпраці у 2023 р. різноманітна підтримка сферам освіти та науки України здійснювалась у рамках понад 160 проектів і програм із загальним обсягом фінансування близько 1,2 млрд євро. Загалом відгукнулися більш ніж 50 організацій та урядів іноземних країн, серед яких спеціалізовані структури ООН, органи ЄС, уряди країн, міжнародні громадські організації.

Допомога фокусувалася на шкільній (38 проектів і програм), фаховій передвищій та вищій (24), професійній (20) освіті. При наданні допомоги міжнародними партнерами враховувалися пріоритети МОН зі створення безпечних умов для навчання й викладання та забезпечення якісного дистанційного і змішаного навчання. Як результат, сформувалися такі основні напрями допомоги:

- забезпечення комп'ютерною технікою – ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, Google та інші партнери;
- створення мережі цифрових освітніх центрів – співпраця із Save the Children, Japan International Cooperation Agency (JICA), Google тощо;
- створення е-контенту – контент для ВШО, мобільний додаток «Вивчаю – не чекаю»;
- розроблення інструментів для наздоганяючого навчання (catch-up programs);
- відновлення та ремонт закладів освіти (100млн євро від ЄС на швидку відбудову шкіл на деоку пованих територіях);
- інструменти й курси з психологічної підтримки вчителів і здобувачів освіти (ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО та ін.);
- підтримка організації прозорої й безпечної вступної кампанії до ЗВО (ЮНЕСКО, уряди країн партнерів);
- компенсація видатків на оплату праці працівників сфери освіти – проект Світового банку;

- залучення фінансування з метою вдосконалення організації гарячого харчування здобувачів освіти (Всесвітня продовольча програма ООН);
- підтримка закладів професійної (професійно-технічної) освіти, які розміщують тимчасово переміщених осіб (закупівля меблів, обладнання, дитячого харчування, ліків, генераторів тощо) (Програма ЄС «EU4Skills: Кращі навички для сучасної України») [3].

Таким чином, правове регулювання освіти та міжнародна допомога партнерів під час воєнного стану в Україні є досить важливими і актуальними, бо відображають увесь комплекс соціальних викликів в освітньому просторі держави. Зрозуміло, що вирішення зазначених проблем є пріоритетним, оскільки від рівня освіченості нації залежить і майбутнє держави, і кожного громадянина. У цьому контексті міжнародна допомога є дієвим механізмом для підвищення ефективності надання освітніх послуг та реалізації права на освіту.

Список використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента від 24.02.2022 р. No 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> - Text
2. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України No 451/2023 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4512023-47793>.
3. Освіта в умовах воєнного стану: виклики, розвиток, повоєнні перспективи. Інформаційно-аналітичний довідник. 2023. С. 8
URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna_serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf

Боднарчук Д. О.
здобувач вищої освіти
Інститут права
Львівський державний університет внутрішніх справ

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ ВІД ПРОЯВІВ СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

Міжнародні стандарти захисту дітей від проявів сексуального насильства закріплені у багатьох міжнародних правових актах. Першочерговим міжнародним джерелом є Конвенція ООН про права дитини (1989р.), особливістю якої є те, що на міжнародному рівні було визначено обов'язки держави «вживати всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину». Важливою нормою є ч. 2 ст. 19 Конвенції ООН про права дитини, де було вперше на міжнародному рівні визначено значимість соціальних програм для підтримки потерпілих дітей та їхніх сімей [1].

Пізніше було створено Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, який розширив положення Конвенції про права дитини щодо захисту прав дітей. Відповідно було визначено, необхідність належного інформування потерпілих дітей про їхні права та процес судочинства, а також про рішення, які приймаються щодо їхніх справ; необхідність регулювання конфіденційності таких справ, щоб уникнути небажаного розповсюдження інформації про потерпілу дитину; особливий статус та вразливість дитини-свідка, а також положення, яке зазначає, що у випадку, коли неможливо визначити вік потерпілого достовірно, але є можливе

припущення, що потерпілий є дитиною, тоді процес розслідування потрібно вести, дотримуючись норм як щодо потерпілою дитиною [3].

Важливим документом також є Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, де увагу зосереджують на положення, які зобов'язують дотримуватися міжнародних вимог. Наприклад, в розділі III йдеться про те, що з кожною дитиною слід поводитися як з особою, яка має власні потреби, побажання і сприйняття. Тобто є поняття як найкращі інтереси дитини і у правовідносинах, коли дитина перебуває під впливом негативних емоцій, різних переживань і вона є потерпілою, то з нею потрібно поводитись з дотриманням усіх стандартів і вимог [2, с.18].

Значне місце у міжнародному законодавстві посідає Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська Конвенція), яка безпосередньо спрямована на захист дітей від сексуального насильства та сексуальної експлуатації і була ухвалена у 2007 році та набула чинності у 2010 році. Стаючи державою-учасницею Лансаротської конвенції, кожна сторона зобов'язується вживати всіх необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення криміналізації умисної поведінки, а саме: заняття діяльністю сексуального характеру з дитиною, яка не досягла передбаченого законодавством віку для заняття діяльністю сексуального характеру; заняття діяльністю сексуального характеру з дитиною, коли використовується примус, сила чи погрози або насильство здійснюється зі свідомим використанням довіри, авторитету чи впливу на дитину, зокрема в сім'ї або коли насильство здійснюється в особливо вразливій для дитини ситуації, зокрема з причини розумової чи фізичної неспроможності або залежного становища. У частині 1 статті 19 Лансаротської конвенції вказано, що криміналізованою повинна бути і умисна поведінка, яка стосується дитячої проституції, а саме у таких формах як: вербування дітей для заняття проституцією або спонукання

дитини до участі в проституції; примушування дитини до проституції або отримання прибутку від цього або іншого використання дитини з цією метою; звернення до дитячої проституції. Не менш важливим є криміналізація діяльності, що стосуються дитячої порнографії. Форми такої діяльності зазначені у статті 20 Конвенції і ними визнаються: виготовлення дитячої порнографії; пропонування або надання доступу до дитячої порнографії; розповсюдження або передавання дитячої порнографії; придбання дитячої порнографії для себе чи іншої особи; володіння дитячою порнографією; свідоме одержання доступу до дитячої порнографії за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Як викладено в Пояснювальній доповіді до Лансаротської конвенції, *володіння дитячою порнографією у будь-якій формі*, такій як журнали, відеокасети, DVD-диски або портативні телефони криміналізується [5].

Важливим аспектом є криміналізація розбещення і домагання дитини для сексуальних цілей. Ці положення викладені у статті 22 і статті 23 Конвенції відповідно. Розбещенням визнається спонукання дитини спостерігати за сексуальним насильством або діяльністю сексуального характеру, навіть якщо дитина не бере в цьому участі. Значущість встановлення кримінальної відповідальності за розбещення є в захисті прав дитини від сексуального насильства за допомогою приєднання у цей термін не тільки «участі в певних діях», а також «в примушуванні до спостерігання діяльності сексуального характеру». Домаганням до дитини для сексуальних цілей (грумінг) вважається пропозиція, зроблена дорослою людиною за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, зустрітися з дитиною для скоєння проти неї дій сексуального характеру, якщо після цієї пропозиції відбулись істотні дії, що призвели до такої зустрічі.

Не менш важливою є положення статті 35 Лансаротської конвенції, де встановлено обов'язок держави – учасниці вживати необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення:

- a. проведення опитувань дитини без необґрунтованої затримки, відразу після повідомлення фактів компетентним органам;
- b. проведення опитувань дитини, якщо це необхідно, у спеціально обладнаному та облаштованому для цих цілей приміщенні;
- c. проведення опитувань дитини особою, спеціально підготовленою для цих цілей;
- d. проведення всіх опитувань дитини одними й тими самими особами, якщо це можливо та де це доцільно;
- e. якомога меншої кількості опитувань і настільки, наскільки це є вкрай необхідним для цілей кримінального провадження;
- f. можливості супроводження дитини її законним представником або, де це доцільно, дорослим, якого вона сама вибирає, якщо стосовно цієї особи не буде винесено мотивованого рішення про інше.

Лансаротська конвенція є дуже важливим нормативно-правовим актом, адже він зобов'язує державу вживати всіх засобів і способів, які законодавчо мають бути закріплені з метою захисту прав дітей, а саме захисту від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Конвенція зобов'язує кожну державу-підписанта вживати всіх запобіжних засобів (приміром, наймання, навчання та підвищення обізнаності спеціалістів, які працюють у контакті з дітьми, заходи для громадськості з метою підвищення обізнаності явищ сексуальної експлуатації та сексуального насильства щодо дітей), створювати спеціальні установи та координуючі органи, запроваджувати засоби для захисту та допомоги потерпілим від сексуального насильства чи сексуальної експлуатації (наприклад, створення служб телефонної допомоги або за допомогою мережі Інтернет) та інші методи, що повинні запобігати сексуальній експлуатації та сексуальному

насильству щодо дітей, а також боротьбі з цими явищами на національному і на міжнародному рівнях.

На сьогоднішній день, вищезазначені положення повноцінно не закріплені в національному законодавстві України та не застосовуються в повній мірі на практиці. Проте, кроки у цьому напрямку є. Наприклад, модель «Barnahus»(Барнахус), яка є визнана кращою практикою із захисту дитини від сексуального насильства та подолання наслідків, яких зазнала дитина. «Барнахус» (у перекладі з ісландської мови «будинок для дітей») – це місце, де багатопрофільна міжвідомча команда, до якої входять представники правоохоронних органів, кримінального судочинства, служб захисту дітей, а також медичні працівники і працівники сфери захисту психічного здоров'я, співпрацює, щоб забезпечити дітям – потерпілим та свідкам насильства – скоординований ефективний захист, послуги та правосуддя, дружнє до дітей [6].

Основною метою стандартів діяльності «Барнахусів» є створення загальної операційної та організованої системи, яка:

- сприяє практиці, що запобігає повторній травматизації, забезпечуючи прийнятні для суду свідчення;
- гарантує, що практика відповідає правам дитини на захист, допомогу та дружнє до дитини правосуддя [7, с.8].

Отже, міжнародні стандарти на сьогодні відіграють ключову роль, адже вимагають від урядів держав на національному рівні ефективно протидіяти проявам сексуального насильства щодо дітей.

Список використаних джерел:

- 1.Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
2. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей. 94 с. URL: <https://rm.coe.int/16804c2188>
3. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, ратифікований Законом України №716-IV.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09#Text

4. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25.10.2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text.
5. Мочарник Є. Лансаротська конвенція=амбітний план захисту дітей від сексуального насильства. URL: <https://jurfem.com.ua/lansarotska-konvencijaambitnyi-plan/>
6. Barnahus. — URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Barnahus>].
7. Модель «Барнахус»: загальна характеристика і впровадження в Україні. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/21316/file/BARNAHUS_web_2.pdf

Васюта В. Р.

студент 3 курсу

Інститут права Львівський державний університет внутрішніх справа
e-mail: fgrz.vasiuta.vr.2021.081.b@gmail.com

Ясінь І.М.

кандидат юридичних наук

Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ПИТАННЯ
ВИРОБНИЦТВА ТА ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ**

Тема міжнародного контролю над наркотиками є дуже важливою, оскільки вона стосується багатьох людей і є причиною бурхливих дискусій. Це відносно нова галузь, яка по-справжньому розвинулась лише протягом цього століття, і головним чином це пов'язано з тим, що світове виробництво наркотиків експоненціально зросло, а їх продаж став важливим фактором в економіці багатьох країн.

На сьогодні фундаментальними міжнародно-правовими документами у сфері регулювання питання виробництва та обігу наркотичних засобів є: Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 р.; Конвенція про психотропні речовини 1971 р.; Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 1988 р.

Проте, розвиток суспільства обумовлює зміну суспільних відносин, які в тому числі стосується розуміння дій, пов'язаних з вживанням наркотиків. Змінюються підходи щодо розуміння наслідків існування цього явища. Ці

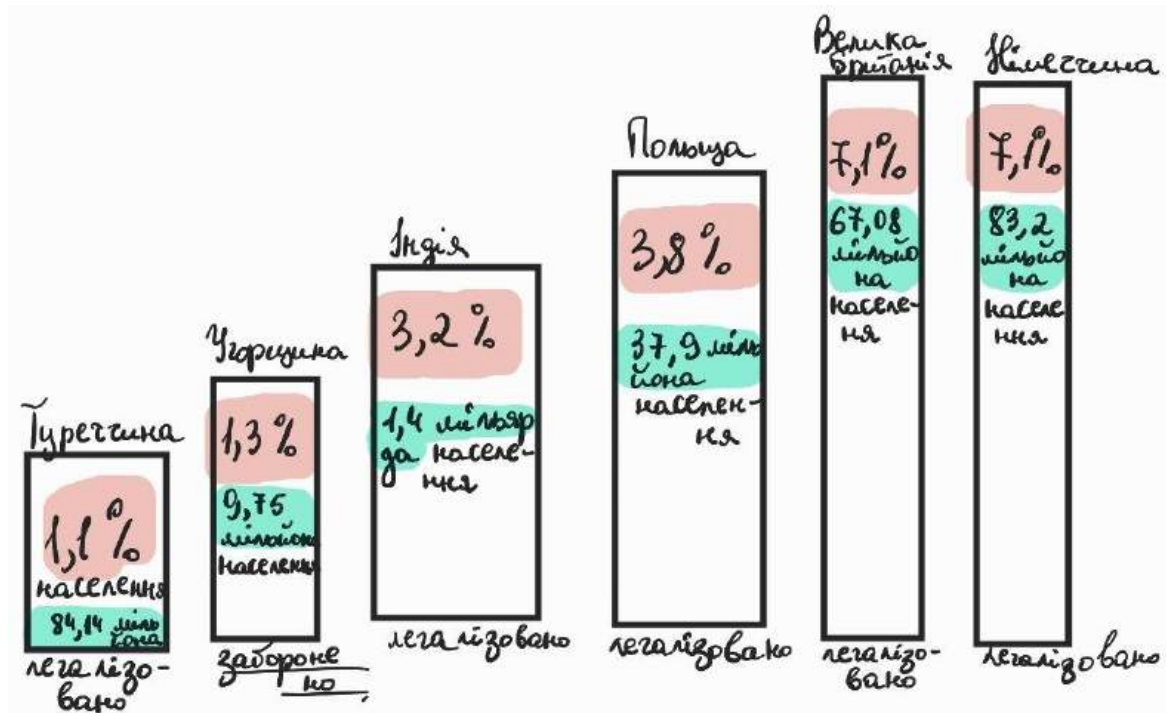
підходи підкріплююся стратегічними завданнями, пов'язаними із захистом прав людини та сприянням розвитку демократії. У сучасному світі спостерігається поділ держав на ті, де діяння, пов'язані з обігом наркотиків, криміналізовані, та ті, де існує часткова або повна декриміналізація. Наприклад, такі європейські країни, як Португалія та Нідерланди, запровадили прогресивну політику, яка надає перевагу лікуванню та зменшенню шкоди над каральними заходами [1]. І навпаки, країни Південно-Східної Азії прийняли більш каральний підхід із суворими покараннями за злочини, пов'язані з наркотиками. Тобто розуміння обігу наркотичних засобів виявляється не лише через обмеженість у визначенні його як суспільно небезпечне явище, але також як явища з позитивними економічними, медичними та правовими аспектами.

Сьогодні 27 країн світу (див. Таблицю 3.3) переглянули наркополітику, впровадивши поняття часткової декриміналізації наркотиків, підкреслюючи принципи інвестування у здоров'я та громадську безпеку, з метою забезпечити баланс між державним регулюванням і доступом до наркотичних лікарських засобів для всіх, хто їх потребує, а також розуміння того, що перемогти війну проти наркотиків неможливо, але можна зменшити суспільну шкоду від їх вживання [3].

А 40 країн світу повністю або частково легалізували медичний канабіс [2]. Кожна з цих країн використовує різні підходи до регулювання виробництва та продажу наркотиків, які визначається через певні досліджені фактори: стратегії зменшення шкоди, таких як лікування та послуги підтримки для споживачів наркотиків; зниження рівня смертності, пов'язаної з наркотиками, та ВІЛ-інфекції; звільнення ресурсів для того, щоб правоохоронні органи зосередилися на більш серйозних злочинах; запровадження системи ліцензування та суворого контролю якості, щоб підірвати чорний ринок. Також пропонуємо розглянути статистику, яка демонструє, що всупереч поширеній думці, відсоток споживання канабісу в

країні, де він заборонений, не завжди нижчий, ніж у країні, де він повністю легалізований (див. Діаграму 1).

Діаграма 1. Порівняльна статистика відсотку споживання канабісу між Угорщиною (криміналізовано) та Туреччиною, Індією, Польщею, Великою Британією, Німеччиною (декриміналізація) за 2022 рік

Через призму емпіричних даних можемо зробити певні висновки. У 2020 р., в процесі порівняльного аналізу, беручи до уваги країну Угорщину, де використання канабісу суворо заборонено та країни, де його використання дозволено, а саме Туреччиною, Індією, Польщею, Великої Британії та Німеччини, ми можемо спостерігати те ж явище за умови зрівнення населення. Так, в Угорщині ми спостерігаємо вищий відсоток осіб, які вживають марихуану, порівняно з Туреччиною, Польщею, Індією, Великою Британією та Німеччиною. Це вказує на багатогранність такого явища як споживання наркотиків, що виходить за межі простої законності та заглиблюється в сфери культурних, суспільних та індивідуальних схильностей. У боротьбі зі зловживанням наркотиками надзвичайно

важливо враховувати не лише юридичний статус канабісу, але й інші впливові фактори.

Резюмуючи, декриміналізація обігу наркотиків, широко розглядається як політично-правовий захід, який підтверджується міжнародним досвідом. Вивчаючи цей міжнародний досвід, розробники політики можуть працювати над більш ефективною політикою щодо наркотиків, яка надає пріоритет громадському здоров'ю та безпеці.

Список використаних джерел:

1. Голіна В. Проблема кримінологічного забезпечення криміналізації і декриміналізації у кримінальному праві України. Вісник Національної академії правових наук України. 2015. № 3 (82). С. 107–116.
2. Грабовська І., Зозуля А. Проблема легалізації наркотичних засобів у кримінальному праві України. Молодий вчений. 2018. Т. 4, № 56. С. 663–667.
3. Наркополітика у світі та в Україні. Сучасні підходи до лікування наркозалежності | Центр громадського здоров'я. Центр громадського здоров'я України | МОЗ. URL: <https://phc.org.ua/news/narkopolitika-u-sviti-ta-v-ukraini-suchasni-pidkhodi-do-likuvannya-narkozalezhnosti> (дата звернення: 19.02.2024).

Дуюнова Т. В.

доктор економічних наук, кандидат юридичних наук, доцент
Державний біотехнологічний університет
ORCID: 0000-0003-4744-6301
e-mail: t.duyunova@btu.kharkov.ua

ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Міжнародні стандарти прав людини – це система загальновизнаних норм і принципів, що визначають основні права та свободи, якими володіє кожна людина. Ці стандарти формуються на основі міжнародних договорів, декларацій та інших документів, прийнятих міжнародними організаціями, такими як ООН, Рада Європи, ОБСЄ тощо.

Імплементация (втілення) міжнародних стандартів прав людини на національному рівні – це процес їх впровадження в законодавство та практику країни. Це включає:

- Прийняття законів та інших нормативно-правових актів, що відповідають міжнародним стандартам
- Забезпечення незалежної та ефективною судовою системою
- Підготовка кадрів у сфері прав людини
- Проведення інформаційних кампаній з питань прав людини
- Створення механізмів моніторингу та реагування на порушення прав людини

Важливість імплементації міжнародних стандартів прав людини на національному рівні:

- Забезпечення основних прав і свобод людини
- Розвиток демократичної правової держави
- Підвищення авторитету країни на міжнародній арені
- Створення сприятливих умов для економічного та соціального розвитку
- Зниження рівня злочинності та корупції
- Підвищення рівня життя людей

Основні проблеми імплементації:

- *Недостатнє законодавче забезпечення:* У деяких країнах національне законодавство не відповідає міжнародним стандартам прав людини. Це може стосуватися, наприклад, таких сфер, як свобода слова, свобода зібрань, права на справедливий суд тощо.
- *Неефективність правозастосовчої практики:* Навіть якщо національне законодавство відповідає міжнародним стандартам, правозастосовча практика може бути неефективною. Це може бути пов'язано з корупцією, некомпетентністю правоохоронних органів, недовірою до судової системи тощо.

- *Недостатня обізнаність населення про свої права:* Люди не можуть захищати свої права, якщо вони не знають про них. Тому важливо проводити інформаційні кампанії та просвітницьку роботу серед населення.
- *Недостатня політична воля:* Імплементация міжнародних стандартів прав людини потребує політичної волі з боку влади. Якщо влада не зацікавлена в захисті прав людини, то всі інші зусилля можуть бути марними.

Існує багато проблем з імплементациєю міжнародних стандартів прав людини на національному рівні. В Україні, наприклад, протягом багатьох років залишається невирішеною проблема політично вмотивованих переслідувань, що стосується опонентів чинної влади, активістів та журналістів. У Китаї жорстко контролюється інтернет, а також переслідуються інакомислячі та релігійні меншини. Ці та інші приклади свідчать про те, що урядам багатьох країн ще далеко до досконалого втілення принципів захисту прав людини.

Шляхи вирішення проблем імплементациї міжнародних стандартів прав людини:

1. Вдосконалення законодавства:

- Прийняття законів та інших нормативно-правових актів, які відповідають міжнародним стандартам.
- Перегляд існуючого законодавства з метою приведення його у відповідність до міжнародних норм.
- Забезпечення доступності законодавства для всіх верств населення.

2. Підвищення кваліфікації правоохоронних органів:

- Проведення спеціальних тренінгів з питань прав людини для правоохоронців.
- Підвищення обізнаності правоохоронців про міжнародні стандарти прав людини.

- Запровадження механізмів контролю за діяльністю правоохоронних органів.

3. Проведення інформаційних кампаній:

- Інформування населення про основні права та свободи людини.
- Навчання людей тому, як захищати свої права.
- Підвищення рівня правової культури населення.

4. Підвищення ролі громадянського суспільства:

- Заохочення діяльності громадських організацій, які займаються захистом прав людини.
- Створення механізмів для участі громадянського суспільства у процесі прийняття рішень.
- Підтримка незалежних ЗМІ.

Імплементация міжнародних стандартів прав людини – це складний і тривалий процес, який потребує постійних зусиль з боку всіх гілок влади, а також громадянського суспільства. Це необхідний крок для розвитку демократичної правової держави, де кожна людина може користуватися своїми правами та свободами.

Важливо пам'ятати, що дотримання прав людини – це не лише юридичне питання, а й питання моралі та етики.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#top
2. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
5. Офіційний сайт ООН. URL: <https://www.ohchr.org/ru/about-us/where-we-work/un-human-rights-our-organization>

Kiriak O. V.

PhD (in Law)

Private Law Department Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

e-mail: o.kiriyak@chnu.edu.ua

UKRAINIAN MIGRATION SURGE: IMPACT ON SLOVAK REPUBLIC

The Ukrainian migration surge in the Slovak Republic has emerged as a significant phenomenon in the aftermath of the ongoing war in Ukraine. The influx of Ukrainian migrants into Slovakia has garnered attention from policymakers, researchers, and the public due to its profound impact on various aspects of Slovak society, including demographics, labor market dynamics, and social cohesion. This article aims to provide a light analysis of the Ukrainian migration surge and its implications for the Slovak Republic, shedding light on the drivers of migration, the socio-economic characteristics of Ukrainian migrants, and the challenges and opportunities arising from their presence in Slovakia.

The escalation of aggression in Ukraine since 2024 has led to a wave of displacement, with millions of Ukrainians fleeing their homes in search of safety and stability. While many Ukrainians have sought refuge in neighboring countries such as Poland and Hungary, an increasing number have also made their way to Slovakia, drawn by its relative proximity, economic opportunities, and historical ties with Ukraine. This influx of Ukrainian migrants has reshaped the demographic landscape of Slovakia, contributing to a growing Ukrainian community that has become an integral part of Slovak society.

As it was highlighted by Boris Divinský, in the early 21st century it is possible to consider the migration phenomenon to be one of the most distinctive features of globalization processes in the world [1, p. 3]. Understanding the dynamics of Ukrainian migration and its impact on the Slovak Republic is crucial for policymakers, researchers, and stakeholders involved in migration

management and integration efforts. By examining the drivers, patterns, and consequences of Ukrainian migration to Slovakia, this study seeks to contribute to the existing body of knowledge on migration dynamics in Central and Eastern Europe. Furthermore, insights gleaned from this analysis can inform evidence-based policymaking and facilitate the development of strategies to address the needs and challenges of Ukrainian migrants in Slovakia, ultimately fostering greater social cohesion and inclusivity in the host society.

The Conception of the Migration Policy of the Slovak Republic from 2005⁹ or other official documents addressed the integration of immigrants into society either in an insufficient and inconsistent fashion or not at all. Migrants (primarily those coming from third countries) living in Slovakia also after its joining the EU more or less rightfully believed that just a little attention was paid to their integration in the country, the approach by the state was in most cases improvised, financial sources set aside for integration were modest and there were no specialized integration programs [2]. According to the conclusions of B. Divinsky, Slovakia's lagging behind in the process of integration of foreigners into society was also confirmed by a representative international comparison. The level of integration policies in 28 advanced countries was assessed on the basis of 142 miscellaneous indicators in the MIPEX II study and the Slovak Republic took the 4th - 5th place from the end [1, p. 8].

It is in complete alignment with the findings of the integration process observed among Chinese migrants. Following the Peter Ondris' thoughts, given the economic potential and the illegal migration, not enough attention has been paid to the Chinese community in Slovakia by experts, academics or generally. Generally most discussions on foreigners in Slovakia focus on asylum applicants. Foreigners in Slovakia are subjected to the contradictory priorities of Slovak governments in migration policy, as mentioned earlier. This is especially true for the Chinese. The government's primary aim is to fight illegal migration and labor. In addition it has an obligation to fulfill the Schengen acquis. The Chinese who

have already settled in Slovakia complain of complicated administrative procedures which interfere with their everyday lives and work [3, p. 84].

The conclusions drawn from the integration process observed among Chinese migrants in Slovakia bear striking resemblance to those derived from the analysis of Ukrainian migration dynamics. Both instances underscore the multifaceted impact of migration on host societies, emphasizing the need for holistic approaches to integration that address socio-economic, cultural, and institutional dimensions. Additionally, the parallels highlight the importance of fostering dialogue, understanding, and collaboration between migrant communities and host populations to promote social cohesion and inclusivity. As Slovakia navigates the complexities of migration from diverse origins, lessons learned from both the Chinese and Ukrainian experiences can inform evidence-based policymaking and facilitate the development of strategies that uphold human rights, dignity, and respect for diversity while maximizing the benefits of migration for all stakeholders involved.

In conclusion, the Ukrainian migration surge has left an indelible mark on the Slovak Republic, reshaping its social, economic, and demographic landscape in profound ways. The influx of Ukrainian migrants has brought both challenges and opportunities to Slovak society, with implications for labor markets, social cohesion, and cultural diversity. While the surge in Ukrainian migration has posed integration challenges, it has also enriched the fabric of Slovak society, fostering cross-cultural exchange and contributing to economic growth. Moving forward, addressing the needs and aspirations of Ukrainian migrants will require a comprehensive approach that prioritizes integration support, access to education and employment opportunities, and social inclusion initiatives. Furthermore, fostering dialogue and cooperation between host communities and Ukrainian migrants is essential for promoting mutual understanding and social cohesion. As Slovakia continues to navigate the complexities of Ukrainian migration, it must adopt policies and practices that uphold human rights, dignity, and respect for

diversity. Ultimately, embracing the contributions of Ukrainian migrants and recognizing their inherent worth and potential can pave the way for a more inclusive and prosperous future for all residents of the Slovak Republic.

References:

1. Divinský B. Developments in the Field of Migration in Slovakia from her Accession to the European Union. *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*. Vol. 19, No. 2, INTERNATIONAL MIGRATION (2010), pp. 3-26
2. Migration policy of the Slovak Republic. The Government of the Slovak Republic Resolution No. 574 as of 31 August 2011. https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/uvod/informacie-cudzinci/migration_policy.pdf
3. Ondris P. Migration from China to Slovakia. *International Issues & Slovak Foreign Policy Affairs*. Vol. 24, No. 3, CHINA'S DISCOVERY OF CENTRAL EUROPE (2015), pp. 78-98.

Коваленко О. О.

доктор юридичних наук, професор
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
e-mail: kovalenko.olena@hnpu.edu.ua

СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З *ACQUIS* ЄС

Рух України у європейському напрямі, визначений при підписанні Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [1] поставив на порядку денному вирішення питань ефективності соціального діалогу із метою приведення останнього у відповідність із європейськими стандартами.

Інститут соціального діалогу, що трансформувався з інституту соціального партнерства – новели для незалежної України - функціонує у нашій державі вже достатньо довгий період. Але ефективність його діяльності, все ж таки, є недостатньою. Фактично мова йде про формальне виконання вимог Закону України «Про соціальний діалог в Україні» [2] із

укладенням на всіх, визначених в законодавстві, чотирьох рівнях соціального діалогу актів: колективного договору і угод.

У 2023 р. було оприлюднено звіт «Україна 2023» - документ Європейської комісії, в якому остання в цілому позитивно оцінила поступ України з питань функціонування соціального діалогу. Передусім згадано, що в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС Україна зобов'язалась наблизити своє законодавство до значної кількості директив ЄС у сфері зайнятості, соціальної політики та забезпечення рівних можливостей. Окрім цього, Європейська Комісія зазначає, що Україна ратифікувала 71 конвенцію Міжнародної організації праці, 61 з яких є чинною [3]. Дійсно, це серйозна заявка намірів щодо удосконалення національного українського законодавства та приведення його до міжнародних стандартів. Однак, попереду ще великий шлях до омріяної мети. Бо існують очевидні труднощі із сприйняттям сторін соціального діалогу себе як учасників даного процесу і відповідно використання ними всього доступного інструментарію задля зближення свої позицій та досягнення домовленостей у сфері соціально-трудових відносин.

Було наголошено на необхідності сприяння соціальному діалогу та колективним переговорам як складовим процесу розширення ЄС та наближенню до підготовки українських профспілок до повноцінної участі в соціальному діалозі на рівні ЄС. Але разом із тим було наголошено на необхідності усунення Україною значних недоліків у трудовому законодавстві та покращенні соціального діалогу. Зазначено й те, що дві скарги стосовно свободи об'єднань перебувають на розгляді Комітету Міжнародної організації праці [3].

У звіті, Європейська Комісія оцінює рівень підготовки України до вступу в ЄС у сфері соціальної політики та зайнятості як початковий. Це один бал із п'яти можливих, тобто прогрес у цьому розділі (разом із низкою

інших) Європейська Комісія оцінює як найнижчий. Висновки Європейської комісії у цій главі займають близько трьох сторінок [3].

Вказується на такі основні проблеми здійснення соціального діалогу в Україні як неналежний зв'язок між соціальними партнерами, недостатнє використання консультативних механізмів та нефункціонування органів соціального діалогу.

Європейська комісія визначила заходи, які доцільно запровадити Україні для налагодження ефективного та результативного соціального діалогу, до яких віднесла необхідність покращення **соціального діалогу через** зміцнення консультаційних механізмів та спроможності його учасників. З позитивних кроків України у цьому питанні Європейська Комісія згадує відновлення роботи Національної тристоронньої соціально-економічної ради, функціонування тристоронніх соціально-економічних рад на рівні областей та міст і колективні угоди на різних рівнях.

Варто констатувати, що навіть страшні події, що зараз відбуваються в Україні, режим воєнного стану не стали на заваді європейського напрямку розвитку України. Україна продовжує рух у визначеному напрямі, прямуючи до безальтернативної мети, бо саме ця мета і означає світле, цивілізоване майбутнє нашої держави та її громадян. Угода про асоціацію з ЄС не втратила свою актуальність, а виконання зобов'язань, які в ній зафіксовані, наближають українське законодавство до *acquis* ЄС, що, в свою чергу, дозволить Україні вже юридично стати частиною Європейського Союзу. Але, звичайно, на цьому шляху є ще багато завдань, які необхідно виконати.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Угода, Міжнародний документ від 27.06.2014 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
2. Про соціальний діалог в Україні: Верховна Рада України; Закон України від 23 груд. 2010 р. № 2862-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2862-17>.

3. Commission staff working document. Ukraine 2023 Report. Accompanying the document. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 2023 Communication on EU Enlargement policy. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_699%20Ukraine%20report.pdf.

Мелех Б. В.

кандидат наук з державного управління, доцент,
Львівський національний університет ветеринарної медицини та
біотехнології імені С.З. Гжицького
ORCID: 0000-0002-3125-0163
e-mail: bogdanmelekh@meta.ua

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА
В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ**

Процедура проведення процесуальних дій при наданні міжнародної правової допомоги, зокрема в Європейському суді з прав людини, є важливим питанням, так як забезпечує практичну її реалізацію на рівні суб'єктів міжнародного кримінального провадження, надає міжнародну правничу допомогу із ознаками самостійного процесуального порядку іншим кримінальним провадженням.

Загальновідомо, що процесуальні дії в міжнародному процесі можна визначити як спеціальні процесуальні процедури реалізації міжнародної правової допомоги, що базуються на нормах і принципах міжнародного та національного процесуального права. Процедуру проведення процесуальних дій при наданні міжнародної правової допомоги доцільно розглядати як законодавчо встановлений порядок практичного їх здійснення[1,С.75].

Процедура проведення процесуальних дій при наданні міжнародної правової допомоги має відповідати міжнародному та національному законодавству, що виступає основною гарантією прав осіб, що потрапляють у сферу процесуальних дій при наданні міжнародної правової допомоги.

Однак вони змушені стверджувати, що міжнародні стандарти не можуть повністю гарантувати права осіб, котрі підпадають під дію міжнародного процесуального права; на додаток до цих гарантій важливим елементом стають спеціальні гарантії, що надаються на рівні національного законодавства.

Тому, потрібно додати, що ситуація з наданням безоплатної правової допомоги була досить невтішною, а це призводило до прийняття численних рішень Європейського суду із прав людини проти України стосовно порушення положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод у частині права на захист, права на справедливий суд та права на безоплатну правничу допомогу. Прикладом є рішення Європейського суду з прав людини проти України, у яких Суд звертає увагу на порушення права на правничу допомогу: справа «Балицький проти України»[2], справа «Нечипорук та Йонкало проти України»[3], справа «Бортник проти України»[4] та інші рішення Європейського суду з прав людини.

Саме тому перейдемо безпосередньо до процесу надання правової допомоги в Європейському суді з прав людини. Кожен має право звертатися до міжурядових органів з питань захисту прав і свобод людини, якщо всі доступні національні засоби правового захисту були вичерпані, але без належної правової допомоги звичайному громадянину дуже важко захищати свої права в Європейському суді з прав людини.

Звичайно, на першому етапі надання правової допомоги в Європейському суді з прав людини проводиться консультація щодо можливості та законності подання такої скарги, а також ознайомлення особи із особливостями подання скарги до Європейського суду прав людини.

До таких особливостей належать: обов'язковий зміст скарги до суду; опис подій, під час яких відбулося порушення права; а також – нормативно-правове обґрунтування звернення до суду. Спільність певних ознак виникає внаслідок однорідності характеру всіх скарг на порушення прав і свобод

людини і громадянина (а також – через однорідність природи найбільш захищених прав і свобод).

Важливо зазначити, що заповнення форми сильно відрізняється від підготовки судових документів в Україні. Водночас, як не дивно, виникають труднощі із заповненням графи «опис фактів». У цьому розділі заявник повинен в хронологічному порядку писати про події, що відбулися у його житті у зв'язку із порушенням його прав людини. Більш того, найскладніше заповнити розділ, присвячений опису передбачуваних порушень, оскільки в цьому розділі вам потрібно мотивувати свою апеляцію, використовуючи переважно практику Європейського суду.

Тож далі перейдемо безпосередньо до практики Європейського суду з прав людини, зокрема до порушення права на справедливий суд та доступу до правосуддя, порушення статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, котра ратифікована Україною ще 17.07.1997 року[5].

Тут же треба додати, що 23.02.2006 року був прийнятий Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», стаття 2 якого закріплює, що рішення Європейського суду з прав людини є обов'язковими для виконання Україною. Також даним актом задекларовано, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини як джерело права[6]. При цьому, практика Суду розуміється в широкому значенні, тобто як всі рішення Європейського суду з прав людини та практика Європейської комісії із прав людини відносно усіх країн-учасниць Конвенції. Тобто мається на тут увазі не лише справи, що стосуються України. Більше того, названим джерелам права повинна надаватися перевага перед нормами чинного українського законодавства.

Із тексту статті шостої Конвенції прямо витікає, що доступність правосуддя є невід'ємним елементом права на справедливий суд, хоча саме поняття «доступність» у наведеній статті не вживається. У 1975 році, вирішуючи справу «Голдер проти Великої Британії», Європейський суд з прав людини вперше прийшов до висновку, що сама конструкція статті шостої Конвенції була би безглуздою та неефективною, якби вона не захищала право на те, що справа взагалі буде розглядатися. У рішенні по цій справі Суд закріпив правило, що частина перша статті шостої Конвенції містить у собі й невід'ємне право особи на доступ до суду. Прямим порушенням права на доступ до суду є необхідність отримання спеціальних дозволів на звернення до суду.

Відсутність можливості отримати правничу допомогу до підписання щиросердного зізнання і присвоєння статусу підозрюваного суперечить статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод[7].

Отже, забезпечення ефективності захисту та створення умов для вільного вибору захисника є важливою складовою права на захист у кримінальному провадженні, як одного із обов'язкових аспектів більш широкої концепції – справедливого судового розгляду.

Список використаних джерел:

1. Зуєв В. В. Порядок проведення процесуальних дій при наданні міжнародної правової допомоги як гарантія забезпечення прав особи. *Юрист України*. 2013. № 3. С. 75-78.
2. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Balitskiy v. Ukraine» від 03.11.2011 р. Європейський суд з прав людини. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng>
3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine» від 21.04.2011 р. Європейський суд з прав людини. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#>
4. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Bortnik v. Ukraine» від 27.01.2011 р. Європейський суд з прав людини. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng>
5. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Першого протоколу та протоколів 2, 4, 7, 11 до Конвенції» від 17.07.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закону України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. Офіційний вісник України. 2006. № 32.

Мельник Н. В.

кандидат юридичних наук, доцент
Львівський національний університет ветеринарної медицини
та біотехнологій імені С. З. Гжицького

ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТАХ

Розглядаючи права людини, що включені до чинних міжнародно-правових угод, є результатом тривалого історичного розвитку суспільно-політичного мислення, поступового формування стандартів, що стали нормою життя сучасного демократичного суспільства. Пошуки універсальної моделі взаємовідносин особистості та влади тривали тисячі років, ідеї демократії, прав людини та принципу громадянства були створені у V–VI ст. ст. до н. е. у стародавніх грецьких полісах.

Тогочасні мислителі (Платон, Протагор, Сократ, Аристотель, Перикл) уперше помітили тісний взаємозв'язок прав людини і законності в суспільстві та визначили напрямки і форми розвитку державності на шляху до свободи і гуманізму. Хоча концепція прав людини часто сприймається як відображення якихось бажаних ідеалів або взагалі як утопічна за своєю природою, її суть полягає в тому, що права людини створюють необхідний мінімум для забезпечення «людського» існування людини [1, с. 10–11].

Сьогодні права людини найчастіше вважаються правами, притаманними кожній людині як особистості [2].

Вітчизняні вчені Наливайко Л. Р. та Степаненко К. В. у своїй науковій праці зазначали, що, розглядаючи та аналізуючи *Декларацію незалежності США 1776 року та французьку Декларацію прав людини і громадянина*

1789 року, незважаючи на свій національний характер, вони вже містять своєрідний каталог універсальних прав людини та обов'язок держав щодо їх забезпечення. Ці права поступово почали набувати якості міжнародних універсальних стандартів, встановлених багатосторонніми договорами, метою яких є забезпечення міжнародно-правового захисту прав людини в цілому, окремих видів прав людини або прав окремих категорій осіб [3, с. 24].

Подальше міжнародно-правове закріплення та чітке визначення комплексу цих прав відбулося у *Загальній декларації прав людини* як джерела універсальних міжнародних стандартів прав людини та одного з найважливіших комплексних міжнародних актів із захисту прав людини і громадянина, який був прийнятий *Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року* та після прийняття низки міжнародних правових актів, які торкаються різних аспектів правозахисної діяльності (про громадянські, політичні, культурні права; заборону геноциду; апартеїду; расової дискримінації тощо) [4].

Декларація визначила широкий перелік громадянських, політичних, соціально-економічних і культурних прав, які включають: право на життя, свободу та особисту недоторканість (ст. 3); свобода від катувань або жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання (ст. 5); право на рівний захист від будь-якої дискримінації (ст. 7); право на ефективне відновлення прав компетентними національними судами у разі порушення основних прав людини, гарантованих їй конституцією чи законом (ст. 8); свобода від довільного арешту, затримання чи вигнання (ст. 9); право на справедливий судовий розгляд (ст. 10); право на вільне пересування і вибір місця проживання в будь-якій державі (ст. 13); право притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком (ст. 14); право на свободу думки, совісті та релігії (ст. 18); право на

соціальне забезпечення (ст. 22); право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі та сприятливі умови праці і на захист від безробіття (ст. 23); право на освіту з метою всебічного розвитку людської особистості та більшої поваги до прав людини та основних свобод (ст. 26); право на соціальний і міжнародний порядок, в якому права і свободи, згадані в цій Декларації, можуть бути повною мірою реалізовані (ст. 28) [5].

На теперішній час Загальна декларація прав людини є актом самозбереження людства, реакцією на фашизм, тоталітаризм, диктатуру та подібні негативні явища, згубні для людини та людства і водночас – це якісно новий людський вимір, т. зв. нова міра людської гідності, новий рівень людської свідомості та буття, нижче якого людина не повинна опускатися, оскільки, з точки зору сучасної людини, може існувати інший світ – нелюдський [3, с. 48].

Одним із найбільш визнаних міжнародно-правових договорів з прав людини є *Міжнародний пакт про громадянські та політичні права* (далі – *МПГПП*) 1966 року, в якому: висвітлено статті, що описують зміст громадянських і політичних прав, а також статті, що стосуються міжнародного контролю за дотриманням цих прав. Формулювання статей про права людини не залишає сумнівів у їх імперативності. Це наслідок розуміння того, що повага громадянських і політичних прав пов'язана з гарантіями особистої свободи людини та рухом суспільства до ефективної демократії. Держави-учасниці зобов'язані забезпечити в повному обсязі повагу громадянських і політичних прав у межах своєї юрисдикції; *проголошено* широкий перелік основних прав і свобод, які кожна держава повинна надати всім особам на її території та під її юрисдикцією без різниці щодо раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, народження чи інші обставини. Третя частина Пакту містить конкретний перелік громадянських і політичних прав, які повинні бути гарантовані

людині в кожній державі. Серед політичних прав Пакт проголошує право кожного громадянина брати участь без будь-якої дискримінації у веденні державних справ безпосередньо та через своїх вільно обраних представників, обирати та бути обраним на справжніх періодичних виборах, що проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні та забезпечують свободу волевиявлення виборців, які мають бути допущені до своєї країни на загальних умовах рівності на державній службі; *закріплено* певні основні права та свободи, які необхідно дотримуватися в будь-якій ситуації, навіть під час збройних конфліктів [7].

Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 року разом із Пактом про громадянські та політичні права): визначив такі права людини, як право на працю, право на страйк, право на охорону здоров'я, право на освіту, право на участь у культурному житті, а також права засуджених; *закріпив* лише стандарти, до досягнення яких повинна прагнути держава [8].

Проаналізувавши основні міжнародно-правові документи, слід зазначити, що широкий перелік основних прав і свобод людини та обов'язок держав щодо їх забезпечення зазначено в Декларації незалежності США 1776 р., французькій Декларації прав людини і громадянина 1789 р., Міжнародному пакті про громадянські та політичні права 1966 р., Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. і Загальній декларації прав людини.

Список використаних джерел:

1. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини: навч. посіб. Київ, 2018. 164 с.
2. Donnelly J. Universal Human Rights in Theory and Practice. Ithaca, New York: Cornell University Press, 2003. 290 p.

3. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посіб. Дніпро: ДДУВС, 2019. 184 с.
4. Шатарська Таміла Назімівна. Міжнародні механізми захисту прав людини. Право громадян України на звернення до конвенційних органів з захисту прав людини. URL: <https://www.shatarska.in.ua/2-mizhnarodni-mexanizmi-zaxistu-prav-lyudini-pravo-gromadyan-ukra%D1%97ni-na-zvernennya-do-konvencijnix-organiv-z-zaxistu-prav-lyudini/>
5. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#top
6. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
7. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042

Павліченко О. В.

доктор юридичних наук, кандидат ветеринарних наук, доцент
Державний біотехнологічний університет
e-mail: pavlichenkoelena777@gmail.com

**ВІДПОВІДНОСТЬ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ
ВЕТЕРИНАРНОЇ СФЕРИ МІЖНАРОДНИМ СТАНДАРТАМ ПРАЦІ,
АНАЛІЗ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ СИТУАЦІЇ**

Ветеринарна медицина відіграє важливу роль у забезпеченні здоров'я тварин, контролі за захворюваннями та забезпеченні безпеки продуктів харчування. Однак, ця галузь також включає ряд професійних ризиків, пов'язаних з роботою з тваринами, хімічними речовинами та інфекційними агентами. Для забезпечення безпеки та благополуччя фахівців ветеринарної медицини необхідно, щоб нормативно-правові акти відповідали міжнародним стандартам праці.

Дана робота є виявленням розбіжностей та прогалін між національними нормами та міжнародними стандартами, а також аналіз їх впливу на умови праці в ветеринарній галузі.

Нами було проведено аналіз нормативно-правових актів, що регулюють діяльність ветеринарної сфери, з урахуванням їх відповідності міжнародним стандартам праці.

Перше - ветеринарне законодавство міжнародного масштабу умовно поділяють на 3 рівні: 1) «глобальне» (світове); 2) союзне (Європейський Союз); 3) окремих держав. Ветеринарне законодавство повинно забезпечувати основу для виконання компетентними органами своїх зобов'язань і рекомендацій, як це визначено в Наземному кодексі та відповідних рекомендаціях Комісії Codex Alimentarius. Воно також має відповідати вимогам міжнародних документів, пов'язаних зі зменшенням біологічних загроз. До того, ж Угодою про застосування санітарних і фітосанітарних заходів (Угода SPS) члени Світової організації торгівлі (СОТ) зобов'язані повідомляти СОТ про зміни в санітарних заходах, особливо про зміни в законодавстві, які впливають на торгівлю, і надавати відповідну інформацію.

Наступне це - кодекси та посібники Всесвітньої організації охорони здоров'я тварин. Вимоги світового ветеринарного законодавства викладені переважним чином в публікаціях (кодексах) Всесвітньої організації охорони здоров'я тварин (World Organisation for Animal Health): 1. Кодекс здоров'я наземних Тварин (Terrestrial Animal Health Code); 2. Посібник з діагностичних тестів і вакцин для наземних тварин (Manual of Diagnostic Tests and Vaccines for Terrestrial Animals); 3. Кодекс здоров'я водних тварин (Aquatic Animal Health Code); 4. Посібник з діагностичних тестів для водних тварин (Manual of Diagnostic Tests for Aquatic Animals).

Третє - конвенції та угоди, що стосуються аспектів охорони здоров'я тварин та ветеринарної медицини у контексті охорони громадського здоров'я та благополуччя тварин: 1. Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що знаходяться під загрозою зникнення (CITES). 2. Міжнародні стандарти здоров'я тварин (OIE). 3. Міжнародні угоди про здоров'я тварин. 4. Угоди про охорону навколишнього середовища.

Як приклад невідповідності українського законодавства до міжнародного ми пропонуємо розглянути питання бджільництва (на прикладі Україна-Німеччина) У Німеччині діє Постанова про хвороби бджіл (die Bienenseuchen Verordnung vom 3. November 2004 (BGBl. I S. 2738)). Німецький закон дуже чіткий: усі дикі тварини знаходяться під захистом, їх не можна ловити, калічити чи вбивати без вагомих причин. Гнізда не повинні бути пошкоджені чи знищені. За знищення ос, бджіл, джмелів тощо, штрафи у різних землях (областях) становлять від 5 тис. до 50 тис. євро.

У квітні 2018 року Німеччина підтримала рішення Європейського союзу про заборону використання неонікотиноїдів – групи пестицидів, шкідливих для бджіл. За використання таких речовин, фермерам буде загрозувати тюремний строк. За законами Німеччини, людина не може мати пасіку без спеціальної ліцензії, яку видають тільки у спеціальних органах. Без неї людина навіть не зможе купити бджіл та вулики.

Українська сторона: на сьогоднішній час в Україні діє Закон України від 22.02.2000 № 1492-III «Про бджільництво ». Він має IX розділів та 42 статті. У розділі VI статті 27 вказано, що охорона бджіл забезпечується шляхом:

1. Вжиття заходів щодо запобігання розоренню та навмисному знищенню бджолиних сімей;
2. Надання ветеринарно санітарної допомоги з метою профілактики та лікування захворювань бджіл;
3. Сприяння безперешкодному перевезенню (кочівлі) пасік;
4. Організації наукових досліджень, спрямованих на охорону бджіл;
5. Проведення через медіа пропаганди зайняття бджільництвом та необхідності охорони бджіл, реклами продуктів бджільництва;
6. Забезпечення оптимальної кількості бджолиних сімей в ареалах їх розселення;
7. Сприяння діяльності, спрямованій на збереження бджіл;

8. Організації державної підтримки бджільництва.

З метою запобігання захворюванню бджіл та додержання ветеринарно-санітарних норм і правил у галузі бджільництва здійснюється державний ветеринарний контроль у порядку, визначеному Законом України "Про ветеринарну медицину". Забороняється проводити оранку та будь-яким іншим чином руйнувати медоносні угіддя, застосовувати засоби захисту рослин, стимулятори їх росту, мінеральні добрива, інші препарати та здійснювати будь-які роботи, що можуть призвести до фізичного знищення бджіл під час медозбору.

У статі 38 розділу VII вказано, що Порушення законодавства в галузі бджільництва тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність згідно з законами України. Відповідальність за порушення законодавства в галузі бджільництва несуть особи, винні у:

- неповідомленні (приховуванні) або наданні неправдивої інформації про виникнення загрози бджолам при застосуванні засобів захисту рослин;
- ухиленні від обов'язкової ветеринарно-санітарної експертизи продуктів бджільництва та їх сумішей; реалізації продуктів бджільництва та їх сумішей, що не пройшли ветеринарно санітарної експертизи;
- порушенні технології вирощування рослин сільськогосподарського та іншого призначення, що призвело до погіршення умов у ареалах розселення бджіл;
- порушенні правил ввезення на територію України та вивезення за її межі бджіл та продуктів бджільництва;
- реалізації на території України не зареєстрованих в Україні засобів захисту бджіл.

Результати аналізу показали, що багато нормативних актів ветеринарної сфери містять положення, що не відповідають міжнародним стандартам.

Впровадження міжнародних стандартів праці у ветеринарну сферу буде сприяти підвищенню професійного статусу працівників ветеринарної медицини, покращенню умов праці та сталому розвитку галузі відповідно до глобальних вимог та очікувань.

На основі проведеного аналізу пропонуємо такі рекомендації щодо покращення відповідності нормативно-правових актів ветеринарної сфери міжнародним стандартам праці:

1. Проведення реформи законодавства в галузі ветеринарної медицини з урахуванням міжнародних стандартів праці, включаючи перегляд існуючих норм і стандартів з урахуванням вимог МОП та інших міжнародних організацій.

2. Розробка та впровадження навчальних програм та курсів з охорони праці та безпеки для фахівців ветеринарної медицини, щоб підвищити їхню поінформованість про професійні ризики та методи їх запобігання.

3. Створення механізмів моніторингу та контролю за дотриманням норм та стандартів праці у ветеринарній сфері, в тому числі проведення регулярних перевірок та аудитів.

4. Проведення інформаційної кампанії серед працівників ветеринарної сфери про їхні права та обов'язки відповідно до міжнародних стандартів праці.

Реалізація цих заходів дозволить створити безпечніші та комфортніші умови праці для фахівців ветеринарної медицини та підвищити якість послуг, які вони надають.

Список використаних джерел:

1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1206-20#Text>
2. Бджільництво України: монографія / За заг. ред. професора В.О. Постоєнка. Київ: Видавництво Ліра -К, 2021.464с.

3. Дмитренко Ю.П. Трудове право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 624 с.
4. Остапенко Ю.О. Шляхи удосконалення правового регулювання реалізації трудових прав працівників. *Юридична наука*. 2020. № 6. С. 330-337. DOI: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-108-6-1.40>. <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/view/368>.
5. Сіроха Д.І. Локальні нормативно-правові акти: сутність та соціальне призначення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2019. № 41. Ч. 2. С. 47-50. doi:10.32841/2307-1745.2019.41-2.11.
6. Щербина В.І. Трудове право України: підручник / за ред. В.С. Венедіктова. Київ: Істина, 2008. 384 с.

Півненко Л. В.

старший викладач

Державний біотехнологічний університет

e-mail: lusia_pivnenko@ukr.net

Холод О. О.

студентка 3 курсу, спеціальність 081 «Право»,

Державний біотехнологічний університет

e-mail: sashaholod690@gmail.com

МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

В сучасних умовах права і свободи людини перестали бути предметом лише внутрішньої компетенції держави, а стали справою всього міжнародного співтовариства. У тих випадках, коли державний механізм не в змозі забезпечити реалізацію прав і свобод людини, міжнародне право передбачає можливість застосування міжнародних механізмів з метою забезпечення і захисту прав та свобод людини. [1, с.17] У науковій доктрині, термін "міжнародний механізм захисту прав людини" означає систему міжнародних (міждержавних) органів і організацій, що діють з метою виконання міжнародних стандартів прав і свобод людини або їх відновлення у випадку порушення.[2, с. 406] Розвиток міжнародних стандартів з прав людини та збільшення впливу міжнародних механізмів в їхньому

забезпеченні вказують на зростаючу важливість прав людини на міжнародному рівні. За минулі десятиліття міжнародна система захисту прав людини набула розгалуженого та складного характеру. Загалом, міжнародні організації класифікують на дві основні групи: універсальні і регіональні.

Універсальні правозахисні організації охоплюють своєю діяльністю всі країни світу, не дивлячись на державні та регіональні кордони. Ці організації, різним чином, мають зв'язок з Організацією Об'єднаних Націй (ООН). До них відносяться: 1) Генеральна Асамблея ООН, яка в 1948 році прийняла Загальну декларацію прав людини та деякі міжнародно-правові акти, що мають відношення до різних аспектів правозахисної діяльності. 2) Економічна та Соціальна Рада, яка здійснює координацію економічної та соціальної діяльності ООН та готує рекомендації, щоб залучити більшість до виконання прав і основних свобод. Поміж таких універсальних організацій ООН також діють спеціалізовані правозахисні організації, яких можна розділити на три основні види:

1) Постійні органи, які входять до складу апарату ООН і були створені для виконання її завдань в сфері захисту прав людини, такі як Комісія з становища жінок, Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців, Верховний Комісар ООН з прав людини.

2) Органи, які були утворені на підставі міжнародних угод, що були укладені під егідою ООН, такі як Комітет з прав людини ООН – це орган, що складається з незалежних експертів, які здійснюють моніторинг виконання державами-учасницями Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Комітет проти катувань ООН, на який покладається конкретна функція контролю за дотриманням багатостороннього документа щодо захисту від катувань та інших нелюдських видів ставлення.

3) Спеціалізовані установи ООН, що працюють на підставі власних статутів і угод ООН, такі як Міжнародна Організація Праці (МОП) і

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки, культури (ЮНЕСКО).
[3, с. 127]

Регіональні міжнародні організації складаються з держав, які знаходяться у межах певного регіону світу. В сучасному світі існують три дієздатні регіональні системи захисту прав людини:

1) Міжамериканська система діє в рамках Організації Американських Держав та включає Міжамериканську комісію з прав людини і Міжамериканський суд з прав людини. Суд розглядає скарги громадян і юридичних осіб і має великий моральний вплив на держави, які порушують права людини.

2) Африканська система представлена Африканською комісією прав людини і народів, що діє в рамках Організації Африканської Єдності (ОАЄ).

3) Європейська система діє в рамках Ради Європи, членом якої Україна є з 1995 року і базується в першу чергу на Європейському суді з прав людини. 17 липня 1997 року Україна ратифікувала Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, яка вступила в юридичну силу після передачі ратифікаційних грамот Генеральному секретареві Ради Європи 11 вересня 1997 року з Протоколами 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 11. ЄКПЛ стала першим міжнародним правозахисним документом, що спрямований на захист широкого спектру громадянських і політичних свобод. Найбільш революційним положенням Конвенції стало закріплення норми щодо контролю з боку Європейського суду з прав людини у випадках, коли ініціатором процесу є окрема особа, а не держава. ЄКПЛ встановив певний стандарт у сфері прав і свобод людини, який ці держави-учасниці Конвенції зобов'язані гарантувати. [4, с. 597]

7 липня 1998 р. у м. Рим 120 держав прийняли статут, відомий як «Римський Статут Міжнародного кримінального суду», який заснував Міжнародний кримінальний суд. Вперше в історії людства держави вирішили визнати юрисдикцію постійного міжнародного кримінального

суду для переслідування осіб, які скоїли найбільш тяжкі злочини що викликають занепокоєння міжнародного співтовариства в цілому, а саме злочину геноциду, злочинів проти людства, воєнних злочинів та злочину агресії.

Розвиток міжнародних органів, спрямованих на забезпечення дотримання прав і свобод людини, і доступ індивідів до цих органів вказує на те, що людина все більше та більше має зв'язок з міжнародним правом. Радянська система протягом тривалого часу відмовлялася від ідеї, що індивід може мати міжнародну правосуб'єктність і, відповідно, може звертатися до міжнародних правозахисних органів, щоб захищати свої права. Проте після отримання незалежності, Україна визнала право своїх громадян на звернення до міжнародних контрольних і правозахисних органів, щоб захистити порушені права.

Отже, аналізуючи вище викладене можна констатувати, що проблема захисту прав людини та її основних свобод виходять далеко за межі однієї держави. Саме права людини нині є найпоширенішим чинником взаємодії національних правових систем, оскільки сприяють інтеграції загальносвітового й регіонального правового простору, а міжнародний механізм захисту прав людини є системою міжнародних (міждержавних) органів і організацій, що діють з метою реалізації міжнародних стандартів прав і свобод людини або їхнього поновлення у випадку порушення. Усі ці механізми захисту прав людини допомагають забезпечувати права людини на міжнародному рівні. Захист прав людини є необхідною умовою для створення гармонійного та справедливого світу, в якому кожна людина має можливість розвиватися та жити в гідності. Активна участь України в міжнародних правозахисних організаціях та дотримання міжнародних стандартів є важливими кроками на шляху до підвищення рівня захисту прав людини в нашій державі.

Список використаних джерел:

1. Основи міжнародно-правових стандартів прав людини: навч.-метод. посібник / за ред. завідувача кафедри міжнародного та європейського права О. В. Бігняка. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 168 с.
2. Гриб А.М., Владишевська В.В., Дронов В.Ю. Загальні засади міжнародно-правового захисту прав людини// Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». – № 3. – 2023. - С.405-411.
3. Шуміло, Інса Анатоліївна. Міжнародна система захисту прав людини : навчальний посібник / І. А. Шуміло. – Київ: ФОП Голембовська О.О. – 168 с
4. Цебенко С.Б., Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод і протоколи до неї// Юридичний науковий електронний журнал. - № 8/2022. -С. 596-598.

Сізокрилов М. В.

магістр політології

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

e-mail: michaelsizokrylov@gmail.com

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В БОСНІЇ І ГЕРЦЕГОВИНІ ЯК ПРОБЛЕМА НА ШЛЯХУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Шлях Боснії і Герцеговини до Європейського Союзу був і залишається доволі складним та непередбачуваним через різного роду обставини, такі як існуючий адміністративно-територіальний устрій, в рамках якого влаштована Боснія і Герцеговина, політичний режим та політична система, які функціонують у цій державі тощо. Головне питання тут полягає в існуванні політичної волі у керівництва Боснії і Герцеговини до змін заради отримання успішного результату на своєму шляху до ЄС.

У 2019-2020 рр. до початку пандемії коронавірусу Європейський Союз та його неформальні лідери, в першу чергу, президент Франції Е. Макрон не були готові до розширення блоку, а зосереджувались на питанні внутрішньої реформи та консолідації ЄС та оптимізації управління всередині блоку, особливо після двох масштабних криз, через які пройшло Європейське Співтовариство у 2010-ті роки – це криза єврозони, яка розпочалась у 2009-2010 рр., та міграційна криза 2015 р.

Зокрема і через цю причину 10 грудня 2019 року на засіданні Ради ЄС було прийнято рішення стосовно висновків щодо заявки Боснії і Герцеговини на членство у ЄС. У рішенні Ради ЄС повідомлялося про те, що Боснія і Герцеговини в недостатній мірі на той час відповідали Копенгагенським політичним критеріям. Рада ЄС зробила акцент на тому, в якій сферах необхідно домогтися просування та суттєвих реформ, це, зокрема, верховенство права, права людини, захист прав етнічних меншин, гарантія демократичного врядування тощо [1].

Вже після початку повномасштабної військової агресії Російської Федерації проти України у 2022 році та суттєву зміну поглядів з боку європейської еліти на питання розширення ЄС існувало дуже багато невирішених і проблемних аспектів стосовно Боснії і Герцеговини. Одним з таких проблемних питань є рішення Європейського суду з прав людини від 29 серпня 2023 року, в якій політична система країни, що була створена на базі Дейтонської мирної угоди 1995 р. для припинення війни, піддається критиці через те, що вона, на думку ЄСПЛ, посилює внутрішні етнічні розбіжності та завдає шкоди демократичним виборам [2].

Європейський суд з прав людини у своєму рішенні постановив, що такий розподіл влади в Боснії і Герцеговині, який зараз є наявним, перетворив країну на «етнократію», де саме етнічна приналежність, а не громадянство, є ключовим фактором для отримання влади і ресурсів. На думку ЄСПЛ, з боку панівних етнічних груп Боснії і Герцеговини відбувається «контроль державних інститутів для просування своїх інтересів». Громадяни Боснії і Герцеговини, на думку ЄСПЛ, що належать до етнічних меншин або відкидають створений консенсус на базі етнічного націоналізму, «прирівнюються до громадян другого сорту» [2].

Це рішення ЄСПЛ фактично зобов'язує Боснію і Герцеговину зробити свою конституцію менш дискримінаційною, в разі невиконання цих рішень буде існувати суттєвий ризик перешкоджання вступу країни до

Європейського Союзу. За цим рішенням Боснія і Герцеговина має усунути повоєнне виборче розділення між двома ентитетами, яке засноване на етнічному принципі, та зробити цю державу однією виборчою одиницею без наявного наразі розподілу за етнічною ознакою [2].

Не дивлячись на наявність всіх цих проблемних питань у процесі вступу Боснії і Герцеговини до ЄС, цій державі у грудні 2022 року рішенням Європейської Ради був наданий статус кандидата на членство в ЄС, а вже у березні 2024 року Європейська комісія надала рекомендацію про початок перемовин про вступ до ЄС. Наступний крок стосовно затвердження рамки переговорів за рекомендацією Європейської комісії повинен бути зроблений тільки після відповідних кроків з боку Боснії і Герцеговини відповідно до звіту ЄК [3].

Список використаних джерел:

1. Рада ЄС визнала Боснію і Герцеговину не готовою до членства у ЄС. *LB.ua*. 11 грудня 2019. URL: https://lb.ua/world/2019/12/11/444533_sovet_es_schel_bosniyu_gertsogovinu.html
2. ЄСПЛ розкритикував систему виборів Боснії, яка діє на основі Дейтонської мирної угоди. *Європейська правда*. 29 серпня 2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/08/29/7168439/>
3. ЄК рекомендує переговори про вступ Боснії і Герцеговини в ЄС. *DW*. 12 березня 2024. URL: <https://www.dw.com/uk/evrokomisia-rekomendovala-pocati-peregovori-z-bosnieu-i-gercegovinou-pro-vstup-v-es/a-68506542>

Терещук М. М.

кандидат юридичних наук, старший викладач
Білоцерківський національний аграрний університет
e-mail: tereschuk2004@ukr.net

МЕХАНІЗМИ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ

Права людини становлять основний камінь будь-якої демократичної суспільної системи, а їх захист є однією з головних функцій парламенту. У

багатьох європейських країнах парламент виконує ключову роль у гарантуванні, захисті та просуванні прав людини через різноманітні механізми та інструменти. Ці механізми можуть включати законодавчі ініціативи, контрольні функції, розгляд скарг громадян, створення спеціалізованих комітетів і т.д.

Один з основних способів, яким парламенти захищають права людини, полягає в прийнятті та зміні законів. Парламентські комітети, спеціально призначені для питань прав людини, можуть ініціювати законопроекти, спрямовані на зміцнення правової бази для захисту прав громадян. Такі закони можуть охоплювати широкий спектр питань, включаючи свободу слова, право на справедливий суд, захист від насильства та дискримінації.

Парламенти також виконують функцію контролю за діяльністю виконавчої влади щодо дотримання прав людини. Це може включати періодичні дебати, запити до уряду про звіти та інформацію про конкретні випадки порушень прав людини, а також можливість висловлення недовіри до уряду в разі системних порушень прав громадян.

Багато парламентів мають механізми для прийому та розгляду скарг громадян на можливі порушення їх прав. Це може бути здійснено через створення спеціалізованих комітетів або комісій, які вивчають індивідуальні скарги та рекомендують відповідні заходи для їх врегулювання.

У деяких парламентах існують спеціалізовані комітети або підкомітети, які працюють в сфері прав людини. Ці органи можуть проводити дослідження, аналізувати законопроекти та рекомендувати заходи для поліпшення стану прав людини в країні.

Багато європейських парламентів також активно співпрацюють з міжнародними організаціями та міжнародними механізмами захисту прав людини, такими як Рада Європи, Європейський Суд з прав людини та Офіс Високого комісара ООН з прав людини. Ця співпраця може включати обмін

інформацією, участь у спільних проектах та програмах, а також підтримку роботи цих організацій на національному рівні.

Загалом, парламенти європейських країн грають важливу роль у захисті прав людини через різноманітні механізми, які вони мають в своєму розпорядженні. Вони забезпечують надзвичайно важливий механізм для виявлення, вирішення та запобігання порушенням прав людини, що є невід'ємною частиною будь-якої справедливої та демократичної суспільної системи.

Зважаючи на різноманіття парламентських систем у різних європейських країнах, механізми парламентського захисту прав людини можуть виявлятися дещо відмінними. Розглянемо кілька конкретних прикладів з країн Європи:

Велика Британія має довгу історію парламентської демократії. У Великій Британії Палата громад грає ключову роль у захисті прав людини. Вона має комітет з прав людини, який відповідає за розгляд питань, пов'язаних з правами людини в країні. Цей комітет може проводити слухання, приймати свідчення від експертів та представників громадськості, а також розробляти рекомендації для уряду щодо поліпшення ситуації з правами людини.

Федеральний парламент Німеччини, відомий як Бундестаг, також має спеціальний комітет з прав людини. Цей комітет відповідає за моніторинг ситуації з правами людини в країні та розглядає індивідуальні скарги громадян. Крім того, у Німеччині існує Федеральний Уповноважений з питань Прав Людини, який є незалежним органом, але підпорядкований Бундестагу і відповідає перед ним.

У Франції при Національній Асамблеї діє Комісія з закордонних справ та прав людини, яка відповідає за спостереження за ситуацією з правами людини як в самій Франції, так і за кордоном. У Сенаті також діє аналогічний комітет.

У шведському Риксдазі діє Комітет з Конституційних Питань, який має відділ, що спеціалізується на правах людини. Цей комітет вивчає законопроекти та рекомендації, які стосуються прав людини, і може впливати на їх прийняття.

Ці приклади показують, що різні країни Європи мають власні унікальні механізми парламентського захисту прав людини, пристосовані до їхніх конкретних конституційних та політичних систем. Однак у всіх цих випадках парламент грає важливу роль у забезпеченні дотримання прав людини і виконанні своїх конституційних обов'язків перед громадянами.

На основі аналізу механізмів парламентського захисту прав людини в різних європейських країнах можна зробити кілька висновків, які можуть бути корисними для України, зокрема український парламент може здійснити крок до зміцнення захисту прав людини, створивши спеціалізований комітет чи підкомітет, який буде відповідати за питання прав людини. Це дозволить зосередити увагу на цій важливій сфері та забезпечити більш ефективний моніторинг ситуації.

Підтримка і надання більшої автономії Уповноваженому з Прав Людини може забезпечити більш ефективний захист прав громадян. Це може включати незалежне фінансування та більші повноваження для розслідування порушень прав людини.

Важливо, щоб парламентські органи були відкриті та прозорі в своїй діяльності щодо прав людини. Це включає публікацію звітів, результатів роботи комітетів та інформації про рішення, прийняті з питань прав людини.

Україна може використовувати досвід та експертизу міжнародних організацій, таких як Рада Європи та Офіс Високого комісара ООН з прав людини, для підтримки своїх зусиль у захисті прав громадян. Активна співпраця може допомогти вирішити складні питання та забезпечити належний захист прав людини в Україні.

Загалом, прийняття та реалізація подібних заходів може сприяти зміцненню системи парламентського захисту прав людини в Україні та забезпечити більш ефективний захист прав громадян у країні.

Фісун В. В.

аспірант кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: ДОСВІД БОСНІЇ І ГЕРЦЕГОВИНИ

Повномасштабна війна в Україні значно загострила проблеми захисту права власності в Україні через значну кількість внутрішньопереміщених осіб, біженців, а також пошкоджень, руйнувань та знищення об'єктів права власності. Питання щодо відновлення порушеного права власності через міжнародні конфлікти неодноразово виникали, в тому числі, на території Європи. У контексті відновлення порушеного права власності Україна вже зараз може розглянути досвід Боснії і Герцеговини.

На території Боснії і Герцеговини у 1992-1995 роках велися активні бойові дії, що призвели до численних порушень як державно встановлених так і міжнародно визнаних прав людини, в тому числі і пов'язаних з майном та власністю на нього. Зокрема, було допущено порушено статті 17 Загальної декларації прав людини, що встановлює, що кожна людина має право володіти майном як одноособово, так і разом з іншими і ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна [1].

Війна на території Боснії і Герцеговини спричинила як пошкодження та знищення об'єктів права власності так і залишення їх безхазяйними через необхідність еміграції з регіонів, де велися бойові дії або ж існувала загроза для здоров'я та життя людей.

Внаслідок завершення війни на території Боснії і Герцеговини, у 1995 році було укладено Генеральний рамковий договір щодо миру у Боснії і Герцеговині (Дейтонські угоди) [2].

Генеральний рамковий договір щодо миру у Боснії і Герцеговині включав у себе нову Конституцію Боснії і Герцеговини (Додаток 4), яка у преамбулі визначала намір сприяти загальному добробуту та економічному зростанню через захист приватної власності та просування ринкової економіки. Для реалізації вказаного наміру у статті 2 (Права людини та фундаментальні свободи) закріплювалося пряме застосування на території Боснії і Герцеговини Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї, а також окремо визначалося, що всі особи на території Боснії і Герцеговини користуються правами людини та основними свободами, зазначеними у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколах до неї, зокрема й правом власності [2]. Відтак, Боснія і Герцеговина взяла на себе додаткові зобов'язання щодо реалізації та забезпечення прав людини.

Водночас, окремим пунктом 5 статті 2 врегульовувалися права, пов'язані з поверненням біженців та переміщених осіб. У ній зазначалося, що всі біженці та переміщенні особи мають право вільно повернутися до місця їх походження і відповідно до Додатку 7 до Генерального рамкового договору щодо миру у Боснії і Герцеговині – право на повернення їм власності, якої вони були позбавлені в ході військових дій з 1991 року, та на отримання компенсації за будь-яку таку власність, яка не може бути їм повернута. Додаток 7 до Генерального рамкового договору щодо миру у Боснії і Герцеговині запроваджував створення окремої комісії для розгляду питань щодо повернення власності та отримання компенсації за неї та встановлював процедуру щодо такого розгляду [2]. Відзначалося, що закріплення положень з такою конкретизацією щодо захисту права власності на рівні міжнародного договору, зокрема, повернення до тих, що

перебували у власності переміщених осіб об'єктів нерухомого майна [3, с. 68].

Наголошення на захисті права власності додатково було встановлено в тристоронньому Договорі щодо прав людини (Додаток 6 до Генерального рамкового договору щодо миру у Боснії і Герцеговині) між Республікою Боснією і Герцеговиною, Федерацією Боснії і Герцеговини, а також Сербською Республікою [2].

М. Garlick зауважила, що на ефективну реалізацію цих положень одночасно вплинуло декілька факторів: 1) значна кількість переміщених осіб та об'єктів права власності, 2) правова невизначеність щодо регулювання права власності, 3) чутливість питання власності для осіб, які були переміщені, 4) економічна та політична ситуація [3, с. 66-67]. I. Serrano відзначалося, що головними проблемами відновлення прав щодо об'єктів права власності були і залишилися труднощі з працевлаштуванням та дискримінацією. До того ж, така реалізація закріплених положень здійснювалася у більшості щодо житлової нерухомості, в той час як повернення земельних ділянок та комерційної нерухомості для здійснення господарської діяльності майже не здійснювалося [4, 20].

Незважаючи на декларування високих стандартів захисту права власності, ефективність їх реалізації значно залежала від належного комплексного підходу (в тому числі, через застосування юридичних механізмів) до вирішення цієї проблеми, якого Боснії і Герцеговині протягом значного проміжку часу напрацювати не вдалося: станом на 2000 рік (тобто, протягом 5 років після укладення Генерального рамкового договору щодо миру у Боснії і Герцеговині) рівень вирішення справ щодо відновлення права власності у порівнянні з кількістю поданих заяв складав всього лише 5 % [5, 10].

Відтак, досвід Боснії і Герцеговини є цінним для аналізу в контексті повернення внутрішньопереміщених осіб та біженців із-за кордону та

відновлення їх права власності, водночас, потребує детальнішого дослідження напрацьованих юридичних механізмів та інструментів і розробки та закріплення гарантій щодо захисту такого права для його ефективного відновлення.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини: Декларація 10.12.1948. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 06.04.2024);
2. The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina. 21 листопада 1995. Дейтон. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/0/126173.pdf> (дата звернення 06.04.2024);
3. Garlick M. PROTECTION FOR PROPERTY RIGHTS: A PARTIAL SOLUTION? THE COMMISSION FOR REAL PROPERTY CLAIMS OF DISPLACED PERSONS AND REFUGEES (CRPC) IN BOSNIA AND HERZEGOVINA. *Refugee Survey Quarterly (Housing and Property Restitution for Returnees)*. 2000. Vol. 19 (3). P. 64-85.
4. Serrano I. Property rights and reconstruction in the Bosnian return process. *Forced Migration Review. Dayton +20: Bosnia and Herzegovina twenty years on from the Dayton Peace Agreement*. 2015. Issue 50. P. 18-20.
5. Madsen L. Homes of Origin: Return and Property Rights in Post-Dayton Bosnia and Herzegovina. *What Are the Conditions for Successful Refugee Return?* 2001. Vol. 19 (3). P. 8-16.

Шамраєва В. М.

доктор політичних наук, доцент
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
e-mail: v.shamraeva@karazin.ua

ОСОБЛИВОСТІ МІЖАМЕРИКАНСЬКОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Гарантування прав та свобод людини є найважливішим надбанням сучасного суспільства. Еволюція системи визнання та захисту прав людини триває весь історичний період розвитку людства і сьогодні дана проблематика перебуває у центрі уваги науковців, особливо з огляду на нестабільність глобальної системи міжнародних відносин, ціннісні

конфлікти сучасного суспільства та багато інших факторів як об'єктивного так і суб'єктивного характеру.

Нажаль, не дивлячись на беззаперечну актуальність у вітчизняній науці замало уваги приділяється розвитку регіональних системи захисту прав людини. У той же час регіональні системи здатні максимально враховувати особливості культурного розвитку і традиції певного регіону та максимально сприяти вирішенню конфліктних ситуацій, що виникають на цьому ґрунті. Саме тому, доцільною буде актуалізація наукових дискусій з питань розвитку регіональних систем захисту прав людини.

Предметом аналізу може стати міжамериканська система. Дана система захисту прав людини являє собою доволі складний механізм взаємодії, що об'єднує держави із різними суспільними/культурними цінностями та рівнем економічного розвитку. З одного боку, це економічно розвинуті держави Північної Америки із усталеними традиціями демократії, сформованим громадянським суспільством та незалежними інститутами влади. В той же час Південна Америка являє собою регіон представлений державами, які протягом ХХ ст. мали, здебільшого нестабільну політичну систему, що наклало відбиток на розвиток еволюції правового закріплення прав людини на національному рівні та участь держав регіону у основних міжнародних договорах у цій сфері. Нажаль держави Карибською басейну та Південної Америки і сьогодні відзначаються системними порушеннями у сфері захисту прав людини. В той же час, регіональним гравцям вдалося створити функціонуючу систему завдяки досягненню компромісів та їх закріпленню у низці міжнародних договорів.

Розпочато процес формування сучасної міжамериканської системи захисту прав людини було ще у ХІХ ст., а результатом стало прийняття у 1945 р. резолюції «Американська солідарність та взаємодопомога» [1] та у 1947 р. підписання Міжамериканського договору про взаємодопомогу серед

основних положень якого була і повага прав людини, як один з принципів збереження миру та безпеки у регіоні [2]. Саме ці домовленості відкрили шлях до утворення у 1948 р. Організації американських держав (ОАД), в рамках діяльності якої і було прийнято чимало міжнародно-правових актів, що підтверджували спільні наміри держав-членів розвивати та підвищувати ефективність функціонування міжамериканської системи захисту прав людини.

Захист прав людини в рамках діяльності ОАД регламентується двома базовими документами – Статутом ОАД (1948 р. зі змінами) та Американською конвенцією про права людини (1969 р.). Статут ОАД містить загальні положення про захист прав особи не залежно від раси, національності, статі, тощо. Саме на базі Статуту у 1960 р. була заснована Міжамериканська комісія з прав людини, до компетенції якої були віднесені питання зі сприяння дотриманню прав людини, які у 1948 р. були проголошені в Американській декларації про права та обов'язки людини. Дана декларація була прийнята як рішення Конференції ОАД та не мала обов'язкової сили.

Декларація доповнювала Статут ОАД, закріплюючи основні права людини, які держави члени зобов'язувалися захищати. Слід підкреслити, що даний документ було прийнято до підписання Загальної декларації прав людини і він став першим у світі регіональним документом у цій сфері. Примітною рисою було і те, що Декларація містила не тільки права але і обов'язки особи перед суспільством [3].

Наступним документом, що складає підґрунтя міжамериканської системи захисту прав людини стала Американська конвенція, або Пакт Сан Хосе, 1969 р. (набрала чинності 1978р.) [4]. Документ є обов'язковим для країн підписантів.

Саме означені документи і стали основою для формування сучасної міжамериканської системи захисту прав людини. У сучасному динамічному

світі постійно піднімається питання щодо реформування даної регіональної системи. Лідери держав Карибського басейну та Латинської Америки зазначають, що щорічні доповіді про стан захисту прав людини у їх країнах стали інструментом критики урядів їх країн з боку США, відзначаючи при цьому, що офіційний Вашингтон не ратифікував жодної регіональної угоди у сфері захисту прав людини. У 2012 р. було підписано Боготську декларацію, що крім іншого, містила заклик до США ратифікувати Декларацію з прав людини [5].

Одним з активних прихильників реформування є Еквадор, який підписав усі регіональні документи у сфері захисту прав людини та пропонує створити альтернативні правозахисні механізми у рамках Співтовариства держав Латинської Америки та Карибського басейну (СЕЛАК).

На сьогодні можна відзначити, що міжамериканська система захисту прав людини доволі ефективно бореться із порушеннями у цій сфері, сприяє прийняттю нових нормативних актів, які відповідають загальноприйнятим критеріям справедливості та правосуддя. Її функціонування позитивно впливає на осіб, що часто стикаються з порушеннями своїх прав або звертаються до Комісії в надії на відновлення справедливості.

Особливе значення Міжамериканського суду з прав людини обумовлено тим, що він є органом останньої інстанції в Західній півкулі, куди можуть звернутися суб'єкти за захистом порушеного права. Але, як свідчить практика, його ресурси часто обмежені високими судовими витратами, тривалими процесуальними термінами, що знижує його ефективність і престиж.

Цінність міжамериканської регіональної системи захисту прав людини полягає у зміцненні демократичних інститутів і, перш за все, національних судових систем, а також урядових заходів, спрямованих на подолання соціальної нерівності.

Список використаних джерел :

1. Neuman G. L. Import, Export and Regional Consent in the InterAmerican Court of Human Rights. *The European Journal of International Law*. Vol. 19. No. 1. 2008. P. 101—123.
2. Inter-American Treaty of Reciprocal Assistance (Rio Treaty), 9 February 1947. *Organization of American States [Official website]*. URL: <http://www.oas.org/juridico/english/sigs/b-29.html>
3. American Declaration of the Rights and Duties of Man, April 1948. *Inter-American Commission on Human Rights [Official website]*. URL: <http://www.cidh.oas.org/Basicos/English/Basic2.American%20Declaration.htm>
4. American convention on human rights «Pact of San Jose», 22 November 1969 г. URL: http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.htm
5. Es hora de defender el Sistema Interamericano de Derechos Humanos. Declaración de Bogotá, 11 de septiembre de 2012. URL: <http://cejil.org/sites/default/files/2012%2009%2011%20DECLARACIÓN%20DE%20BOGOTÁ1.pdf>

СЕКЦІЯ 6. ЗАХИСТ ПРАВ, СВОБОД І БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Авдєєва Г. К.

кандидат юридичних наук

НДІ вивчення проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса

НАПрН України

e-mail: gkavdeeva@gmail.com

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ І ПРАВА ЛЮДИНИ: ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ

На сьогодні штучний інтелект застосовується в багатьох сферах. В медицині системи штучного інтелекту (ШІ) використовують для діагностики та прогнозування розвитку хвороби, для підтримки прийняття лікарем рішень щодо її лікування. В економіці такі системи здійснюють прогнозування ринкових тенденцій та аналіз фінансових даних. В освіті ШІ дозволяє організувати персоналізоване навчання, здійснювати оцінювання знань, створювати складні інтерактивні навчальні матеріали. На основі ШІ створено автопілоти для транспортних засобів, різного роду роботи, центри управління енергоефективними будівлями, системи розпізнавання осіб за різними ознаками (відбитками рук, зовнішнім виглядом, райдужною оболонкою ока, голосом та ін.).

Сьогодні системи ШІ ефективно вирішують завдання щодо ідентифікації осіб за фотознімками, відеозаписами та пробами ДНК. Зокрема, за допомогою американської системи розпізнавання осіб Clearview AI, яка використовує базу даних з 30 млрд фотопортретів із соціальних мереж та стрічок новин, ідентифіковано понад 1 000 осіб (живих і загиблих) та встановлено особи окремих громадян РФ, які скоїли злочини на території нашої держави [1, с. 66]. Можливості і сфери використання ШІ постійно розширюються. При цьому у світі відомо багато прикладів про

помилки у роботі систем ШІ, які привели до порушення фундаментальних прав і свобод людини [2].

Оскільки більшість систем ШІ здійснюють обробку персональних даних, це може привести до порушення прав людини на приватне життя, яке гарантується такими статтями Конституції України: ст. 31 (таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції), ст. 32 (заборона втручання в особисте і сімейне життя), ст. 28 (заборона без вільної згоди людини застосовувати до неї медичні, наукові чи інші дослідження), ст. 54 (захист інтелектуальної власності, авторських прав, моральних і матеріальних інтересів) та ін. [3].

Різні аспекти захисту прав людини під час використання ШІ є предметом особливої уваги юристів в усьому світі. Міжнародною групою експертів Європейської комісії у галузі ШІ (AI HLEG) опубліковано посібник «Етичні настанови для надійного ШІ» [4], в якому сформульовані концептуальні правила роботи систем ШІ (законність, етика, відповідальність, надійність, прозорість, безпечність та ін.).

Міжнародною організацією зі стандартизації (ISO) опублікований стандарт ISO/IEC 42001:2023, в якому містяться вимоги до створення, тестування, впровадження, підтримки та постійного вдосконалення систем ШІ [5].

Перший у світі закон про штучний інтелект (Artificial Intelligence Act) [6] був прийнятий парламентом ЄС у червні 2023 р. Оновлений текст закону опубліковано 2 лютого 2024 року [7]. Цей закон встановлює правила та вимоги для розробників систем штучного інтелекту та спрямований на забезпечення безпеки, прозорості, екологічності й етичності використання штучного інтелекту в ЄС. Основні положення цього закону включають класифікацію систем ШІ за рівнями ризику, яким відповідають певні регуляторні заходи. Забороні підлягають приховані технології маніпуляції емоціями людей. Розробники таких систем зобов'язані надавати можливість

користувачам вільно отримувати інформацію про те, як вони працюють і приймають рішення. В законі також передбачені заходи щодо запобігання дискримінації, упередженості та несправедливості в системах ШІ. Для систем ШІ, які, зокрема, здійснюють обробку персональних даних та інформації щодо об'єктів критичної інфраструктури запроваджується обов'язкова сертифікація. В законі визначено 8 типів систем ШІ високого ступеню ризику. Для систем, які потенційно можуть становити ризик для прав людини або державних інтересів (дискримінація, дезінформація, маніпуляції в інформаційному просторі та ін.), передбачені певні обмеження.

Закон про штучний інтелект (AI Act), який має стати прикладом уніфікації юридичних правил у галузі ШІ, викликав безліч дискусій у юридичних спільнотах різних країн Європи та всього світу. Частина юристів наголошують на тому, що закон повинен обмежувати застосування деяких технологій ШІ, які можуть становити небезпеку для прав і свобод людини. Інші, навпаки, вважають, що будь-які обмеження у застосуванні технологій ШІ перешкоджають розвитку інновацій і соціальному прогресу загалом. Однак усі одностайні в тому, що технології ШІ потребують справедливого правового регулювання.

В Україні також розпочався процес правового регулювання ШІ з урахуванням міжнародних стандартів у цій сфері. Міністерство цифрової трансформації України опублікувало «Дорожню карту з регулювання штучного інтелекту в Україні» [8], видало методичні матеріали «Права людини в епоху штучного інтелекту: виклики та правове регулювання» [9]. Спеціалісти у галузі ШІ дискутують з приводу визначення винної особи у разі завдання шкоди системою ШІ, яка працює автономно. «Хтось вважає, якщо подія викликана дефектами конструкції пристрою зі ШІ – винним є виробник пристрою, а якщо стався програмний збій – розробник ШІ. Дехто вважає, що всі перелічені суб'єкти є винними одночасно. Для кожного

випадку має бути правова основа для розв'язання цього питання та вироблені відповідні підходи залежно від ступеня небезпеки й інших характеристик системи ІІІ» [9, с. 27].

На сьогодні у законодавстві України відсутні норми, які б дозволили здійснювати контроль за системами ІІІ та вимагати звіти у суб'єктів, які відповідають за їх розроблення або використання. Для формування законодавчої бази щодо використання ІІІ в нашій країні важливо мати чітку систему відповідальності для осіб, які розробляють, впроваджують або використовують системи ІІІ. У таких системах на законодавчому рівні має бути забезпечена можливість людського втручання для виправлення помилок під час аналізу персональних даних, критичного підходу до обрання джерел інформації та запобігання можливому порушенню прав людини.

Список використаних джерел:

1. Авдєєва Г.К. Проблеми використання систем штучного інтелекту у правозастосовній діяльності. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2023. Вип.2(102). С. 63-80. DOI:10.33766/2524-0323.102.63-80
2. Богдана Гайворонська. Триумф та загрози штучного інтелекту - як нейромережі впливають на наше життя і як вони законодавчо регулюються. 04.09.2023. URL : <https://cityhost.ua/uk/blog/triumf-ta-zagrozi-shtuchnogo-intelektu-yak-neyromerezhi-vplivayut-na-nashe-zhittya-i-yak-ce-zakonodavcho-regulyu-tsya.html#the-top-5-major-failures-of-AI>
3. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28.06.1996. Верховна Рада України. Редакція від 01.01.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. The Ethics Guidelines for Trustworthy Artificial Intelligence (AI). European Commission. Publication 08 April 2019. URL : <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>
5. ISO/IEC 42001:2023 (E). Information technology — Artificial intelligence — Management system. First edition 2023-12. International standard. Geneva, 2023. URL : https://webstore.iec.ch/preview/info_isoiec42001%7Bed1.0%7Den.pdf
6. Artificial Intelligence Act. Amendments adopted by the European Parliament on 14 June 2023 on the proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain Union legislative acts. URL : https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-06-14_EN.html#sdocta6
7. Artificial intelligence act: Council and Parliament strike a deal on the first rules for AI in the world. Council of the EU : Press release. 2 February 2024. URL :

<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/12/09/artificial-intelligence-act-council-and-parliament-strike-a-deal-on-the-first-worldwide-rules-for-ai/>

8. Дорожня карта з регулювання штучного інтелекту в Україні. Міністерство цифрової трансформації України. URL :

<https://cms.thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/docs/%D0%94%D0%B E%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%8F %D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82 %D0%B0 %D0%B7 %D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%BB%D1%8E%D0%B2 %D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F %D0%A8%D0%86 %D0%B2 %D0%A3%D0% VA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96 compressed.pdf>

9. Права людини в епоху штучного інтелекту: виклики та правове регулювання. Методичний матеріал. Міністерство цифрової трансформації України. Київ, 2024. 44 с. URL : <https://drive.google.com/file/d/1YLb1X8wCMQi3g8LjPsERa2b58GM1fRS2/view>

Бондаренко С. Ю.

фахівець КТЗК ЦКБ ННІ ІБ СК НА СБ України
Національна академія СБ України
e-mail: bondarenko.stephan@ukr.net

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ВІДОМОСТІ» ТА «ДАНІ» В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРАВІ

Другого жовтня 1992 року ВРУ приймає Закон України «Про інформацію» і в цьому ж НПА декларує легальне визначення концепту «інформація» [3]. Звичайно, що станом на той рік дефініція кардинально відрізнялась від сучасної. Під інформацією перша редакція цього Закону розуміла документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі. Станом на 7 лютого 2024 року ст. 1 Закону України № 2657-ХІІ подає змінене визначення інформації – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Річ у тім, що і до сих пір багато хто із інформаційного суспільства не до кінця розуміє диференційні поняття «відомості» та «дані», просто їх ототожнюючи. Наша задача підійти до цього із теоретичної точки зору та запропонувати читачам здійснити огляд позиції автора, намагаючись пролити світло на поставлену проблему.

У сфері інформаційного права зв'язок між поняттями «відомості» та «дані» втілює філософські роздуми про природу знань, їхнє представлення та етичні міркування, пов'язані з їхнім використанням. За своєю суттю, «дані» - це необроблені, необроблені факти і цифри, часто позбавлені контексту або значення самі по собі. На противагу цьому, «відомості» з'являється тоді, коли дані організуються, інтерпретуються та контекстуалізуються, щоб передати сенс або значення. З філософської точки зору, це зіставлення відображає відмінність між простим існуванням та осмисленим розумінням, між кількісними та якісними аспектами реальності.

На нашу думку, в інформаційному праві цей взаємозв'язок піднімає глибокі питання про природу істини, авторитету і влади. Маніпулювання та інтерпретація даних для створення інформації створює складнощі щодо точності, упередженості та прозорості. З філософської точки зору, це підкреслює важливість епістемічного смирення та критичного підходу у вирішенні складних питань, пов'язаних з інформацією в правовому контексті.

Більше того, на перший план виходять етичні виміри взаємовідносин між інформацією та даними. В епоху повсюдного збору даних і цифрового нагляду питання приватності, автономії та згоди набувають першочергового значення. Перетворення необроблених даних на дієву інформацію має етичні наслідки, що стосуються прав і гідності людей, а також обов'язків інституцій та органів влади.

З філософської точки зору, зв'язок між інформацією та даними в інформаційному праві спонукає до роздумів про природу виробництва та поширення знань у сучасному суспільстві. Це спонукає до дослідження епістемологічних основ правової аргументації, етичних принципів, якими слід керуватися в інформаційній практиці, та суспільних наслідків інформаційних технологій.

В інформаційному праві співвідношення між поняттями «відомості» та «дані» є фундаментальним і водночас нюансованим, що відображає складну взаємодію між правовими рамками, технологічними досягненнями та суспільними нормами. Дані в контексті інформаційного права зазвичай означають необроблені, необроблені факти та цифри. Вони являють собою цифрові сліди людської діяльності, що охоплюють все – від персональних ідентифікаторів до статистичних записів. Однак самим по собі даним бракує контексту і значення; вони подібні до розрізнених шматочків пазлу, що очікують на складання.

Відомості, з іншого боку, з'являється, коли дані організуються, аналізуються та інтерпретуються в певному контексті. Вони являють собою змістовні висновки, отримані в результаті обробки даних, і слугують основою для прийняття рішень, створення знань та комунікації. Відомості заповнюють прогалину між необробленими даними та практичними знаннями, перетворюючи фрагменти на цілісні розповіді.

В інформаційному праві взаємозв'язок між даними та відомостями проявляється у кількох ключових вимірах. Правові рамки часто розрізняють дані та відомості, надаючи їм конкретні визначення та інтерпретації, пристосовані до їхніх відповідних ролей. Наприклад, Закон України «Про доступ до публічної інформації» визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом, та інформації, що становить суспільний інтерес, а Закон України «Про захист персональних даних» регулює правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних [1,2].

Інформаційне право охоплює широкий спектр нормативно-правових актів, включаючи правила захисту приватності, закони про інтелектуальну власність, закони про свободу інформації та стандарти кібербезпеки. Ці норми регулюють збір, зберігання, обробку та поширення даних та інформації, прагнучи збалансувати конкуруючі інтереси, такі як право на недоторканність приватного життя, публічний доступ та комерційні інновації.

Співвідношення між даними та відомостями формується під впливом швидкого технологічного прогресу, включаючи аналітику великих даних, штучний інтелект, блокчейн та інтернет речей. Ці технології дозволяють збирати, агрегувати та аналізувати величезні обсяги даних, створюючи безпрецедентні можливості для пошуку знань та підтримки прийняття рішень. Однак вони також створюють виклики, пов'язані з безпекою даних, порушенням приватності, алгоритмічною упередженістю та управлінням цифровими правами.

Інформаційне право перетинається з ширшими соціальними та етичними дискусіями щодо права власності, контролю та використання даних та відомостей. Питання згоди, автономії, прозорості та підзвітності займають центральне місце в дискусіях про конфіденційність даних, спостереження, дискримінацію та дезінформацію. Взаємозв'язок між даними та відомостями підкреслює необхідність врахування етичних принципів і міркувань прав людини в правовій базі та регуляторній практиці.

Таким чином, співвідношення понять «відомості» та «дані» в інформаційному праві відображає динамічну взаємодію між правовими, технологічними та соціальними факторами, що формують управління знаннями в цифрову епоху. Це підкреслює важливість збалансування конкуруючих інтересів, захисту фундаментальних прав і сприяння відповідальним інноваціям в управлінні даними та інформаційними

активами. Зрештою, розуміння взаємозв'язку між відомостями та даними в інформаційному праві вимагає вирішення глибоких філософських питань про природу реальності, межі людського розуміння та етичні імперативи справедливості та підзвітності. Це вимагає нюансованого підходу, який визнає складність і невизначеність, притаманні навігації в постійно розширюваному інформаційному ландшафті в правових контекстах.

Список використаних джерел:

1. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2297-17> (дата звернення: 07.02.2024)
2. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2939-17> (дата звернення: 07.02.2024)
3. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2657-12> (дата звернення: 07.02.2024)

Брулевич В. В.

кандидат юридичних наук
Державний біотехнологічний університет
E-mail: vova_brulevich@ukr.net

ЗАХИСТ ВІД КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИВАТНОСТІ В ЦИФРОВІЙ СФЕРІ

Сучасне суспільство відзначається швидким розвитком інформаційних технологій, що змінює не лише економічні та соціальні аспекти, але й ставить під сумнів звичайні уявлення про права, свободи та безпеку людини. Захист прав та свобод в інформаційній сфері стає надзвичайно важливим завданням, яке потребує комплексного підходу та системних заходів.

Один із основних викликів - це збереження приватності та захист персональних даних в інтернеті. За відсутності відповідних правових та

технічних механізмів, інформація про особу може стати об'єктом незаконного збирання, використання та поширення.

Міжнародним нормативно-правовим актом у сфері захисту персональних даних у мережі інтернет згода на обов'язковість застосування якого надана Верховною Радою України, є Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 216/679 від 27.04.2016 р. про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). [1]

Розробники цього документа наголошують: «Стрімкий технологічний розвиток і глобалізація призводять до виникнення нових труднощів для захисту персональних даних. Масштаби збирання та спільного використання персональних даних суттєво зросли. Технології дозволяють як приватним компаніям, так і публічним органам користуватися персональними даними в безпрецедентних масштабах з метою реалізації своєї діяльності. Фізичні особи дедалі частіше надають доступ до персональної інформації для громадськості та в глобальному масштабі. Технології змінили як економіку, так і суспільне життя і повинні надалі стимулювати вільний рух персональних даних у межах Союзу та передавання їх до третіх країн і міжнародних організацій, забезпечуючи при цьому високий рівень захисту персональних даних. Такі зміни вимагають наявності міцних та більш узгоджених засад щодо захисту даних у Союзі, із запровадженням належного механізму виконання, беручи до уваги важливість формування довіри, що дозволить розвиток цифрової економіки на рівні внутрішнього ринку. Фізичні особи повинні мати контроль щодо власних персональних даних. [2, с. 23]

До основних проблем можна віднести: недостатній контроль над персональними даними, ризик порушення конфіденційності, проблеми з правовим регулюванням.

Способи вирішення. 1. Просвітництво та освіта: Забезпечення користувачів інтернету достовірною та доступною інформацією щодо захисту їхніх персональних даних. 2. Створення сильних стандартів безпеки: Підвищення вимог до організацій, що збирають та обробляють персональні дані, з метою забезпечення їх безпеки та конфіденційності. 3. Розвиток технологічних рішень: Використання криптографії, блокчейн технологій та інших інноваційних підходів для захисту даних в Інтернеті. 4. Законодавчі заходи: Удосконалення законодавства щодо захисту персональних даних та введення суворих штрафних санкцій за їх порушення.

Другий виклик полягає в боротьбі з кіберзлочинністю. У зв'язку зі зростанням кількості та складності кібератак, необхідно приймати ефективні заходи для захисту інформаційних ресурсів та запобігання кіберзлочинам.

Одне з найбільш ґрунтовних діянь, зорієнтованих на регулювання цієї проблеми, є ухвалення Рекомендацією Європи 23 листопада 2001 р. Конвенції про кіберзлочинність (ратифікована 1 липня 2004 р.).

Конвенція про кіберзлочинність представляється первинною міжнародною угодою у сфері протидії правопорушенням, вчиненим посередництвом комп'ютера. В рамках одинадцятого і дванадцятого Конгресів організації щодо запобігання злочинності та кримінального правосуддя (UN Congress on Crime Prevention and Criminal Justice) обговорювалися проблемні проблеми інтернаціонального партнерства у війні з кіберзлочинністю. Члени Конгресів обговорювали заходи щодо інтенсифікації інтернаціонального партнерства і поліпшення державного законодавства у галузі боротьби з відмиванням коштів, торгівлі наркотиками, тероризмом та кіберзлочинністю. Тобто, ООН встановила комп'ютерні правопорушення в єдиний цикл з тероризмом, що вказує на

спеціальний інтерес до даного питання зі сторони світової спільноти. [3, с. 388]

Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» 2017 року визначено правові та організаційні основи забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України у кіберпросторі, основні цілі, напрями та принципи державної політики у сфері кібербезпеки, повноваження державних органів, підприємств, установ, організацій, осіб та громадян у цій сфері, основні засади координації їхньої діяльності із забезпечення кібербезпеки. У законі поняття «кіберзлочин» («комп'ютерний злочин») трактується як суспільно небезпечне винне діяння в кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України, а кіберзлочинність визначено як сукупність кіберзлочинів. [4]

Водночас тенденції розвитку суспільних відносин в Україні протягом останніх років демонструють такі найбільш поширені кіберзлочини: кібершахрайство з метою заволодіння коштами; кібершахрайство з метою заволодіння інформацією (для власного користування або для подальшого продажу); втручання в роботу інформаційних систем із метою одержання доступу до автоматизованих систем управління (для навмисного пошкодження за винагороду або для нанесення збитків конкурентам); інші злочини. [5, с. 121]

Способи вирішення. 1. Штучний Інтелект та Машинне Навчання: Використання штучного інтелекту та машинного навчання дозволяє створювати більш ефективні та автоматизовані системи виявлення та запобігання кіберзлочинності. 2. Квантові Технології: Розвиток квантових технологій може привести до створення надійних систем шифрування, які забезпечать більшу захищеність персональних даних. 3. Глобальні

Стандарти: Розробка та впровадження глобальних стандартів у сфері кібербезпеки сприятиме більш ефективній боротьбі з кіберзлочинністю на міжнародному рівні.

Отже, аналізуючи вище викладене, можна констатувати, що боротьба з кіберзлочинністю та захист персональних даних є критично важливим завданням у сучасному цифровому світі. Розвиток нових технологій, таких як штучний інтелект та квантові технології, а також впровадження глобальних стандартів кібербезпеки, відіграють важливу роль у забезпеченні захисту від кіберзлочинності та забезпеченні безпеки персональних даних. Тільки завдяки поєднанню зусиль урядових структур, приватного сектору та громадськості можна досягти значного прогресу в цій сфері та забезпечити безпеку в цифровому середовищі для всіх користувачів.

Список використаних джерел:

1. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 216/679 від 27.04.2016 р. про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільний рух таких даних, та про скасування Директиви 95/46/ЄС (Загальний регламент про захист даних). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU16144> (дата звернення 08.04.2024)
2. Бліхар М. М. Правові основи захисту персональних даних в інтернеті. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2023 № 62. С. 20-24
3. Саєнко М.І., Савела Є.А., Тополянський Ю.Ю. Міжнародний досвід протидії кіберзлочинності та кібершахрайству. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2021 Випуск 64 С. 386-391
4. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 5.10.2017. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>.
5. Шемчук В.В. Кіберзлочинність як перешкода розвитку інформаційного суспільства в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2018 Том 29 (68) № 6 С. 119-124

Дубовик О. В.

аспірант

Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка
Степана Дем'янчука

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДІВ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ

Як відомо, поряд із основною функцією судів – здійснення судочинства, судові органи також в силу виконання своїх повноважень здійснюють інформаційну діяльність.

Під інформаційною діяльністю суду Сугоняко Н. розуміє «сукупність систематичних цілеспрямованих дій суду направлених на створення матеріальних чи духовних благ з метою задоволення інформаційних потреб чи інтересів зацікавлених осіб в порядку передбаченому чинним законодавством» [1, с. 232].

Як і будь-яка інша діяльність, інформаційна діяльність здійснюється судами виключно в межах правового кола, яке формується певними нормативно-правовими актами.

Першоджерелом правового регулювання інформаційної діяльності суду можна назвати Рекомендацію № R (84) 5 від 28 лютого 1984 року, схвалену Комітетом міністрів Ради Європи, де ведеться мова про те, що судовим органам належить мати в своєму розпорядженні найсучасніші технічні засоби задля здійснення правосуддя за найбільш сприятливих для його ефективності умов, зокрема шляхом полегшення доступу до різних джерел права, а також пришвидшення відправлення правосуддя [2].

В свою чергу, характеризуючи положення вказаної Рекомендації [2] Смокович М.І. підкреслює, що створення ефективної та якісної системи інформаційного забезпечення діяльності адміністративних судів є міжнародним стандартом захисту суб'єктивних публічних прав учасників суспільних правовідносин. [3, с. 44].

Основоположні засади правового регулювання інформаційної діяльності судів передбачені у Конституції України. Цей нормативно-правовий акт містить низку основоположних норм, що регулюють інформаційні відносини в суспільстві, а саме: забезпечення інформаційної безпеки є однією з найважливіших функцій держави (ч. 1 ст. 17); гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами є однією з основних засад здійснення судочинства (п. 7 ч. 3 ст. 129) тощо [4].

В ієрархії нормативно-правових актів, які регулюють в тому числі інформаційну діяльність судів, наступними йдуть закони. Основоположним законом, який врегульовує питання інформаційної діяльності судів, є Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [5].

Стаття 11 Закону [5] визначає, що судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом. Закон [5] чітко окреслює, що інформація про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, дату надходження позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення, стадії розгляду справи, місце, дату і час судового засідання, рух справи з одного суду до іншого є відкритою та має бути невідкладно оприлюдненою на офіційному веб-порталі судової влади України, крім випадків, установлених законом.

Із прийняттям Закону України «Про доступ до судових рішень» [6], доступ громадян до правосуддя фактично вийшов на новий рівень, оскільки суспільство отримало відкритий доступ до судових рішень, що посилило довіру до процесу здійснення правосуддя, сприяло росту відкритості діяльності судів, дало можливість прогнозувати результати розгляду справ та формувати єдину правозастосовну практику. Згідно ст. 3 Закону [6] Єдиний державний реєстр судових рішень – це автоматизована система

збирання, зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень.

26 травня 2021 року набрав чинності Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи" [7].

Відповідно до цього Закону [7], створення та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи здійснюється поетапно. З метою імплементації положень щодо функціонування вказаної системи в судах відбулося внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Господарського процесуального кодексу України та Цивільного процесуального кодексу України. Станом на сьогодні Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система досить успішно функціонує чим забезпечує реалізацію функцій покладених на судову владу. Зокрема, завдяки Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі стало можливим проведення судових засідань за допомогою відеоконференцій, в тому числі й поза межами суду за допомогою власних технічних засобів учасників процесу.

Неменш важливої уваги на законодавчому рівні також приділено питанню технічного захисту інформації, яка створюється, використовується та розповсюджується під час здійснення судочинства. Основним нормативно-правовим актом в цій сфері є Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [8]. Цей закон регулює відносини у сфері захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах. На його виконання в усіх державних органах, в тому числі в судах, запроваджуються комплексні системи захисту інформації, зокрема з метою

захисту конфіденційної інформації учасників судових процесів, інформації, яка містить державну таємницю, інформації про осіб, які перебувають під захистом держави тощо.

Наявність розгалуженої системи нормативно-правових актів потребує свого постійного вдосконалення, усунення недоліків та прогалин з метою створення умов для підвищення ефективності та результативності адміністративно-правового забезпечення інформаційної діяльності судів. Зокрема необхідно: врегулювати на законодавчому рівні питання, які виникають у процесі застосування механізму електронної взаємодії з державними електронними інформаційними ресурсами та реєстрами, забезпечити посилення захисту інформації, що належить державі, та персональних даних учасників процесу, внести зміни до законодавства, яким врегулювати використання систем відеоконференцзв'язку для подання і дослідження доказів, допиту свідків тощо.

Загалом роботи для наукового співтовариства в частині удосконалення правового регулювання забезпечення інформаційної діяльності судів загальної юрисдикції ще вдосталь.

Список використаних джерел:

1. Suhoniako. N. Types Of Information Activity Of Courts In Ukraine. Journal of European Political And Law Discourse. 2020. Vol. 7. № 5. P. 231-236.
2. Рекомендація № R (84) 5 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення функціонування правосуддя від 28 лютого 1984 р.
3. Смокович М. І. Електронне судочинство. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: матеріали IV Міжнар. науково.-практ. конф. (м. Чернівці, 16 жовтня 2020 р.); редкол.: О. В. Щербанюк (голова), Л. Г. Бзова (відп. секр.) та ін. Київ: Видавництво ВАІТЕ, 2020. 356 с.
4. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141.
5. Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 31, ст.545.
6. Закон України «Про доступ до судових рішень». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 15, ст. 128.
7. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи". Відомості Верховної Ради (ВВР), 2021, № 27, ст.232.

8. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 31, ст.286.

Євтєєва Д. П.

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
заступник директора з наукової роботи
Науково-дослідного інституту вивчення
проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВЧОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДІТЕЙ²

Інформація в сучасному світі, будучи елементом фактично всіх суспільних відносин, може слугувати інструментом для отримання знань та вирішення різноманітних завдань, однак у руках зловмисників вона стає засобом для досягнення протиправних цілей.

Число кіберзлочинів, як відзначають експерти, постійно збільшується [1]. При цьому діти як вразлива категорія населення привертають увагу осіб, які оперують в інформаційному просторі та використовують інформаційний вплив. У зв'язку з цим інформаційна безпека дітей потребує посиленої уваги й охорони держави й суспільства. Одним із важливих засобів охорони дітей від інформаційних небезпек виступає кримінальна відповідальність.

Аналізуючи зміни, внесені до КК України протягом останніх шести років, можна відмітити, що, враховуючи надзвичайно швидкий розвиток інформаційних відносин, законодавець здійснює моніторинг небезпечних проявів в інформаційній сфері та у разі заподіяння або створення загрози

² *Примітка.* Зазначена публікація підготовлена в межах виконання теми фундаментального дослідження «Теоретичні, законодавчі та правозастосовні проблеми кримінально правової охорони інформаційної безпеки в Україні», яка розробляється в Науково-дослідному інституті вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України.

заподіяння такими проявами істотної шкоди правам та інтересам громадян вводить відповідні заходи відповідальності, у т. ч. й кримінальної.

Так, у 2018 р., ГО «Ла Страда Україна» оприлюднила статистику звернень за допомогою через онлайн-небезпеку, що стосувалася дітей. Загалом таких звернень за півтора року було більше 11,4 тис., із яких:

- щодо комп'ютерної та інтернет залежності – 2877;
- щодо секстингу (інтимне листування й пересилка фото інтимного характеру) – 2627;
- щодо тролінгу (глузування з дитини та провокацій щодо неї) – 1532;
- щодо фішингу (інтернет-шахрайство, метою якого є отримати доступ до логінів та паролів користувача) – 1207;
- щодо грумінгу (входження в довіру до дитини з метою подальшої особистої зустрічі для вступу в сексуальні відносини, експлуатації чи шантажу) – 1047;
- щодо смертельних квестів в соціальних мережах – 919;
- щодо мобінгу (цькування групою людей) – 697;
- щодо кібербулінгу (цькування дитини онлайн) – 398;
- щодо кардингу (шахрайство з банківськими картками) – 122 [2].

На сьогодні законодавець вжив заходів щодо протидії зазначеним видам небезпек, увівши кримінальну відповідальність за низку зазначених проявів (за секстинг, грумінг, смертельні квести, частково кібербулінг (якщо останні призвели до самогубства). Стосовно ж таких дій, як фішинг і кардинг, можна констатувати, що з моменту своєї появи вони уже охоплювалися ст. 190 Кримінального кодексу (далі – КК) України (шахрайство). При цьому прийняті законодавцем новели переважно стали наслідком імплементації у вітчизняне законодавство таких міжнародних актів, як Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Закон України від 06.12.2017 р. № 2227-VIII) та Конвенція Ради Європи про захист дітей

від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротська Конвенція) (Закон України від 18.02.2021 р. № 1256-IX).

Якщо вести мову про предметне вивчення змін до КК України, що стосуються регламентації кримінальної відповідальності за діяння, які посягають на інформаційну безпеку дітей, то впливає, що за останні роки криміналізації набули дії, пов'язані з інформаційним впливом або незаконним використанням інформаційно-комунікаційних систем:

– доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі, схиляння до самогубства, а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства (ч. 1 ст. 120 КК, 2018-й р.);

– домашнє насильство, у т. ч. й психологічне (ст. 126¹ КК, 2017-й р., вступила в силу в 2019-му р.);

– примушування до шлюбу (ст. 151² КК, 2017-й р., вступила в силу в 2019-му р.);

– домагання дитини для сексуальних цілей (ст. 156¹ КК, 2021-й р.);

– одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження (ст. 301¹ КК, 2021-й р.);

– проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи (ст. 301² КК, 2021-й р.);

– дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти (ч. 3 ст. 111¹ КК, 2022-й р.).

Таким чином, із вищезазначеного можна зробити висновок про наявну протягом останніх років тенденцію законодавця до посилення кримінально-правової охорони інформаційної безпеки дітей, що виражається в запровадженні відповідальності за дії, пов'язані з інформаційним впливом або незаконним використанням інформаційно-комунікаційних систем, шляхом введення до КК України нових норм або ж внесення змін до чинних

його норм [3, с. 130].

Список використаних джерел:

1. Єрема М., Борисенко А. Боротьба з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану: Закон 2149-ІХ. LIGA ZAKON: оф. вебсайт. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/210562_borotba-z-kberzlochinnstyu-v-umovakh-d-vonnogo-stanu-zakon-21-49-ix.
2. Толокольнікова К. Секстинг, грумінг, мобінг: від чого страждають діти в інтернеті. *Дім media sapiens*. URL: <https://ms.detector.media/media-i-diti/post/21656/2018-08-20-sekstyng-gruming-mobing-vid-chogo-strazhdayut-dity-v-interneti/>.
3. Євтєєва Д. П. Кримінально-правова охорона інформаційної безпеки дітей (підрозд. 2.4) / *Міжнародні стандарти та національна кримінально-правова політика у сфері охорони інформаційної безпеки* : монографія : електрон. наук. вид. / за заг. ред. В. І. Борисова, М. В. Карчевського, М. В. Шепітька ; Нац. акад. прав. наук України ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків : Право, 2023. С. 123-138.

Жибак А. А.

аспірант другого року навчання
Державний торговельно-економічний університет
e-mail: zhybakandrew@gmail.com

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ НА ОНЛАЙН-ПЛАТФОРМАХ ЄС

З метою зміцнення конкурентоспроможності на ринках цифрового сектору та забезпечення справедливого функціонування цифрових платформ, як основних складових онлайн-простору, Європейським парламентом та Радою ЄС восени 2022 року було схвалено Акт про цифрові послуги (далі – DSA) [1] та Акт про цифрові ринки (далі – DMA)[2]. Положення вищевказаних актів загалом спрямовані на забезпечення справедливого ставлення до прав бізнес-користувачів та споживачів і можливості використовувати послуги онлайн-платформи, не побоюючись маніпулятивних алгоритмів чи незаконних товарів та контенту.

Безпечність та надійність онлайн-середовища, можливість здійснення громадянами ЄС та іншими особами своїх прав, гарантованих Хартією

основних прав ЄС [3], досягнення високого рівня захисту прав споживачів DSA ставить у залежність від сумлінної та відповідальної поведінки онлайн-платформ.

Зважаючи на те, що онлайн-платформа є інформаційним ресурсом, DSA містить вимоги щодо створення, збирання, зберігання, використання та поширення інформації: забезпечення онлайн-платформами прозорості умов надання послуг та їх доступності; необхідність вчинення дій, спрямованих на боротьбу з неправомірним контентом, в т.ч. за допомогою внутрішніх систем розгляду повідомлень та скарг; прозорість звітності про діяльність онлайн-платформ; вимоги щодо надання інтернет-реклами; необхідність вжиття належних і пропорційних заходів для захисту неповнолітніх; забезпечення доступу споживачів до інформації про можливість укладення дистанційних контрактів з трейдерами; порядок доступу компетентних органів та інституцій громадянського суспільства до даних онлайн-платформ; зручність та доступність інтерфейсів онлайн-платформи для усіх користувачів, в т.ч. для людей з інвалідністю тощо. Важливо відмітити, що DSA містить гарантії проти зловживання онлайн-платформами наданням явно незаконного контенту або частого подання одержувачами послуг явно необґрунтованих повідомлень чи скарг, оскільки такі дії підривають довіру та завдають шкоди правам та законним інтересам зацікавлених сторін.

Окрему увагу DSA приділяє обов'язку постачальників дуже великих онлайн-платформ оцінювати наступні категорії системних ризиків, пов'язаних із: 1) поширенням неправомірного контенту; 2) порушенням чи обмеженням прав та основних свобод людини; 3) можливістю настання негативних наслідків для демократичних процесів та громадської безпеки; 4) негативним впливом на психічне чи фізичне здоров'я населення та гендерну рівність. Оцінка ризиків повинна бути науково обґрунтованою, із залученням представників споживачів, незалежних експертів та

представників громадянського суспільства. При цьому важливо проводити роботу над уникненням можливості існування так званих «сірих зон», де тісно межує протиправне і свобода слова.

Для сприяння виконання онлайн-платформами своїх зобов'язань, DSA вважає доречним запроваджувати кодекси поведінки та пропонує сферу їх регулювання: уникнення негативних наслідків для безпеки, захисту конфіденційності та персональних даних; зменшення ризиків, пов'язаних з конкретними видами неправомірного контенту; гарантії представлення інформації у сприйнятливий, зрозумілий та дієвий спосіб; протидія дезінформації тощо. Для застосування однакових правил надання онлайн-послуг в усіх державах-членах ЄС DSA також рекомендує розробку добровільних стандартів та кризових протоколів. Стандарти стосуються технічних аспектів діяльності онлайн-платформ для загального та постійного використання: стандарти інтерфейсів прикладного програмування; стандарти, пов'язані з умовами надання послуг, з аудитом діяльності онлайн-платформ, з онлайн-рекламою, з доступністю та захистом неповнолітніх в Інтернеті тощо. Кризові протоколи є інструментами для координації швидкого, колективного та транскордонного реагування в онлайн-середовищі у випадках, наприклад, якщо онлайн-платформи використовуються для поширення неправомірного контенту чи дезінформації, або коли виникає потреба у швидкому поширенні достовірної інформації.

На боротьбу з недобросовісною діловою практикою, пов'язаною із економічною владою онлайн-платформ зі статусом gatekeepers, що може завдати шкоди правам бізнес-користувачів та споживачів, спрямований DMA. Якщо основною метою DSA є захист прав споживачів, то забороняючими і зобов'язуючими нормами DMA прагне забезпечити добросовісну конкуренцію на цифрових ринках. Проте, саме із змісту зобов'язань, покладених DMA на gatekeepers, можна встановити, яких прав

бізнес-користувачів та споживачів повинні дотримуватися онлайн-платформи. Крім цього, в науковій літературі зверталася увага на важливості визначення принципів відповідності gatekeepers [4, с. 4-5], кожен з яких акумулює відповідну групу прав бізнес-користувачів та споживачів, для реалізації та захисту яких онлайн-платформою повинні бути створені належні умови: 1) доступність: можливість бізнес-користувачів комунікувати із споживачами; доступ споживачів до контенту через основні послуги платформи; доступ рекламодавців до даних, необхідних для оцінки ефективності основних сервісів платформи; можливість споживачів переносити дані, а бізнес-користувачів – мати доступ до даних споживачів, які дали на це згоду; належне функціонування міжособистісного зв'язку; 2) справедливість умов: право бізнес-користувачів пропонувати ті самі товари чи послуги споживачам через сторонні онлайн-сервіси, а також право на оскарження до компетентних органів дій gatekeeper; право на прозорі, справедливі та недискримінаційні умови рейтингу власних товарів та послуг чи аналогічних товарів та послуг третьої сторони, а також умов доступу бізнес-користувачів до своїх магазинів програмних додатків, пошукових систем та служб соціальних мереж; право бізнес-користувачів на прості умови припинення договору з надання послуг; 3) інформування: gatekeeper не має права обробляти з метою надання послуг онлайн-реклами персональні дані споживачів, які користуються послугами третіх сторін; для gatekeeper заборонено об'єднувати персональні дані з відповідної служби основної платформи з персональними даними сторонніх сервісів; gatekeeper не може перехресно використовувати персональні дані з відповідної служби основної платформи в інших послугах, що надає gatekeeper; gatekeeper зобов'язаний надавати відповідну інформацію щодо розміщення реклами; 4) вибір: свобода у користуванні технічними послугами, які пропонує основна платформа, а також у виборі інших основних послуг платформи; можливість

споживачів видаляти будь-які програмні додатки в операційній системі gatekeeper, змінювати налаштування за замовчуванням; можливість користувачів встановлювати та використовувати сторонні програмні додатки; 5) гнучкість: можливість користувачів безперешкодно переключатися між різними програмними додатками та послугами, доступ до яких здійснюється за допомогою основних служб платформи, підписуватися на них.

На захист прав бізнес-користувачів, одержувачів послуг, споживачів спрямовані повноваження наглядових органів, серед яких Європейська комісія, Європейська рада з цифрових послуг та Координатори цифрових послуг, які створюються в кожній з держав-членів ЄС. Європейська комісія, здійснюючи нагляд за діяльністю дуже великих онлайн-платформ, зважаючи на імовірність недотримання ними конкретних зобов'язань, що може завдати шкоди значній кількості одержувачів послуг, використовує досвід експертів в цифровій сфері та залучає до співпраці перевірених дослідників, представників агентств та органів ЄС, представників громадських організацій, міжнародних організацій, експертів з приватного сектору та інших зацікавлених осіб.

Спори, пов'язані із наданням онлайн-послуг, які не були вирішені із застосуванням внутрішніх систем розгляду, можуть бути предметом розгляду як компетентними судами, так і сертифікованими органами позасудового врегулювання спорів. За порушення онлайн-платформами нормативних вимог щодо діяльності на ринку, DSA та DMA передбачають накладення штрафних санкцій. Крім цього, одержувачі послуг мають право вимагати компенсації від онлайн-платформ у зв'язку з будь-якою шкодою, понесеною внаслідок порушення останніми своїх зобов'язань.

Список використаних джерел:

1. REGULATION (EU) 2022/2065 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act). URL: <http://surl.li/fweeer>
2. REGULATION (EU) 2022/1925 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 14 September 2022 on contestable and fair markets in the digital sector and amending Directives (EU) 2019/1937 and (EU) 2020/1828 (Digital Markets Act). URL: <http://surl.li/qzqgpp>
3. CHARTER OF FUNDAMENTAL RIGHTS OF THE EUROPEAN UNION. URL: <http://surl.li/rzpaee>
4. Carugati C. Compliance principles for the Digital Markets Act. Policy Brief 21/2023, Bruegel. URL: <http://surl.li/qzqggb>

Кожушко В. В.

аспірант 2 року навчання,

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ НА ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Інформаційна війна стає неодмінною складовою сучасної глобалізації, відіграючи ключову роль у взаємодії держав, корпорацій, та суспільства в цілому. Зростання доступу до інформації та швидкість її поширення створюють нові виклики та перспективи для глобальних процесів [2, с. 18].

Глобалізація є явищем, що визначається збільшенням економічних, політичних та культурних взаємозв'язків між державами та регіонами. Інформаційна війна, у свою чергу, полягає в систематичному використанні інформаційних технологій для досягнення стратегічних цілей, таких як вплив на громадську думку, дестабілізація супротивника чи вплив на прийняття рішень [1, с. 57].

По-перше, інформаційна війна збільшує ризик виникнення конфліктів між державами та створює загрозу для міжнародної безпеки. Маніпуляції

інформацією можуть призвести до непорозумінь та конфліктів, які мають потенціал вийти за межі віртуального простору і перетворитися на реальні військові дії [2, с. 21].

По-друге, інформаційна війна впливає на економіку та фінансові ринки, створюючи умови для економічної нестабільності та великих коливань. Інформаційні атаки на фінансові інституції можуть викликати серйозні наслідки для глобальної економіки.

По-третє, інформаційна війна підриває довіру між країнами та сприяє націоналістичним тенденціям. Збільшення кількості дезінформації та фейків може призвести до загострення міжнародних відносин та зростання антиглобалістських настроїв серед населення [1, с. 63].

Через повномасштабне вторгнення РФ, невід'ємним аспектом російсько-української війни стала саме інформаційна війна. Стратегія втілюється сучасними способами: масштабними кібератаками, психологічними та маніпулятивними технологіями. Використання соціальних мереж, медіа та інших інформаційних каналів дозволяє розповсюджувати дезінформацію та формувати сприйняття подій відповідно до інтересів конкретних політичних сил. Це має потенційно серйозні наслідки для міжнародних відносин та глобальної стабільності. Одним із викликів є спотворення образу країни в інтернаціональній спільноті. Ще одним важливим викликом є розпалення міжнаціональних та міжкультурних конфліктів за допомогою інформаційних засобів [3, с. 204].

Отже, інформаційна війна, яка стала неодмінною складовою глобалізації, породжує значні виклики для міжнародної безпеки, економіки та довіри між державами. Розвиток стратегій протидії дезінформації та кіберзагрозам, а також міжнародної співпраці у сфері інформаційної безпеки є ключовим завданням для забезпечення глобальної стабільності та безпеки.

Інформаційне протистояння в російсько-українській війні, засноване на сучасних методах інформаційно-психологічної війни та кібератаках, має серйозний вплив на міжнародні відносини та глобальну стабільність та потребує подальшого дослідження та врегулювання.

Список використаної літератури:

1. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. Вид. 3-є. доповн. та переробл. К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 504 с.
2. Сасин Г. В. Інформаційна війна: сутність, засоби реалізації, результати та можливості протидії (на прикладі російської експансії в український простір). *Грані*. 2015. № 3 (119). С. 18–23.
3. Таркін В.П. Особливості інформаційної війни РФ та український спротив. *Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 71. С. 204–210.

Кизима П. В.

студент 5 курсу

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

e-mail: kyzyma.petro@chnu.edu.ua

Донченко О.П.

кандидат юридичних наук

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

e-mail: o.donchenko@chnu.edu.ua

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ ТА ДЕРЖАВНА ТАЄМНИЦЯ

Свобода вираження поглядів є одним з найважливіших принципів сучасного суспільства, забезпечуючи громадянам право вільно висловлювати свої думки та переконання. Проте, це право часто стикається з питанням державної таємниці, що вимагає збереження конфіденційності для забезпечення національної безпеки. Отже, виникає необхідність знайти баланс між свободою вираження поглядів та захистом державних інтересів. Свобода вираження поглядів це не лише право, але й можливість висловити критику, дізнатися правду та вплинути на громадську думку. Проте, «право знати» та охорона державних таємниць мають протилежні орієнтації. Часто

помилково вважається, що національна безпека та оборона повинні, за визначенням, залишатися вище закону та демократичного контролю.

Проте, необхідно також розглянути обмеження свободи вираження поглядів, особливо коли йдеться про державну таємницю. Захист державних секретів є критично важливим для національної безпеки та захисту інтересів країни. Розголошення такої інформації може призвести до серйозних наслідків, включаючи військові загрози, порушення законів та загрози для життя громадян.

Тому, важливо знайти баланс між цими двома протилежними принципами. З одного боку, право на свободу слова повинно бути захищене, забезпечуючи вільний потік інформації та різноманітність думок. Адже «інформація – це кисень демократії. Якщо люди не знають, що відбувається в їхньому суспільстві, якщо дії тих, хто ними править, приховані, то вони не можуть брати значиму участь у справах такого суспільства» [1, с. 9]. З іншого боку, необхідно встановити механізми контролю та обмеження для запобігання розголошенню державної таємниці та забезпечення національної безпеки. М. Антонович переконаний, що національна безпека виступає концентрованим виразом сукупності умов, що розвиваються у військовій, внутрішньо- і зовнішньополітичній сфері, інформаційному, екологічному, науково-технічному та низці інших напрямів суспільної еволюції [2, с. 266].

Отже, свобода вираження поглядів є невід'ємною складовою демократичного суспільства. Однак, вона може зіткнутися з обмеженнями в разі порушення державної таємниці, яка забезпечує національну безпеку. Вирішення цього питання вимагає уважного збалансування між захистом основних прав і свобод громадян та необхідністю забезпечення державної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Міжнародні стандарти забезпечення свободи вираження поглядів. Збірник публікацій Артиклю 19 / За ред. Тараса Шевченка, Тетяни Олексіюк. Київ, «Фенікс», 2008. 224 с.
2. Україна в міжнародній системі захисту прав людини: теорія і практика / М. М. Антонович. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. 382 с.

Лінік С. О.

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
e-mail: 0632417046s@gmail.com

ВИДИ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Правопорушеннями є дії чи бездіяльність, що становлять суспільну небезпеку чи шкоду, являють собою протиправні діяння, за які згідно з чинним законодавством передбачена юридична відповідальність. В інформаційній та інших правових сферах правопорушення передбачають порушення чинних норм інформаційного права та прав інших учасників інформаційних правовідносин. Ці порушення є суспільно шкідливими та можуть призвести до ускладнень, додаткових прав та обов'язків для конкретних осіб.

Правопорушення в інформаційній сфері охоплюють як злочини (суспільно небезпечні дії), так і проступки (суспільно шкідливі дії). Вони стосуються різних аспектів, таких як життя і здоров'я особи, власність, національна безпека (включаючи військові та інформаційні аспекти), економічна діяльність і правосуддя [1, с. 251]. Аналіз показує, що проступки є найпоширенішими правопорушеннями в інформаційній сфері, які характеризуються відносно низьким суспільним ризиком, мають місце в різних сферах інформаційної діяльності та призводять до різноманітних

правових наслідків. Відповідно вони поділяються на цивільні, дисциплінарні та адміністративні правопорушення [2].

Цивільними правопорушеннями є порушення нормативних норм, що регулюють інформаційні та майнові відносини, що зачіпають інтереси інформаційних органів, організацій, структур, громадян. Ці злочини завдають шкоди власності та пов'язаним з нею особистим і неособистим інтересам. Залежно від характеру порушення цивільні правопорушення можуть бути договірними, що виникли внаслідок порушення обов'язків цивільного договору, або позадоговірними, що виникли внаслідок недотримання норм цивільного права.

Окремі особи, інформаційні агентства та організації мають право подати позов до суду, щоб вимагати відшкодування збитків або відшкодування за порушення їхніх прав на інформацію. Наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 1076 ЦК України клієнт, банк якого розголошує конфіденційну інформацію, має право вимагати відшкодування збитків та моральної шкоди [3].

Дисциплінарна відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері стосується протиправних дій, які порушують внутрішню діяльність підприємств, установ, організацій.

Ці правопорушення відбуваються, коли особи, на яких поширюється законодавство про інформацію, не дотримуються своїх прав та обов'язків. До тих, кого визнають винними в дисциплінарних проступках, застосовуються різні заходи покарання, передбачені законодавством про працю, включаючи усні попередження, письмові догани, пониження в посаді, тимчасове відсторонення від виконання обов'язків на час розслідування або звільнення.

Дисциплінарні обов'язки працівників, як правило, викладені в їхніх трудових контрактах, передбачаючи такі очікування, як збереження конфіденційності щодо службової чи банківської таємниці. Наприклад,

очікується, що працівники не розголошують комерційну таємницю стороннім особам і їм забороняється збирати таку інформацію для протиправних цілей, якщо їм стане відомо про її існування.

По суті, система захисту комерційних таємниць у трудових відносинах спрямована на те, щоб працівники, яким довірено конфіденційну інформацію, зберігали конфіденційність, а ті, кому безпосередньо не довірено таку таємницю, утримувалися від її несанкціонованого отримання або використання [4].

Адміністративна відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері — це протиправні дії чи бездіяльність, що порушують громадський чи державний порядок, посягають на власність, права і свободи осіб або суперечать встановленим нормативно-правовим актам, що тягне за собою адміністративну відповідальність, передбачену законодавством.

У сучасному ландшафті інформаційних відносин, з постійним розширенням використання інтернету та необхідністю конкурентоспроможної економічної діяльності, захист комерційно цінної та конфіденційної інформації щодо виробництва, технологій, менеджменту, фінансів та інших бізнес-операцій є першорядним. Правовий захист такої інформації, відомої як комерційна таємниця, набуває критичного значення для суспільства [5, с.149].

Законодавчі зміни, зокрема ті, що відображені в Законі України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення» від 28 січня 1994 р., вирішують питання юридичної відповідальності за порушення правового режиму комерційної таємниці [6]. Змінами внесено статті, спрямовані на боротьбу з недобросовісною конкуренцією та несанкціонованим розголошенням комерційної таємниці, сприяючи цілеспрямованому та системному вдосконаленню законодавства

щодо комерційної таємниці. Адміністративну відповідальність за порушення законодавства про комерційну таємницю передбачено ч. 3 ст. 164-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення [7].

Кримінальний Кодекс України передбачає кримінальну відповідальність за такі правопорушення в інформаційній сфері, як: незаконне збирання з метою використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (ст. 231) (проте публічне оприлюднення, у тому числі через засоби масової інформації, журналістів, громадські об'єднання та професійні спілки інформації про вчинення кримінального чи іншого правопорушення, здійснене з дотриманням вимог законодавства, не є діями, передбаченими цією статтею та не тягнуть за собою кримінальної відповідальності); розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ст. 232); приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення (ст. 238) [8].

Поява комерційної таємниці в правових рамках пов'язана з розвитком ринкової динаміки в Україні та зростанням значення інформації в інноваційній економіці. Невирішеність численних питань навколо комерційно цінних конфіденційних даних перешкоджає інтелектуалізації економіки. Зараз існує нагальна потреба в законодавстві, яке б регулювало правовий статус комерційної інформації, поєднуючи приватні та суспільні інтереси відповідно до тенденцій євроінтеграції.

Список використаних джерел:

1. Ліпкан В.А. Засади розвитку інформаційної деліктології / В.А. Ліпкан, Ю.Є. Максименко // Право України. - 2013. - № 10. - 6.249-256
2. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. №2657-ХІІ / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст.650.
3. Цивільний кодекс України. Прийнятий 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України, 2003, №№ 40-44, ст.356

4. Про перелік відомостей, що не становлять комерційну таємницю: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 1993 р. № 611 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/611-93-П>
5. Капітаненко Н.П. Адміністративна відповідальність за отримання, використання та розголошення комерційної таємниці за ч. 3 ст. 164-3 КУпАП. Підприємництво, господарство і право. 2019. №5. с.147-150.
6. Про внесення змін і доповнень до Кримінального і Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення: Закон України від 28 січня 1994 р. №3888- XII / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1994, № 19, ст.111.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Прийнятий 7 грудня 1984 р. Відомості Верховної Ради Української РСР. 1984. Додаток до №51. Ст. 1122.
8. Кримінальний кодекс України. Прийнятий 5 квітня 2001р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №25–26. – Ст. 131.

Негребецький В. В.

кандидат юридичних наук, доцент,
НДІ вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
e-mail: vladislavnegrebetsky@gmail.com

**ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ
ПРАВ, СВОБОД І БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ
СФЕРІ: ОГЛЯД КРИМІНАЛІСТА**

В умовах глобалізації та інформатизації цифрового суспільства та широкого впровадження інформаційних технологій особливого значення набуло питання захисту прав, свобод і безпеки людини в інформаційній сфері. В інформаційній мережі Інтернет фактично ведеться цілеспрямована інформаційна війна. В соціальних мережах та інших інформаційних ресурсах нерідко розміщуються та поширюються фейкові новини. Фейк у перекладі з англійської «fake» означає – «фальшивка», «підробка», «обман». Таким чином, фейк – це завідомо неправдива інформація. Дезінформація – відомості, що розраховані на введення особи в оману. В умовах воєнного стану поширення фейків може загрожувати суверенітетові

та національній безпеці. Таким чином, ворог намагається методично і послідовно підірвати авторитет держави і органів влади, і послабити обороноздатність країни.

Нажаль, сучасні засоби комунікації, доступ до яких має майже кожний, надають максимум можливостей для поширення практично будь-якої інформації. Є можливість не просто одноразово поширити новину, а запустити «ланцюжкову реакцію», коли новина багаторазово пересилається користувачами соц. мережі від однієї особи до цілою групи осіб, або навіть до інших соц. мереж. Безумовно, використання інноваційних технологій у боротьбі з дезінформацією є стратегічним напрямком в роботі правоохоронних органів України. Світова практика свідчить про високу перспективність використання систем на основі штучного інтелекту (надалі – ШІ система) в боротьбі з дезінформацією і фейками. Так, вченими з лабораторії Лінкольна Массачусетського технологічного інституту було розроблено систему на основі алгоритмів штучного інтелекту під назвою Reconnaissance of Influence Operations (RIO).

ШІ-система RIO здатна автоматично виявляти неправдиві повідомлення, а також їх авторів і тих людей, які поширюють їх в соціальних мережах. Проект було розпочато в 2014 році. Група вчених під керівництвом Стівена Сміта, фахівця з архітектури та алгоритмів програмного забезпечення для штучного інтелекту, вивчала методи дезінформації, що застосовується в соцмережах. Під час дослідження вчені звернули увагу на акаунти, через які активно просували дезінформаційні повідомлення. Вченим було поставлено завдання з'ясувати можливості системи протягом передвиборної компанії у Франції у 2017 році. На той час система RIO вже була готова до роботи, тому прийняли рішення про її випробування в бойових умовах.

Протягом передвиборної компанії RIO у режимі реального часу збирала дані соціальних мереж, відшукувала та аналізувала способи

поширення дезінформації. Загалом було виявлено 1 мільйон акаунтів у Twitter, та відповідно 28 мільйонів підозрілих публікацій. Після перевірки було встановлено, що RIO змогла з точністю 96% визначити акаунти, які розповсюджували фейки та дезінформацію.

Інноваційність системи RIO базується на тому, що вона поєднує в собі кілька аналітичних методів, що дозволяють отримати повне уявлення про те, де і як поширюються дезінформаційні повідомлення. В основі RIO лежить статистичний підхід, що дозволяє визначити не тільки, чи поширює певний акаунт в соціальних мережах дезінформацію, але і наскільки сильно ці фейки впливають на інші акаунти та групи користувачей. Також система використовує унікальний підхід до машинного навчання, який дозволяє класифікувати дезінформаційні облікові записи. При цьому аналізу піддаються дані, що свідчать про поведінку користувача мережі, як-от, мова повідомлень, взаємодія з іноземними ЗМІ. Такий підхід дозволяє RIO виявляти підозрілі акаунти, що активно використовуються для розповсюдження фейків в різних дезінформаційних операціях.

Суттєво, що система RIO може виявляти облікові записи, якими керують реальні люди, а не тільки боти. На відміну від RIO, більшість автоматизованих систем на основі ШІ виявляють лише ботів. RIO також здатна надати прогноз щодо контрзаходів, які реально можуть зупинити поширення дезінформації.

Розробники системи RIO впевнені, що запропоновані алгоритми будуть використовуватися як урядами, так і приватними компаніями, і не тільки в соціальних мережах, але і в онлайн засобах масової інформації. Вважаємо, що використання ШІ-систем, подібних RIO, надає правоохоронним органам широкі можливості і перевагу у боротьбі з дезінформацією, і є питанням Національної безпеки і захисту демократії в Україні.

Не менш важливим стратегічним напрямком у боротьбі з

дезінформацією є розробка всебічного та ґрунтовного підходу до протидії з цим явищем в Україні з урахуванням стандартів Ради Європи та досвіду країн ЄС. Нещодавно Рада Європи ухвалила низку стандартів, які в комплексі сприятимуть протидії інформаційному безладу, зокрема:

Резолюція парламентської асамблеї Ради Європи «Демократія зламана? Як відповісти?» (Democracy hacked? How to respond?) № 2326, в якій ПАРЕ висловила стурбованість у зв'язку з поширенням дезінформаційних кампаній, спрямованих на формування суспільної думки, тенденцій маніпуляцій та іноземного втручання у виборчі процеси;

Рекомендація CM/Rec(2018)2 про роль та відповідальність Інтернет посередників;

Рекомендація CM/Rec(2020)1 щодо впливу алгоритмічних процесів на права людини та інші документи.

Список використаних джерел:

1. Центр протидії дезінформації. URL: <https://cpd.gov.ua/>.
2. Велика українська юридична енциклопедія: У 20 т. Т.20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол. В. Ю. Шепітько та ін. Харків: Право, 2018. 952 с.
3. New software takes advantage of artificial intelligence techniques to automate the detection and assessment of aggressive influence operations. URL: <https://www.ll.mit.edu/r-d/projects/reconnaissance-influence-operations> (дата звернення 10.04.2024)
4. Протидія дезінформації: європейські підходи та стандарти. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/responding-to-disinformation-european-practices-and-standards> (дата звернення 10.04.2024).

Соколовська С. Ю.
студентка 5 курсу
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
e-mail: sokolovska.sofiia@chnu.edu.ua

Донченко О.П.
кандидат юридичних наук
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
e-mail: o.donchenko@chnu.edu.ua

СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

У сучасному світі соціальні мережі набули великого значення на міжнародному рівні, тому вони відіграють важливу роль в процесі глобалізації. «Саме вони уможливають реалізацію прав людини, особливо права на вираження поглядів, виступають запорукою демократичної участі громадян майже в усіх суспільних процесах сьогодення» [1]. Платформи соціальних мереж перевернули відому раніше систему публічної комунікації. Як передбачалося на початку, поширення публічного Інтернету, яке почалося три десятиліття тому, призвело до зміни парадигми в цій галузі. Тепер будь-хто може опублікувати свою думку за межами застарілих ЗМІ.

Але чи дійсно наявність соціальних мереж гарантує нам можливість розміщення будь-якої інформації? С. С. Лавров стверджує, що право на свободу слова в мережі Інтернет повинно визнаватись, охоронятись та гарантуватись державою, однак абсолютна свобода слова неприпустима з міркувань державної безпеки, збереження державної таємниці, захисту інших прав людей, які у разі повної відсутності контролю за інформацією, що розміщується, можуть бути порушені [2, с. 60].

Безумовно, надання необмеженого права на свободу слова в державі може призвести до дестабілізації суспільства та самої держави загалом, проте, як вірно зазначає Н. Вовк: «Інтернет не може регулюватися на державному рівні, оскільки інформаційна діяльність у глобальній мережі

тотожна конфіденційності спілкування чи отримання інформації за запитом» [3, с. 81]. Саме тому, доречною є фраза, яку часто можна зустріти на просторах інтернету: «Заборонити не можна регулювати». При цьому, всього лиш одна кома повністю змінює підхід до регулювання даного питання.

Тому, коли сьогодні постає питання про втручання в «живу саморегульовану» екосистему Інтернету, необхідно спочатку визначити межі проблеми, що викликала дисонанс у системі.

Про яке втручання йде мова? Цензура та обмеження свободи слова або думки в соціальних мережах є безумовним злом. Кожна людина має право вільно думати і висловлювати свої думки. Проте, існують межі цього права, і вони часто визначаються контекстом та суспільними нормами. Найкраще, при висловленні своїх поглядів, керуватися принципом, який можна знайти на фронтоні дельфійського храму: «Міра – найважливіше». Керуючись цим принципом, ми не будемо порушувати права та особисті кордони інших осіб.

Отже, на сьогодні соціальні мережі відіграють важливу роль в Інтернеті, сприяючи створенню та зміцненню його цінностей як платформи для вільного вираження поглядів.

Список використаних джерел:

1. Ахрамович Я. Чи вільні ми в соцмедіа? *Юридична газета online*. 2018. №49. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshе/chi-vilni-mi-v-socmedia.html#> (дата звернення: 10.03.2024).
2. Лавров С.С. Свобода слова в мережі Інтернет. *Наукові записки молодих дослідників*. 2013. №2. С. 58–60.
3. Вовк Н. Свобода слова у мережі Інтернет як основна ознака інформаційного суспільства. Матеріали міжнар. наук. конф. Львів / нац. ун-т «Львівська політехніка». 2012. С. 80–81.

СЕКЦІЯ 7. ЗАХИСТ ПРАВ НАЙБІЛЬШ УРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

Белуга Ю. М.
старший викладач
Національний авіаційний університет

НАБУТТЯ СТАТУСУ ДИТИНИ З ІНВАЛІДНІСТЮ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ

У сучасному світі поняття війни не тільки змінює територіальні межі та політичні альянси, але й залишає важкі, довготривалі наслідки для багатьох людей, зокрема, для дітей. Війна, як феномен, не тільки порушує мир та безпеку, але і залишає після себе слід на психічному, емоційному та фізичному здоров'ї.

Серед тих, хто найбільше страждає від наслідків війни, варто виділити дітей з інвалідністю, які стають невід'ємною складовою військових конфліктів. Це стосується дітей, які внаслідок отриманого поранення стали дітьми з інвалідністю.

Перш за все, важливо підкреслити, що інвалідність значно ускладнює та вносить зміни у пріоритети соціальної роботи з кожною дитиною, оскільки потреби цієї групи мають свої особливості. Окрім психологічної травми, яка є загальною для багатьох дітей, діти з інвалідністю через війну також мають фізичні ушкодження, які часто залишаються та не піддаються повній реабілітації. Ці ушкодження можуть включати втрату кінцівок, контузії, втрату зору або слуху, або комбінацію декількох фізичних недоліків. Тому робота з такою категорією вимагає спеціального підходу, враховуючи їхні індивідуальні потреби, чутливості та готовності швидко реагувати на зміни, а також відповідального ставлення до ситуації.

Оскільки статус особи з інвалідністю внаслідок війни поширюється як на дорослих, так і на дітей, більшість пільг, які передбачені Законом України «Про статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту», не застосовні до дітей. У цьому контексті не передбачено спеціальних пільг для дітей серед цих осіб. Крім того, важливо враховувати особливі потреби дітей з інвалідністю внаслідок війни. Ці діти потребують не лише медичної допомоги, але й доступу до реабілітаційних центрів, спеціалізованих шкіл та інших установ, які забезпечують комплексний соціальний захист.

Порядок отримання такого статусу та вимоги до документів, які необхідно подати, містяться в Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», та Процедурі отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни, яка встановлена постановою Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 року № 306 «Деякі питання встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я» [1] Також діють відповідні порядки надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни, затверджені відповідними постановами Кабінету Міністрів України, а саме Постановою Кабінету Міністрів України від 08.09.2015 № 685 «Про затвердження Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх проведення» [2].

У пункті 4 частини другої статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» закріплено, що особи з інвалідністю внаслідок поранень чи інших ушкоджень здоров'я, від вибухових речовин, боєприпасів і військового озброєння на території проведення АТО, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і

оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях до 1 грудня 2014 року, а з 1 грудня 2014 року – на території проведення АТО, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, де органи державної влади здійснюють свої повноваження, та в населених пунктах, розташованих на лінії зіткнення, належать до осіб з інвалідністю внаслідок війни [3].

Проблема в тому, що станом на сьогодні відповідно до цих законодавчих актів, статус особи з інвалідністю внаслідок війни поширюється як на дорослих, так і на дітей, спеціального закону, що стосується даного питання, досі не існує. А тому, більшість норм, які передбачені Законом України «Про статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту», не застосовні до дітей.

Зафіксувавши статус дитини з інвалідністю внаслідок війни, ми стикаємося з важливими етичними, моральними та соціальними питаннями. Це не просто адміністративний акт, а визнання глибокого та складного впливу війни на молоде життя. Це також визнання потреби в спеціальному захисті, підтримці та увазі до тих, хто найбільше постраждав.

У світлі цих обставин, важливо не лише зафіксувати статус дитини з інвалідністю внаслідок війни, але й забезпечити їй повноцінне, гідне життя, де вона матиме доступ до освіти, медичних послуг, соціальної підтримки та можливості розвитку відповідно до її потенціалу. Визнання статусу дитини з інвалідністю внаслідок війни – це лише перший крок у довгому шляху відновлення прав та гідного статусу кожної дитини, яка постраждала від війни.

Раніше такий статус могли отримати лише дорослі. Тобто, діти не мали права на отримання такого статусу.

Проте, з метою соціального забезпечення та захисту дітей, які втратили здоров'я у зв'язку з війною, держава все ж таки, надає таким дітям статус дитини з інвалідністю внаслідок війни. Першою дитиною, яка отримала статус інвалідності внаслідок бойових дій на Сході України, є 14-ти річна Майя Кремезна з м. Бахмут. Самій процедурі отримання заважали прогалини в законодавстві, в результаті чого троє дітей дістали відмови, хоча юристи вже кілька років намагалися добитися змін до законодавства. Майя розповідає про найстрашніший день її життя, коли біля будинку впав реактивний снаряд. В результаті дівчинка отримала тяжкі травми рук, ніг, хребта. Юристи з гуманітарної місії запропонували допомогти та отримати статус, який свідчить, що це інвалідність в результаті війни. Спочатку виявилось, що закон це не дозволяє, оскільки може бути застосований лише до дорослих. Діти не мали права на отримання такого статусу. Аби внести зміни в законодавчу базу знадобилося 3 роки, деякі діти вже навіть встигли вирости. Тепер шанс на отримання є, хоч і процедура не проста. Такий статус може бути надано дитині, яка отримала поранення, і таке поранення призвело до інвалідності. Для цього даний факт потрібно підтвердити всіма необхідними документами, а саме документами з поліції, з лікарні тощо. Головним та центральним органом є міжвідомча комісія, якій цей пакет документів відправляється і вона безпосередньо приймає таке рішення. Якщо говорити про дану дівчинку Майю, то саме їй такий статус дозволить отримувати безкоштовно ліки та їздити до санаторію, не потрібно платити комунальні платежі та за проїзд у міському транспорті, раз на два роки можна скористатися безкоштовними перевезеннями по Україні. Але найголовніше, це створило прецедент, а отже, іншим пораненим дітям тепер відмовити у наданні такого статусу та наданні пільг чиновникам буде складніше.

Зважаючи на вищезазначене, можна зробити висновок, що необхідно прийняти спеціальний закон або внести відповідні зміни до чинного

законодавства, які визначатимуть статус дітей з інвалідністю внаслідок війни. Оскільки отримання пільг та гарантій соціального захисту пов'язане з отриманням відповідного правового статусу, важливо закріпити ці питання у законодавстві. Однак, чинне законодавство має ряд прогалин і колізій, які ускладнюють або навіть перешкоджають належному забезпеченню державних соціальних гарантій дітям, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Процедура отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни, яка встановлена постановою Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 року № 306 «Деякі питання встановлення зв'язку інвалідності з пораненнями чи іншими ушкодженнями здоров'я» URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-vstanovlennya-zvyaz> (дата звернення 26.03.2024).
2. Про затвердження Порядку надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх проведення: постанова КМУ від 08.09.2015 № 685. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 26.03.2024).
3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 року 1993 № 45. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>. (дата звернення 26.03.2024).

Борюшкіна О. В.

кандидат соціологічних наук, доцент
Державний біотехнологічний університет
e-mail: psuh@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВИЩА ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Сучасний етап розвитку українського суспільства можна окреслювати не лише непростою економічною і політичною ситуацією, його сміло можна охарактеризувати і специфічним явищем руйнування надій та сподівань

значної частини населення. Першочергово, це стосується людей похилого віку, які, отримавши статус пенсіонера, можуть брати участь у житті суспільства лише частково. Важливим є те, що у своєрідних умовах старше покоління у зв'язку з переоцінкою цінностей і досягнень доперебудовного періоду часто відчують депривацію й розчарування: їхнє життя, їхня робота, їхні присвячені праці на користь суспільства дуже часто визнаються непотрібними. Зазначимо, що економічна ситуація України спонукає людей похилого віку активізувати свою позицію, продовжувати роботу і після досягнення пенсійного віку [1].

Соціальні проблеми людей похилого віку перебувають у центрі уваги багатьох соціальних інститутів та дослідницьких програм, спрямованих на забезпечення гідного рівня життя людей похилого віку. Зміна соціально-демографічної структури населення у зв'язку зі зростанням питомої ваги людей похилого віку провокує загострення соціально-економічних труднощів, що пов'язані з розміром пенсійного забезпечення і якістю та доступністю послуг системи охорони здоров'я. Пристосування суспільства й економіки до особливих потреб старішого населення потребує нового прочитання ролей і визнання потенційних вкладів, які особи похилого віку можуть і мають вносити у процеси розвитку суспільства.

Серед основних соціально-економічних проблем варто виділити збільшення економічного навантаження у першу чергу на населення працездатне, економічного забезпечення, старіння працездатного населення, гальмування науково-технічного прогресу, уповільнення оновлення знань та ідей, загострення проблем самотності осіб похилого віку та необхідності їх соціальної підтримки та ін.

Принципи ООН стосовно людей похилого віку – незалежність, участь, догляд, реалізація внутрішнього потенціалу – привертають увагу до літніх людей як до особливої соціально-демографічної групи населення, висловлюють сучасні гуманістичні погляди на місце та роль людей

похилого віку у світовому співтоваристві. Люди похилого віку – найбільш соціально вразлива та незахищена частина населення нашої країни, становище якої в сучасному транзитивному суспільстві пов'язане зі значними соціальними ризиками.

Що стосується проблеми втрати свободи, то її цього разу розглядатимемо як можливість цілісної самореалізації людини старшого віку. Поняття свободи для представників старшої вікової групи включає: політичну свободу та свободу самовираження, свободу пересування, яка дозволяє опанувати навколишній світ; конкуренцію з точки зору свого економічного стану. Українські пенсіонери зовсім не готові до конкуренції в економічному плані. Після розпаду СРСР громадяни втратили більшість своїх заощаджень. Люди похилого віку обмежені у свободі пересування в межах своїх фізичних можливостей і використання безкоштовного проїзду в громадському транспорті. Укупі з цим соціальне середовище надає мізерно мало альтернатив для розширення життєвого простору пенсіонера [2].

Унеможливлення самовизначення індивіда в соціальному просторі веде до втрати соціальної ідентичності. Людям, які соціалізувалися і вели активне соціальне життя у період державного соціалізму, важко прийняти мінливі норми доби становлення капіталізму, який засуджували вони раніше. Що стосується соціальної активності осіб похилого віку, їх суб'єктності як громадян в різних сферах суспільного життя, то тут вони частіше всього виступають об'єктом соціальної допомоги або соціальної зневаги.

Особливе місце серед проблем літніх людей займають також проблеми «ейджизму», дискримінаційного ставлення до представників цієї вікової групи. Елементом ейджизму є негативне ставлення до окремих осіб або груп за віковою ознакою, яке проявляється у готовності адекватно сприймати лише тих людей, критерій віку яких відповідає заздалегідь

визначеному. Така готовність є результатом певних стереотипів, які повністю чи частково не відповідають дійсності, занадто узагальнені і не враховують її дійсності. Повнота сутності стереотипізації щодо представників старших вікових категорій полягає у невиправдано негативній установці. Недиференційовані та упереджені судження приписують усім без винятку людям старшого покоління лише негативні якості, які знижують їх цінність для життєдіяльності суспільства [3].

Можна зробити висновок, що, незважаючи на ґрунтовну юридичну базу соціального захисту людей похилого віку, його ключові аспекти потребують удосконалення до рівня міжнародних стандартів, чому можуть посприяти окреслені шляхи реформування системи соціальних послуг, які ставлять собі за мету деінституціалізацію і створення розгалуженої мережі служб і закладів, що можуть надавати якісні послуги у громаді; децентралізацію процесів управління, фінансування, розташування послуг; розширення можливостей людей похилого віку у виборі послуг та участі у зазначеному процесі; покращення якості соціальних послуг через вивчення потреб на індивідуальному рівні та в межах окремих адміністративно-територіальних одиниць; впровадження технологій з покращення якості, серед яких моніторинг, оцінювання і контроль.

Список використаних джерел:

1. Король В. М. Вибір технології роботи з людьми похилого віку в сучасних умовах. Інноваційні підходи до застосування технологій у соціально-педагогічній роботі: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Черкаси. 15-16 лют. 2009 р. Міністерство освіти і науки України, Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. Черкаси: Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2009. 240 с.
2. Сопко Р. І. Проблеми людей похилого віку у соціально-економічному контексті. Соціальна робота і підготовка фахівців у світлі вимог Болонської системи. Матеріали доп. та повід. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 22 вересня 2011 року). 2011. с. 68–71.
3. Біскуп В. С. Ейджизм, як соціальна проблема та шляхи її подолання. Вісник Черкаського університету. Вип. 121. 2008. С. 37–41.

Бутрин-Бока Н. С.
кандидат юридичних наук, доцент,
Західноукраїнський національний університет
e-mail: bbnata2017@gmail.com

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ПРАВОВОГО СТАТУСУ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах військової агресії проти України, розв'язаної жорстоким і безжальним противником, тема захисту прав громадян дитячого віку набуває особливої актуальності. Адже ворог замахнувся на майбутнє Української держави, її генетичний фонд. Статтею 19 Конвенції про права дитини 1989 року передбачає загальну норму, що держави-учасниці вживають всіх необхідних законодавчих, адміністративних, соціальних і просвітніх заходів з метою захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образи чи зловживань, відсутності піклування чи недбалого і брутального поводження та експлуатації, включаючи сексуальні зловживання, з боку батьків, законних опікунів чи будь-якої іншої особи, яка турбується про дитину [2]. Стаття 38 Конвенції встановлює спеціальну норму, що держави “зобов’язані поважати норми міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у випадку збройних конфліктів та стосуються дітей, а також забезпечувати їх дотримання”, “вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними”, що певною мірою узгоджується з нормами міжнародного гуманітарного права, зокрема, з Женевськими конвенціями 1949 року та Додатковими протоколами до них 1977 року, в яких захисту дітей присвячені положення, що стосуються як цивільного населення загалом, так їх як окремої категорії [2].

Так, згідно зі статтею 24 Женевської конвенції IV про захист цивільного населення під час війни 1949 року сторони конфлікту вживатимуть усіх необхідних заходів для того, щоб діти до 15 років, які осиротіли чи були розлучені зі своїми сім’ями внаслідок війни, не

залишалися напризволяще, а також для того, щоб полегшити, за будь-яких обставин їхню освіту. Якщо це буде можливо, їхню освіту слід доручати особам з такими самими культурними традиціями [1].

Відповідно до статті 27 Женевської конвенції IV особи, що перебувають під захистом, мають право за будь-яких обставин, на особисту повагу, повагу до своєї честі, права на сім'ю, їхніх релігійних переконань та обрядів, звичок та звичаїв. До них завжди слід ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу. З урахуванням положень стосовно здоров'я, віку та статі, сторона конфлікту, під владою якої є особи, що перебувають під захистом, має право поводитися з усіма ними однаково, без жодної дискримінації, зокрема стосовно раси, релігії або політичних переконань, водночас сторони конфлікту повинні застосовувати до таких осіб таких заходів контролю чи безпеки, які будуть визнані за необхідні під час ведення війни. Україна є учасницею всіх вищевказаних міжнародних актів [1].

Через війну в Україні тисячі дітей залишаються сиротами, втрачають зв'язок із рідними та потрапляють у складні життєві обставини.

З початку воєнного стану прийнято чимало законодавчих документів, що стосуються захисту прав дітей в умовах воєнного стану. З 1 серпня в Україні запрацював державний портал для розшуку дітей – інформаційна платформа “Діти війни”, що допомагатиме правоохоронним органам збирати дані про юних українців, які постраждали під час війни, зокрема зникли безвісти або були переміщені на тимчасово окуповані території та депортовані до Російської Федерації.

За даними держпорталу розшуку дітей “Діти війни” з 24 лютого 2022 по 16 січня 2023 року унаслідок збройної агресії РФ в Україні постраждали 1688 дітей, з них 455 дітей загинуло, 897 дітей отримали поранення, 336 дітей вважаються зниклими, 13899 – депортованими. При цьому, як уточнюють в установі, 9016 дітей вважаються знайденими, і 125

дітей були повернуті. Ці цифри не остаточні, оскільки триває робота з їх встановлення в місцях ведення активних бойових дій, на тимчасово окупованих та звільнених територіях.

Використання на території України заборонених касетних боеприпасів, невибіркових обстрілів житлових районів, руйнування цивільної інфраструктури та обмеження доступу до медицини, численні випадки вбивств, згвалтування, зокрема дітей, та страти цивільних осіб відповідно до норм міжнародного гуманітарного права є воєнними злочинами. Українським законодавством передбачено кримінальну відповідальність за порушення законів та звичаїв війни [4].

Одною з основних проблем є також проблема влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування, внаслідок вторгнення агресора на територію України. На сьогодні склалася складна ситуація. З одного боку, ЗМІ масово поширюють інформацію про необхідність всиновлення дітей, які втратили батьків або проживали у закладах інституційного догляду поряд з місцями активних бойових дій, з іншого – Мінсоцполітики України вбачає в таких діях ризику шахрайства, порушення прав дітей та поширення недостовірної інформації та наголошує на неможливості змінення чи спрощення процедури усиновлення [3, с.9].

Держава не стоїть осторонь проблеми дітей. В умовах війни виникла нагальна потреба законодавчого врегулювання ряду питань щодо захисту прав дітей, вирішення яких за загальним порядком, який діяв у мирний час, було неможливим.

Очевидно, що воєнний стан та активні бойові дії в Україні визначають нові реалії сьогодення, і встановлений чинним законодавством загальний порядок захисту прав дітей, який діяв у мирний час, у більшості випадків просто перестав працювати. В умовах воєнного стану гостро постало питання про можливість реального захисту прав дітей, які стали жертвами

агресії і залишилися без піклування батьків чи перебувають у складних життєвих обставинах.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154
2. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
3. Турченко О.Г. Право дитини на безпеку під час збройного конфлікту. Політичне життя. 2019. С. 6-14.
4. Турченко О.Г. Забезпечення прав дітей в умовах збройного конфлікту в Україні. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Весняні юридичні читання – 2022». – Режим доступу: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261617>

Винарчик О. П.

кандидат юридичних наук, старший викладач
Львівський національний університет ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С. З. Гжицького,
Львівський апеляційний суд (помічник судді)
e-mail: Kosju3@gmail.com

МОЖЛИВІСТЬ ЗАХИСТУ ОСОБОЮ СВОЇХ ПОРУШЕНИХ, НЕВИЗНАНИХ АБО ОСПОРЮВАНИХ ПРАВ, СВОБОД ЧИ ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В ПОРЯДКУ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ АКТУАЛЬНОЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ)

Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними (ст. 21 Конституції України).

Відповідно до ч. 2 ст. 8 Конституції України звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується [1].

Зазначене фундаментальне положення знайшло своє відображення також у Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК України), зокрема у ст. 4 відповідно до якої, кожна особа має право в порядку,

встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів [2].

В свою чергу, Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022, затвердженого Законом України від 24.02.2022 № 2102-IX, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24.02.2022 у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України.

У подальшому воєнний стан неодноразово продовжувався і такий триває і на даний час.

З початку повномасштабної військової агресії населені пункти України систематично зазнають ракетних ударів, а в прифронтових містах і селах - бомбардувань, артилерійських та мінометних обстрілів.

Зокрема, обставини щодо оголошення сигналу «повітряна тривога» у відповідному регіоні вважаються загальновідомими, тобто такими що не потребують доказування.

Такі висновки викладені в постанові Верховного Суду від 22 грудня 2022 року у справі № 910/2116/21 [3].

Згідно із ст. 12-2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в умовах правового режиму воєнного стану суди, органи та установи системи правосуддя діють виключно на підставі, в межах повноважень та в спосіб, визначені Конституцією України та законами України [4].

Цивільне законодавство не містить визначення поняття способів захисту цивільних прав та інтересів, однак за їх призначенням вони можуть вважатися визначеним законом механізмом матеріально-правових засобів здійснення охорони цивільних прав та інтересів, що приводиться в дію за

рішенням суду у разі їх порушення чи реальної небезпеки такого порушення.

Так, цивільне судочинство здійснюється за правилами, передбаченими ЦПК України, у порядку: наказного провадження, позовного провадження (загального або спрощеного), окремого провадження (ч. 2 ст. 19 ЦПК України).

Під час дії правового режиму воєнного стану, попри збройну агресію та першочергову необхідність збереження життя, правова проблема постає у значній кількості поданих заяв, позовів на території України про встановлення факту батьківства, самостійного виховання дитини (інших пов'язаних із цим фактів) чи оскарження рішень, дій, бездіяльності суб'єктів владних повноважень.

Частиною 1 ст. 293 ЦПК України передбачено, що окреме провадження - це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Так, у постанові від 22 березня 2023 року, справа №290/289/22-ц (провадження № 61-13369св22) Верховний Суд визначив, що справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, **належать до юрисдикції суду** за таких умов: факти, що підлягають встановленню, повинні мати юридичне значення, тобто від них мають залежати виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав громадян. Для визначення юридичного характеру факту потрібно з'ясувати мету встановлення; встановлення факту не пов'язується з подальшим вирішенням спору про право. Якщо під час розгляду справи про встановлення факту заінтересованими особами буде заявлений спір про

право або суд сам дійде висновку, що у цій справі встановлення факту пов'язане з необхідністю вирішення в судовому порядку спору про право, суд залишає заяву без розгляду і роз'яснює цим особам, що вони вправі подати позов на загальних підставах; заявник не має іншої можливості одержати чи відновити документ, який посвідчує факт, що має юридичне значення. Для цього заявник разом із заявою про встановлення факту подає докази на підтвердження того, що до її пред'явлення він звертався до відповідних організацій за одержанням документа, який посвідчував би такий факт, але йому в цьому було відмовлено із зазначенням причин відмови (відсутність архіву, відсутність запису в актах цивільного стану тощо); чинним законодавством не передбачено іншого позасудового порядку встановлення юридичних фактів.

Разом з цим, вирішуючи проблему єдності судової практики Велика Палата Верховного Суду у постанові від 18 січня 2024 року справа №560/17953/21 (провадження №11-150апп23) відступила від висновків щодо застосування норм права у подібних правовідносинах стосовно юрисдикції спору, які викладено у постанові Великої Палати від 30.01.2020 у справі №287/167/18-ц (провадження №14-505цс19), у постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 22.03.2023 у справі №290/289/22-ц (провадження №61-13369св22), вказавши, що справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, розглядаються у **позасудовому та судовому порядку**. Рішення стосовно фактів, що мають юридичне значення, прийняті у позасудовому порядку, можуть бути оскаржені до судів адміністративної юрисдикції. Юридичні факти, які належать встановлювати в судовому порядку, вирішуються судами цивільної юрисдикції за правилами ЦПК України [5].

Також Велика Палата Верховного Суду висувала, що неефективним є підхід до визначення юрисдикції спорів у судовому порядку про встановлення фактів, що мають юридичне значення, в залежності від їх

мети звернення та наявності у заявника певних цивільних прав та обов'язків чи виникнення публічно-правових спорів із суб'єктами владних повноважень, оскільки це не сприятиме належному способу захисту порушеного права заявника, бо призведе до необхідності звертатися в суди різних юрисдикцій з доказуванням одних і тих же обставин, подій та фактів при поданні кожної позовної заяви.

Таким чином, системний аналіз зазначеного дозволяє дійти висновку, що чинне законодавство не передбачає іншого судового порядку підтвердження факту, що має юридичне значення, окрім як розгляд справ про встановлення факту, що має юридичне значення, в порядку цивільного судочинства, що узгоджується з правовою позицією наведеною вище.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/ed20190221#Text> (дата звернення: 09.04.2024).
2. Цивільний процесуальний кодекс України URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 09.04.2024).
3. Єдиний державний реєстр судових рішень URL. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108360142> (дата звернення: 09.04.2024).
4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 09.04.2024).
5. Єдиний державний реєстр судових рішень URL. <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116512563> (дата звернення: 09.04.2024).

Гоц-Яковлєва О. В.

кандидат юридичних наук, доцент,

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

e-mail: o_gots@ukr.net

НЕОБХІДНІСТЬ АДАПТАЦІЇ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ

Пенсійна система – це сфера, що стало потребує змін, які б враховували демографічні та економічні виклики та забезпечували соціальний захист пенсіонерів. Зараз в Україні війна і це стане додатковим викликом для пенсійної системи з кількох причин. По-перше, зростання числа пенсіонерів, оскільки воєнні дії призводять до збільшення кількості людей, які потребують пенсійного забезпечення через втрату працездатності або інвалідність. По-друге, воєнні дії призводять до зниження економічної активності країни, що може вплинути на фінансові ресурси, які призначалися б для пенсійного забезпечення. По-третє, після війни знадобиться збільшена соціальна підтримка для ветеранів та членів їх сімей, що буде додатковим фінансовим обтяженням для пенсійної системи. І, головне, на війні гинуть люди працездатного віку, які в інших умовах продовжували б працювати та сплачувати внески до пенсійного фонду. Але наявні обставини призводять до зменшення кількості працездатного населення та, відповідно, зменшення внесків до пенсійного фонду, що обумовлює додатковий тиск на пенсійну систему.

Отже, для забезпечення стабільності та ефективності пенсійної системи в нашій країні необхідно вже зараз вживати невідкладних заходів.

Для кращого розуміння можливих шляхів реформування пенсійної системи України можна звернутися до досвіду країн, близьких нам географічно та культурно – Польщі й Словаччини. Обидві ці країни пройшли складний шлях трансформації після розпаду комуністичного режиму та внесли певні зміни у свої пенсійні системи з метою адаптації до

нових умов. Враховуючи це, вивчення їхнього досвіду може надати корисні ідеї та стратегії для удосконалення пенсійного забезпечення в Україні в умовах війни та після неї.

І Україна, і Польща, і Словаччина мають трирівневу пенсійну систему, але з деякими відмінностями.

В Україні структура пенсійної системи включає в себе: перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення. Перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Другий та третій рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему накопичувального пенсійного забезпечення [1]. Але слід зазначити, що ні другий, ні третій рівень в нашій країні «не працюють», тож весь тягар пенсійного забезпечення досі лежить лише на солідарній системі.

Пенсійна система в Словацькій Республіці також базується на трьох рівнях: перший рівень – обов'язкове пенсійне страхування [2], другий рівень – пенсійні накопичення за віком [3] і третій рівень – додаткові пенсійні накопичення [4]. Перший і другий (у разі вступу до нього) рівні становлять обов'язкову базову пенсійну систему, третій рівень є додатковим і необов'язковим. Тобто внески до пенсійної системи поділяються на обов'язкові та добровільні. Обов'язкові внески – це внески до I рівня, який адмініструється Компанією соціального страхування та до II рівня, яким керують компанії з управління пенсійним забезпеченням

(DSS). Одним із варіантів збереження досягнутого рівня життя у працездатному віці та під час виходу на пенсію є добровільний вступ до III рівня, яким керують компанії додаткового пенсійного забезпечення та вносять внески у формі накопичень додаткової пенсії.

Пенсійна система Польщі є однією із найбільш ефективних у Європі. Вона також складається з трьох рівнів: перший – інститут соціального страхування (ZUS); другий – відкритий пенсійний фонд (OFE); третій – індивідуальний пенсійний рахунок (IKE), який на відміну від перших двох є добровільним [5]. Однак польська пенсійна реформа, проведена у 1999 році, полягає в тому, що соціальне забезпечення перерозподілене між державним бюджетом і приватними пенсійними фондами. У зв'язку із цим страхові платежі до Державного фонду соціального страхування (Zakład Ubezpieczeń Społecznych) становлять 12,22% від місячного заробітку, а 7,3% зарплати спрямовуються у відкриті пенсійні фонди. До того ж заслуговує на увагу норма закону, яка передбачає, що у разі швидкої смерті пенсіонера (протягом 3 років від призначення пенсії) або смерті людини, яка ще не є пенсіонером, право отримати накопичені пенсійні внески мають спадкоємці або утриманці. При цьому людина сама може визначити, кому вона бажає залишити ці кошти, заповнивши спеціальну заяву у ZUS (Zakład Ubezpieczeń Społecznych). Також у Польщі існує фонд демографічного резерву, завдання якого полягає в тому, щоб у разі демографічної кризи підвищити пенсійні виплати.

Підсумовуючи вищевикладене, хочу зазначити, що досвід країн-сусідок може стати ключовим чинником у підвищенні стійкості та ефективності пенсійного забезпечення в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Закон України від 09.07.2003 № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>

2. O sociálnom poistení. Zákon z 30. októbra 2003 461/2003 Z. z. URL: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2003/461/>
3. O starobnom dôchodkovom sporení a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Zákon z 20. januára 2004 43/2004 Z. z. URL: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2004/43/>
4. O doplnkovom dôchodkovom sporení a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Zákon z 26. októbra 2004 650/2004 Z. z. URL: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2004/650/>
5. O emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. Dz.U. 1998 nr 162 poz. 1118. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19981621118>

Капітан О. І.

доктор філософії з права, доцент,
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького
e-mail: ola.kapitan1980@gmail.com

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ
ЯК ВАЖЛИВА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ**

Питання цивільного захисту населення нашої держави упродовж тривалого періоду часу перебуває на піку гостроти в силу тих обставин, у яких існує наша держава. Агресивна поведінка сусідньої країни, яка вилилась у широкомасштабну війну, ще більше підсилила цю проблематику.

Подібну думку, в контексті актуальності питання цивільного захисту, також висловлюють, А. Фоменко та В. Грибан. На їх думку, нинішня вкрай гостра суспільно-політична та воєнна ситуація на сході України, поряд із традиційно незадовільним рівнем техногенної та природної безпеки, робить як ніколи актуальними питання цивільного захисту [1, с. 8].

Науковці зазначають, що цивільний захист – це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного

середовища та майна від надзвичайних ситуацій (далі НС) шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний та в особливий період [1, с. 8].

Водночас, вчені підкреслюють, що Україна як держава та гарант права громадян на захист свого життя і здоров'я від наслідків аварій, катастроф, пожеж, стихійного лиха, створила єдину державну систему цивільного захисту, що має на меті захист населення від небезпечних наслідків аварій і катастроф стихійних лих техногенного, природного, соціально-політичного та воєнного походження [1, с. 8].

Відповідно до ст. 3 Кодексу цивільного захисту України від 2 жовтня 2013 року, правову основу цивільного захисту складають «Конституція України, цей Кодекс, інші закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також акти Президента України та Кабінету Міністрів України» [2].

Аналізуючи реалії та перспективи нормативно-правового регулювання цивільного захисту в Україні, М. В. Грищук, також зауважує, що нормативно-правове регулювання вищеназваних питань в Україні здійснюється на трьох рівнях: конституційному, законодавчому та нормативному [3].

У згадуваному нами Кодексі цивільного захисту України від 2 жовтня 2013 року, цивільний захист визначається, як «комплекс заходів, які реалізуються на території України в мирний час та в особливий період і спрямовані на захист населення, територій, навколишнього природного середовища, майна, матеріальних і культурних цінностей від надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій, запобігання виникненню таких ситуацій та подій, ліквідацію їх наслідків, надання допомоги постраждалим, здійснення державного нагляду (контролю) у сфері пожежної та техногенної безпеки [2].

Варто також акцентувати увагу на основних принципах здійснення

цивільного захисту, якими є: «1) гарантування та забезпечення державою конституційних прав громадян на захист життя, здоров'я та власності, а також виконання у воєнний час норм міжнародного гуманітарного права; 2) комплексного підходу до вирішення завдань цивільного захисту; 3) пріоритетності завдань, спрямованих на рятування життя та збереження здоров'я громадян; 4) максимально можливого, економічно обґрунтованого зменшення ризику виникнення надзвичайних ситуацій; 5) централізації управління, єдиноначальності, підпорядкованості, статутної дисципліни Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, аварійно-рятувальних служб; 6) гласності, прозорості, вільного отримання та поширення публічної інформації про стан цивільного захисту, крім обмежень, встановлених законом; 7) добровільності – у разі залучення громадян до здійснення заходів цивільного захисту, пов'язаних з ризиком для їхнього життя і здоров'я; 8) відповідальності посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування за дотримання вимог законодавства з питань цивільного захисту; 9) виправданого ризику та відповідальності керівників сил цивільного захисту за забезпечення безпеки під час проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт [2].

Автори електронного підручника «Безпека життєдіяльності та цивільний захист», О. Г. Левченко, О. В. Землянська, Н. А. Праховнік та В. В. Зацарний, у контексті цивільного захисту акцентують увагу на тому, що ця царина охоплює відповідні безпекові питання, якими є: безпека людини, безпека суспільства та національна безпека. Вчені вважають, що: «безпека людини – невід'ємна складова характеристики стратегічного напрямку людства, який(у) Організація Об'єднаних Націй (ООН) визначила як «сталій людський розвиток», який приводить (зумовлює) не тільки до економічного, а й до соціального, культурного, духовного зростання, яке сприяє гуманізації менталітету громадян і збагаченню позитивного загальнолюдського досвіду. Люди створюють суспільство, яке держава має

охороняти, тому наявне таке поняття, як безпека суспільства.

Безпека суспільства – загальний термін для визначення зусиль, спрямованих на подолання сучасних загроз безпеці суспільства. Поняття «безпеки суспільства» сформувалося внаслідок усвідомлення феноменів ідентичності й згуртованості суспільства як джерел нестабільності. Забезпечення безпеки людини, а відповідно і суспільства формує поняття національної безпеки.

Національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства й держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам» [4, с. 12].

Отже, підсумовуючи викладене вище можемо констатувати надзвичайну важливість питання цивільного захисту населення України, значимість якого в умовах воєнного стану, спричиненого широкомасштабною збройною агресією російської федерації, що своїми терористичними діями намагається завдати якомога відчутніших втрат цивільному населенню нашої держави, виросла у багато разів.

У контексті правового регулювання сфери цивільного захисту варто підкреслити, що його основу становить значний масив нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію положень Конституції України та забезпечення якнайширшого кола безпекових питань, що стосуються цивільного захисту населення держави.

Список використаних джерел:

1. Фоменко А., Грибан В. Цивільний захист в Україні: створення та функціонування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 7–14.
2. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 34–35. Ст. 458.
3. Грищук М. В. Нормативно-правове регулювання цивільного захисту в Україні: реалії

та перспективи. Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2015. № 1(11). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles /2015/n1/15hmvrtп.pdf>.

4. Безпека життєдіяльності та цивільний захист [Електронний ресурс]: підручник для студ. спеціальностей з природничих, соціально-гуманітарних наук та інженерно-комунікаційних технологій / О. Г. Левченко, О. В. Землянська, Н. А. Праховнік, В. В. Зацарний; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Електронні текстові дані (1 файл: 10,2 Мбайт). Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 267 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/07b44994-8442-45cb-afbd-489e8325d23a/content>

Кубрак О. В.

старший викладач

Сумський національний аграрний університет

e-mail: kubrak1970@ukr.net

ДЕЩО ПРО ПРАВА ТА СВОБОДИ ЖІНОК З ІНВАЛІДНІСТЮ

Жінки з інвалідністю, на жаль, часто позбавлені можливості отримати бажану освіту, сексуальне самовираження і шансів стати батьками. Оскільки материнство суспільством зазвичай сприймається як найвище жіноче досягнення, жінки з інвалідністю часто не можуть реалізувати себе через громадські упередження, державну політику та культурні норми. У світі, де еталоном вважається «тілесна краса» – молоде атлетичне тіло, жінки з інвалідністю випробовують особливу дискримінацію. Інвалідизуючі стереотипи представляють жінок з інвалідністю як недостатньо жіночних, асексуальних або не здатних виростити своїх дітей, іншими словами, відмовляють в атрибутах, приписаних «нормальним» жінкам, тобто без інвалідності. Їм залишається переживати почуття втрати, суму і страждань, які асоціюються з особистою невдачею. Крім того, жінки-інваліди випробовують сильну дискримінацію в трудовій та сімейній сферах. У світовому масштабі вони частіше опиняються на найменш бажаних робочих місцях з низькою оплатою праці і стають найбільш бідними серед бідних. Жінки

з інвалідністю так само або навіть в більшій мірі, ніж без інвалідності, піддаються насильству. Феміністський аналіз інвалідності використовує поняття сексизму і патріархату, що з їх допомогою пояснити всю складність того, що відбувається з жінками-інвалідами. І все ж таки феміністський рух багато в чому ігнорував особливі стани та потреби жінок з інвалідністю, за що і піддавався критиці.

Жіночий досвід переживання реальності оформляється за допомогою соціального конструювання гендерних відносин, які поділяють людей на категорії чоловіків та жінок. Цей досвід маскується гендерно-нейтральною мовою. Гендерні розмежування побудовані на такій соціальній організації, що нав'язує діаду домінування ставленням між чоловіками та жінками. Ці гендерно-специфічні бінарні розмежування обумовлюють той факт, що чоловіки як вища частина діади пригнічують жінок. Ця форма організації відома як сексизм. Сексизм може взаємодіяти та співіснувати з іншими формами пригнічення – за ознаками класу, «раси» та інвалідності (класизм, расизм та інвалідизм). Зазвичай визначають сексизм як систему пригнічень, що ґрунтується на презумпції антагоністичних відносин між чоловіками та жінками. У цих відносинах чоловіки реалізують свою владу над жінками, будучи привілейованими або маючи перевагу, а жінок розглядають як нижчих істот. Систему, що організовує соціальні відносини таким чином, що чоловіки можуть контролювати та експлуатувати жінок на індивідуальному, інституційному та культурному рівнях, називають «патріархатом».

Сексизм є нормалізуюча ідеологія, що стосується гендера, яка девальвує атрибути жінок і ту роботу, яку роблять жінки. Прославляючи якості та досягнення чоловіків і обмежуючи гідність жінок, сексизм сприяє нерівності між статями. Сексистські соціальні відносини стверджують чоловіків як норму і диктують, яку поведінку вважати «нормальною» як для чоловіків, так і для жінок. Ця діада пронизує всі інші соціальні відмінності,

включно з інвалідністю, і детермінує перевагу інтересів і діяльності чоловіків з інвалідністю в порівнянні з жінками з інвалідністю. Крім того, сексистські соціальні відносини діють у трьох вимірах – індивідуальне (установки та зусилля), інституційне (законодавство, політика та повсякденні практики) та культурне (прийняті як належне припущення, цінності та норми). Гендерні відносини, укорінені в сексистських поглядах на світ, роблять чоловіче нормою і відтворюють нерівність між чоловіками та жінками за допомогою сексистської діади, яка надає привілеї чоловікам. Отже, сексистські соціальні відносини закріплюють владу чоловіків і роблять їх якості найкращими. Це здійснюється наступним чином:

- підтримуються установки, форми поведінки та культурні норми, які легітимують і затверджують владу чоловіків над жінками;
- робиться акцент на «відмінності» між чоловіками та жінками; властиве жінкам розцінюється як менш значуще у суспільстві;
- з жінками з інвалідністю поводяться як з незначними, як з тими, хто відрізняється від установлених або домінантних чоловічих норм.

Сексизм призводить до нерівних гендерних відносин, нападаючи на атрибути ідентичності, самовизначення людини. Гендер по-різному переживається чоловіками і жінками, оскільки одна група опиняється в більш привілейованому становищі порівняно з іншою. Крім того, гендер диференційований всередині самих категорій чоловіків і жінок, оскільки перетинається з іншими соціальними відмінностями - віком, інвалідністю, сексуальною орієнтацією та класом. Взаємодія між гендером та іншими соціальними відмінностей - це не просто додавання кількох підстав, вона інтегративна. Результат цієї інтеграції змінюється в залежності від контексту тієї чи іншої підстави відмінностей між групами.

Антипригнічуючі підходи базуються на цінності рівності обох статей, прагнуть зупинити санкціоноване суспільством виключення жінок з публічного простору і знайти спосіб включити їх в центр суспільного життя.

Ці підходи сприяють формуванню егалітарних відносин між людьми. У таких відносинах взаємодія ґрунтується на взаємному визнанні та утвердженні обома сторонами один одного в статусі суб'єктів. Тим самим вони відносяться один до одного як суб'єкт до суб'єкта, а не як суб'єкт до об'єкта. Те, що люди діють як суб'єкти, тобто є творцями власної реальності, - ключовий принцип антипригнічуючих відносин. В роботі з жінками з інвалідністю і чоловіками взагалі необхідно зробити зусилля у напрямку створення егалітарних відносин, які б стверджували суб'єктність тих та інших.

Список використаних джерел:

1. Права людини жінок та дівчат з інвалідністю: короткий посібник з питань інтерсекційного підходу до виконання Конвенцій CEDAW та CRPD в Україні. Київ : Національна Асамблея людей з інвалідністю України, 2019. 64 с.

Павліченко О. В.

доктор юридичних наук, кандидат ветеринарних наук, доцент,
Державний біотехнологічний університет
e-mail: pavlichenkoelena777@gmail.com

Парилловський О. І.

асистент
Державний біотехнологічний університет
e-mail: 21sanya08@gmail.com

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЖІНОК В УКРАЇНІ

Вивчення механізмів, спрямованих на забезпечення та захист прав жінок, відіграє важливу роль у формуванні прогресивної гендерної політики та розвитку людства в цілому.

Дана тема розкриває елементи механізму реалізації права на соціальний захист жінок в Україні та особливості механізму забезпечення та захисту права на соціальний захист жінок в Україні.

Механізм реалізації права на соціальний захист жінок являє собою комплекс взаємозалежної правової діяльності жінок та зобов'язаних суб'єктів, спрямованої на реалізацію завдання щодо зменшення рівня чи нівелювання негативних наслідків від настання соціального ризику для них з метою створення рівних та комфортних умов реалізації соціальних прав жінками.

Установлено, що складовими елементами механізму реалізації права на соціальний захист жінок є наступні:

1) правосуб'єктність (пов'язана із можливістю особи бути суб'єктом права);

2) норми права щодо реалізації права на соціальний захист жінок (визначають права самої жінки під час соціального захисту, а також кореспондуючі обов'язки роботодавця або органів публічної служби);

3) юридичні факти, пов'язані з виникненням та здійсненням права на соціальний захист жінок (настання юридичних фактів пов'язане зі зміною правового статусу жінки);

4) правова свідомість суб'єктів і їх відносин щодо соціального захисту жінок (саме від правосвідомості залежить те, наскільки ефективним буде соціальний захист та чи правильно тлумачитиметься норма права);

5) юридична відповідальність за зловживання жінками правом на соціальний захист.

Механізм забезпечення права на соціальний захист жінок є об'єднаною та внутрішньо врегульованою сукупністю норм права щодо забезпечення права на соціальний захист жінок, правових гарантій та правових обмежень у соціальному захисті жінок, діяльності органів публічної влади та громадських формувань стосовно охорони, моніторингу

та контролю, соціального страхування і юридичної відповідальності осіб, уповноважених на забезпечення права на соціальний захист жінок, яка має правовий детермінований вплив на відносини із втілення права на соціальний захист жінок, з метою гарантування, спрощення й підтримання такого втілення та підвищення рівня соціальної безпеки жінок.

Механізм забезпечення права на соціальний захист жінок включає наступні структурні елементи:

1) норми права щодо забезпечення права на соціальний захист жінок (визначають порядок такого забезпечення, установлюють повноваження органів публічної влади та можливості громадських формувань);

2) правові гарантії та правові обмеження в соціальному захисті жінок (стосуються діяльності суб'єктів, із якими взаємодіють жінки під час втілення своїх прав);

3) діяльність органів публічної влади та громадських формувань щодо охорони, моніторингу та контролю (контроль і нагляд за наданням послуг із соціального захисту жінки може проводитися ієрархічно вищими органами публічної влади, а також шляхом залучення правоохоронних органів, у той час як діяльність фізичних та юридичних осіб щодо контролю і моніторингу за дотриманням норм права стосовно соціального захисту проводиться спільно з органами місцевого самоврядування та державними органами через утворення структурних підрозділів із питань соціального захисту населення);

4) соціальне страхування (дозволяє накопичити ресурси для наступного покриття витрат у випадку настання соціального ризику);

5) юридична відповідальність осіб, уповноважених на забезпечення права на соціальний захист жінок (може застосовуватись до усіх суб'єктів, які задіяні у даному процесі).

Особливостями норм права, як елементів механізму захисту права на соціальний захист жінок є:

1) безальтернативність, що полягає у неможливості довільного трактування змісту норми права або ж міри встановленої відповідальності. Така ситуація пояснюється тим, що досліджувані норми права мають чіткий характер, що розкривається у розподілі обов'язків щодо захисту між уповноваженими правоохоронними та конституційними органами. Крім того, саме завдяки безальтернативності вдається досягнути єдиної практики втілення норм права, що важливо для підтримання процесуальності й безперервності дії механізму захисту права на соціальний захист жінок;

2) не систематизованість, пов'язана з тим, що право на соціальний захист стосується великої кількості суспільних відносин, суб'єктами яких виступають й інші особи (роботодавець, Пенсійний фонд та ін.). Тому для кожного суб'єкта визначений власний вид відповідальності, закріплений у нормах окремих законодавчих актів або в нормах загального характеру (нормах процесуального права, що містяться у Цивільному процесуальному кодексі України), або в нормах спеціального характеру, установлених у профільних законах щодо діяльності певного органу. Не систематизованість призводить до ускладненості інформування жінок про наявні в них можливості захисту, а також самої реалізації захисту через необхідність урахування норм права, які часто є колізійними;

3) недостатня поширеність, що розкривається через відсутність повного охоплення санкціями усіх протиправних дій, які можуть бути вчинені під час реалізації жінкою права на соціальний захист. Відсутність санкцій особливо стосується діяльності уповноважених осіб за невиконання окремих обов'язків або ж затягування строків виконання, унаслідок чого їх не можуть притягнути до юридичної відповідальності. Причиною такої ситуації є наявність прогалів у законодавстві щодо соціального захисту та його неактуальність. Це пов'язано з тим, що право на соціальний захист жінок не розглядається як термінове та невідкладне.

Засоби соціального захист жінок:

1) різновекторність, що пояснюється можливістю виконання паралельно або ж відокремлено одразу кількох функцій. Різновекторність пов'язана із можливістю впливати на захист досліджуваного права не лише жінки та органів державної влади, але й третіх осіб, які допомагають краще висвітлити ту чи іншу сторону права на соціальний захист жінки та потребу залучення до його захисту інших органів (професійних спілок до участі в трудовому арбітражі);

2) невичерпність, адже навіть за високої юридичної техніки написання законодавчих актів і відповідного правового регулювання не можуть бути перераховані та встановлені в межах однієї норми всі засоби захисту. Утілення права на соціальний захист жінок залежить від настання цілого ряду юридичних фактів, відображених у різних нормах права. У свою чергу, такі норми права закріплюють різні способи поведінки та засоби захисту у випадку створення перешкод для реалізації права на соціальний захист;

3) залежність від принципів права, що розкривається через взаємозв'язок із попередньою особливістю.

Так для об'єднання засобів захисту права на соціальний захист жінок у межах єдиного механізму до їх класифікації та застосування повинні використовуватись єдині вимоги, які внаслідок характеру досліджуваного права матимуть найбільш загальний характер. Такі принципи права закріплені у конституційному, трудовому та процесуальному законодавстві та стосуються встановлення меж допустимої поведінки для захисту з метою збалансування завданої шкоди жінці та її відшкодування.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що ця тема є надзвичайно важливою в контексті формування справедливого та рівноправного суспільства. Шлях до досягнення повноцінної рівності та захисту прав жінок включає в себе розробку та впровадження ефективних механізмів захисту, підтримки та стимулювання соціальних і культурних змін. Також

необхідно посилювати усвідомлення громадськості щодо важливості гендерної рівності та активно залучати до цього процесу різні соціальні групи.

Список використаних джерел:

1. Павліченко О.В. Соціальний захист жінок в Україні: теорія та практика: монографія. Харків: Панов, 2020. 368 с.
2. Павліченко О.В. Сутність механізму реалізації права на соціальний захист жінок в Україні. Юридична наука. 2019. № 3. С. 68-74.
3. Яцух О.В. Охорона праці жінок. Праці ТДАТУ. 2013. Вип. 13. Т. 6. С. 232-237.
4. Уварова О. А., Дайнеко К.К. Захист прав жінок: юридичні інструменти забезпечення гендерної рівності в Україні: навчальний посібник. Харків, 2019. 116 с.

Пижов О. М.

доктор філософії за спеціальністю «Право»
Національного університету фізичного виховання і спорту України

ЩОДО ПИТАННЯ ПРАВА ВЕТЕРАНІВ НА АДАПТАЦІЮ

Україна сьогодні бореться за виживання, демонструючи усьому світу не лише залізну волю, а й приклад правової демократичної, адекватної держави. На жаль, держава втрачає найголовніше – людський ресурс, найголовніший потенціал країни. У цьому контексті неабиякого значення набуває питання права ветеранів на адаптацію.

Перед державою стоїть виклик створити таку систему підтримки воїнів, яка гарантуватиме їм, що їх емоційно розуміють співгромадяни, соціум готовий ефективно інтегрувати їх у суспільне та економічне життя.

Важливо зауважити, що держава, в тому числі система освіти, має прямий інтерес у тому, щоб її громадяни, особливо ті, хто проходив службу та захищав країну, були добре адаптовані та інтегровані до суспільного та економічного життя [1].

Доцільно виділити ключові причини впровадження ефективних інструментів та методик адаптації та інтеграції ветеранів до суспільного та економічного життя:

1) соціальна стабільність: адаптовані та інтегровані ветерани є опорою для стабільності та розвитку суспільства. Ефективне впровадження програм адаптації відіграє ключову роль у формуванні гармонійних відносин у суспільстві, перетворюючи ветеранів на активних та продуктивних учасників спільноти, які вносять важливий вклад у соціальне благополуччя;

2) економічна користь: адаптовані ветерани можуть активно приєднатися до ринку праці, сприяючи економічному зростанню країни та зменшуючи навантаження на соціальні служби;

3) моральний обов'язок: суспільство має моральний обов'язок допомагати тим, хто ризикував своїм здоров'ям та життям для захисту держави;

4) підтримка сімей: адаптація ветеранів також має позитивний вплив на їхні сім'ї, забезпечуючи стабільність та зміцнення сімейних зв'язків;

5) посилення довіри до держави: якщо громадяни бачать, що держава піклується про своїх ветеранів, це підвищує рівень довіри до урядових інституцій та покращує відносини між владою та населенням;

6) моделювання цінностей: підтримуючи ветеранів, держава демонструє важливість таких цінностей, як патріотизм, жертвність та взаємодопомога, які можуть служити прикладом для молодших поколінь.

Виокремлені вище причини свідчать про те, що розробка та впровадження технологій адаптації та інтеграції ветеранів є не тільки економічно виправданим, але й морально обов'язковим кроком для держави, яка прагне підтримувати економічно сильне, здорове та злагоджене патріотичне суспільство. Крім того, важливим є інтегрування ветеранів до ринку праці, зокрема через розбудову інклюзивності

національного ринку праці. Частково врегулювати це питання вбачається у спробі через проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо гарантій працевлаштування ветеранів війни» № 10261 [1].

Водночас, необхідно розуміти, що має бути комплексний і системний підхід в забезпеченні права ветеранів на адаптацію, оскільки адаптація ветеранів до суспільного та економічного життя є критично важливою для стабільності суспільства, відновлення душевного спокою цих людей та їхнього ефективного включення в соціокультурний контекст країни.

Список використаних джерел:

1. Пижова М.О., Пижов О. М. Адаптація працівників як ключовий елемент сучасного ринку праці / Юридичний науковий електронний журнал. № 8/2023. С. 232-234.
2. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» щодо гарантій працевлаштування ветеранів війни» № 10261 від 14.11.2023 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/43181>.

Тімченко А. А.

курсантка групи Ф4-101 факультету № 4
Харківський національний університет внутрішніх справ
e-mail: nastatimchenko70@gmail.com

Войціховський А. В.

кандидат юридичних наук, доцент
Харківський національний університету внутрішніх справ
e-mail: voitsihovsky@gmail.com

ПРАВА ЖІНОК У МУСУЛЬМАНСЬКОМУ СВІТІ

Шаріат - це система правил та звичаїв, що ґрунтується на нормах ісламського права, викладених у священних текстах ісламу, таких як Коран, сунна та хадиси, які містять життєвий опис і висловлювання пророка Мухаммеда. [1, с. 7-8]

Правовий статус жінок у мусульманському суспільстві варіюється в залежності від країни, культурних впливів та різних інтерпретацій ісламського права (шаріату). Ісламське право відкрите для різноманітних тлумачень, і рівень консервативності в релігійній інтерпретації може визначати обсяг та характер прав, що надаються жінкам в конкретному соціокультурному просторі.

Безперечно, іслам, подібно до інших монотеїстичних релігій світу, характеризується своїми консервативними патріархальними принципами, що встановлюють певне підпорядковане становище жінки відносно чоловіка як у суспільному, так і в сімейному житті. Однак у наш час країни, де більшість населення відноситься до мусульман, уявляються нам, європейцям, як місця, де жінки, здавалося б, зазнають жорстокого обмеження своєї свободи в ухваленні рішень та самостійних дій у відповідності з цими рішеннями. [2]

Ключові принципи ісламської доктрини приділяють велике значення інституту сім'ї та встановлюють визначені ролі для чоловіків і жінок. Наприклад, згідно з шаріатом, жінка може мати доступ до освіти, працювати та мати власність, однак водночас можуть існувати обмеження, що стосуються самостійного виходу з дому, одягу та можливості розлучення.

В країнах ісламського світу, як от Туніс, Марокко та Малайзія, демонструється прогресивний підхід до прав жінок, включаючи їхнє право на розлучення, власність та спадщину. Такі країни також можуть приймати закони, що забороняють шлюби за примусом та дитячі шлюби.

У консервативних ісламських країнах може існувати ряд обмежень для жінок у сферах освіти, праці та вольових рішень. Наприклад, до 2019 року в Саудівській Аравії жінкам було заборонено управляти автомобілем, однак це правило було анульовано.

Ісламські норми щодо прав жінок можуть розглядатися як частина шаріату, проте їх тлумачення та практика можуть варіюватися в різних

країнах та серед різних ісламських груп. В ісламі існують різні школи з ідеями, які можуть мати власні погляди на права жінок.

В деяких країнах, де шаріат впроваджується в життя, існують обмеження для жінок у певних сферах, таких як шлюб, розлучення, спадщина та свобода одягу. Наприклад, деякі країни можуть застосовувати полігамію, що дозволяє чоловікам мати більше однієї дружини, хоча ця практика не є загальноприйнятною у всьому мусульманському світі.

У численних країнах діють активні групи та ініціативи, що спрямовані на розширення прав жінок в межах ісламу. Вони ставлять перед собою завдання переглянути трактування ісламського права з метою забезпечення більшої рівності та справедливості для жінок. При цьому, багато мусульманських жінок та організацій активно працюють над просуванням прав людей та гендерної рівності як у межах ісламського світу, так і за його межами. [3, с. 79]

У кінцевому підсумку, права мусульманських жінок залежать від різноманітних чинників, таких як культурні норми, релігійні традиції та політична воля країн і громад. Останнім часом спостерігається зростаюча усвідомленість важливості рівноправ'я та просування прав жінок у різних частинах світу, включаючи ісламські країни. Наприклад, у деяких країнах були внесені законодавчі зміни, спрямовані на поліпшення стану прав жінок. Ці зміни можуть передбачати закони, що забороняють шлюби за примусом, встановлюють мінімальний вік для одруження, забороняють дискримінацію на основі статі на робочому місці та надають більше прав жінкам у справах розлучення, спадщини та опіки над дітьми.

Все більше мусульманських жінок активно включаються в суспільно-політичне життя, освіту, наукові дослідження та бізнес, використовуючи свої права та можливості для просування своїх інтересів та впливу на суспільні зміни.

Однак варто зауважити, що не всі країни прихильні прогресивному підходу до прав жінок, і деякі з них можуть продовжувати залишатися в обмеженому становищі або стикатися з дискримінацією. Це може бути пов'язано з традиційними або консервативними інтерпретаціями релігії, соціокультурними факторами, а також політичними обставинами.

Важливо розуміти, що іслам не є єдиним чинником, що впливає на права жінок у мусульманському світі. Права жінок формуються також під впливом конституційних законів, міжнародних договорів, суспільної свідомості та боротьби за гендерну рівність тощо.

У кінцевому підсумку, ситуація з правами жінок у мусульманському світі є динамічною і постійно змінюється. Тут спостерігаються як прогресивні тенденції, так і виклики, з якими жінки стикаються у боротьбі за свої права.

Список використаних джерел:

1. Іслам: історія і сучасність : навчально-методичний посібник / В.І. Лубський, Є.А. Харковщенко, М.В. Лубська, Т.Г. Горбаченко, Київ : «Центр учбової літератури», 214. 632 с.
2. Демішева М. Іслам, жінки і фемінізм: аналіз релігійних засад, традицій та практик мусульманських суспільств на Близькому Сході та Магрибі. / Феміністична майстерня. URL: <https://femwork.org/blog/islam-zhinki-i-feminizm-analiz-religiynih-zasad-traditsiy-ta-praktik-musulmanskikh-suspilstv-na-blizkomu-shodi-ta-magribi/> (дата звернення: 07.02.2024).
3. Сизонюк В.Є., Прихненко М.І. Проблематика питання дотримання прав жінок в державах арабського світу. *Історія та міжнародні відносини*. 2021. Т. 1. № 13. С. 76-80.

Топоркова М. М.
кандидат юридичних наук, доцент
Державний біотехнологічний університет

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Виконуючи вимоги Конвенції про права дитини, Україна зобов'язалася перед країнами-учасницями ООН забезпечити кожній дитині належний захист та піклування, необхідні для її благополуччя. Російсько-Українська війна на території України має катастрофічні наслідки, що ставить сім'ї в кризові ситуації та може призвести до розлуки батьків і дітей.

Право дитини на сім'ю має законодавче визначення і основу в таких документах, як Конвенція ООН про права дитини, Конституція України та Сімейний кодекс України. Бажання прийняти на виховання дитину, яка народилася у інших сім'ях, є виявом нашої культури і виникає в серцях людей, які відчують співчуття та готові до жертвовної допомоги. Лише виховання в сімейному оточенні відповідає інтересам дитини. Серед форм сімейного виховання для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, визначаються усиновлення, опіка, піклування, прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу.

Діти представляють собою найбільшу цінність. Забезпечення належного виховання для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є пріоритетом для будь-якої держави. Держава несе відповідальність за виконання свого обов'язку щодо забезпечення виховання дітей, які залишилися без батьківського піклування, як це передбачено у Конвенції ООН "Про права дитини" і Декларації ООН "Про соціальні і правові принципи", які стосуються захисту та благополуччя дітей, зокрема у випадках передачі дітей на виховання та їх усиновлення, як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Важливо забезпечити, щоб діти-сироти мали можливість користуватися своїми правами та вільностями відповідно до законодавства

України, а також міжнародних нормативно-правових актів. Один із таких актів – Конвенція про права дитини.

У частині 1 статті 2 цієї Конвенції зазначено, що Держави-учасниці зобов'язуються поважати та гарантувати всі права кожній дитині, яка перебуває в межах їх юрисдикції, без будь-якої форми дискримінації, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я, а також народження дитини, її батьків чи законних опікунів, а також будь-яких інших обставин.

Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на період з 2017 по 2026 роки, у своєму визначенні альтернативного догляду за дітьми, визначає різні форми догляду за дітьми, які, з різних причин, не можуть проживати з біологічними батьками. Ці форми включають установа опіки та піклування, розміщення в прийомних сім'ях, дитячі будинки сімейного типу, патронатні сім'ї, дитячі заклади з умовами проживання, близькими до сімейних.

У Декларації прав дитини зазначено, що кожній дитині повинен бути забезпечений соціальний захист і створені умови для її нормального фізичного, розумового, морального та духовного розвитку в умовах свободи і достоїнства. Нормативно-правові акти мають сприяти задоволенню інтересів дитини. Тому формування стратегії розвитку держави включає захист дитини, особливо в ранньому дитинстві, коли відбувається формування особистості і засвоєння цінностей. Таким чином, діяльність соціальних інститутів повинна бути спрямована на створення форм виховання та підтримки дітей-сиріт, які б допомагали пом'якшити негативні наслідки деструктивного середовища сімейного життя.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права дитини: 20 листопада 1989 року: Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-ХІІ від 27.02.91.

2. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 рр. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas>.
3. Солодухіна Л. С. Особливості нормативно-правового врегулювання альтернативного догляду за дітьми в Україні. Соціальна і гуманітарна політика Вісник НАДУ при Президентові України (Серія “Державне управління”) Вип. 2. 2018. С. 82–90.

Середа О. Г.

доктор юридичних наук, професор,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Проблема відтоку трудових кадрів з України постає особливо гостро в умовах збройного конфлікту, що спричиняє багато негативних наслідків у економічній та інших важливих сферах діяльності.

Виклики сучасності у вигляді соціально-економічних, політичних криз, пандемій, ескалації збройних конфліктів та інших чинників, пов'язаних зі стрімким технологічним розвитком і спричиненими цим розвитком наслідки для людства зумовлюють збільшення і прискорення міграційних процесів по всьому світу.

Трудову міграцію за потоками можна поділити на:

- трудову імміграцію, коли іноземець або особа без здійснює в'їзд у країну, в якій бажає працевлаштуватися;
- трудову еміграцію, коли громадянин конкретної країни виїздить з неї з метою працевлаштування закордоном [1, с. 42].

Відповідно до цього поділу, регулювання правових відносин з трудовими іммігрантами та емігрантами відрізняється. Так, наприклад, держава здійснює захист своїх громадян, коли говоримо про захист прав трудових емігрантів. В той же час, держава має зобов'язання у сфері

захисту трудових іммігрантів, тобто іноземців та осіб без громадянства, що здійснили в'їзд на територію країни з метою працевлаштування.

Вітчизняне законодавство містить низку нормативно-правових актів, які регулюють відносини трудової міграції, а саме Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» [2], Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [3], розділ VII Закону України «Про зайнятість населення», який унормовує питання застосування праці іноземців [4] Закон України «Про імміграцію» [5]. Разом з тим, низка питань залишаються не врегульованими або ж занадто ускладненими.

Провідну роль у сфері захисту трудових прав мігрантів відіграють міжнародні нормативно-правові акти (договори, конвенції, декларації тощо). Але, незважаючи на ґрунтовну міжнародно-правову базу щодо захисту прав трудових мігрантів, кожна держава формує власну внутрішню міграційну політику враховуючи економічні, соціальні та інші чинники.

На особливу увагу в цьому аспекті заслуговує досвід Німеччини, яка особливо гостро відчуває брак професійних кадрів у різних секторах економіки, на чому неодноразово наголошували політичні діячі та публічні службовці країни.

Так, наприклад, через нестачу спеціалістів різних секторів економіки протягом останніх років німецький бундестаг ухвалив пакет міграційних законів, що покликані спростити працевлаштування для фахівців окремих спеціальностей. Влада країни застосовує усі можливі методи, такі як спрощення механізму працевлаштування мігрантів у Німеччині, заохочення шляхом забезпечення більш сприятливих умов порівняно із країнами походження трудових мігрантів, пропонує їм та членам їхніх сімей гарантії соціального захисту тощо [6].

Відповідні зміни до чинного імміграційного закону створюють нові умови для переїзду Німеччини на роботу та для її пошуку. Прийняті зміни містять такі нововведення, як-от:

- «зміна смуги» (Spurwechsel), що дозволяє біженцям, які звернулися до німецької влади із запитом про надання захисту і ще не отримали відповіді, можуть змінити свій статус з шукача притулку на трудового мігранта, який шукає роботу;

- запроваджується можливість для осіб, які в'їхали на територію Німеччини з туристичною візою та знайшли роботу, працевлаштуватися без зайвих формальностей. Вимоги щодо рівня кваліфікації даної категорії суб'єктів значно зменшені в порівнянні з попередньою;

- «карта шансів» (Chancenkarte) за системою балів. Отримати карту шансів зможуть громадяни з країн, які не входять до ЄС, котрі ще не мають пропозиції на роботу від німецької фірми, але вважаються перспективними. Перспективність претендентів на картку вираховуватиметься за системою балів, що враховуватиме ряд чинників: вік людини, фах та стаж роботи, знання іноземних мов (німецької/англійської), зв'язок з Німеччиною тощо [7].

Досвід міграційної політики Німеччини може стати корисним для запровадження у вітчизняне законодавство деяких механізмів заохочення іммігрантів. Сьогодні перед нашою державою стоять виклики, що потребують негайного вирішення, серед яких забезпечення захисту прав своїх громадян, які вирішили працевлаштуватися за кордоном та залучення до економіки нових трудових ресурсів, якими можуть виступати трудові мігранти з різних країн світу.

Цікавим у цьому аспекті є законопроект №11006 «Про внесення змін до деяких законів України щодо скасування дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства» [8]. Ним пропонується найпростіший шлях: відкрити ринок праці для іноземців, скасувавши необхідність будь-

яких попередніх дозволів для їх працевлаштування. Нардепи переконані, що підприємець не повинен бути заручником недолугості міграційної системи, яка не створила ефективного механізму відсіювання небажаних суб'єктів на етапі допуску їх в країну.

Трагічні події, що сталися у лютому 2022 року, змусили значну кількість громадян України покинути свої домівки і шукати прихисток за кордоном. У зв'язку з цим, Україна втратила великий обсяг робочої сили, яка могла б бути задіяна у різних галузях ринку праці для підтримки економіки країни. Враховуючи стрімкість змін суспільно-політичного життя, є вірогідність, що далеко не всі громадяни будуть зацікавлені у поверненні на Батьківщину. За оцінкою Міністерства економіки, протягом наступних 10 років Україні доведеться додатково залучити 4,5 млн співробітників на ринок праці. Отже, держава змушена адаптуватись до нових реалій та шукати шляхи для залучення нових трудових ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Чехович С. Б. Елементарний курс міграційного права України: Конспект лекцій: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: МАУП, 2004. 216 с.
2. Про зовнішню трудову міграцію: Закон України від 05.11.2015 р. № 761-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-19#Text> (дата звернення 19.02.2024).
3. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text> (дата звернення 19.02.2024).
4. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 р. № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення 19.02.2024).
5. Про імміграцію: Закон України від 07.06.2001 р. № 2491-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2491-14#Text> (дата звернення 19.02.2024).
6. Kozin S. M. Opportunities to use germany's experience in Ukraine in the field of legal regulation of protection of labor rights of migrants. Scientific journal of public and private law. 2020. Т. 1. № 5. С. 114–118. URL: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.5-1.17> (date of access 19.02.2024).
7. Жолквер М. Берлін кличе на роботу до Німеччини. Але не всіх. DW. 23.06.2023. dw.com. URL: <https://amp.dw.com/uk/berlin-klice-na-robotu-do-nimeccini-ale-ne-vsih/a-66012386> (дата звернення 19.02.2024).
8. Про внесення змін до деяких законів України щодо скасування дозволу на

застосування праці іноземців та осіб без громадянства: проект закону України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/ji10673a?an=2> (дата звернення 19.02.2024).

Яковець І. С.
доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник,
керівник Центру правового забезпечення науки та технологій
Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ВІЛ-ЕКСПОНОВАНИХ ДІТЕЙ

Державна підтримка ВІЛ-експонованих дітей до встановлення їм ВІЛ-статусу та дітей, які живуть з ВІЛ, є вкрай важливою, оскільки спрямовується на забезпечення їх життя і здоров'я.

Станом на 31.12.2023 року в Україні перебуває під наглядом 5922 дитини з діагнозом ВІЛ-інфекції. Для таких дітей постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2014 р. № 389 встановлені навіть окремі посилені норми харчування (вдома та у спеціальних закладах).

Як правило, у дітей, які живуть з ВІЛ, інфекція розвивається значно швидше, ніж у дорослих, бо їх імунна система є ще дуже недосконалою й несформованою. Для дітей ВІЛ-інфекція – бомба з годинниковим механізмом: інфекція прогресує досить швидко, швидше виявляються симптоми, при цьому існує ряд труднощів щодо лікування. Так, у 20% дітей ВІЛ переходить у СНІД протягом 12 місяців після народження. Коли виявляються симптоми хвороби, навантаження на організм та його ресурси у дітей може бути значно більшим, ніж у дорослих.

Ще один аспект життя ВІЛ-позитивних дітей: вони мусять довічно вживати певні препарати проти розвитку основного захворювання, а іноді й ліки від супутніх хвороб та для протидії побічним наслідкам застосування тих чи інших препаратів. Крім того, дитячий організм «переробляє» АРВ-

препарати швидше, ніж дорослий, що вимагає застосування більшої їх кількості.

Діти з ВІЛ діти мають ті самі хвороби, що й ті, хто не має ВІЛ-інфекції, однак хворіють вони значно частіше. Дитячий організм, інфікований ВІЛ, є більш вразливим для мікроорганізмів: бактерій, вірусів, найпростіших і грибків, навіть щодо умовно патогенних (таких, що при повноцінному імунному захисті не викликають хвороб). Порівняно з дорослими, діти з ВІЛ більш схильні до частих респіраторних захворювань.

Отже, діти, які живуть з ВІЛ, потребують, порівняно з дорослими, більш старанного дотримання санітарно-гігієнічних вимог при догляді за ними, кращого нагляду за змінами в стані їх самопочуття, більш якісного та повноцінного харчування, уваги та організації розвиваючого спілкування.

Нині такі діти отримують допомогу у розмірі 170 грн. на місяць. Одна упаковка дитячої суміші вагою 350 грамів коштує нині дорожче!

Саме такий розмір допомоги визначений постановою Кабінету Міністрів України «Про розмір щомісячної державної допомоги ВІЛ-інфікованим дітям і дітям, які страждають на хворобу, зумовлену ВІЛ» від 12 вересня 2012 року № 852: «1. Установити ВІЛ-експонованим дітям до встановлення їм ВІЛ-статусу та дітям, які живуть з ВІЛ, щомісячну державну допомогу в розмірі десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян». І розмір допомоги не переглядався з 2012 року (!)

Проте такі діти з перших днів народження потребують спеціальної суміші для вигодовування, оскільки матері з ВІЛ не можуть повноцінно застосовувати грудне вигодовування.

До повномасштабного вторгнення спеціальне харчування закупували лікарні коштом місцевих бюджетів. Але нині – брак коштів через підвищення цін. А більшість родин не в змозі самотійно забезпечити усі потреби ВІЛ-експонованих дітей до встановлення їм ВІЛ-статусу та дітей, які живуть з ВІЛ, в лікуванні та догляді. Проте при розробці Проекту

постанови усі наведені обставини не враховані, розмір державної допомоги не переглянутий.

Відповідно до закону про Держбюджет на 2024 рік, прожитковий мінімум на дітей віком до 6 років становить 2563 грн; Для дітей віком від 6 до 18 років прожитковий мінімум становить 3196 грн.

За нашими підрахунками, мінімальна державна допомога, якої потребують родини ВІЛ-експонованих дітей та дітей, які живуть з ВІЛ, становить 1700 грн. на місяць. Саме такі зміни ми і пропонуємо внести до проєкту постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання виплати щомісячної державної допомоги ВІЛ-експонованим дітям до встановлення їм ВІЛ-статусу та дітям, які живуть з ВІЛ».

Yaroshenko O. M.

Vice-rector for educational and methodological work
Yaroslav Mudryi National Law University
Doctor of Law, Professor Department of Labor Law

SOCIAL PROTECTION OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE

The issue of ensuring the rights of internally displaced persons is relevant because of the current military and political situation in Ukraine. The occupation of Crimea and the military conflict in the east and south of the country caused the massive internal displacement of the population. These processes have been going on for about 9 years. If at first, it was possible to hope for the quick return of people who lived in Crimea, Luhansk, and Donetsk regions to their homes, now we can confidently talk about the unreality of such hopes. Therefore, it is necessary to make maximum efforts to ensure the

realization of the rights and freedoms of internally displaced persons (IDPs) guaranteed by the Constitution and laws of Ukraine.

According to the Internal Displacement Monitoring Center (IDMC) data published on the website of the Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), 1 million 679 thousand IDPs have been registered in Ukraine since the beginning of the conflict in 2014 alone, which is more than 10% of the total number people who have been displaced within their countries around the world. These persons are forced to change their place of residence not by their own will, but to do it for their safety, sometimes saving their lives and family members. Under such conditions, IDPs need special attention and assistance from the state, to create the necessary conditions for a dignified life. Russia's open military invasion of Ukraine in February 2022 caused a new surge in the mass internal displacement of the population.

The appearance of internally displaced persons is a consequence of the annexation of Crimea and the armed conflict in a part of the territories of the Donetsk and Luhansk regions. The results of the study allow us to conclude that the main challenges associated with the forced displacement of citizens from the temporarily occupied territory of Ukraine and the areas of the anti-terrorist operation are manifested in the increase in the load on local labor markets, the existence of problems of accommodation, employment, etc. In addition, among internally displaced persons, a large number are children, disabled people, and elderly people, i.e. particularly vulnerable categories of people who need support.

The basis of support for IDPs should be the promotion of employment. Personal reserves of such persons will not be enough for a long time, and more and more funds will be needed to overcome other challenges related to the war, which will create an additional burden on the state budget. To understand the scope: for the whole of 2021, UAH 3 billion was sent to provide monthly

targeted assistance to cover the living expenses of 1.5 million internally displaced persons.

Another direction is the involvement of IDPs' work at enterprises that have moved to safer regions. According to the Ministry of Economy, 178 businesses have completed relocation from war zones, of which 67 have resumed work in new locations. These businesses may have hot vacancies for which displaced people can be hired. For this purpose, communication should be established between the bodies that assist in relocation and the bodies that register IDPs. By collecting data on the education and work experience of IDPs and then competently transmitting it to potential employers, it is possible to speed up the employment of displaced persons and, therefore, reduce the need for their social security.

State employment centers can help in this, which should receive information about IDPs' work opportunities and offering them to businesses that restore work. Another big part of the support is direct assistance to IDPs: from building housing to providing food. The function of local self-government bodies, as a result of decentralization, acquired sufficient powers and became significantly more institutionally capable. They solve the following tasks:

- maximum assistance in the registration of IDPs;
- creating convenient opportunities for IDPs to submit documents for receiving social benefits;
- provision of food kits and drinking water;
- organization of assistance with things (bed linen, hygiene products);
- organization of providing psychological support;
- assistance in the provision of medical services (establishing contacts with family doctors, medical examination, reimbursement of the cost of essential medicines);

- organization of providing educational services to children of preschool and school age who are classified as IDPs;
- compensation for the payment of communal services and energy used in temporary accommodation.

To perform some tasks, local self-government bodies enlist the help of international donors, partners, and sister cities. The expansion of such cooperation will allow for a reduction in the expenses of local budgets, which are financed from own revenues or transfers from the state budget, and to preserve the financial capacity to further support the life of the community in conditions of a significant reduction in local revenues. Thus, the issue of internally displaced persons should be one of the clearly articulated priorities of any state authority and a clear plan of action not only for today but also for the coming years. It is important to coordinate the efforts of the state and civil society in helping internally displaced persons, to solve the maximum number of problems faced by citizens. It is also important to have detailed statistics on the number of internally displaced persons and what kind of assistance they specifically need.

As a result of the occupation of part of the territory of Ukraine and military operations in the East, our country and its society faced new challenges. There is still a lot of work and effort to be made so that no person is limited in their rights, regardless of any circumstances. And this duty must, first of all, be undertaken by the state, which is obliged to guarantee compliance with all the constitutional rights of a person.

The representatives of the legislative and executive authorities urgently need to act more decisively. This especially applies to the protection of property and civil rights of IDPs. The Verkhovna Rada of Ukraine should respond in a timely and flexible manner to the problems that arise and adopt the necessary laws aimed at the real protection of the rights of IDPs. The government must ensure the allocation of sufficient resources, including

financial resources, for the implementation of social adaptation and reintegration of citizens of Ukraine who have moved from the temporarily occupied territory of Ukraine and the areas of the antiterrorist operation to other regions of Ukraine. After all, the draft law that would determine the amount and procedure for compensation for damages, compensation payments for destroyed or partially damaged property, categories of damage to objects, and the procedure for interaction between state authorities and local authorities has not yet been adopted.

Violation of the right to protection of personal data was detected; on non-interference in personal and family life; electoral rights. In addition, the problems of realization of housing rights of IDPs and receipt of social benefits have been identified. The housing needs of IDPs are becoming increasingly acute, as the financial assistance provided to them and the savings of the population cannot cover the costs associated with long-term displacement. UNHCR emphasizes that IDPs living in collective centers can cause dependency and weaken the ability of internally displaced persons to manage their own lives, which exacerbates the trauma of displacement and creates barriers to integration. Therefore, the authorities are recommended to develop a systematic and visionary approach in response to these needs.

Most of the above-mentioned problems are solved by making changes to the laws of Ukraine "On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons", "On local elections", "On social housing fund"; Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On the Implementation of Social Payments to Internally Displaced Persons". In addition, it is necessary to cancel the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine's "Some issues of the implementation of social payments to internally displaced persons." Employment and housing problems are solved by attracting foreign aid, investments, and compensatory payments by the state to employers who will hire immigrants.

The practical significance of the obtained results lies in the fact that the conclusions and proposals formulated in the study can be used in the research field - for further research into theoretical and practical issues of the status of internally displaced persons as subjects of social security law; law-making activity - to improve the legal provision of social protection of internally displaced persons, taking into account international standards and positive legislative experience of certain foreign countries; law enforcement activities - to improve the practice of applying legislation in the field of social protection of internally displaced persons; the educational process of law students.

СЕКЦІЯ 8. ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ У ПРИВАТНО-ПРАВОВІЙ СФЕРІ

Бєлоусов В. Д.

кандидат юридичних наук
ORCID: 0009-0000-5652-4880

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЯК ВИДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Соціальна робота, як вбачається, є багатогранною професією, спрямованою на забезпечення, відновлення, покращення соціально-економічного та психофізіологічного добробуту людини і суспільства, результатом чого є забезпечення соціальної безпеки людини та громадянина, суспільства і держави, а відтак – соціальна робота є важливим складовим елементом доктрини забезпечення соціальної безпеки сучасної держави. Утім, попри важливість цієї професії слід констатувати, що вона характеризується значною проблематикою, яка характерна не лише для України, але й для ряду інших соціальних європейських держав.

Приміром, як зазначає французький соціолог Ж. Фукар соціальна робота наразі характеризується глибокою невизначеністю, професійним діям (та їх результатам), з яких складається соціальна робота, властива невпевненість, а соціальні працівники, дослідники у сфері соціальної роботи по сьогодні шукають необхідного визнання [1, с. 134]. З цією позицією слід погодитись, адже в загальному сенсі соціальна робота – це робота, за допомогою якої на «полях» об'єктивується соціальна функція держави і очевидно недопустимим буде те, що така реалізація соціальної функції не буде мати належного інституційного та нормативно-правового рівня, а самі соціальні працівники будуть перебувати у стані соціальної вразливості.

Між тим, слід констатувати, що означена проблема цілком очевидно є актуальною не лише для Франції, але й також для ряду інших соціальних країн [2; 3], включаючи й Україну [4; 5]. Незважаючи на те, що соціальна робота в Україні до початку війни (тобто, до 20 лютого 2014 року) мала багато проблем (і на це повсякчас вказували як учені [6], так і практики [7]), варто відзначити, що з початком війни, а особливо з моменту масштабного вторгнення Росії в Україну (з 24 лютого 2022 року), означені проблемні питання організації та здійснення соціальної роботи значно загострилися, а разом із тим – також були доповнені новими викликами, що є зрозумілим, адже війна – це великий виклик для системи соціального захисту в цілому. Конкретизуючи ці проблемні питання зупинимось на наступних проблемах:

1. В умовах війни завжди суттєвим викликом для соціальної роботи, як виду професійної діяльності, є виконання роботи в умовах, що характеризуються значним збільшенням соціальної вразливості населення та страждань населення, які викликані самою війною. Так, у результаті війни особи втратили близьких (зокрема, тих, на утриманні яких вони були), зазнали шкоди своєму психофізіологічному здоров'ю, втратили домівку та бути вимушеним переміститись та ін. При цьому, діти, люди похилого віку та особи з інвалідністю, як традиційне коло соціально вразливих верств, в умовах війни можуть опинитись у вкрай небезпечному стані, що вимагає від соціальних працівників витрати більших сил і часу на надання якісних послуг таким особам. Ця ситуація ускладнюється у тому разі, коли відповідні групи осіб з метою збереження свого життя переміщуються на території України, які зазнають значно менших обстрілів з боку Росії. За таких обставин місцева інфраструктура соціального захисту, а саме соціальні працівники виявляються неспроможними задовольнити соціальні потреби такої кількості осіб.

2. Під час війни, закономірним є зростання попиту серед населення на соціальні послуги в силу збільшення кількості соціально вразливих груп

населення. Вказане стосується як того факту, що в умовах війни з'являється такі соціально вразливі верстви населення, як вимушені внутрішні переселенці (й їх кількість зростає в залежності від інтенсивності бойових дій та воєнних злочинів на відповідних територіях України), ветерани війни, військові, котрі отримали інвалідність в результаті війни, так і збільшення традиційних соціально вразливих верств населення, зокрема: особи з інвалідністю в цілому (у результаті обстрілів міст України багато неповнолітніх і повнолітніх осіб отримують поранення, які обумовлюють їх інвалідність); безробітні та ін. Також окремої уваги заслуговує той факт, що постійні обстріли населених пунктів, постійні ризики загибелі чи важких поранень по всій території України викликають значне психологічне напруження, що обумовлює потребу фактично кожної (звісно, крім тих, хто вже отримує таку допомогу у психотерапевта, психолога) особи в психологічній підтримці. Між тим, сплеск потреб у відповідних соціальних послугах часто перевищує наявні ресурси та можливості, створюючи серйозну проблему для соціальних працівників.

3. Під час війни, соціальні працівники часто самі опиняються серед жертв воєнних подій в Україні. Так слід констатувати, що соціальні працівники, виконуючи важливу професійну діяльність в умовах війни, з цілком очевидних причин можуть стати жертвами обстрілів населених на рівні й з іншим населенням, а тим більше тоді, коли соціальні працівники задіяні в процесі евакуації населення, транспорт з яким часто є мішенню для ворожої армії.

4. Під час війни, особливо складним стає вирішення етичних та правових дилем, з якими стикається соціальний працівник під час виконання своєї роботи в екстремальних умовах. Слід мати на увазі, що в основі соціальної роботи лежить обов'язок піклуватися про вразливі верстви населення, утім, в процесі виконання своїх обов'язків соціальний працівник в умовах війни може часто ставати перед морально-етичним і

психологічно виснажливим вибором надавати підтримку та піклуватись про самозбереженням, про захист своїх близьких. Крім того, у зв'язку із тим, під час війни попит на соціальні послуги незмінно перевищує наявні ресурси, соціальний працівник повинен працювати в умовах, за яких прагнення просування соціальної справедливості, захист інтересів найбільш уразливих верств населення може зіткнутись із потребою максимально ефективного використання ресурсів.

5. Вкрай важким проблемним питанням соціальної роботи під час війни є нестача ресурсів і недостатнє фінансування цієї професійної сфери, що може загострювати кадрову кризу, яка й так є «супутником» соціальної роботи навіть у невоєнний час. Осмислюючи цю проблему проблему зазначимо, що в період війни держава стикається з вкрай важким рішенням: як забезпечити соціальну безпеку держави в умовах надзвичайної потреби фінансового та матеріального забезпечення оборонної сфери, а також в умовах значного спаду економіки. Цілком очевидно, що в умовах війни неминуче зростають потреби оборони, що часто можуть задовольнятись за рахунок фінансування соціальної сфери, включаючи фінансування соціальної роботи, хоча в контексті війни також зростають й потреби у фінансовому забезпеченні й соціальної роботи. При цьому в цій дилемі слід виходити із того, що фінансування соціальної роботи є елементом оборонної стратегії, адже соціальна стабільність, яка виникає в результаті ефективного виконання соціальної роботи соціальними працівниками, лежить в основі національної безпеки.

Отже, під час війни, коли усталені суспільні норми перевертаються, а базова безпека населення стикається з найбільшими викликами та ризиками, робота соціальних працівників набуває в таких умовах вкрай важливого значення, як професійна діяльність, що: по-перше, стоїть на «передовій» захисту соціальної безпеки людини, що перебуває у складних життєвих обставинах; по-друге, охоплюється оборонною стратегією

держави, приймаючи до уваги вплив соціальної роботи на забезпечення національної безпеки. Так, зі збільшенням соціальної вразливості суспільства в умовах триваючої війни соціальна робота набуває важливості, ніж будь-коли. Утім, слід мати на увазі, що соціальні працівники не існують поза війною та лихом, яке принесла війна, а є невід'ємною частиною суспільства, зазнаючи тих же ризиків і загроз, що і решта населення. На додаток до цього всього соціальні працівники також вимушені працювати в умовах недостатнього фінансування, на небезпечних територіях, виконуючи ще більш інтенсивну та більш масштабну професійну діяльність, стикаючись із виснажливими для їх психіки результатами війни у вигляді сиріт, осіб, які втратили свої сім'ї, осіб, які набули інвалідність в результаті війни, осіб, які зазнали тортур, сексуального насильства, особи, які перебувають у відчаї чи в депресії, особи та ін.

Список використаних джерел:

1. Foucart J. Disciplines et travail social: une approche pluraliste. *Le travail social et la recherche*: Conférence de consensus / coordonné par M. Jaeger. Paris: Dunod. 2014. P. 134-142. doi:10.3917/dunod.jaege.2014.01.0134.
2. Hubíková O., Havlíková J., Trbola R. Cíle sociální práce v kontextu jejího slabého ukotvení. *Sociální Práce*. 2021. Vol. 21 (5). S. 5-21
3. Knitter P.F. Social work and religious diversity: Problems and possibilities. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*. 2010. Vol. 29 (3). P. 256-270. doi:10.1080/15426432.2010.495632.
4. Войтовська А.І., Кравченко О.О. Актуальні проблеми соціальної роботи з жінками: навч. посіб. Умань: Візаві, 2018. 229 с.
5. Черненко І.І., Самохін Д.С. Проблеми соціальної роботи в Україні. *Надбання сучасної епідеміології та біостатистики як запорука покращання громадського здоров'я в Україні*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 18 квітня 2019 р.). Харків: ХНМУ, 2019. С. 58-60.
6. Коляда Н.В., Теслик Н.М., Король С.М. Превентивна профілактика вигорання у професійному самозбереженні здоров'я соціальних працівників та психологів. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. 2019. № 1 (13). С. 7-12.
7. Ломоносова Н. Соціальний захист населення на тлі пандемії: з якими проблемами стикаються ті, хто турбується про нас. *Cedos*, 22.02.2022. URL: <https://cedos.org.ua/soczialnyj-zahyst-naselennya-na-tli-pandemiyi-z-yakymy-problemamy-styokayutsya-ti-hto-turbuyetsya-pro-nas/> (дата звернення: 30.10.2023).

Вапнярчук Б. В.

аспірант

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

e-mail: b.varnyarchuk1998@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3919-3933

ЩОДО ОПЛАТИ ПРАЦІ НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ

Сьогодні як ніколи особливо відчутно спостерігається тенденція негативних кількісних та якісних змін науково кадрового потенціалу, яка значною мірою обумовлена скороченням бюджетного фінансування фундаментальних досліджень, відсутністю попиту на прикладні дослідження й розробки з боку підприємств, які самі нині знаходяться в складному становищі. Відтак наукову сферу стали полишати найбільш активні, творчі наукові співробітники. І тому наразі одним із пріоритетних напрямків наукової політики повинно стати вироблення, прийняття та реалізація рішень, спрямованих на збереження і розвиток кадрового потенціалу науки, забезпечення його життєдіяльності, встановлення порядку і процедур, що визначають найбільш ефективне використання людських ресурсів [1]. І головним фактором звичайно ж виступає гідна справедлива оплата праці науковців. Адже рівень оплати праці фахівців вищої кваліфікаційної категорії в бюджетній сфері, зокрема наукових працівників, не відповідає критеріям гідної та справедливої оцінки рівня їх освіти й досвіду.

Незважаючи на тривале реформування в Україні оплати праці працівників бюджетної сфери (охорона здоров'я, освіта, наука, культура і т.д.), ситуація так і залишається критичною. Серед головних недоліків оплати праці слід назвати: низькі ставки й оклади, незначна міжпосадова диференціація заробітної плати, неоднакове оцінювання результатів праці, тощо. Усе це призводить до відтоку наукових кадрів в інші сфери економічної діяльності або ж взагалі за межі країни. І якщо спочатку масово

від'їжджали наукові співробітники найвищої кваліфікації, то нині залишає країну й перспективна молодь. Як зазначає Г. Монастирська, основними проблемами у сфері оплати праці науковців (на прикладі співробітників наукових установ НАН України) є: надзвичайно низький рівень заробітних плат, причому низький не лише у світовому, а й у вітчизняному вимірі; безсистемний характер конструкції схем посадових окладів; компресія схем посадових окладів і, як наслідок, посилення «зрівнялівки»; відсутність мотивації для молоді займатися науковою діяльністю; нерівність в оплаті праці за різними ознаками: величезна диференціація заробітків не тільки в різних наукових установах, а й усередині цих установ; невпорядкованість застосування стимулюючих виплат; відсутність чіткого зв'язку заробітної плати науковця з результатами його праці; непрозорість системи оплати праці в більшості наукових установ, яка є підґрунтям для численних домислів про необ'єктивність політики оплати праці [2, с. 57].

Сьогодні війна проти російського агресора додала ще низку нових викликів. Це і скорочення фінансування наукової сфери, і руйнування дослідницької інфраструктури, і виїзд за межі країни наукових співробітників. Водночас визначальним для розвитку наукової сфери все ж таки залишається подолання зазначених вище проблем, які сформувалися досить давно і лише загострилися після початку повномасштабного вторгнення. Виклики післявоєнного відновлення та виклики, пов'язаних з курсом на членство України в ЄС вимагають системного перегляду державної політики у сфері наукових досліджень, розробок та інновацій. Реформа наукової сфери має стати однією з основних складових загальної реформи економіки та суспільної сфери країни, при цьому ключове значення має збереження і розвиток наукового потенціалу, підтримка їх на високому рівні, збільшення інвестицій у науку.

На жаль, у цьому напрямку, поки що нічого не відбувається, навіть не виконуються законодавчі приписи, передбачені ст. 36 Закону України «Про

наукову і науково-технічну діяльність» [3], яка закріплює, що «оплата праці наукового працівника повинна забезпечувати достатні матеріальні умови для його ефективної самостійної творчої діяльності, підвищення престижності професії наукового працівника, стимулювати залучення талановитої молоді до наукової і науково-технічної діяльності та підвищення кваліфікації наукових працівників. Держава гарантує встановлення ставок (окладів) науковим працівникам державних наукових установ (закладів вищої освіти), виходячи з розрахунку посадового окладу молодшого наукового співробітника на рівні не нижче одинадцяти прожиткових мінімумів для працездатних осіб, розмір якого встановлено законом на 1 січня 2020 року».

І щоб подолати вказані проблеми необхідним є встановлення дієвих механізмів у системі оплати праці, які мають забезпечувати соціальну й економічну справедливість у трудових правовідносинах. Тобто справедливі й сприятливі умови праці та справедливу й задовільну винагороду за неї, а також гідне існування наукових працівників та членів їх сім'ї. Відтак пріоритетними напрямками наукової політики повинно бути вироблення, прийняття та реалізація рішень, спрямованих на збереження і розвиток кадрового потенціалу науки, забезпечення його життєдіяльності, встановлення порядку і процедур, що визначають найбільш ефективно використання людських ресурсів. Оскільки політика низької заробітної плати, зокрема в науковій сфері веде до пошуку працівниками роботи в інших видах економічної діяльності з вищим рівнем оплати праці та міграції за кордон.

Якщо ж і надалі не будуть прийняті відповідні заходи, то продовжиться трудова міграція працівників з України, і передусім – «витік мізків», від'їзд висококваліфікованих фахівців, які створюватимуть і впроваджуватимуть інновації, але вже не для української економіки, а для забезпечення конкурентоспроможних ринків інших країн. При цьому наука

й освіта мають іти пліч-о-пліч, а наша система освіти орієнтуватися на найновіші наукові результати, винаходи та відкриття, використовувати їх в освітньому процесі. Інтеграція освіти з наукою має відбуватися ще з початкової школи, а природнича освіта та стимулювання до дослідницької діяльності впродовж усієї освітньої траєкторії. Оскільки, освіта – це ключ до успіху кожної нації, основа прогресу та розвитку, фундамент майбутнього. Як зазначає Оксен Лісовий, «ми побудуємо систему освіти і науки, яка розвиватиметься з нашою країною і розвиватиме її» [4].

Список використаних джерел:

1. Попович О. С., Костриця О. П. Прогнозні оцінки еволюції вікової структури і чисельності дослідників в Україні в найближче десятиріччя. *Наука та наукознавство*. 2017. №1. С. 48–59.
2. Монастирська Г. В. Система оплати праці в НАН України: стратегія і особливості реформування. *Вісник Національної академії наук України*. 2019. № 10. С. 51–62.
3. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 3. Ст. 25.
4. Візія майбутнього освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/viziya>

Василенко С. М.

студентка 4 курсу

Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

СУДОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ

Право власності є одним з основних та фундаментальних прав людини, що призводить до постійного пильного законодавчого регулювання та охорони з боку держави. Проте, розгорнутий збройний конфлікт на території нашої держави, «приніс» за собою тимчасову окупацію частини українських територій, і одночасно викликав чимало питань та протиріч у громадян, чиє майно лишилося «по ту сторону». Найголовнішим з яких було

і залишається: «Що робити у разі порушення права власності на окупованій території?»).

Почнемо з аналізу вітчизняного законодавства, а саме Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України», в якому у статті 11 зазначено, що право власності на тимчасово окупованій території охороняється згідно із законодавством України [2]. Здається, що теза вичерпно дає нам відповідь на запитання і вказує, що на тимчасово окупованих територіях для захисту права власності можуть бути використані загальні способи захисту права власності, передбачені національним законодавством, Цивільним кодексом України, зокрема, - відповідно Україна і має бути тим самим гарантом і регулятором питань пов'язаних із правом власності на таких територіях.

Водночас, згідно з міжнародним правом юрисдикція держави відповідно до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод є перш за все територіальною [3]. Це означає, що після встановлення факту домінування однієї з сторін над територією, саме контролююча держава і гарантує на території під своїм контролем повний набір матеріальних прав, викладених у Конвенції та тих додаткових протоколах, що вона ратифікувала. Відповідно така держава й відповідальна за охорону цих прав, в тому числі і часткове обмеження останніх самою державою. Чи ефективно здійснюється контроль над територією, вже є питанням тільки факту. При визначенні якого є ступінь військової присутності держави на цій території.

Зокрема, якщо зосередитись саме на питанні «відповідальності», то у рішенні по справі «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» Європейський суд з прав людини зазначає, що відповідальність держави може виникати в разі, якщо вона здійснює ефективний контроль над регіоном іншої держави в результаті військової операції. Зі змісту цих рішень випливає, що презумпція територіальної правомочності держави може бути обмежена у виняткових випадках, коли їй не дають можливості застосувати свою

владу на частині своєї території. Це може статися в результаті військової окупації збройними силами іншої держави, які реально контролюють зайняту територію [1].

Дослідження судових справ Європейського суду з прав людини «Кіпр проти Туреччини», «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» [5], Міжнародного суду ООН («Нікарагуа проти Сполучених Штатів Америки» від 1986 р. [7]) ще раз дозволяє нам зробити висновок, що інша держава, з вини якої порушене право власності громадян, може і повинна гарантувати на території під своїм контролем повний набір матеріальних прав та нести відповідальність за їх порушення.

У результаті такого невеличкого порівнювання надто очевидним стає «дисонанс» у цих двох тезах, який вказує на певну невідповідність тексту нашого законодавства і міжнародного. Хоча особисто на нашу думку, міжнародне законодавство оперує більш обґрунтованим терміном, оскільки суттю питання є дійсно територіальна приналежність власності, так само як і юрисдикція держави. Простіше кажучи, з точки зору міжнародного законодавства, вирішення проблеми має відбуватися, за так званим «місцем її перебування», тобто безпосередньо на окупованій території і за законодавством окупаючої держави.

Водночас, судова практика в Україні пішла трохи іншим шляхом, так зокрема Верховний Суд в постанові від 18 травня 2022 року у справі N 428/11673/19 [4] наголосив, що звернення позивача до українського суду є єдиним розумно доступним засобом захисту права, позбавлення якого означало би позбавлення такого права взагалі, адже згідно зі ст. 16 Цивільного кодексу України [6], кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу.

З одного боку, дійсно, звернення до українського суду є доступним способом захисту права, але відразу виникає питання його виконання, бо саме примусова сила держави робить рішення суду обов'язковим для

виконання, а в ситуації тимчасової окупації вочевидно, що держава не в змозі виконати будь-яке рішення суду на тимчасово окупованій території.

Окрім того, існує ще ряд складнощів, пов'язаних з реалізацією права на захист в Україні, зокрема:

- Невизнання юрисдикції: окупаційна влада може створювати власні «судові» органи, юрисдикція яких не визнається Україною і навпаки. Рішення таких «судів» не мають законної сили й не можуть бути використані для захисту права власності.
- Втрата контролю над майном: власники не мають можливості фізично володіти та користуватися своїм майном, що ускладнює збирання доказів та ведення справи.

Тобто, маючи механізм захисту порушеного права ми просто не можемо повною мірою застосувати його через вище зазначені причини та виконати таке рішення, оскільки немає відповідного дієвого механізму для стягнення з окупаючої країни компенсації чи будь-якого іншого виду відшкодування.

Отже, підсумовуючи хотілося б зазначити, що право власності на територіях з таким правовим-режимом як «окупована територія» не є достатньо захищеним, навіть за наявності відповідних законодавчих актів на національному та міжнародному рівнях. На нашу думку, Україні як державі, яка знаходиться в процесі гармонізації власного законодавства з європейським, імплантуючи європейські цінності щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, потрібно більше звертати увагу на застосування практики Європейського суду, що є важливим фактором приведення вітчизняної правової системи до європейських стандартів.

Список використаних джерел:

1. Доповідь Голови Верховного Суду України Ярослава Романюка на міжнародному круглому столі «Гарантії здійснення права власності та його захист в особливих умовах» 10.06.2016 р. URL:

[https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/8168B61E8B9B8875C225811D0024C4D3?OpenDocument&year=2017&month=05&](https://www.viaduk.net/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/8168B61E8B9B8875C225811D0024C4D3?OpenDocument&year=2017&month=05&) (дата звернення 30.03.2024)

2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення 13.03.2024)

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) від 01 січня 1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення 15.03.2024)

4. Постанова КЦС ВС від 18 травня 2022 року у справі N 428/11673/19 URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=104635313&red=100003c2ce32df8619df1915f48b9a84b82137&d=5> (дата звернення 30.03.2024)

5. Судова справа Європейського суду з прав людини «Ілашку та інші проти Молдови та Росії» URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109229>. (дата звернення 30.03.2024)

6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 30.03.2024)

7. International Court of Justice, Judgment of 27 June 1986, CASE CONCERNING MILITARY AND PARAMILITARY ACTIVITIES IN AND AGAINST NICARAGUA (NICARAGUA v. UNITED STATES OF AMERICA) URL: <https://www.icj-cij.org/case/70> (дата звернення 30.03.2024)

Вац О. І.

проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародної діяльності,
асистент кафедри права та європейської інтеграції
Державний біотехнологічний університет

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВА НА ПРАЦЮ В УМОВАХ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Право на працю є одним із фундаментальних прав людини, яке гарантується Конституцією більшості країн світу, включаючи і Україну. Однак, забезпечення цього права в умовах приватно-правових відносин може стикатися з численними проблемами, які потребують уваги та вирішення з боку законодавства та правоохоронних органів.

Приватно-правові відносини у сфері праці - це взаємини між роботодавцями та працівниками, що ґрунтуються на принципах приватного права. У цих відносинах регулюються умови праці, взаємовідносини між сторонами укладених трудових угод, а також права та обов'язки кожної зі сторін. Приватно-правові відносини у сфері праці виникають на основі угод

між роботодавцями та працівниками та підлягають захисту згідно з відповідними нормами законодавства.

Правове регулювання приватно-правових відносин у сфері праці базується на комплексі законів та інших нормативно-правових актів, які визначають права та обов'язки сторін, порядок укладення та виконання трудових угод, а також механізми врегулювання трудових спорів.

Аналіз основних нормативно-правових актів, які регулюють права працівників у приватному секторі, може включати огляд законів, кодексів, регулятивних актів та інших правових норм, що визначають правовий статус працівників та їхні права. У багатьох країнах, таких як Україна, це:

1. Трудовий кодекс. Це основний закон, який встановлює загальні принципи та права працівників у приватному секторі, включаючи умови праці, оплату праці, відпустки, робочий час, умови звільнення тощо.
2. Закон про соціальне страхування. Цей закон визначає систему соціального захисту для працівників, таку як пенсії, медичне страхування, страхування в разі безробіття тощо.
3. Закон про колективні договори та угоди. Цей закон встановлює процедури укладання колективних договорів між роботодавцями та профспілками, які можуть впливати на умови праці.
4. Закон про охорону праці. Цей закон встановлює стандарти безпеки та охорони здоров'я на робочому місці для захисту працівників від травм та професійних захворювань.
5. Закон про заборону дискримінації на робочому місці. Цей закон забороняють дискримінацію за такими ознаками, як раса, стать, вік, інвалідність, сексуальна орієнтація тощо

Проблеми правового захисту права на працю в умовах приватно-правових відносин:

1. **Недотримання працівниками своїх прав**: Умови праці, зокрема в приватних підприємствах, часто характеризуються недостатньою охороною прав та інтересів працівників. Це може включати порушення прав на безпечні умови праці, належну оплату праці, відпустки тощо.

2. **Відсутність ефективного контролю**: Завдяки різноманітним факторам, включаючи корупцію та недостатні ресурси органів державного контролю, контроль за додержанням законодавства про працю у приватних підприємствах може бути недостатньо ефективним.

3. **Недостатнє регулювання умов праці**: Законодавство про працю може бути недостатньо або неадекватно регульованим, що призводить до невизначеності або нечіткості норм, що регулюють трудові відносини.

4. **Недостатня відповідальність за порушення прав працівників**: У разі порушення прав працівників, відповідальність перед ними часто несе дуже мало, або ж вона зовсім відсутня.

Перспективи розвитку правового захисту права на працю:

1. **Удосконалення законодавства**: Необхідно постійно вдосконалювати законодавство про працю з метою забезпечення більшої захищеності прав працівників та зменшення можливостей для їхньої експлуатації.

2. **Підвищення ролі державного контролю**: Державні органи контролю повинні мати достатні ресурси та повноваження для ефективного контролю за додержанням законодавства про працю у всіх сферах економіки.

3. **Збільшення свідомості працівників**: Важливо проводити освітню роботу серед працівників щодо їхніх прав та можливостей захисту у разі їх порушення.

4. **Розвиток альтернативних механізмів розв'язання спорів**: Наприклад, розвиток медіації та арбітражу для вирішення трудових спорів

може сприяти швидкому та ефективному вирішенню конфліктів між працівниками та роботодавцями.

Загалом, правовий захист права на працю в умовах приватно-правових відносин в Україні є актуальною та складною проблемою, яка вимагає комплексного підходу та постійного вдосконалення законодавства та практики його застосування з метою забезпечення справедливих та безпечних умов праці для всіх громадян.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України: Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII / Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. База даних «Законодавство України». URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. Василь Бонтлаб. Право на судовий захист трудових прав: науково-теоретичний аспект. Підприємництво, господарство і право. № 9. 2018 с. 68–73

Ващук Я. С.

аспірант

Західноукраїнський національний університет

e-mail: yaroslavashuk@gmail.com

ПОРЯДОК ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ ВНАСЛІДОК ДТП

Кількість автомобілів на дорогах нашої країни постійно зростає, що, в свою чергу, підвищує ризики до дорожньо-транспортних пригод (ДТП). Жоден водій не застрахований від ДТП. Причиною ДТП може стати несправність автомобіля, погодні умови тощо.

Щороку збільшується кількість автопригод на дорогах і це стає все більш актуальною проблемою у нашій державі, адже дана ситуація зумовлюється тим, що з одного боку щороку кількість транспортних засобів ввозиться до нашої держави все в більшій і більшій кількості а з іншого боку є велика кількість водіїв із недостатньо високим рівнем підготовки та

навичок управління транспортними засобами в міській місцевості із перевантаженим трафіком машин, а також із відсутністю культури керування на дорогах, внаслідок чого і відбуваються дорожньо-транспортні пригоди. За інформацією управління патрульної поліції України протягом 2023 року в нашій державі сталось 23642 дорожньо-транспортних пригод із загиблими та травмованими, що на 26,9 % більше ніж у 2022 році, що складала 18628 ДТП.

Слід зазначити, що більшість учасників дорожнього руху попадаючи в ДТП не знають, як правильно діяти, що потрібно робити, щоб винна особа або її страхова компанія виплатили повну компенсацію за завдані збитки.

Актуальність питання отримання відшкодування в наслідок ДТП, як зазначають Чорний С.О. та Антонюк О.І [7], визначається за такими ознаками, як: швидкий розвиток науково-технічного прогресу та різке збільшення кількості автомобілів, що як наслідок підвищує ризик аварій на дорогах України; значна кількість нерозкритих адміністративних та кримінальних правопорушень за якими завдано шкоди внаслідок ДТП; недосконалість норм чинного законодавства, які регулюють питання відшкодування шкоди завданої внаслідок ДТП, що у підсумку створює проблеми на практиці для учасників дорожньо-транспортних пригод та третіх осіб.

Від так, необхідно зауважити, що Законом України може бути передбачений обов'язок фізичної або юридичної особи, яка володіє автомобілем, укласти договір обов'язкового страхування. Доцільно звернути увагу, що такий договір укладається з метою забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної життю, здоров'ю та/або майну потерпілих внаслідок ДТП та захисту майнових інтересів осіб які страхуються. А тому питання пов'язанні із обов'язковим страхуванням цивільної відповідальності та страховими виплатами визначені у законі України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності» [1].

Нормами вище зазначено Закону передбачено, що у разі настання ДТП, водій транспортного засобу, котрий скоїв таку пригоду, зобов'язаний негайно, але не пізніше трьох робочих днів з дня настання ДТП, письмово надати страховій компанії повідомлення про настання дорожньо-транспортної пригоди, а також відомості про місцезнаходження свого автомобіля та майна, що зазнало пошкодження під час аварії, контактний номер телефону, свою адресу проживання. А також учасники ДТП мають зберігати пошкоджені автомобілі у такому стані, в якому воно знаходилося після аварії. Ці дії націлені для визначення причин настання страхового випадку та розміру збитків. При цьому представник страхової компанії зобов'язаний протягом 10 робочих днів, провести огляд пошкодженого автомобіля потерпілого та скласти протокол (акт) огляду пошкодженого транспортного засобу в змісті якого зазначити відомості про транспортний засіб, технічний стан, перелік та опис пошкоджень, які були отримані внаслідок ДТП. У разі якщо представник страховика не з'явився у визначений строк, потерпілий має право самостійно обрати експерта для визначення розміру шкоди і у такому випадку страхова компанія винуватця ДТП зобов'язана відшкодувати потерпілій особі витрати на проведення експертизи (дослідження).

Також для отримання страхового відшкодування за шкоду заподіяну внаслідок ДТП потерпілий подає страховій компанії заяву про страхове відшкодування де у змісті вказує свої анкетні дані, місце проживання, зміст майнових вимог, інформацію про вже здійснені взаєморозрахунки а також інші документи визначені п. 35.2 ст. 35 Закону [1]. Рішення про здійснення страхового відшкодування та/або відмову приймається страховою компанією протягом 15 днів з дня узгодження розміру страхового відшкодування з особою, яка має право на отримання відшкодування, за наявності документів, зазначених у статті 35 Закону [1] але не пізніш, як через 90 днів з дня отримання заяви про страхове відшкодування. [1, п.36.2

ст.36]. Слід при цьому пам'ятати, що сума страхового відшкодування обмежується лімітами відповідальності страховика, які визначені умовами укладеного полісу обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності та іншими особливостями визначеними в нормах Закону [1]. Станом на сьогоднішній день ліміт відповідальності на одного потерпілого за шкоду заподіяну майно складає 160 тис. гривень а за шкоду заподіяну життю та здоров'ю 320 тис. гривень. Також при укладанні договору обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності може бути визначена франшиза, яка не може перевищувати 2 відсотки від страхової суми, в межах якого відшкодовується збиток, заподіяний майну потерпілих та яка завжди зменшується при виплаті страхового відшкодування за шкоду заподіяну майну адже повинна відшкодовуватись винною особою. При цьому сума франшизи при шкоді заподіяної життю та здоров'ю не застосовується.

Окрім вище наведеного нормами Закону [1] передбачено, що шкода, пов'язана з пошкодженням транспортного засобу відшкодовуються потерпілому лише витрати, пов'язані з відновлювальним ремонтом транспортного засобу з урахуванням зносу а також за мінусом податку на додану вартість. Натомість доплата ПДВ, здійснюється потерпілому лише за умови отримання страховою компанією документального підтвердження факту оплати проведеного відновлювального ремонту автомобіля суб'єктом господарювання, який є платником податку на додану вартість.

У свою чергу цивільним кодексом України передбачено, що під збитками слід розуміти втрати, який особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, чи витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки). Отже, доказами реальних збитків завданих власнику автомобіля внаслідок ДТП можуть бути, як: рахунки, фіскальні, товарні чеки про вартості ремонтних робіт, купівлю запчастин, вузлів, агрегатів чи матеріалів для проведення

відновлювального ремонту транспортного засобу, акти виконаних робіт та/або висновок експертного дослідження складений судовим експертом чи звіт про оцінку виготовлений оцінювачем (суб'єктом оціночної діяльності). Відтак за результатами розгляду поданих потерпілим документів страхова компанія приймає рішення про виплату страхового відшкодування або про відмову. У випадку, якщо виявиться, що винний водій не застрахував свою цивільну відповідальність, тобто не укладав договорів обов'язкового страхування зі страховою компанією, або не поновлював такий договір після його закінчення, то відшкодування за такого водія виплачує Моторно-транспортне страхове бюро України. Якщо ж страхова відмовила у виплаті повністю або частково необхідно звертатись до суду з позовом. При цьому, важливо розміти що з винної особи шкода стягується лише в розмірі, який не покривається страховкою, тобто: франшиза, якщо вона визначена полісом обов'язкового страхування, втрата товарної вартості, розмір матеріальних збитків що перевищує встановлений ліміт страховика, розмір втраченого заробітку (доходу) та моральна шкода.

Отже, підбиваючи підсумок слід сказати, що потенційно потрапити у дорожньо-транспортну пригоду може кожна людина, незалежно від стажу керування автомобілем, оскільки на дорозі ми взаємодіємо з іншими учасниками дорожнього руху. Відтак, якщо вже сталося ДТП потрібно вийти з цієї прикрої ситуації з мінімальними збитками і чітко дотримуватися норм Закону, що дасть можливість повністю відшкодувати завдані збитки – покрити вартість ремонту автомобіля.

Список використаних джерел:

1. Законом України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» від 1 липня 2004 року №1961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15#Text>
2. Назаренко В. В. Окремі аспекти доказування у справах про відшкодування шкоди, завданої внаслідок дорожньо-транспортної пригоди. URL: http://lsej.org.ua/9_2022/40.pdf

3. Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі» від 07.11.2015 №1395. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1408-15#Text>
4. Офіційний сайт державного підприємства Український науково-дослідний інститут медицини транспорту Міністерства охорони здоров'я. URL: <https://medtransvp.com.ua/u-2023-rotsi-vnaslidok-dorozhno-transportnykh-pryhod-v-ukraini-zahynulo-ponad-3-tysiachi-hromadian/>
5. Положення про автоматизовану систему документообігу суду. Рішення Ради суддів України від 26 листопада 2010 року № 30 (зі змінами) від 02.04.2015 №25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0025414-15#Text>
6. Чорний С. О., Антонюк О. І. Відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок дорожньо-транспортної пригоди: проблемні питання вирішення спорів. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/3880/3913>

Гарасимків Л. І.

аспірант

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах розвитку суспільства у взаємовідносинах між чоловіком та жінкою відбуваються зміни, в тому числі і в трудових правовідносинах. Зменшення гендерної нерівності сьогодні є одним із важливих напрямків розвитку в Україні. Це питання пронизує всі аспекти сьогодення й є актуальним у житті кожної людини. Відповідно до ст. 24 Конституції України [1] громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Це означає, що одним із основних завдань нашої держави є забезпечення рівності громадян у всіх суспільних відносинах, у тому числі й трудових. Забезпечення гендерної рівності є дуже важливим елементом розвитку сучасної демократичної країни. Тому держава повинна потурбуватися не тільки про закріплення цього принципу на законодавчому рівні, а й про механізми забезпечення його на місцях та варіанти захисту для громадян у разі його порушення.

Не зважаючи на існуючі законодавчі акти, як міжнародні, серед яких слід назвати Загальну декларацію прав людини ООН 1948 року, яка була першим міжнародним документом, в якому було закріплено норму щодо рівності всіх людей; Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року, яка виступає одним із найважливіших міжнародних документів, який закріплює та гарантує основні права людини, в тому числі право на рівність, так і національні, серед яких важливими є закони України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 №2866-IV, який врегульовує та забезпечує рівні права та можливості жінок і чоловіків, ліквідацію дискримінації за ознакою статі; «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 №5207-VI, який закріплює заборону дискримінації, зокрема за ознакою статі; «Про запобігання та протидію домашньому насильству» 07.12.2017 № 2229-VIII [30], який узагальнює види домашнього насильства, залишаються ще питання, які не врегульовані та потребують вирішення. Це пов'язано з тим, що більшість норм чинного законодавства існують проте не застосовуються, оскільки не має чіткого механізму застосування цих норм, органи, які мали б забезпечувати дотримання принципу гендерної рівності працюють не узгоджено між собою. Також існує низка проблем, пов'язаних із забезпеченням гендерної рівності у трудових правовідносинах, зокрема щодо встановлення відповідальності за дискримінацію за ознакою статі у трудових правовідносинах, низького рівня зайняття жінками керівних посад у політичній, приватній сферах та у сфері бізнесу, асиметричний рівень заробітних плат жінок і чоловіків на користь останніх при виконанні однакової роботи та маючи однакову кваліфікацію та ін.

Також у науковій літературі не має єдності щодо термінологічного визначення поняття «гендерної рівності» (не зважаючи на надане у ст. 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і

чоловіків» дане визначення, під яким пропонують розуміти «рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх суспільних сферах» [2]), немає чіткого уявлення щодо етапів формування та розвитку гендерної рівності, потребують додаткового дослідження міжнародно-правові стандарти гендерної рівності у трудових правовідносинах та сучасний стан її правового забезпечення в Україні.

Сьогодні в умовах воєнного стану на порядку денному теж постають питання щодо сфери боротьби з дискримінацією працівника. Так, 12 травня 2022 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників» за № 2253-ІХ [2], який розроблено з метою посилення захисту прав працівників унаслідок реалізації домовленостей, передбачених Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, імплементації окремих положень актів законодавства ЄС, міжнародно-правових актів МОП. Зокрема, Законом внесено зміни до деяких законодавчих актів України, а саме: Кодексу законів про працю України, законів України «Про рекламу», «Про зайнятість населення» та ін. Загалом зміни спрямовані на посилення захисту прав працівників щодо питань недопущення дискримінації у сфері трудових правовідносин, а саме: (а) визначено, що є необґрунтованою відмовою у прийнятті на роботу. Зокрема, забороняється необґрунтована відмова у прийнятті на роботу, тобто відмова без будь-яких мотивів або з підстав, що не стосуються кваліфікації чи професійних якостей працівника, або з підстав, не передбачених законом; (б) визначено, що не вважається дискримінацією у сфері праці: встановлені КЗпП та іншими законами дії, а також обмеження прав працівників, що залежать від властивих певному виду робіт вимог (щодо віку, освіти, стану здоров'я, статі) чи обумовлені

необхідністю посиленого соціального та правового захисту деяких категорій осіб; (в) особам, які зазнали дискримінації, надають право звернутися до суду із заявою про відновлення порушених прав, відшкодування матеріальної та моральної шкоди; а також (г) урегульовано окремі питання щодо недопущення дискримінації в оголошеннях з працевлаштування. Зокрема, забороняється в рекламі про вакансії висувати вимоги за ознаками раси, кольору шкіри, віку, статі, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сексуальної орієнтації, політичних, релігійних та інших переконань, членства у професійних спілках або інших громадських об'єднаннях, етнічного та соціального походження, сімейного та майнового стану, місця проживання, за мовними та іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання. Також Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» від 01.07.2022 № 2352-ІХ [3] доповнили статтю 23 КЗпП України нормою, що роботодавець зобов'язаний інформувати працівників, які працюють за строковим трудовим договором, про вакансії, що відповідають їх кваліфікації та передбачають можливість укладення безстрокового трудового договору, а також забезпечувати рівні можливості таких працівників для його укладення. Вважаємо прийняття вищезазначених законодавчих актів сприятиме приведенню вітчизняного законодавства у відповідність до законодавства ЄС, практики Міжнародної організації праці та матиме позитивний вплив на ринкове середовище.

Підсумовуючи вищенаведене, можемо констатувати, що сучасний стан правового забезпечення гендерної рівності в трудових правовідносинах в Україні хоча й спрямований на захист працівниць, водночас норми, що містять заборони та обмеження для жінок щодо виконання ними трудових обов'язків, знижують їх спроможність конкурувати на ринку праці, не даючи їм можливості обирати можливість їх

застосування. Тому під час реформування вітчизняного трудового законодавства, так як норми потребують перегляду та виходу на новий рівень, оскільки суспільні відносини, в тому числі і трудові, перебувають у постійному розвитку, норми законодавства, які їх регулюють теж повинні відповідати сучасності, слід не тільки не допустити звуження наявних прав і гарантій, а й забезпечити правові інструменти, що сприятимуть упровадженню принципу рівності між працівниками і працівницями, забезпеченню гендерної рівності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30, ст. 141
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 №2866-IV. [Відомості Верховної Ради України](#), 2005, № 52, ст. 561
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників : Закон України від 12.05.2022 № 2253-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2253-20#Text>.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин : Закон від 01.07.2022 № 2352-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-20#Text>.

Гура М. В.

кандидат юридичних наук, старший викладач
Харківській національній університет ім. В. Н. Каразіна
e-mail: m.gura@karazin.ua

КОМП'ЮТЕРНА ГРА ЯК РОЗВАЖАЛЬНА КОМП'ЮТЕРНА ПРОГРАМА

Незважаючи на розповсюдженість такого явища як комп'ютерні ігри в українському суспільстві, залучення до «геймдев» індустрії мільярдних інвестицій та створення тисяч робочих місць для молодого покоління програмістів, питання правового регулювання комп'ютерних ігор залишає багато білих плям, як з точки зору права цивільного, так й податкового.

Приводом для написання цього матеріалу послужила формальна позиція податкового органу та суду, який її підтримав в межах справи 520/19657/23 під час розгляду справи в суді першої інстанції, яка звелася до того, що комп'ютерна гра з точки зору оподаткування податком на додану вартість не є комп'ютерною програмою. Рішення ще не набуло законної сили, триває його оскарження, але вже виявило місце для дискусії, підставою для якої, як це дуже часто зустрічається на практиці, стала наявність різних термінів, якими оперують різні нормативно-правові акти та формальне ставлення державних органів до їх тлумачення, також можна допустити не розуміння податківцями та суддями технічних аспектів комп'ютерної гри, як певного об'єкту, певного різновиду комп'ютерної програми.

Зокрема, відповідно до п. 26 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про авторське право і суміжні права», комп'ютерна програма – це набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером (настільним комп'ютером, ноутбуком, смартфоном, ігровою приставкою, смарт-телевізором тощо), які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату, зокрема операційна система, прикладна програма, виражені у вихідному або об'єктному кодах.

Відповідно до п. 26-1 підрозділу 2 Перехідних положень Податкового кодексу України, тимчасово з 01 січня 2013 року до 1 січня 2023 року, звільнялися від оподаткування податком на додану вартість операції з постачання програмної продукції. Для цілей цього пункту до програмної продукції відносилися результати комп'ютерного програмування, зокрема у вигляді розважальної комп'ютерної програми (її компонентів).

Треба зазначити, що для розв'язання конкретної задачі комп'ютер має послідовно виконати заздалегідь визначений набір операцій. Потрібні дії та послідовність їх виконання задає програма, яка була створена відповідним

фахівцем. Набір програм, що забезпечують можливість використання комп'ютера для розв'язування різних задач, складають програмне забезпечення комп'ютера.

Усе програмне забезпечення, що використовується комп'ютерами, поділяється на три основні види: системне програмне забезпечення; прикладне програмне забезпечення; прикладна програма [1].

Прикладним програмним забезпеченням (прикладними програми) є: текстові редактори і текстові процесори; електронні таблиці; системи управління базами даних; графічні пакети; програми створення презентацій; комп'ютерні ігри і системи мультимедіа; навчальні програми; системи штучного інтелекту та експертні системи; програмне забезпечення для роботи з електронною поштою тощо.

В енциклопедичній статті дано наступне визначення комп'ютерної гри: «КОМП'ЮТЕРНА ГРА – взаємодія людини (групи людей) з комп'ютером або декількох людей між собою за допомогою комп'ютера для розваг, навчання чи тренування. Під час комп'ютерної гри за допомогою спеціальних програм створюється імітація прямої взаємодії у віртуальному просторі між персонажами та користувачем (або групою користувачів) за певним алгоритмом. Спостерігаючи ігрову ситуацію на екрані монітора, гравець впливає на неї за допомогою клавіатури, «миші», джойстика тощо. Комп'ютерні ігри схожі з відеоіграми, але на відміну від останніх не потребують наявності спеціалізованих технічних пристроїв (ігрової консолі чи приставки). [3]

Таким чином, справедливим буде визначення, що комп'ютерною грою є прикладна програма (пакет прикладних програм) в предметних галузях розваг, навчання чи тренування, яка являє собою набір інструкцій у вигляді слів, цифр, кодів, схем, символів чи в будь-якому іншому вигляді, виражених у формі, придатній для зчитування комп'ютером (настільним комп'ютером, ноутбуком, смартфоном, ігровою приставкою, смарт-

телевізором тощо), які приводять його у дію для досягнення певної мети або результату, зокрема операційна система, прикладна програма, виражені у вихідному або об'єктному кодах.

Водночас, як вже було зазначено вище, термін «комп'ютерна гра» не використовується Податковим кодексом України у відповідних розділах, присвячених оподаткуванню програмної продукції, що безперечно створює проблему для розробників комп'ютерних ігор та їх замовників, оскільки штучно створює ситуацію невизначеності в правовому полі.

Шляхом усунення таких протиріч вбачається внесення змін до Податкового кодексу України в частині викладання абзаців 2 та 3 пункту 26¹ Підрозділу 2 Розділу XX Податкового кодексу України в наступній редакції: «Для цілей цього пункту до програмної продукції відносяться: результат комп'ютерного програмування у вигляді операційної системи, системної, прикладної, розважальної та/або навчальної комп'ютерної програми (їх компонентів), комп'ютерної гри, а також у вигляді інтернет-сайтів та/або онлайн-сервісів та доступу до них».

Список використаних джерел:

1. Ярмуш О.В., Редько М.М. Інформатика і комп'ютерна техніка: Навч. посібник. — К.: Вища освіта, 2006. — 359 с.
2. Комп'ютерна гра / Р. В. Пилипчук, Р. Г. Кацалап // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-4393>.

Дума О. О.
кандидат юридичних наук
Державний біотехнологічний університет

SOME ISSUES OF ORGANIZING LABOR RELATIONS UNDER MARTIAL LAW

An important step taken by the legislator on the way of organizing personnel paperwork between the employer and the employee during the period of martial law is the legislative consolidation of the norms that give employers the opportunity to independently determine these processes, while ensuring reliable accounting of the work done and labor costs. Under martial law in Ukraine, it is allowed to use electronic exchange of documents. This means that the employer and the employee can agree on alternative methods of creating, sending and storing official documents, such as orders or notifications. Such methods may include the use of electronic communications that are chosen by agreement between the employer and the employee. These measures are intended to help ensure the continued existence of existing labor relations and the preservation of important documentation during martial law. The introduction of such changes has become important, since martial law can complicate the usual communication procedures. Traditionally, documents are created in paper format. However, under martial law, this may not just be difficult, but also impossible. Therefore, it is quite obvious that in conditions of the need for prompt and quick resolution, for example, of any personnel issues, the parties to the employment contract begin to consider and apply alternative methods of creating documents, such as electronic documents. Sending paper documents by the usual postal service can be a complex and slow process, especially under martial law. E-mail, instant messengers and other forms of electronic communication in this case have a significant advantage and can be used to quickly and efficiently send documents. In addition, storing paper documents requires physical space and can

be dangerous in case of physical threats. Electronic storage of documents not only reduces the risk of losing documents, but also provides access to them and makes them easy to find. Although the legislator does not restrict the employer and the employee in the choice of ways and means for the exchange of personnel information, at the same time he clearly stipulates that the parties to the employment contract must agree on the appropriate method of communication. Similarly, from the analysis of the existing judicial practice, it is seen that in all of these methods and methods of communication, the main thing remains the fact that the employer and the employee agree between themselves on the appropriate method of exchanging documents, since the absence of a confirmed agreement will affect both the rights and obligations of the employer and the rights and obligations of the employee. When both parties agree to the methods of communication and exchange of documents, this is a guarantee that all important information documents will eventually have an effective effect, as they will be delivered to their intended destination. Electronic communication provides an opportunity to quickly and efficiently exchange documents regardless of the geographical location of its participants.

As the analyzed judicial practice shows, if the employer and the employee have not agreed on an alternative way of communication, this can create problems in the organization of the workflow. Such problems may include: a delay in the exchange of important information, the inability to quickly respond to changes in the workflow, as well as legal problems associated with non-compliance with deadlines and requirements for document management, which, in turn, can lead to a violation of a person's right to work and its payment.

Since the adoption of legislative changes that affected labor law, there was an urgent need for an operational settlement of the problems that arose in connection with the introduction of martial law, so the legislator did not fix a clear list of ways of coordination between the employer and the employee of alternative methods of exchange of official documents. So now the subjects of labor

relations, taking advantage of the absence of such a list, have the opportunity to use the fixed rule of law at their own discretion.

At the same time, if we proceed from the analysis of the judicial practice that has already appeared, we can conclude that the absence of a limited list of ways to agree between the employer and the employee on alternative methods of communication may have certain advantages for the parties to the employment contract, since the courts also accept screenshots of correspondence from various electronic messengers as evidence. Therefore, in circumstances that make it impossible to officially, in writing, in paper form, or with the imposition of electronic digital signatures of coordination between the employer and the employee of alternative methods of exchanging official documents, in order to avoid further difficulties, it will be enough to fix the fact of such approval in any of the available messengers. Thus, the likelihood of potential problems associated with the organization of the workflow will be minimized, and effective performance of work will be ensured despite the restrictions associated with martial law.

Жигилій С. П.

аспірант

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ ЯК СКЛАДОВОЇ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

З огляду на формування в Україні громадянського суспільства, імплементацію концепції «відкритості» влади й інші суспільно-політичні процеси сучасності, неабиякого значення набуває проблема реалізації права громадян на інформацію. Гарантоване Конституцією України право на інформацію стає дедалі важливим елементом функціонування

демократичного суспільства, адже процес розбудови правової держави в Україні безпосередньо пов'язаний із додержанням та належною реалізацією гарантованих Конституцією України прав і свобод людини та громадянина, зокрема, їх права на інформацію [1, с. 61]. Так, у статтях 17, 31, 32, 34, 50, 92 Основного Закону закладено підвалини в розумінні того, доступ до якої інформації може обмежуватися, яка інформація є винятково відкритою, та які напрями державного регулювання в інформаційній сфері потребують регулювання на рівні закону. Тобто Конституцією України гарантується право громадян на інформацію, без реалізації якого здійснення всього комплексу конституційних прав, свобод і обов'язків було б обмеженим, а то й неможливим.

І сьогодні, в умовах всеосяжної інформатизації всіх сфер суспільного життя, важливу роль відіграють питання захисту інформації, особливо – інформації з обмеженим доступом, насамперед через недопущення її розголошення, порушення цілісності, спотворення, неправомірного використання тощо. Так, одним із видів інформації з обмеженим доступом, найменш врегульованим на законодавчому рівні, є комерційна таємниця, яка має визначену її володільцем цінність, окремий режим доступу, та піддається заходам збереження її секретності з боку особи, яка нею володіє, та неправомірне використання якої може спричинити негативні наслідки господарській та економічній діяльності підприємства.

В Україні інститут комерційної таємниці поки що знаходиться на стадії формування, становлення й вдосконалення якого для нашого законодавства є актуальним. Оскільки відсутність достатнього правового регулювання негативно позначається на динаміці розвитку приватного сектору економіки, а особливо на надходженнях закордонних інвестицій, оскільки інвестори з розвинених країн не будуть інвестувати й розкривати свої комерційні таємниці, якщо не отримають законодавчо обґрунтованих гарантій збереження такої інформації в секреті [2]. Така інформація має

значущий вплив на економічний успіх підприємства та визначається декількома ключовими аспектами: конкурентна перевага – комерційна таємниця може надавати підприємству унікальні методи, процеси, технології або інші конфіденційні знання, які не є доступними для конкурентів. Це дозволяє здобути значну конкурентну перевагу на ринку, збільшити частку ринку та підвищити попит на продукти чи послуги; можливість монополізації – ексклюзивний доступ до певних інформаційних або технічних знань може дозволити підприємству контролювати певний сегмент ринку, що призводить до зростання його вагомості; збільшення прибутків – використання комерційної таємниці може покращити якість продуктів чи послуг, знизити витрати виробництва або збільшити ефективність процесів; створення бар'єрів для конкурентів – захист комерційної таємниці може ускладнити завдання конкурентам створити подібні продукти чи послуги; привернення інвестицій та партнерів – володіння цінною комерційною таємницею може зробити підприємство більш привабливим для інвесторів та партнерів, оскільки це демонструє його унікальність і можливість забезпечити високий рівень конкурентоспроможності; захист інновацій – комерційна таємниця може допомогти зберегти інновації в таємниці, що дозволяє підприємству першим впроваджувати нові рішення на ринку і здобувати перевагу над конкурентами [3, с. 314].

І якщо інститут комерційної таємниці знайшов своє відображення у низці нормативно-правових актів, зокрема у Цивільному кодексі України, Господарські кодексі України, Кримінальному кодексі України, Кодексі України про адміністративні правопорушення, законах України «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про захист від недобросовісної конкуренції» тощо, то у контексті трудового права, подібного ми, на жаль, не спостерігаємо. Так, аналізуючи чинний Кодекс законів про працю України, ми не зустрічаємо навіть згадки про таке явище,

як комерційна таємниця. Кодекс не містить ні чіткого переліку основних (додаткових) умов трудового договору, ні віднесення нерозголошення комерційної таємниці до однієї з них. Хоча інформація про наявність використання комерційної таємниці у процесі виконання посадових обов'язків має обов'язково бути закріплена під час укладення трудового договору. Водночас відсутність таких конкретних положень сприяє, як порушенню прав працівників, так і завдає шкоду економічним інтересам роботодавця.

Хоча сьогодні цей недолік частково усуває проєкт Трудового кодексу України [4], зокрема ч. 3 ст. 32 до додаткових умов трудового договору відносить «застереження щодо нерозголошення комерційної таємниці та іншої захищеної законом інформації». Подальшого розвитку дана норма набула в ст. 42 Проекту «Умови трудового договору щодо нерозголошення державної, комерційної таємниці та іншої захищеної законом інформації», в якій зазначено, що «у разі прийняття чи переведення на роботу, що передбачає допуск до державної таємниці, працівник бере письмове зобов'язання щодо збереження державної таємниці. Розголошення державної таємниці тягне за собою встановлену законом відповідальність. Якщо працівник у зв'язку з виконанням трудових обов'язків має доступ до інформації, що відповідно до закону визнана комерційною таємницею або іншою захищеною законом інформацією, на вимогу роботодавця під час укладення трудового договору до нього включається умова про нерозголошення цієї таємниці або інформації в період трудових відносин і протягом визначеного сторонами строку після їх припинення, а також попередження про відповідальність за її порушення, встановлену законом. Ця умова може бути включена до трудового договору пізніше, в разі необхідності допуску працівника до такої інформації. При цьому відмова працівника включити відповідні умови до трудового договору за наявності в роботодавця права вимагати їх включення є підставою для відмови у

прийнятті на роботу, а якщо трудові відносини вже виникли – для їх припинення. У разі порушення працівником зобов'язань щодо нерозголошення комерційної таємниці або іншої захищеної законом інформації він несе відповідальність згідно із законом».

Отже, хоча сьогодні проблема збереження комерційної інформації і стоїть досить гостро, оскільки являє собою цінний складник професійної діяльності сучасного суспільства, норми чинного Кодексу законів про працю України до цього часу не містять положень, які регулювали б відносини з приводу використання відомостей, що становлять комерційну таємницю у трудових правовідносинах. І як наслідок, роботодавець самостійно та на власний розсуд визначає методи, форми, способи та засоби збереження й охорони комерційної таємниці.

Відтак подальшої розробки потребують практичні рекомендації в частині вдосконалення трудового законодавства щодо регулювання питання комерційної таємниці, зокрема щодо встановлення режиму комерційної таємниці в рамках договірних і трудових відносин; порядку встановлення та реалізації матеріальної відповідальності за витік або втрату носіїв з комерційною таємницею. Оскільки розгляд інституту комерційної таємниці саме через призму взаємовідносин роботодавця та найманого працівника надасть змогу глибше, ґрунтовніше зрозуміти сутність комерційної таємниці та її місце в економічній безпеці підприємства, принципову відмінність від інших видів інформації з обмеженим доступом [5, с. 76].

Список використаних джерел:

1. Адабаш О. В. Інформація з обмеженим доступом: проблеми законодавчого визначення. *Наше право*. № 13, 2013. С. 61–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2013_13_12
2. Klimenko V. Commercial secret as an object of employment relations in the legislation of foreign countries. *The scientific heritage*. 2021. Vol 5. No 60 (60). P. 50-54.
3. Одовічена Я.А., Орловський О. Я. Комерційна таємниця. Як роботодавцю захистити свої секрети? *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія: Право*, 2023. Вип. 80. Ч. 1. С. 312–318.

4. Проект Трудового кодексу України (реєстр. №1658 від 20.05.2015). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221
5. Вапнярчук Н. М. Комерційна таємниця як об'єкт трудових відносин: зарубіжний досвід. *Право та інновації*. 2017. № 3(19). С. 76–81. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2018/07/Vapnyarchuk19.pdf>

Картавих В. В.

асистент

Державний біотехнологічний університет

e-mail: vladuka255@gmail.com

ЩОДО ПИТАННЯ ІНТЕГРАЦІЇ МЕДІАЦІЇ У ЛОКАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Трудові відносини, враховуючи правові статуси сторін – працівника і роботодавця, характеризуються потенційною можливістю виникнення конфлікту під час укладення трудового договору, у період функціонування трудових відносин працівника і роботодавця, на етапі припинення трудових відносин.

Водночас, невідповідність застарілих трудових норм реаліям сьогодення, складність судових процедур під час вирішення трудових спорів, спонукають до реального пошуку можливості ефективніше застосовувати процедуру медіації у трудових спорах.

Не дивлячись на те, що у частині першій статті 3 Закону України «Про медіацію» визначено, що зазначений закон поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) [1], відсоток застосування медіації у трудових спорах дуже низький.

Пояснюється це і необізнаністю сторін трудових відносин щодо такої можливості, і страхом перед незрозумілою процедурою, і відсутністю детальної регламентації.

Виходячи із дослідження проблем застосування медіації у трудових відносинах, ми відстоюємо думку, що включення медіаційних положень до локального законодавства підприємств є реальним шляхом ефективного впровадження процедури медіації в українську культуру вирішення трудових спорів.

На наш погляд необхідно інтегрувати медіацію у трудові договори та колективні угоди. Внесення положень про медіацію безпосередньо в трудові договори та колективні угоди між працівниками та роботодавцями. Це допоможе забезпечити, що сторони мають чітке розуміння процедури медіації та зобов'язані її дотримуватися. Оскільки однією із причин не широкого застосування медіації є недостатнє правове регулювання правил про медіацію, що містяться в законі, на думку значної кількості практиків. Ми частково погоджуємося, що в Законі України «Про медіацію» відсутні конкретні правила щодо організації та проведення цієї процедури. У практикуючих юристів, адвокатів спрацьовує шаблон, якщо вирішення спору, то має бути чітка та детальна процедура, яка затверджена, якщо не законом, то принаймні підзаконним нормативно-правовим актом.

Враховуючи ментальну необхідність правників-практиків до затвердженої процедури вирішення спорів, вважаємо, що на етапі виникнення трудових відносин може бути розроблено та включено типове медіаційне застереження у трудові договори. Наприклад, типове медіаційне застереження може бути затверджене політикою роботодавця про порядок вирішення трудових конфліктів (спорів). І в подальшому типове медіаційне застереження може буде включено до трудового договору (контракту). Окрім того, роботодавець може затвердити внутрішній документ, яким передбачається обов'язкова попередня трудова медіація, а працівник,

відповідно, може погодитися на таку медіацію шляхом підписання такого внутрішнього документа. Загалом працівник будь-яким іншим чином може підтвердити свою згоду на медіацію для вирішення трудового спору за умови, що будуть належні докази надання такої згоди [2, с. 349].

В Україні наразі на практиці це стається нечасто через низьку обізнаність з медіацією юристів, їх небажання вдатися до нового, законодавчо непередбаченого способу вирішення спору, фінансові міркування тощо.

Ми переконанні, що для того, щоб інтегрувати медіацію у локальне законодавство одного нормативного припису замало, це має бути комплексний підхід, зокрема необхідно враховувати необхідність організаційних та освітніх інструментів. Так, на локальному рівні можна створити спеціалізовані служби або центри медіації, які будуть займатися організацією процесу медіації, підбором кваліфікованих медіаторів та наданням інформаційної підтримки сторонам. Такий варіант можливий для великих підприємств, якщо ж вести мову про невеликі компанії, то доречно організувати навчання з медіації для кадрових служб або залучення зовнішніх юридичних радників з відповідними компетенціями.

Таким чином, враховуючи специфіку трудових відносин та «традиційність» трудового законодавства, ми вважаємо, що існує нагальна необхідність розробки Типового Положення про застосування медіації у трудових відносинах на підприємствах, установах, організаціях незалежно від форми підпорядкування і затвердження його розпорядчим актом Державної служби України з питань праці. З однієї сторони це був би сигнал від держави, що вона заохочує до застосування медіації, а з іншої сторони уникнення прямого примусу у застосуванні, надання можливості перейняти ефективні інструменти функціонування підприємств, зокрема в аспекті гнучкості трудових відносин і адаптації до динамічності суспільно-правових процесів.

Список використаних джерел:

1. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>.
2. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол.: Т. Білик, Р. Гаврилюк, І. Городиський [та ін.] ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. — Одеса : Екологія, 2019. — 456 с.

Костюченко О. Є.

доктор юридичних наук, професор,
Державний податковий університет
e-mail: A09111975@i.ua

НЕЗМІННІСТЬ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ТА СОЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТРУДОВОГО ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Трудові права в системі прав людини у світовій практиці розглядають через гідність людини та її невід’ємні права, до яких, зокрема, належить право на працю. Трудові права працівників та рівність працівників у цих правах визнаються абсолютними і такими, що реалізуються на принципах свободи, справедливості, гуманізму задля забезпечення загального миру. Право на працю як природне право людини передбачає можливість власною працею забезпечити собі та членам своєї сім’ї гідне життя, яке включає доступ до таких соціальних благ, як: їжа, одяг, житло, медичне та соціальне обслуговування, здоров’я і забезпечення у хворобі, старості чи безробітті.

Справедливість як ключова умова гідного ставлення до працівника передбачає: (а) справедливі і сприятливі умови праці; (б) справедливу і задовільну винагороду за неї; (в) гідне існування працівника та членів його сім’ї; (г) можливість об’єднання з метою захисту своїх соціально-економічних інтересів. До трудових прав працівника в міжнародних нормативних актах, які не можуть звужуватися законом, відносять: право на свободу і заборону примусової праці; право на об’єднання; право на

винагороду за працю як справедливу її оплату, що забезпечує задовільне існування працюючого та його сім'ї; право на рівну оплату за рівну працю; право на безпеку і гігієну праці; право на відпочинок; право на захист, що включає захист соціально-економічних інтересів як індивідуально, так і колективно; право на страйк; право на судовий захист, зокрема і на звернення до Європейського суду з прав людини. Європейський підхід до сутності трудових прав працівника полягає в беззаперечному визнанні соціальної природи цих прав і необхідності правового регулювання трудових правовідносин на основі «єдності і диференціації».

Загалом права людини і працівника визначаються першоосновою соціально-економічного розвитку суспільства. Це свідчить, що держава не має права самоусунутися від правового регулювання трудових правовідносин та передати їх регулювання на самостійний розсуд учасників цих відносин. Основні трудові та фундаментальні соціальні права працівників повинні забезпечуватися державою і перебувати під її захистом, наглядом і контролем, особливо в умовах воєнного стану, незважаючи на тимчасові обмеження конституційних прав передбачених статтями 43 та 44 Конституції України.

Трудове право є правом соціальним, і тому його норми та трудове законодавство мають реалізовувати його соціальне призначення, яке з часу зародження і розвитку цієї галузі є незмінним (має бути незмінним). Реалізація соціального призначення трудового права, незважаючи на необхідність орієнтації його норм на закріпленні пріоритету прав працівника, потребує забезпечення балансу інтересів працівника, роботодавця та держави.

Так, інтерес як рушійна сила людської діяльності загалом у трудових та пов'язаних з ними відносинах реалізується через «законний інтерес». Вирішуючи проблему щодо єдності інтересів працівника, роботодавця та держави, необхідно виходити з того, що, реалізуючи природне право на

працю та соціально-економічні інтереси, працівник своїми здібностями до праці створює товари, роботи і послуги, продаж чи обмін яких забезпечує задоволення інтересів роботодавця. Тобто роботодавець, маючи засоби виробництва, без участі працівників у суспільно корисній праці не може задовольнити свої інтереси і господарські потреби. У свою чергу інтерес держави – це об'єднані інтереси працівників і роботодавців, тому що держава як політико-територіальне об'єднання створена з метою забезпечення соціально-економічних, індивідуальних та колективних інтересів членів суспільства. Держава також покликана забезпечити максимальний компроміс інтересів у соціально неоднорідному суспільстві з використанням правового інструментарію. Подальший цивілізаційний шлях забезпечення балансу інтересів працівника, роботодавця та держави вбачається в участі трудових колективів у розподілі чистого прибутку підприємства.

Колективні інтереси у сфері праці можна поділити на інтереси: (а) суспільства; (б) працюючого населення; (в) працівників, об'єднаних професійними інтересами; (г) конкретного трудового колективу; (д) групи працівників, об'єднаних спільними трудовими чи виробничими завданнями (наприклад, структурні підрозділи підприємства); (е) об'єднань роботодавців.

При забезпеченні балансу інтересів працівників, роботодавців та держави необхідно враховувати, що від узгодженості інтересів між працівниками і роботодавцем залежать результати праці та її продуктивність. Водночас узгодження та збалансування інтересів учасників відносин у сфері праці має здійснюватися на партнерських засадах, де принциповим є те, що працівник повинен мати реальні правові можливості забезпечити своєю працею собі і членам своєї сім'ї гідне життя, що включає соціальні та духовні потреби. Визначити і закріпити усі соціально-економічні інтереси працівника у законодавстві неможливо і непотрібно, і

тому реалізація соціального призначення трудового права передбачає динамізм закріплення і реалізації таких інтересів на умовах актив соціального партнерства, локальних актив роботодавця та трудових договорів. Як показує зарубіжний досвід, колективно-договірні форми закріплення балансу інтересів учасників відносин у сфері праці виступають ефективним засобом у вирішенні цього питання.

Кузнецова К. І.

аспірант

Національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

e-mail: karinachernenk@gmail.com

МЕДІАЦІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА У ВИРІШЕННІ ПРИВАТНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

В сучасному суспільстві все більше й більше становиться популярним врегулювання спорів позасудовим шляхом. Звертаючись до суду за захистом свого порушеного, невизнаного чи оспорюваного права, розгляд справи може тягнутися роками. На сьогоднішній день, у зв'язку з воєнними діями на території України, приблизно 80 судових установ не працюють через те, що вони розташовані у зоні активних бойових дій або на території, яка була окупована від початку повномасштабного вторгнення, або внаслідок руйнування будівель. Окрім того, певні проблеми, які пов'язані із дотриманням термінів розгляду справ, завжди виникали в судовій системі, оскільки останні не укомплектовані повністю, постійна текучка кадрів призводить до того, що фізична особа чи юридична особа, або фізична-особа підприємець, звертаючись до суду, витрачає чимало часу так і коштів чекаючи на розгляд своєї справи.

Отже існують альтернативні методи врегулювання спорів, а саме звернення до арбітражу чи третейського суду, чи медіація.

Хочу зупинитися саме на медіації, на яку сьогодні постійно звертають увагу, проте даний інститут тільки починає набирати свої оберти в Україні.

Закон України «Про медіацію» було прийнято не так давно. Розроблений законопроект «Про медіацію» Верховною Радою України було прийнято 16 листопада 2021 року, та набрав чинності 15 грудня 2021 року.

В пункті 4 частини 1 статті 1 Закону України «Про медіацію» визначено, що медіація — це добровільна, позасудова, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів.

Дія цього Закону поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим). (стаття 3 ЗУ «Про медіацію»)

Медіація в трудових спорах — це процес управління трудовими спорами, що дає змогу запобігти конфлікту чи вирішити його завдяки залученню посередника (медіатора), який є неупередженим і не має права приймати рішення за сторони, але гарантує спілкування між роботодавцем та працівником і по суті приводить до відновлення соціального зв'язку та пошуку вирішення проблеми. Медіація не замінює судового процесу, але може вирішити спір як на досудовому етапі, так і вже під час розгляду справи в суді.

Під поняттям медіації, як способу вирішення трудових спорів, В. Я. Бурак розуміє, як «добровільний порядок їх вирішення шляхом проведення переговорів між сторонами спору за допомогою одного або декількох

посередників (медіаторів) з метою досягнення ними взаємоприйняттого рішення про врегулювання спірних відносин».

Багато юристів, адвокатів не вірять в дієвість медіації, хоча на мою думку, використання медіації у вирішенні трудових спорів може бути досить ефективним механізмом, оскільки цей метод може привести в короткі терміни до бажаного результату. Окрім того, сторони конфлікту зазнають мінімальних фінансових витрат, часу, а також зберігають конфіденційність, та можуть розробити угоду і викласти в ній умови, які влаштують всіх сторін.

Медіація трудових спорів як системна та багатоаспектна діяльність має власні особливості, що виділяє її як серед інституту медіації в цілому, так і серед інститутів трудового права. Водночас їй притаманні усі ознаки, які властиві й даним інститутам, оскільки вона є їх частиною. Досліджуючи питання медіації, Н.А. Мазаракі виділяє наступні її ознаки: добровільність використання цієї процедури; гнучкий характер процедури; бажання сторін дійти згоди та вирішити спір; брак судових повноважень у медіатора.

У Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженій Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021, визнано необхідність розвитку медіації в контексті забезпечення доступу до правосуддя, підвищення інвестиційної привабливості України і зняття соціальної напруги в суспільстві.

Медіація може бути корисною у багатьох спорах, а особливо тих, що чутливі до збереження стосунків у майбутньому і ризиків репутаційних втрат (сімейних, комерційних, трудових тощо); вона може бути застосована на будь-якій стадії вирішення спору (конфлікту) (ухвала ВС від 28.11.2023 року у справі № 465/6496/19).

У зв'язку з набранням чинності ЗУ «Про медіацію», були внесені зміни до Кодексу законів про працю України, а саме його доповнено статтею 222¹ «Врегулювання трудових спорів шляхом медіації».

Відповідно до статті 222¹ Кодекс законів про працю України трудовий спір між працівником і роботодавцем незалежно від форми трудового договору може бути врегульовано шляхом медіації відповідно до Закону України "Про медіацію" з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом.

Договір про проведення медіації та угода за результатами медіації у трудових спорах укладаються в письмовій формі.

У разі невиконання чи неналежного виконання угоди за результатами медіації сторони медіації мають право звернутися для розгляду трудового спору до органів, передбачених статтею 221 Кодексу законів про працю України.

Участь у процедурі медіації може бути визнана поважною причиною у розумінні статей 225 і 234 Кодексу законів про працю України.

Отже, альтернативний спосіб вирішення трудових спорів такий як медіація набирає обертів. Перевага вирішення трудових спорів за допомогою цього способу полягає у економії часу, фінансових ресурсів, а також в тому, що рішення, до якого прийдуть сторони, за допомогою медіатора буде влаштовувати їх обох. Окрім того введення воєнного стану по всій території України дало відбиток на здійсненні правосуддя судами, а тому наразі за допомогою медіації може бути знижено завантаженість судової системи. Проте, не дивлячись на переваги даного способу вирішення спору не завжди сторони готові звернутися до такої процедури, оскільки, у зв'язку з низькою інформованістю сторін, останні вважають медіацію не ефективною для врегулювання трудових спорів, а також їх страх, що поки вони братимуть участь у процедурі медіації будуть пропущені строки звернення до суду, так як трудові спори мають коротші строки звернення до суду.

Список використаних джерел :

1. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. №1875-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#n2> (дата звернення 16.03.2024).
2. Адвокат та медіація: посіб. / Г. Гаро та ін. Х: ФАКТОР-МЕДІА, 2022. 112 с.
3. Альтернативні способи вирішення трудових спорів / Бурак В. Я., Кулачок-Тітова Л. В., Пилипенко П. Д. Хм.: ХУУП, 2015. 172 с.
4. Мазаракі Н. Медіація в Україні: проблеми теорії та практики / Н. Мазаракі // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. - 2016. - № 1. - С. 92–100. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2016_1_11. (дата звернення 16.03.2024).
5. Деякі аспекти медіації: доповідь / Євген Синельников суддя Верховного Суду Касаційний цивільний суд URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_aspekti_mediacii.pdf (дата звернення 16.03.2024).
6. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. №322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 16.03.2024).

Кузьменко Г. В.

аспірант

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСНОВНІ ВЛАСТИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТВОРЧИХ ПРАЦІВНИКІВ

Правове регулювання соціального захисту творчих працівників в Україні характеризується певними властивостями, які обумовлені наступними факторами: по-перше, особливостями нормативно-правового забезпечення соціально безпечного буття працюючих осіб; характерними рисами творчих працівників, а також соціальними ризиками, що властиві людям та працівникам у цілому, а також творчим працівникам, зокрема. Відтак, враховуючи це, а також позиції учених стосовно змісту правового регулювання [див., напр.: 1–3], доходимо логічного висновку, що до ключових властивостей правового регулювання соціального захисту творчих працівників можемо віднести наступне:

1. Правове регулювання соціального захисту творчих працівників в Україні поширюється на працівників з особливим трудовим статусом

(з правовим статусом творчого працівника, який позначається на особливостях організації трудових відносин за його участі).

2. Правове регулювання соціального захисту творчих працівників в Україні є виконанням обов'язку України, як соціальної держави, а саме шляхом реалізації соціальної функції держави у діях відповідних суб'єктів владних повноважень, які мають нормотворчі повноваження та реалізують ці повноваження, нормативно-правовим чином забезпечуючи соціально безпечне буття творчих працівників, визнаючи при цьому: по-перше, людську гідність творчих працівників, а також важливість поваги їх гідності; по-друге, соціальні ризики, з якими стикаються творчі працівники; по-третє, те, що в Україні найвищою соціальною цінністю є людина, її життя і здоров'я, а тому господарські (та економічні загалом) інтереси в плануванні, організації та у перебігу трудових відносин не можуть бути превалюючими мотивами взаємодії працівника і роботодавця мотиви виправдання зниження належного рівня соціальної безпеки творчих працівників задля посилення економічної безпеки роботодавця (первинність соціальної безпеки працівника над економічними інтересами).

3. Правове регулювання соціального захисту творчих працівників в Україні є виконанням обов'язку України, як правової держави. Вказане пояснюється тією обставиною, що відповідне правове регулювання є фактичним виразом виконанням комплексу вимог юридичної визначеності (є важливою умовою правопорядку в сфері забезпечення соціальної безпеки відповідної групи працівників), а відтак – постає в якості нормативно-правової площини, в якій об'єктивуються підстави (тобто, нормативні підстави) для планування, організації та здійснення заходів соціального захисту творчих працівників на відповідному рівні (національному, місцевому та організаційному).

4. Правове регулювання соціального захисту творчих працівників, як процес, є соціально-значимою діяльністю суб'єктів нормотворення. Ця

ознака є похідною від попередньої, адже юридична визначеність соціального захисту творчих працівників фактично окреслює координати, гарантій прав і обов'язків щодо формування цілісних соціально безпечних умов буття таких працівників.

5. У результаті того, що соціальний захист творчих працівників в Україні є предметом правового регулювання, відповідний тип захисту працюючих осіб ґрунтується на особливій нормативно-правовій основі, якою охоплено міжнародний та національні рівні нормативно-правового забезпечення соціальної безпеки працівників. Виходячи із цього можемо дійти висновку, що систему нормативно-правової основи правового регулювання соціального захисту творчих працівників в Україні складають відповідні групи нормативно-правових актів:

6. Правове регулювання соціального захисту творчих працівників об'єктивується в дії механізму правового соціального захисту працівників, що передбачає серед іншого створення та дію правового механізму соціального захисту творчих працівників, який є особливим виявом правового механізму соціального захисту працівників у цілому.

При цьому, узагальнюючи викладене слід констатувати, що правове регулювання соціального захисту творчих працівників в Україні, як в правовій, соціальній та демократичній державі, повинно бути гармонійною частиною правопорядку, що забезпечується абсолютною узгодженістю із вимогами принципів права. Саме в результаті цього результатом нормативно-правового забезпечення соціального захисту творчих працівників в Україні буде досягнення мети дійсного забезпечення соціально безпечного буття відповідного кола працівників.

Список використаних джерел:

1. Куракін О.М. Поняття і зміст нормативно-правового регулювання як юридичного явища. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2013. № 3. С. 10-15.

2. Мельник О.М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2004. 208 с.
3. Тарахонич Т.І. Методологічні підходи та принципи дослідження правового регулювання. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 3. С. 15-19.

Кучма О. Л.

доктор юридичних наук, професор
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
e-mail: okuchma@ukr.net

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ДОМАШНІХ ПРАЦІВНИКІВ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА

Міжнародною організацією праці прийнято низку Конвенцій, які передбачають обов'язкове страхування домашніх працівників, з зазначенням умов, коли у національному законодавстві можуть бути винятки (наприклад, Конвенція про обов'язкове страхування по інвалідності працівників промислових та торговельних підприємств, осіб вільних професій, надомників і домашніх служників №37, Конвенція про обов'язкове страхування по старості працівників промислових і торговельних підприємств, осіб вільних професій, а також надомників і домашніх служників №35, Конвенція про обов'язкове страхування на випадок втрати годувальника працівників промислових і торговельних підприємств, осіб вільних професій, працівників-надомників і домашніх служників №39, Конвенція про страхування на випадок хвороби працівників промислових і торговельних підприємств та домашніх служників №24), що показує ставлення МОП до означеного питання.

У Верховній Раді України очікує на друге читання законопроект №5695 від 23.06.2021 року [1], яким передбачено норму наступного змісту: «...Загальнообов'язкове державне соціальне страхування домашніх працівників здійснюється на засадах добровільності...».

Міністерством економіки України підготовлено законопроект про ратифікацію Конвенції МОП про домашніх працівників №189, у пояснювальній записці до якого наголошено: «...На сьогодні особи, які виконують роботу з обслуговування домашнього господарства перебувають в тіньовому секторі зайнятості зокрема через власне бажання ухилитися від сплати податку на доходи фізичних осіб. Реалізація акта сприятиме мінімізації таких явищ. На початковому етапі дії проекту акта очікується продовження практики ухилення домашніх працівників від офіційного працевлаштування в роботодавця. У середньостроковій перспективі очікується відмова від таких негативних практик...» [2]. Враховуючи те, що в Україні не дуже популярна добровільна участь у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування, можна припустити, що чимало домашніх працівників не будуть бажати сплачувати єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, що буде негативно відображатися як на стані надходження внесків до фондів, так і на соціальній захищеності домашніх працівників.

Домашній працівник може брати участь на добровільних засадах у третьому рівні недержавного пенсійного забезпечення, наприклад, але при цьому кожен домашній працівник, як і будь-який працівник, має бути застрахованим у обов'язковому порядку в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування, щоб мати однаковий обсяг соціального захисту із іншими працівниками та не бути дискримінованим за ознакою того, хто є його роботодавцем. А роботодавці при обговоренні із потенційним домашнім працівником суми винагороди за виконані трудові обов'язки, виокремлюють, яку суму ЄСВ, податку та збору вони сплатять за домашнього працівника, яку суму «чистої» заробітної плати отримає домашній працівник. Так, це буде менша сума, яку отримає домашній працівник, ніж з додаванням загальних витрат роботодавця на фонд оплати праці працівника, проте домашній працівник матиме нарівні з іншими

працівниками обсяг соціального захисту, який може не мати особисто для частини з них ніякої цінності (а тому і не бути привабливим для добровільної участі), поки не настане страховий випадок.

Держава має в однаковій мірі піклуватися про дотримання балансу інтересів між різними категоріями працівників і верствами населення та не допускати ситуації, коли особа маючи можливість не подбала про свій соціальний захист, а у подальшому, опинившись у скрутному життєвому становищі, претендуватиме на виплати від держави за рахунок податків, сплачених застрахованими особами.

Питання трудових відносин із домашніми працівниками загалом і соціального страхування домашніх працівників зокрема, потребує належного юридичного закріплення з дотриманням принципів права та з врахуванням кращих практик.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо регулювання праці домашніх працівників : Проект Закону України від 23 червня 2021 р. №5695 / Верховна рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27156> (дата звернення 10.03.2024)
2. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці про домашніх працівників №189 : Проект Закону України / Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5625942e-d97a-439e-a7c9-2c35900155f1&title=ProktZakonuUkrainiProRatifikatsiiuKonventsiiMizhnarodnoiOrganizatsiiPratsiProDomashnikhPratsivnikiv189-> (дата звернення 10.03.2024)

Кухар К. О.

аспірант

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

e-mail: kseniia2000kukhar@gmail.com

МОБІНГ У ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ: СУТНІСТЬ ТА ХАРАКТЕРНІ ОЗНАКИ

Відповідно до внесених змін [1] до ст. 2 Кодексу законів про працю України працівник тепер має не лише право на здорові і безпечні умови праці, а й на гідне ставлення з боку роботодавця, інших працівників. Тобто гарантується працездатним громадянам, які постійно проживають на території України, правовий захист від мобінгу (цькування), дискримінації, упередженого ставлення у сфері праці, захист честі та гідності працівника під час здійснення ним трудової діяльності, а також забезпечення особам, які зазнали таких дій та/або бездіяльності, права на звернення до Державної служби України з питань праці та до суду щодо визнання таких фактів та їх усунення (без припинення працівником трудової діяльності на період розгляду скарги, провадження у справі), а також відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок таких дій та/або бездіяльності, на підставі судового рішення, що набрало законної сили (ст. 5-1 КЗпП України) [2].

Відтак у трудовому законодавстві врегульовано на законодавчому рівні нове правове явище – мобінг, зокрема визначено його поняття та форми, обов'язки держави та роботодавця щодо протидії мобінгу працівників, розірвання трудового договору у зв'язку з мобінгом, а також відповідальність керівника та працівника за мобінг на робочому місці, яка передбачена Законом України від 01.12.2022 № 2806-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)» [3]. Так, відповідно до ст. 2-2 КЗпП України мобінг (цькування) визначено як «систематичні (повторювані) тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або

групи працівників трудового колективу, які спрямовані на пониження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків, що проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність». Його основними ознаками є: діяння постійно повторюються; існування чітко визначених сторін – жертва (потерпілий), кривдник та спостерігач (за наявності); бездіяльність чи дії кривдника, які призводять до пониження, заподіяння моральної шкоди, страху, тривоги або навіть спричинення соціальної ізоляції потерпілого на роботі, примушування змінити місце роботи.

Разом з тим мобінгом не вважаються вимоги роботодавця щодо належного виконання працівником трудових обов'язків, зміна робочого місця, посади працівника або розміру оплати праці в порядку, встановленому законодавством, колективним або трудовим договором.

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)» формами прояву мобінгу є: психологічний та економічний утиск. Зокрема формами психологічного й економічного тиску є: створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери (погрози, висміювання, клеми, зневажливі зауваження, поведінка загрозливого, залякуючого, принизливого характеру та інші способи виведення працівника із психологічної рівноваги); безпідставне негативне виокремлення працівника з колективу або його ізоляція (незапрошення на зустрічі і наради, в яких працівник, відповідно до локальних нормативних актів та організаційно-розпорядчих актів має брати участь, перешкоджання виконанню ним своєї трудової функції, недопущення працівника на робоче місце, перенесення робочого місця в непристосовані для цього виду роботи

місця); нерівність можливостей для навчання та кар'єрного росту; нерівна оплата за працю рівної цінності, яка виконується працівниками однакової кваліфікації; безпідставне позбавлення працівника частини виплат (премій, бонусів та інших заохочень); необґрунтований нерівномірний розподіл роботодавцем навантаження і завдань між працівниками з однаковою кваліфікацією та продуктивністю праці, які виконують рівноцінну роботу [4].

Як ми вже зазначали, працівник, який відчуває приниження і цькування на роботі, має право: звернутися зі скаргою до Управління Державної служби з питань праці, яке реалізує державну політику у сфері нагляду та контролю за дотриманням законодавства про працю; звернутися з позовною заявою до суду щодо визнання фактів цькування та їх усунення (без подальшого припинення працівником трудової діяльності на період розгляду провадження у справі); отримати відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок мобінгу у розмірі витрат, які понесла особа під час лікування (відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок заподіяння мобінгу можливе у разі підтвердження факту його вчинення на підставі судового рішення, що набрало законної сили); розірвати трудовий договір у визначений ним строк за власним бажанням, якщо роботодавець не виконує законодавство про працю, умови колективного чи трудового договору та продовжує чинити мобінг.

Тобто якщо до працівника вчиняється мобінг на робочому місці, він може захистити свої права в судовому порядку, де повинен довести факт вчинення мобінгу щодо нього, а також вимагати стягнення моральної й матеріальної шкоди, якщо він її зазнав у зв'язку з такими негативними діями. Хоча на сьогодні в судах на розгляді вже й перебуває немало справ за позовами працівників до роботодавців про визнання або встановлення факту мобінгу під час здійснення трудової діяльності, поки що судової практики з цього питання бракує.

Також 28 лютого 2024 року було зареєстровано проєкт Закону України «Про внесення змін до статті 16 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» щодо проведення перевірок в частині вчинення мобінгу» № 11044, який розробили у зв'язку з численними зверненнями про мобінг до Держпраці щоб внести зміни до законодавства та розширити перелік випадків, в яких можна проводити позапланові перевірки під час воєнного стану. Адже тільки за 2023 рік служба отримала 553 звернення щодо ознак мобінгу. Зокрема, автори законопроекту пропонують доповнити нормою, яка дозволить Держпраці під час воєнного стану проводити позапланові перевірки з питань вчинення мобінгу за заявою працівника або профспілки, статтю 16 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 № 2136-IX [5].

Мобінг також слід відрізняти від інших негативних явищ. Зокрема, мобінг досить часто порівнюють із булінгом, але це різні поняття. Так, булінг може стосуватися будь-якої людини в будь-якому колективі чи сфері зайнятості, а мобінг – виключно про цькування в робочому колективі. Тобто мобінг – це специфічне явище, яке виникає виключно у трудових правовідносинах. Також необхідно відрізняти мобінг від сексуальних домагань та дискримінації. Коли мовиться про дискримінацію, то розуміють саме нерівне ставлення до людини або групи людей, обмеження у правах та свободах через певні ознаки (наприклад: стать, вік, сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність, етнічна приналежність, стан здоров'я тощо). У деяких випадках (необов'язково) мобінг може також супроводжуватися дискримінаційним ставленням до іншого працівника, проте ці поняття не тотожні. Стаття 2-1 КЗпП встановлює рівність трудових прав громадян України, забороняючи будь-яку дискримінацію у сфері праці. Щодо сексуальних домагань, то дані дії підпадають під визначення та регулювання Закону України «Про засади запобігання та протидії

дискримінації в Україні», де надано визначення даного поняття та встановлена відповідальність [6].

Отже не дивлячись, що законодавець прописав, що мобінг на сьогодні заборонений та законодавчо надав можливість працівникові, щодо якого здійснюються такі неправомірні дії з боку інших осіб, захищати свої права в судовому порядку, або звертатися до контролюючих органів зі скаргою, зокрема до Управління Державної служби з питань праці, яке реалізує державну політику у сфері нагляду та контролю за додержанням законодавства про працю, багато ще питань на сьогоднішній день потребують додаткового вирішення. Зокрема, виникає об'єктивна необхідність розроблення правового механізму захисту працівників від мобінгу, який забезпечував би правову визначеність щодо цього явища в трудових правовідносинах.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню) : Закон України від 16.11.2022 № 2759-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-20#Text>
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Дод. № 50. Ст. 375.
3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню) : Закон України від 01.12.2022 № 2806-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-20#Text>
4. Мобінг у трудових відносинах: що варто знати кожному. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/mobinh-u-trudovykh-vidnosynakh-shcho-var-to-znaty-kozhnomu/>
5. Мобінг можуть включити до питань позапланових перевірок Держпраці, – законопроект. URL: https://prokadry.com.ua/news/75320-mobing-mozhut-vklyuchiti-do-pitan-pozaplanovikh-perevirok-derzhpratsi-zakonoproekt?utm_source=letter_news&utm_medium=email&utm_campaign=letter_K01_news_04.03.2024»
6. Мобінг на робочому місці: що потрібно знати. URL: <https://trudovi.org.ua/analytics/mobinh-na-robochomu-mistsi-shcho-potribno-znaty/>

Лубінець Д. В.
доктор філософії
ORCID: 0009-0009-8544-1561

СВОБОДА ПРАЦІ ПРАЦІВНИКІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Право на свободу трудової діяльності (свобода праці) становить один з фундаментальних принципів трудового права України [див., напр.: 1]. Ця засаднича ідея гарантує, що абсолютно кожен працівник володіє свободою у виборі професії, типу діяльності та місця роботи, а також гарантуючи при цьому й те, що сама реалізація права на працю буде реалізована без застосування примусу або дискримінації. Відтак, крізь призму принципу свободи праці кожен має невід’ємне право відмовитися від пропонованої роботи, за винятком випадків, коли така робота не вважається примусовою згідно з норм Конституцією України.

Враховуючи викладене зазначимо, що в рамках соціального захисту працівників критичної інфраструктури, держава повинна створити умови, які дозволяють працездатним громадянам мати вільний доступ до можливостей зайнятості у системі критичної інфраструктури, які можуть бути обмежені лише професійними вимогами, обґрунтованими необхідністю належного виконання обов’язків. Вказане також включає свободу вибору професії, виду роботи та місця праці, відповідно до навичок, інтересів, робочого досвіду, трудового потенціалу та особистих амбіцій працездатної особи.

Відтак, дотримуючись засадничих вимог принципу свободи праці, держава має:

Перше – вживати всі необхідні заходи для запобігання будь-яким проявам дискримінації у сферах праці та зайнятості на основі статі, віку, сексуальної орієнтації, раси, національності, мови, релігійних і політичних переконань, а також стану здоров’я або наявності інвалідності та ін.

Друге – забезпечувати умови, за яких працівники критичної інфраструктури матимуть реальну можливість створювати профспілки, вступати до них та брати участь у колективних переговорах для захисту своїх законних інтересів та досягнення умов праці, які не шкодять їхній основній соціальній безпеці. Держава також повинна гарантувати право на страйк та інші форми протесту в робочих місцях (звичайно, уважно зважаючи на вплив цих гарантій на національну безпеку). Вказані заходи, цілком зрозуміло, наразі є обмеженими в об'єктивації та мають бути в повній мірі гарантованими, зокрема, після завершення триваючої війни (насамперед, у період поствоєнного відновлення нашої держави) [2, с. 451]. Також при цьому необхідно забезпечити, щоб роботодавці (в рамках системи критичної інфраструктури) в усіх сферах дотримувалися права працівників на об'єднання та участь у колективних переговорах, не ухиляючись при цьому від своїх обов'язків із забезпечення соціально безпечного буття найнятих ними працівників.

Третє – забезпечувати доступ до заходів соціального захисту задля забезпечення того, щоб працівники критичної інфраструктури могли реалізовувати належну їм свободу праці, не побоюючись при цьому втратити необхідних засобів для існування (набуття критичної соціальної уразливості) через такі фактори, як вступ у шлюб, вагітність, батьківство, хвороба, інвалідність (зокрема, інвалідність дитини або дружини чи чоловіка) або ж, наприклад, старість. У цьому контексті держава повинна приділяти значну увагу забезпеченню ефективного функціонування системи перепідготовки працівників, підвищення кваліфікації, системи надання медичних послуг та інших форм соціальної допомоги працівникам та їхнім сім'ям для забезпечення їхньої соціальної безпеки (насамперед за змістом їхнього психофізіологічного і соціального благополуччя, а також соціальної інтеграції).

Приймаючи до уваги викладене зазначимо, що в умовах сьогодення, в яких акцентується увага на забезпеченні соціальної безпеки працівників критичної інфраструктури, наявна потреба у розробці законодавчого акту, що регулюватиме їх соціально-правові гарантії забезпечення соціальної безпеки, зокрема, й враховуючи при цьому необхідність законодавчого закріплення широкої інтерпретації принципу свободи праці працівників критичної інфраструктури, що має також бути збалансованою із концепцією загального блага (в цьому сенсі – колективної безпеки, як публічного інтересу). Враховуючи цей принцип законодавцю необхідно окреслити основні параметри організації праці та правового статусу цих працівників, з особливим акцентом на різних аспектах соціально безпечного втілення такого правового статусу працівника.

Список використаних джерел:

1. Занфірова Т.А. До питання про принцип свободи праці в трудовому праві України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 5. С. 146-149.
2. Лубінець Д.В. Трудоправові принципи правового механізму соціального захисту прав працівників критичної інфраструктури. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 80, Ч. 2. С. 449-453. doi:10.24144/2307-3322.2023.80.2.72.

Маліборська А. М.

здобувачка вищої освіти

Інституту права, Львівський державний університет внутрішніх справ
e-mail:mukhaylivna.an@gmail.com

ФІНАНСОВІ АКТИВИ ЯК ОБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Фінансові активи, що включають у себе грошові кошти, цінні папери, банківські депозити, акції та інші інструменти інвестування, відіграють ключову роль у функціонуванні економіки та фінансових ринків. Вони є об'єктом цивільних прав, що означає, що учасники цивільних

правовідносин мають певні законні права та обов'язки стосовно цих активів.

Перш за все, фінансові активи наділяють їхні власники правами на володіння, користування та розпорядження ними відповідно до встановлених законом умов. Наприклад, власник має право продати, обміняти чи подарувати свої фінансові активи, а також отримувати дохід від їх володіння [1].

Друга важлива аспект це право на захист фінансових активів від незаконних дій третіх осіб. Це означає, що закон забезпечує захист власності та прав власника фінансових активів від шахрайства, шахрайських дій, крадіжок та інших порушень [1].

Крім того, фінансові активи можуть бути об'єктом правових угод, таких як договори купівлі-продажу, договори поруки, договори інвестування тощо. Ці угоди визначають права та обов'язки сторін у відношенні до фінансових активів та регулюють умови їх використання та передачі.

У зв'язку з розвитком фінансових ринків та появою нових інструментів інвестування, правове регулювання фінансових активів постійно змінюється та адаптується до нових умов. Забезпечення ефективного та справедливого правового регулювання фінансових активів є важливим завданням для забезпечення стабільності та розвитку економіки.

Розвиток цифрових технологій призвів до появи нових явищ і процесів, зокрема віртуальних активів. Згідно Закону України «Про віртуальні активи» поняття «віртуальні активи» визначається як «нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість та виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечується системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може

посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [2].

Кулик О. І. зазначає, що віртуальні активи можуть бути платіжними, інвестиційними та службовими. Платіжні віртуальні активи розглядаються як електронні гроші, фонди. Bitcoin має високу ліквідність, низькі трансакційні витрати, здатність використовуватися для швидких платежів через Інтернет і для здійснення мікро платежів. Інвестиційні віртуальні активи розглядаються як оборотні цінні папери чи інші фінансові інструменти. Службові віртуальні активи забезпечують можливість їхнього використання для придбання чи отримання доступу до певного товару (послуги), що надаються їх емітентом [3].

Для налагодження глобального процесу функціонування віртуальних активів необхідно сформувати систему нормативно-правових, економічних, податкових, адміністративних, організаційних та методологічних підходів. Необхідно створити інструменти та важелі впливу, які можна систематизувати на всіх рівнях, а також впровадити бізнес-процеси з віртуальними активами.

У висновку можна зазначити, що фінансові активи становлять важливу складову сучасної економічної системи і відіграють ключову роль у розвитку фінансових ринків та забезпеченні фінансової стабільності. Їхня роль як об'єкта цивільних прав полягає не лише у власності та використанні, а й у забезпеченні прав та інтересів учасників фінансових відносин.

Продовжувати розвивати і вдосконалювати правове регулювання фінансових активів надзвичайно важливо для забезпечення ефективного функціонування ринків, запобігання шахрайству та зловживанням, а також забезпечення захисту прав власності та фінансових інтересів учасників цивільних відносин. Це вимагає спільних зусиль з боку законодавців, регуляторів ринків, фінансових установ та громадських організацій для

створення прозорих, справедливих і стабільних правових умов для функціонування фінансових активів у сучасному світі.

Нарешті, важливо підкреслити, що розвиток фінансових ринків та правове регулювання фінансових активів повинні бути спрямовані на досягнення збалансованого підходу між захистом прав власності та інтересів інвесторів, з одного боку, і стимулюванням фінансового розвитку та економічного зростання, з іншого. Тільки таким чином можна забезпечити стабільність і процвітання суспільства в цілому.

Мельник К. Ю.

доктор юридичних наук, професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ
e-mail: melnik_k.u@ukr.net
ORCID: 0000-0002-8960-0234

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЩОРІЧНИХ ВІДПУСТОК

Щорічні відпустки є особливим часом відпочинку, який надається працівнику кожного року на доволі тривалий термін для відпочинку, відновлення працездатності, зміцнення здоров'я, а також задоволення інших потреб та інтересів працівника та його сім'ї.

Гарантуванню права на щорічні відпустки приділяється велика увага на міжнародному та європейському рівні. Так, Міжнародною організацією праці прийнято низку конвенцій та рекомендацій у цій сфері, серед яких конвенції «Про щорічні оплачувані відпустки» № 52 (1936 р.), «Про оплачувані відпустки в сільському господарстві» № 101 (1952 р.), «Про оплачувані відпустки» № 132 (1970 р.), «Про щорічні оплачувані відпустки морякам» № 146 (1976 р.). Вказані документи передбачають обов'язковість надання та оплати щорічних відпусток, мінімальну їх тривалість,

мінімальний період роботи необхідний для отримання права на щорічну оплачувану відпустку тощо.

На європейському рівні Європейська соціальна хартія (переглянута) у п. 3 ст. 2 передбачає, що з метою забезпечення ефективного здійснення права на справедливі умови праці Сторони зобов'язуються: встановити щорічну оплачувану відпустку тривалістю не менше чотирьох тижнів. Тобто встановлюється мінімальна тривалість щорічної відпустки 28 календарних дні, а не 24 як сьогодні в Україні. Відзначу, що Україна, коли ратифікувала Хартію Законом України від 14 вересня 2006 р. № 137-V не взяла на себе окремі зобов'язання, зокрема вважати обов'язковими для України п. 3 ст. 2 Хартії.

В Україні особливе значення щорічних відпусток серед інших видів відпусток підкреслюється встановленням гарантій їх надання у ст. 45 Конституції України. Національним законодавством передбачені наступні види таких відпусток: основна відпустка; додаткова відпустка за роботу із шкідливими та важкими умовами праці; додаткова відпустка за особливий характер праці; інші додаткові відпустки, передбачені законодавством. Загальне правове регулювання тривалості та порядку надання і оплати щорічних відпусток здійснюється Кодексом законів про працю України та Законом України «Про відпустки», а особливості правового регулювання таких відпусток передбачені законами України «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію» тощо.

Кодекс законів про працю України та закон України «Про відпустки» передбачає такі основні гарантії прав працівників на щорічні відпустки: 1) надання відпустки визначеної тривалості із збереженням на її період місця роботи (посади), заробітної плати (допомоги) у випадках, передбачених Законом України «Про відпустки» (ст. 2 Закону України «Про відпустки»); 2) заборона заміни відпустки грошовою компенсацією, крім випадків, передбачених ст. 24 Закону України «Про відпустки» (ст. 2 Закону України

«Про відпустки»); 3) тривалість щорічної основної відпустки має бути не меншою ніж 24 календарних дні за відпрацьований робочий рік, який відлічується з дня укладення трудового договору (ч. 1 ст. 75 КЗпП України, ч. 1 ст. 6 Закону України «Про відпустки»); 4) встановлення подовженої щорічної основної відпустки окремим категоріям працівників (ч.ч. 2–8 ст. 6 Закону України «Про відпустки»); 5) заборона ненадання щорічних відпусток повної тривалості протягом двох років підряд, а також ненадання їх протягом робочого року особам віком до вісімнадцяти років та працівникам, які мають право на щорічні додаткові відпустки за роботу із шкідливими і важкими умовами чи з особливим характером праці (ч. 5 ст. 80 КЗпП України, ч. 5 ст. 11 Закону України «Про відпустки»); 6) обов'язкове надання невикористаної частини щорічної відпустки працівнику, як правило, до кінця робочого року, але не пізніше 12 місяців після закінчення робочого року, за який надається відпустка (ч. 7 ст. 79 КЗпП України, ч. 2 ст. 12 Закону України «Про відпустки»); 7) обов'язковість надання щорічних відпусток за бажанням, визначених Законом України «Про відпустки», працівників в зручний для них час (ст. 10 Закону України «Про відпустки»); 8) встановлення юридичної відповідальності для осіб, які порушили норми національного законодавства, положення колективних угод, колективного та трудового договору у сфері відпусток.

Сьогодні в умовах воєнного стану окремі з вищенаведених гарантій зазнали обмежень. Так, ч. 1 ст. 12 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» передбачає, що у період дії воєнного стану надання працівнику щорічної основної відпустки за рішенням роботодавця може бути обмежено тривалістю 24 календарні дні за поточний робочий рік. Відповідно до ч. 1 ст. 75 Кодексу законів про працю України та ч. 1 ст. 6 Закону України «Про відпустки», щорічна основна відпустка надається працівникам тривалістю не менш як 24

календарні дні за відпрацьований робочий рік, який відлічується з дня укладення трудового договору. Інші частини (ч.ч. 2–8) ст. 6 Закону України «Про відпустки» передбачають більшу тривалість щорічної основної відпустки для окремих категорій працівників. Наприклад, керівним працівникам навчальних закладів та установ освіти, навчальних (педагогічних) частин (підрозділів) інших установ і закладів, педагогічним, науково-педагогічним працівникам та науковим працівникам надається щорічна основна відпустка тривалістю до 56 календарних днів. Також більша тривалість щорічної основної відпустки для окремих категорій працівників передбачена й іншими законами, зокрема законами України «Про державну службу», «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію». Таким чином, обмеження стосуються випадків, передбачених ч.ч. 2–8 ст. 6 Закону України «Про відпустки» та іншими законами, що встановлюють тривалість щорічної основної відпустки більше 24 календарних днів.

Також ч. 1 ст. 12 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» передбачає, що норми ч. 7 ст. 79, ч. 5 ст. 80 Кодексу законів про працю України та ч. 5 ст. 11, ч. 2 ст. 12 Закону України «Про відпустки» у період дії воєнного стану не застосовуються. Отже, сьогодні не застосовуються наступні важливі гарантії прав працівників у сфері відпусток: заборона ненадання щорічних відпусток повної тривалості протягом двох років підряд, а також ненадання їх протягом робочого року особам віком до вісімнадцяти років та працівникам, які мають право на щорічні додаткові відпустки за роботу із шкідливими і важкими умовами чи з особливим характером праці (ч. 5 ст. 80 Кодексу законів про працю України, ч. 5 ст. 11 Закону України «Про відпустки»); обов'язкове надання невикористаної частини щорічної відпустки працівнику, як правило, до кінця робочого року, але не пізніше 12 місяців після закінчення робочого року, за який надається відпустка (ч. 7 ст. 79 Кодексу законів про працю України, ч. 2 ст. 12 Закону України «Про відпустки»).

Відповідно до ч. 2 ст. 12 Закону України «Про організацію трудових відносин у період дії воєнного стану» роботодавець може відмовити працівнику у наданні будь-якого виду відпусток (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури, робіт з виробництва товарів оборонного призначення або до виконання мобілізаційного завдання (замовлення).

Усі вищезазначені норми, які передбачають можливість обмеження прав працівників на щорічні відпустки, є такими, що відкривають шлях для погіршення становища працівників та зловживань роботодавцем у сфері надання щорічних відпусток. Підкреслимо, що працівник для якісного виконання трудової функції потребує вільний час, достатній для належного відпочинку від роботи та відновлення працездатності. Гарантії, які встановлені на міжнародному, європейському та національному рівні у сфері надання щорічних відпусток, є виваженими та базуються на багатьох ґрунтовних наукових дослідженнях і досвіді їх застосування. Тому введення на підприємствах, установах, організаціях обмежень, передбачених Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», повинно бути обґрунтованим, та постійно мониторитися уповноваженими органами, які здійснюють нагляд за дотриманням трудового законодавства.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2004 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>
3. Кулик О. І. Правові засади впливу Європейського Союзу на ринок віртуальних активів. *Економіка та право*. 2021. № 1. С. 71–79.

Могілевський Л. В.

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, проректор
Харківський національний університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-6994-6086

ПОНЯТТЯ ТА КЛЮЧОВІ ВІДМІННОСТІ НОРМ ТРУДОВОГО ПРАВА ВІД ІНШИХ СОЦІАЛЬНИХ НОРМ

Для права, як в цілому, так і для окремих його галузей первинною, вихідною структурною одиницею є норми права. Норми трудового права є окремим різновидом правових норм, а отже їм притаманні усі властивості останніх. Тобто норми трудового права (або трудо-правові норми), також являють собою загальні та загальнообов'язкові, встановлені чи санкціоновані державою в особі її компетентних органів влади, або безпосередньо народом країни, формально визначені правила поведінки суб'єктів права, виконання яких забезпечується силою державного впливу (аж до прямого примусу). Саме у такому розумінні про норми трудового права веде мову ряд дослідників із галузі трудового права.

Норму трудового права, пише С.В. Вишновецька, можна визначити як загальнообов'язкове, формально-визначене, встановлене чи санкціоноване державою і забезпечене заходами державного примусу правило поведінки, яке закріплює юридичні права і обов'язки учасників трудових відносин, що виникають з приводу застосування найманої праці [1, с.65]. Ю.Ю. Івчук у своїх дослідженнях веде мову про норму трудового права як соціально обумовлене, спрямоване на регулювання трудових та тісно пов'язаних з ними відносин обов'язкове для виконання суб'єктами трудового права правило поведінки, яке схвалюється або встановлюється державою і у своїй реалізації забезпечується рівнем свідомості виконавців, організаційною та виховною роботою і можливістю застосування державного примусу в разі порушення його вимог [2, с.85].

Н.М. Степакова вважає, що під нормами трудового права слід розуміти встановлені та (або) ратифіковані державою формально визначені правила поведінки загальнообов'язкового характеру, які регулюють трудові та тісно пов'язані із ними відносини через надання їх суб'єктам відповідних прав та покладання на них обов'язків, виконання яких забезпечується силою державного впливу аж до примусу [3].

Отже, норми трудового права (або трудо-правові норми), являють собою загальні та загальнообов'язкові, встановлені чи санкціоновані державою в особі її компетентних органів влади, або безпосередньо народом країни, формально визначені правила поведінки суб'єктів права, виконання яких забезпечується силою державного впливу (аж до прямого примусу). Норми трудового права (правові норми, юридичні норми) являють собою різновид соціальних норм, у зв'язку із чим вони володіють усіма основними властивостями останніх, як то: а) обумовленість рівнем соціально-економічного та культурного розвитку; б) мають свідомо-вольовий характер, тобто вони розробляються та впроваджуються у життя людьми для досягнення певної мети; в) їх головне призначення регулювання суспільних відносин; г) розраховані на багаторазове використання по відношенню до широкого, чітко невизначеного, кола осіб, тобто норми права є неперсоніфікованими (не мають конкретного адресата) і діють постійно, доки їх не буде відповідним чином скасовано, замінено іншими нормами; г) є типовими правилами поведінки (зразком), згідно з якими повинні діяти суб'єкти у відповідних життєвих ситуаціях; д) їх виконання забезпечується певними засобами впливу.

До особливих рис, які суттєво відрізняють норми трудового права від інших видів соціальних норм, належать такі: а) вони мають офіційний характер, тобто вони, норми права, приймаються та вводяться у дію компетентним органом влади або народом країни в цілому у чітко встановленому порядку; б) мають державно-владну природу та

відображають волю більшості; в) нормальна реалізація учасниками суспільних відносин норм права забезпечується державою, в тому числі, в разі необхідності, із використанням засобів впливу аж до прямого примусу; в) відрізняються високим ступенем формалізації — виражаються у об'єктивній дійсності (об'єктивуються, позитивуються) у вигляді конкретних приписів певних нормативно-правових актів, що й визначає юридичну силу тих чи інших правових норм; г) є загальнообов'язковими правилами поведінки, тобто всі, хто опиняється у сфері дії норм права, зобов'язаний виконувати закріплені у них вказівки, окрім випадків, коли інше прямо передбачено у самих х же нормах; г) зміст правових норм становлять права та обов'язки (в тому числі юридична відповідальність), тобто дані норми мають представницько-зобов'язуючий характер — вони не лише надають особам суб'єктивні можливості, але й покладають на них відповідні обов'язки, визначаючи таким чином міру свободи їх поведінки; д) характеризуються наявністю чіткої внутрішньої структури (будови). За своєю сутністю норма права — це мікросистема, яку формують конкретні структурні елементи, а саме: гіпотеза, диспозиція, санкція.

Список використаних джерел:

1. Вишновецька С. В. Поняття норми трудового права // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. праць. Вип. 82: Правознавство. Чернівці: ЧДУ, 2000. 104 с.
2. Івчук Ю. Ю. Теоретичні підходи до системи трудового права України в умовах ринкової економіки [Текст] : дис... канд. юрид. наук: 12.00.05 / Івчук Юлія Юріївна ; Східноукраїнський національний ун-т ім. В.Даля. Луганськ, 2004. 175 с.
3. Степакова Н. М.. Зміст норми трудового права в механізмі реалізації права / XII Міжнародна наукова інтернет-конференція «НАУКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ 2016» // URL: <http://intkonf.org/stepakova-n-m-zmist-normi-trudovogo-prava-v-mehanizmi-realizatsiyi-prava/>

Москаленко О. В.
доктор юридичних наук, професор
Державний біотехнологічний університет

Купріянова А. О.
кандидатка юридичних наук,
заступник директора Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ПРАЦЮ ОСВІТЯН, ЯК СКЛАДОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В статті 46 Конституції України передбачено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках передбачених законом [1].

З початком військової агресії російської федерації на території нашої держави, був застосований правовий режим військового стану. Стаття 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначає правовий режим військового стану, як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і

законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. [2].

Введення на території України особливого правового режиму воєнного стану передбачає обмеження прав громадян, перелік яких визначено в ст. 64 Конституції України, а саме в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції [1].

Як ми бачимо, що право громадян на соціальний захист в даному переліку відсутнє. У даному випадку, держава як гарант, зберігає за собою обов'язок виконання соціальної функції. Це стосується різних сфер, таких як право на працю, право на соціальне страхування і соціальної допомоги, охорону здоров'я, освіти та інше.

Працівники освіти як суб'єкти права на працю, в освітній та науковій сфері, мають зберігати можливість продовжувати свою діяльність. Зазначені соціальні відносини, є однією із підстав для розбудови будь-якої демократичної країни.

В умовах, що склалися, Верховною Радою України був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» [3], відповідно до якого Закон України «Про освіту» був доповнений статтею 57-1, якою встановлено державні гарантії працівникам закладів освіти та здобувачам освіти в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану.

Вказана стаття встановлює, що здобувачам освіти, працівникам закладів освіти, установ освіти, наукових установ, у тому числі тим, які в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану в Україні чи окремих її місцевостях, оголошених у встановленому порядку

(особливий період) були вимушені змінити місце проживання (перебування), залишити робоче місце, місце навчання, незалежно від місця їх проживання (перебування) на час особливого періоду гарантується:

організація освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників;

збереження місця роботи, середнього заробітку, здійснення виплати стипендії та інших виплат, передбачених законом;

місце проживання (пансіон, гуртожиток тощо) та забезпечення харчуванням (у разі потреби) [4].

Забезпечення державних гарантій, визначених частиною першою цієї статті, створення безпечного освітнього середовища, організацію здобуття освіти, освітнього процесу в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) у межах своєї компетенції здійснюють:

- органи виконавчої влади, органи військового командування, військові, військово-цивільні адміністрації та органи місцевого самоврядування, їх представники, посадові особи (керівники, голови, начальники), органи управління (структурні підрозділи) у сфері освіти;
- заклади освіти, установи освіти, наукові установи, їх засновники;
- громадські об'єднання, благодійні організації та фізичні особи, які здійснюють благодійну (волонтерську) діяльність [4].

Органи, зазначені в абзаці другому частини другої цієї статті 57-1 Закон України «Про освіту», приймають у межах своєї компетенції рішення, обов'язкові до виконання на відповідній території, для реалізації державних гарантій, визначених частиною першою цієї статті, в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) [4].

Також, в частині третій 57-1 Закон України «Про освіту», встановлюється що центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і

науки здійснює нормативно-правове забезпечення функціонування системи освіти і науки та видає накази з питань створення безпечного освітнього середовища, організації здобуття освіти, освітнього процесу та з інших питань у сфері освіти і науки, не врегульованих законом в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду). Строк дії таких наказів не може перевищувати строк особливого періоду. Такі накази не є регуляторними актами та підлягають державній реєстрації лише у разі, якщо стосуються прав, свобод, законних інтересів та обов'язків громадян і юридичних осіб [4].

Прийняття відповідних змін ініціювало відповідні зміни до Закону України «Про військово-цивільні адміністрації», а саме, статтю 4, вказаного закону, частину першу було доповнено пунктом 52, в якому зазначається що забезпечення в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану реалізації державних гарантій, визначених законами України [5].

Таким чином, з урахуванням аналізу відповідних змін до чинного законодавства України можемо дійти наступних висновків, що:

1. Реалізація права на працю освітян, як елемент соціального захисту з боку держави, гарантується не залежно від будь-яких обставин, що дає змогу розвивати освітній та науковий потенціал нашої країни.

2. Не зважаючи на російську агресію, держава створила відповідні умови для забезпечення не тільки права на працю освітян, а також унеможливила знищення права на освіту в Україні.

3. В умовах, що склались, не зважаючи на загрози та певні труднощі, розвиток освітнього та наукового потенціалу допомагає нам не тільки підвищувати свій рівень, а також завдяки нашим здобуткам перемагати будь-якого агресора.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996р URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80#Text> (дата звернення 18.03.2024).
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 .05.2015 р № 389-VIII URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення 18.03.2024).
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» від 15.03.2022 р. № 2126-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2126-20#Text>. (дата звернення 18.03.2024).
4. Закон України «Про освіту» від 05.09. 2017 р. № 2145-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 18.03.2024).
5. Закон України «Про військово-цивільні адміністрації» від 03.02. 2015 р. № 141-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text> (дата звернення 18.03.2024).

Пижова М. О.

доктор юридичних наук, доцент,
проректор з наукової роботи
Державний податковий університет
e-mail: pyzhova91@gmail.com

ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ПРАВ РОБОТОДАВЦІВ ТА ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ У КОНТЕКСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ УМОВИ NON-COMPETE

Сучасні трудові відносини характеризуються неабиякою динамічністю. Українські реалії з однієї сторони змушують законодавця реагувати та адаптувати трудове законодавство до правового режиму воєнного стану, а з іншої сторони безповоротній євроінтеграційний курс нашої країни вимагає аналізу європейських трудових норм з метою гармонізації українського законодавства з правом Європейського Союзу (далі – ЄС), зокрема трудовим.

Кодекс законів про працю України 1971 року «тріщить» від неможливості регулювати сучасні трудові відносини, оскільки характеризується не просто застарілими нормами, а є відірваним від сучасних глобалізаційних тенденцій розвитку та функціонування економіки як в середині країни, так і за її межами. Підтвердженням цього є поява нових

видів трудових договорів (наприклад, з нефіксованим робочим часом), спрощений режим регулювання трудових відносин чи взагалі прийняття Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», де в статті 2 Перехідних і прикінцевих положень визначено, що дія Кодексу законів про працю України та законодавства про працю не поширюється на відносини між гіг-спеціалістами та резидентами Дія Сіті, визначені Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» [1], тобто фактично трудові відносини ІТ-спеціалістів виведені із сфери дії чинного трудового законодавства, оскільки воно не відповідає на запит цифрової економіки. Тому все частіше виникають проблеми забезпечення балансу прав роботодавців та прав працівників в сучасних реаліях, зокрема у контексті встановлення умови non-compete.

Умова non-compete, також відома як умова про неконкуренцію, — це договірне зобов'язання, за яким одна сторона (зазвичай співробітник) погоджується не вступати в конкуренцію з іншою стороною (зазвичай роботодавцем) протягом певного часу і в певній географічній зоні після закінчення трудових відносин. Такі умови часто включаються до трудових договорів з метою захисту бізнес-інтересів компанії, зокрема її конфіденційної інформації, секретів виробництва, клієнтської бази та інвестицій в професійний розвиток співробітників.

Необхідно зауважити, що умова про неконкуренцію (non-compete clause) може бути включена в різноманітні нормативно-правові акти, договори або законодавство, залежно від країни та юрисдикції. Один з найпоширеніших випадків – це трудові договори. Роботодавці включають її в контракти зі своїми співробітниками, особливо тих, хто має доступ до конфіденційної інформації або ключових технологій. Тобто, non-compete умови в трудових договорах використовуються по всьому світу, але деталі та їх застосування відрізняються залежно від країни.

Так, у США практика застосування non-compete умов широко поширена, але законодавство варіюється від штату до штату. Наприклад, у Каліфорнії такі умови, як правило, вважаються недійсними, за винятком кількох специфічних випадків, пов'язаних з продажем бізнесу або долі в бізнесі. У багатьох інших штатах, таких як Нью-Йорк, non-compete умови прийнятні, якщо вони «розумні» з точки зору тривалості, географічної області, та типу діяльності, яка обмежується.

Якщо аналізувати досвід ЄС, то правила щодо non-compete умов також відрізняються. Наприклад, у Німеччині такі умови дозволені, але роботодавець повинен виплачувати колишньому працівнику компенсацію в розмірі щонайменше 50% його середньої заробітної плати за період дії обмеження. В інших країнах, таких як Франція, також існують схожі вимоги до компенсації.

Аналогічна тенденція і в країнах Азії, де підходи до non-compete умов теж різняться. У Китаї, наприклад, такі умови є дійсними, але обмежені за часом, географією, та сферою діяльності. Також роботодавці повинні виплачувати компенсацію за період дії non-compete умови.

У Канаді судова практика також вимагає, щоб non-compete умови були «розумними» за часом, місцем, та типом обмежуваної діяльності. Вони частіше всього застосовуються у контексті продажу бізнесу або у випадках, коли співробітники мають доступ до конфіденційної інформації [2].

В Україні відповідно до статті 43 Конституції України гарантоване право на працю, що включає вільний вибір професії, виду трудової діяльності та роботи. А відповідно до частини першої статті 9 Кодексу законів про працю України умови трудових договорів, які погіршують становище працівників порівняно з законодавством України про працю, є недійсними. Враховуючи зазначене, включення умов non-compete взагалі є неприйнятним для українського трудового законодавства і може

розцінюватися судом як обмеження трудових прав працівника та погіршення його становища [3].

Водночас у сучасних реаліях конкуренція є ключовим елементом ведення бізнесу, і щоб якимось врегулювати питання, які виникають в цій сфері досить часто в Україні окрім трудового договору роботодавці укладають з працівниками окремий цивільний договір, у якому і визначають умови щодо заборони працевлаштування у конкурентів. При цьому, такий договір не буде вважатися трудовим та буде регулюватися загальними положеннями цивільного законодавства про договір. Якщо аналізувати судову практику (справа № 761/15245/18, справа № 752/10754/20), то розуміння того, що правочин, який обмежує можливість фізичної особи мати не заборонені законом цивільні права та обов'язки, є нікчемним. Тобто укладення угоди про неконкуренцію як цивільного договору також несе відповідні ризики як для роботодавця, так і для працівника [2].

Цікавим є той факт, що стаття 27 Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» регулює питання договору про утримання від вчинення конкурентних дій, тобто для ІТ-спеціалістів – це можливо і прийнятно, а для інших працівників порушення конституційного права?! Про який тоді баланс прав роботодавців та прав працівників може йти мова.

Не можна говорити про необхідну гармонізацію із правом ЄС і одночасно «ховати голову в пісок» та не реагувати на виклики бізнесу, необхідність розумно регулювати сучасні трудові відносини. Судова практика щодо питання встановлення умови non-compete буде розширюватися, оскільки є міжнародні компанії, які приходять в Україну і прагнуть регулювати трудові відносини відповідно до вимог ведення бізнесу, тому баланс прав роботодавців та прав працівників не буде

дотримано поки український законодавець не почне реагувати на вимоги сучасних трудових відносин.

Список використаних джерел:

1. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні: закон України від 15.07.2021 № 1667-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20?find=1&text=%D0%9A%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81#w1_12.
2. Матвійчук Н. Non-compete clause: практика в Україні та міжнародний досвід URL: <https://unba.org.ua/publications/6785-non-compete-clause-praktika-v-ukraini-ta-mizhnarodnij-dosvid.html>
3. Кодекс законів про працю України :Закон України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/322-08>.

Пушкарьов Є. К.

аспірант

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ТРУДОВА ФУНКЦІЯ СПОРТСМЕНА – ОBOB'ЯЗKOBA УMOBA ТРУДОВОГО КОНТРАКТУ

Незважаючи на те, що в Україні загалом сформоване законодавство, яке регулює діяльність у сфері спорту, однак простежуються недоліки в правовому регулюванні трудових відносин спортсменів. Так, хоча у спортивному законодавстві зустрічаються окремі положення, спрямовані на регулювання трудової діяльності спортсменів, але ці норми не розкривають сутність і зміст трудових правовідносин професійних спортсменів і не дають відповіді на питання щодо особливостей їх виникнення, зміни та припинення. Осторонь уваги законодавця залишаються й питання трудової функції спортсменів.

Так, питання про трудову функцію даної категорії працівників є спірним і неоднозначним. Що вона собою являє? Відповідаючи на це питання, перш за все визначимося з розумінням поняття «трудова функція»,

яку в науці трудового права називають обов'язковою (необхідною) умовою трудового договору [1, с. 210, 126]. Такі умови дозволяють ідентифікувати договір як трудовий та відмежувати його від інших договорів, пов'язаних із працею, а отже, гарантувати сторонам охорону та захист від порушення їхніх прав. Тобто йдеться про те, що обов'язкові умови – це своєрідний маяк, який не дозволяє державі оминати своєю підвищеною увагою договір, в якому вони існують, а сторонам дає світло для врегулювання важливих для більшості суб'єктів питань [1, с. 199].

Як справедливо вважає О. Гевел [2], трудова функція є своєрідним стрижнем, навколо якого згуртовано всі інші елементи трудових зв'язків (які, власне, й визначаються в змісті трудового договору при встановленні взаємних прав та обов'язків). Вона є центральною необхідною умовою трудового договору і не може бути змінена ні працівником, ні роботодавцем в односторонньому порядку. Її постійність є однією із фундаментальних засад трудового права. Це означає, що без досягнення угоди про трудову функцію між зазначеними суб'єктами трудовий договір взагалі не може бути укладений. Укладаючи трудовий договір, сторони передусім в обов'язковому порядку визначають характер і зміст тієї конкретної роботи, яку повинен виконувати працівник.

На думку О. М. Ярошенка, трудова функція визначається шляхом установлення в трудовому договорі: а) професії – рід трудової діяльності людини, що володіє комплексом спеціальних знань, практичних навичок, одержаних шляхом спеціальної освіти, навчання чи досвіду, які дають можливість здійснювати роботу в певній сфері суспільного виробництва з урахуванням різних форм власності чи господарювання (наприклад, металург, будівельник тощо); б) спеціальності – сукупність набутих шляхом спеціальної підготовки та досвіду роботи знань, умінь і навичок, необхідних для виконання певного виду трудової діяльності в межах даної професії (наприклад, столяр, муляр тощо); в) кваліфікації – рівень підготовленості,

майстерності, ступінь готовності до виконання праці за визначеною спеціальністю чи посадою, що визначається розрядом, класом чи іншими атестаційними категоріями (наприклад, столяр II, III розряду тощо). Кваліфікація є ступенем професійної навченості, тобто рівнем підготовки, досвіду і знань з певної спеціальності. У дипломі чи іншому документі про професійну підготовку кваліфікація визначається через назву професії (інженер-механік, економіст, токар, секретар-стенографістка тощо). Кваліфікація визначається рівнем освіти та спеціалізацією. Необхідний рівень освіти досягається завдяки реалізації освітніх, освітньо-професійних та освітньо-наукових програм підготовки і має в цілому відповідати колу та складності професійних завдань та обов'язків. Спеціалізація пов'язана як з необхідною галуззю знань, використовуваними інструментами чи устаткуванням, так і з продукцією, яка виробляється, або послугами, що надаються, і відповідає певною мірою деталізованому колу професійних завдань та обов'язків; г) посади – службове положення працівника, зумовлене колом його прав та обов'язків і характером відповідальності [3, с. 696].

Зупинимося більш докладніше на трудовій функції спортсмена як спеціального суб'єкта трудового права, оскільки метою цього дослідження є саме трудова функція даної категорії працівників. Так, порівняючи з іншими категоріями працівників, спортсмени мають значно більше обмежень під час виконання своєї трудової функції. Для цього професійні спортсмени зобов'язані дотримуватися розпорядку дня, точного часу початку тренувань, перерв, прийому поживних речовин, проходження відновлювальних заходів, графіку проходження спортивних зборів тощо. Для кожного спортсмена складається індивідуальний план. Крім того, у своїй діяльності він повинен керуватися локальними актами, що діють в організації (товаристві, федерації) – статутами, регламентами, планами,

кваліфікаційними вимогами тощо. Тобто специфіка діяльності спортсменів виражається в характері виконання та змісті їх трудової функції.

Аналізуючи нормативно-правові акти, зокрема основний національний законодавчий акт у галузі спорту Закон України «Про фізичну культуру і спорт», робимо висновок, що він стосується лише загальних основ діяльності у сфері фізичної культури та спорту, регулює суспільні відносини у створенні умов для розвитку фізичної культури та спорту та передбачає досить загальні обов'язки спортсменів щодо виконання ними своєї трудової функції. Конкретні ж обов'язки закріплюються в трудовому договорі (контракті). Тобто вагому роль у впорядкуванні трудової діяльності спортсменів відіграє індивідуально-договірне регулювання, яке відображає реальні потреби розвитку відносин між працівником-спортсменом і роботодавцем-спортивною організацією. Так, трудовий договір, що укладається зі спортсменом, містить низку умов, що об'єктивно й суттєво індивідуалізують його працю. Даний договір містить у собі умови, які є властивими лише для такої категорії працівників як спортсмени. Більше того, у ньому закріплюються диференційні умови щодо кожного конкретно визначеного працівника-спортсмена.

Проаналізувавши типові форми контрактів зі спортсменами різних видів спорту та локальних актів, що містять положення про трудову діяльність А. Полянський, робить висновок, що при розробці типових договорів (контрактів) та їх укладенні з конкретним спортсменом-працівником відштовхуються від основних напрямів спільної спортивної діяльності спортсмена й спортивної організації, яка безпосередньо полягає в підготовці спортсмена до успішного виступу на змаганнях; трудовий договір (контракт) містить положення, які встановлюють певний рівень очікуваних спортивних результатів; у змісті трудового договору (контракту), поряд з умовами, що визначають трудову функцію спортсменів, встановлюються інші суттєві умови – про оплату праці та строк укладення

договору. При цьому вони безпосередньо впливають із якості виконання спортсменами його трудової функції; трудовий договір професійних спортсменів має цілу низку особливостей змісту, що не тільки відрізняють його від договорів працівників, що зайняті в інших галузях професійної трудової діяльності, а й мають взаємний, так би мовити, зумовлювальний вплив із трудовою функцією спортсмена. До вказаних особливостей змісту трудового договору, науковець відносить такі, як-от: а) строк дії, зумовлений особливим характером праці спортсмена-працівника; б) особливості використання здібностей, умінь і навичок спортсмена при виконанні встановлених завдань і досягненні конкретних показників у межах передбаченої договором (контрактом) трудової функції. Виконання обов'язків, що становлять трудову функцію, вимагає відповідних фізичних якостей організму спортсмена; в) особливий характер оплати праці, зумовлений значною кількістю різного роду надбавок, доплат і премій, які виплачуються спортсмену за досягнуті спортивні результати поряд із основною заробітною платою; г) наявність додаткових умов, що включаються, як правило, у зміст трудового договору й пов'язані з особливим режимом тренувального й змагального процесів; д) особливості, пов'язані з визначенням робочого місця спортсмена, які полягають у тому, що в трудовому договорі спортсмена таки місцем визнаються різні за місцем знаходження території: фізкультурно-спортивні зали; майданчики; спортивні комплекси; місця проведення змагань і тренувань та ін. [4, с. 106-107].

Отже, підсумовуючи викладене робимо висновок, що трудова функція спортсмена як спеціального суб'єкта трудового права наділена специфічними рисами, які пов'язані з трудовою діяльністю даної категорії працівників. Зокрема, його трудова функція є обов'язковою умовою трудового договору (контракту) із професійним спортсменом та полягає у підготовці до спортивних змагань та участі в спортивних змаганнях з

обраного виду або видів спорту. Тобто поєднання цих двох умов і є в сукупності трудовою функцією, яка визначається професією, посадою, або зазначенням виду роботи.

Список використаних джерел:

1. Коваленко О. О. Правові проблеми свободи волі сторін при укладанні, зміні та припиненні трудового договору : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2015. 447 с.
2. Гевел О. Трудова функція та порядок її визначення. *Право України*. 2002. №4. С. 89–93.
3. Ярошенко О. М. Трудова функція. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т.* / [редкол. вид.: Тацій В. Я. та ін.]; Нац. акад. прав. наук України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2016. Т. 11: Трудове право / [редкол.: С. М. Прилипка, М. І. Іншин, О. М. Ярошенко та ін.]. 2018. С. 696–701.
4. Полянський А. О. Правове регулювання трудових відносин професійних спортсменів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2015. 193 с.

Росолов В. В.

аспірант

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ У ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

В умовах сьогодення все частіше трапляються випадки порушення прав працівників. Така тенденція звісно є фактором негативного суспільного й законодавчого регресу. Саме тому, одним із дієвих шляхів протидії даному явищу, а також способом захисту порушення прав працівників є відшкодування моральної шкоди. Натомість, у нормах чинного законодавства про працю України належним чином не врегульовано означене питання, зокрема у Кодексу законів про працю [1] міститься лише одна стаття 237-1, за якою відшкодування власником або уповноваженим ним органом моральної шкоди працівнику провадиться у

разі, якщо порушення його законних прав призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків чи вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя. Водночас тлумачення поняття «моральна шкода в трудовому праві», «відшкодування моральної шкоди в трудовому праві» законодавство у сфері праці не містить.

Звернімося у цьому питанні до інших законодавчих актів. Так, Пленум Верховного Суду України в постанові № 4 від 31.03.1995 [2], присвяченій судовій практиці у справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди, поняття «моральна шкода» трактує як втрата немайнового характеру внаслідок моральних або фізичних страждань, інших негативних явищ, заподіяних фізичній або юридичній особі протиправними діями інших осіб. У свою чергу Цивільний кодекс України у ст. 23 [3] моральну шкоду розглядає: у нанесенні фізичного болю і страждань, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом чи іншим ушкодженням її здоров'я; у душевних стражданнях, яких зазнала така особа через протиправну поведінку щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; у душевних стражданнях, нанесених фізичній особі, шляхом знищення чи пошкодження її майна; у приниженні честі й гідності фізичної особи, а також ділової репутації особи фізичної або юридичної.

Як бачимо, цивільне законодавство та судова практика використовують різні поняття при визначенні проявів моральної шкоди, зокрема мовиться про душевні або моральні страждання. Так, законодавець у Цивільному кодексі України використав поняття «душевні страждання», в той час як Пленум Верховного Суду України застосовує категорію «моральні страждання». Разом з тим Закон України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» у ст. 4 під моральною шкодою пропонує розуміти страждання, заподіяні громадянинові внаслідок фізичного чи

психічного впливу, що призвело до погіршення або позбавлення можливостей реалізації ним своїх звичок і бажань, погіршення відносин з оточуючими людьми, інших негативних наслідків морального характеру [4]. Вважаємо категорію «моральні страждання», найбільш вдалою, оскільки саме ця дефініція найбільш точно відображає значення цих переживань.

Аналізуючи наукові погляди на розглядувану проблематику, слід зазначити, що серед учених-правників також немає єдності. Так, досліджуючи проблему визначення поняття моральної шкоди, вчені відзначають, що інститут відшкодування моральної шкоди має цивільно-правову природу, однак відшкодування моральної шкоди характерно не тільки для цивільно-правових відносин, тому норми, які регулюють відшкодування моральної шкоди, містяться в багатьох нормативно-правових актах, що свідчить про його міжгалузевий характер. Дане поняття не є універсальним і однаковим. У нормативно-правових актах воно трактується по-різному. Оскільки кожен закон чи підзаконний нормативний акт регулює певний вид правовідносин, то і поняття «моральна шкода» формується у відповідності з потребами даних правовідносин. Доречно припустити, що закріплені законодавцем різні поняття досліджуваного правового явища обумовлюються залежно від виду правопорушення, яким завдається моральна шкода, а також колом їхніх суб'єктів, що спричиняють даний вид шкоди [5, с. 215].

Щодо сфери трудового права, то моральну шкоду працівника у трудовому праві розглядають як шкоду, завдану працівнику в результаті порушення трудових прав, а саме приниження честі, гідності або ділової репутації роботодавцем, що стало причиною моральних страждань та призвело до погіршення якості його життя. У свою чергу відшкодування моральної шкоди у трудовому праві пропонують розглядати в трьох аспектах: 1) як компенсацію за завдану моральну шкоду працівнику; 2) як самостійний, особливий та універсальний вид відповідальності

роботодавця; 3) як спосіб захисту прав працівника у трудових правовідносинах [6, с. 154].

Отже, в умовах сьогодення трудове законодавство щодо правового регулювання питань відшкодування моральної шкоди працівникові потребує вдосконалення, так як у ньому бракує визначення термінів «моральна шкода в трудовому праві», «відшкодування моральної шкоди в трудовому праві», а це у свою чергу призводить до того, що завдану моральну шкоду не сприймають власне, як шкоду, її просто ігнорують. Відтак інститут відшкодування моральної шкоди у трудовому законодавстві не виконує своєї першочергової функції – захисту й відновлення порушених прав працівників. І як наслідок, даний інститут трудового права залишається на сьогоднішній день дискусійною проблемою, який потребує детального аналізу

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=322-08>
2. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди : постанова Пленуму Верховн. Суду України від 31.03.1995 № 4. *Бюлетень законодавства і юридичної практики України*. 2008. № 5. Ст. 76.
3. Цивільний кодекс України : Закон від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст. 356.
4. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду : Закон України від 01.12.1994 № 266/94-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 1. Ст. 54.
5. Криушенко Л. І. До питання поняття «моральної шкоди» за чинним законодавством України. *Право та управління*. 2011. № 2. С. 213–220.
6. Кириченко Т. М. Особливості відшкодування моральної шкоди в трудовому праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Київ, 2020. 195 с.

Рильова В. В.

аспірант

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**РОЗІРВАННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ У ВИПАДКУ
НЕПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ РОБОТОДАВЦЯ:
РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ**

Вплив фінансової кризи на економіку України, внаслідок війни з російським агресором, призвів до більш нестабільного становища держави порівняно з іншими європейськими державами. Низка підприємств, організацій та установ опинились у важкому фінансовому становищі, змушені були зменшувати фінансові витрати на всі видатки господарювання, деякі з них стали банкрутами. Все це негативно позначилося також і на соціальному й матеріальному становищі працівників, так як наслідком цього стало розірвання з ними трудового договору, укладеного як на невизначений строк, так і строкового трудового договору до закінчення строку його чинності. Так, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 40 Кодексу законів про працю України [1] однією із підстав розірвання трудового договору укладеного на невизначений строк, а також строкового трудового договору до закінчення строку його чинності є зміни в організації виробництва і праці, в тому числі ліквідації, реорганізації, банкрутства або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників.

Тобто одним із видів змін в організації виробництва і праці є банкрутство підприємства. І звільнення працівників є одним із найважливіших питань у випадку порушення процедури банкрутства підприємства. Слід зазначити, що звільнення можливе на будь-якій зі стадій процедури банкрутства. Так, у ст. 66 Кодексу України з процедур банкрутства [2] зазначено, що звільнення працівників боржника може здійснюватися після відкриття провадження у справі про банкрутство та

призначення господарським судом розпорядника майна відповідно до вимог законодавства про працю. Відповідно до ст. 61 Кодексу з дня визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури ліквідатор повідомляє працівників банкрута про звільнення та здійснює його відповідно до законодавства України про працю, тобто на підставі пункту 1 частини першої статті 40 КЗпП України.

Так, відповідно до частин 1–3 ст. 49-2 КЗпП про наступне вивільнення працівників персонально попереджають не пізніше ніж за два місяці. Законодавство не встановлює конкретну форму та спосіб такого повідомлення, водночас у разі виникнення трудового спору в роботодавця мають бути докази того, що працівника було повідомлено про майбутнє звільнення саме в цей термін. Також такі працівники мають право на виплату вихідної допомоги в розмірі не менше середньомісячного заробітку, так як були звільнені не за власним бажанням або їх звільнення було спричинене умовами, не залежними від них (положення про вихідну допомогу передбачено ст. 44 КЗпП, в якій залежно від різної категорії підстав визначається різний розмір вихідної допомоги). Натомість на сьогодні на розгляді в судах знаходиться низка позовів щодо не своєчасної виплати заробітної плати, в тому числі й у випадку звільнення працівників у разі неплатоспроможності підприємства.

В умовах воєнного стану з метою захисту прав працівників у разі банкрутства підприємства на розгляд до Верховної Ради вносяться відповідні законопроекти. Так, Комітетом з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів подано на розгляд Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо посилення захисту вимог працівників щодо виплати заборгованості із заробітної плати, в тому числі у випадку неплатоспроможності роботодавця № 9510 від 19.07.2023 [3], яким передбачається захист прав працівників на своєчасне отримання винагороди за працю. Зокрема, законопроектом пропонується закріпити на

законодавчому рівні норми, які: забезпечують належний законодавчий захист права працівника на своєчасне отримання винагороди за працю; гарантують працівнику отримання адекватної грошової компенсації збитків, понесених ним унаслідок порушення строків її виплати; посилюють відповідальність роботодавця за затримку заробітної плати; забезпечують створення гарантійної установи задля посилення захисту вимог працівників щодо виплати заборгованості із заробітної плати у випадку неплатоспроможності роботодавця. Автори законопроекту переконані, що реалізація запропонованих норм сприятиме наближенню законодавства України до європейських трудових стандартів та виконанню завдань, визначених Європейською Комісією в Аналітичному звіті про рівень наближення законодавства України до актуального права ЄС та зробить економічно невигідним для роботодавця затримувати зарплату, створить умови для скорочення обсягів наявної заборгованості з її виплати, підвищить рівень економічного захисту працівника у випадку невчасної оплати праці, а також забезпечить створення механізму компенсації заробітної плати у випадку неплатоспроможності роботодавця.

Водночас прийнятими в період воєнного стану законодавчими актами, зокрема Законом «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», яким було врегульовано низку питань, що стосуються укладення трудового договору в умовах воєнного стану, змін істотних умов праці, особливостей розірвання трудового договору, встановлення обліку робочого часу і часу відпочинку, роботи в нічний час, оплати праці, відпусток, відшкодування грошових сум, пов'язаних з діями агресора [4] та Законом «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації трудових відносин», який також сприяв усуненню деяких прогалин у трудовому праві щодо розірвання трудового договору, що виникли у зв'язку із введенням правового режиму воєнного стану в Україні та передбачив нові підстави його розірвання [5], питання захисту порушених трудових прав, зокрема у

випадку неплатоспроможності роботодавця або зміни власника юридичної особи, так і не було врегульовано.

Тільки зазначено, що «роботодавець звільняється від відповідальності за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, якщо доведе, що це порушення сталося внаслідок ведення бойових дій або дії інших обставин непереборної сили. Звільнення роботодавця від відповідальності за несвоєчасну оплату праці не звільняє його від обов'язку виплати заробітної плати. У разі неможливості своєчасної виплати заробітної плати внаслідок ведення бойові дії, строк виплати заробітної плати може бути відтермінований до моменту відновлення діяльності підприємства» (ст. 10 Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану»).

Отже, на сьогодні питання щодо розірвання трудового договору у випадку неплатоспроможності роботодавця в умовах воєнного стану, коли більшість підприємств стали банкрутами, набувають актуальності, особливо в питаннях захисту трудових прав працівників, які є одними із найменш захищених суб'єктів трудових відносин, і тому потребують гарантій захисту їх прав з боку держави.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Дод. № 50. Ст. 375.
2. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
3. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо посилення захисту вимог працівників щодо виплати заборгованості із заробітної плати, в тому числі у випадку неплатоспроможності роботодавця № 9510 від 19.07.2023 URL: <https://itd.rada.gov.ua/ae48704c-e336-4e6d-991b-1f90fa77d95f>
4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text>.
5. Про внесення змін до деяких Законів України щодо оптимізації трудових відносин : Закон України від 01.07.2022 № 2352-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-IX#Text>.

Смірнов С. М.

аспірант 2го року навчання,

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

**ПРИВАТНІ ВІЙСЬКОВІ КОМПАНІ ЯК ІНСТРУМЕНТ
АГРЕСИВНИХ РЕЖИМІВ ДЛЯ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ
РЕГІОНАЛЬНОГО ТА СВІТОВОГО ПОРЯДКУ**

Використання найманців відзначається давньою історією військової традиції, але сучасні приватні військові компанії (*далі ПВК*) представляють собою значно складніше та контроверсійніше явище. За кілька останніх десятиліть ПВК стали топовою темою суспільно-політичного дискурсу, а їх вплив на національну і світову безпеку визнано предметом підвищеної уваги політиків, військових і науковців.

Фундаментальний внесок у вивчення проблематики ПВК зроблено завдяки роботам Н. Гаррінгтона, Я. Джеффра, К. Доксі, Д. Іррери, Б. Каца, М. Капаріні, М. Пліхта, С. Рінальді, Н. Серафіно, П. Сінгера, К. Фолкнера та ін. Досліджуючи різні аспекти ПВК, від історії становлення до сучасних цифрових рішень фінансування й рекрутингу, експерти висловлюють спільну думку – у вимірі реалій сьогодення та прогнозованих ризиків майбутнього, роль ПВК буде лише посилюватись.

В узагальненому вигляді ПВК можна представити, як – організації, що мають складну ієрархічну структуру та здійснюють багатопрофільну комерційну діяльність, орієнтовану переважно на надання військових, воєнізованих і охоронних послуг урядам, приватному сектору, міжнародним організаціям і недержавним суб'єктам.

Специфіка та політико-правова неврегульованість діяльності ПВК ставить перед сучасним світом низку проблемних питань, основними серед яких є: брак прозорості та підзвітності, недотримання міжнародного права та договорів, загроза суверенітету держав, підрив демократії в усьому світі та, зрештою, зміни стабільності безпеки в державах та розповсюдження регіональних конфліктів [1, с. 103-104].

В експертних колах особлива увага приділяється обговоренню питань впливу парамілітаристичних утворень на сучасні суспільно-політичні процеси та безпеку. Ми є свідками того, як низка країн Африки, Близького Сходу, Азії та Латинської Америки, обтяжені комплексом внутрішніх криз (кримінально-корупційні уряди, громадянські конфлікти, наркотрафік, безробіття, бідність тощо), фактично перетворюються на осередки з рекрутингу найманців. Депресивні регіони, в яких десятиліттями панує безвладдя, кримінал і бідність стають системними постачальниками «співробітників» ПВК по всьому світові. Ці маргіналізовані та криміналізовані найманці, укладаючи угоди з ПВК легітимізують своє право на жорстокість та вбивства. Аналітики наголошують, що «робоча рутинна» таких найманців традиційно супроводжується порушеннями прав людини та воєнними злочинами. Головним ризиком поширення такого виду бізнесу є породження попиту на підтримку наявних і розгортання нових військових конфліктів.

Вагомим учасником на «ринку» ПВК виступає РФ, за оцінками дослідників, РФ нараховує понад 37 ПВК [2], серед яких «Вагнер», «Патріот», «РСБ-Груп», «Редут», «E.N.O.T. Corp», «Русіч», «МАР», «Антиторор-Орел» та ін. Географія проведення військових операцій ПВК РФ охоплює Сирію, ЦАР, Лівію, Судан, Південний Судан, Бурунді, Чад, Мозамбік, Конго, Нігерію, Ботсвану, Малі, Руанду, Гвінею, Венесуелу та ін. Основний масив рекрутів російських ПВК становлять колишні військові, представники злочинних угруповань, ув'язнені, ультраправі радикали, але разом з тим, РФ проводить масштабну компанію з пошуку найманців у країнах Африки, Азії та Латинської Америки. Діяльність цих парамілітарних організацій перебуває поза законодавством РФ, проте вони стають активним інструментом у веденні кримінального бізнесу та гібридних війн Кремля.

Так, у війні проти України РФ за допомогою ПВК вирішує одночасно кілька задач: безпосередні бойові дії із захоплення територій, терор проти цивільного населення та психологічний тиск на міжнародну спільноту. Дикторський режим РФ на чолі з Путіним використовує одіозні ПВК, на кшталт «Вагнер», як зброю по залякуванню та шантажу цивілізованого світу. Оскільки головною метою навмисної демонстрації жорстокості та нелюдності найманців «Вагнера» є прагнення створення іміджу ВПК, як підконтрольної терористичної організації націленої на тотальну хаотизацію військово-політичного процесу.

Як зазначають С. Рінальді та Д. Іррера приклад «Вагнера» продемонстрував, що у РФ між політичною владою та ПВК «розмиваються кордони» – «Вагнер» важливий у тому, як він розмиває російський національний суверенітет. Події 24 червня, хоча й досі не повністю висвітлені, є безпрецедентними [4]. Погоджуючись з твердженням науковців про «розмивання кордонів», оскільки достатньо фактів на підтвердження того, що ПВК «Вагнер» інтегровані до військово-політичної структури держави РФ, при цьому, слід наголосити – діяльність ВПК насправді абсолютно підконтрольна політичним елітам РФ і використовується у політичних іграх Кремля.

В умовах сучасної розбалансованості світового порядку та посилення військово-політичної напруги, РФ, як і інші агресивні режими, продовжуватимуть нарощувати корпуси найманців для своїх ПВК (значною мірою за рахунок країн третього та четвертого світу), для підтримки власних армій та дестабілізації ситуації у світі. Відтак, перед національними урядами і глобальним співтовариством постає необхідність враховувати ці ризики при затвердженні стратегій безпекової політики.

Список використаних джерел:

1. Івасечко О. Я., Бондар Д. А. Міжнародний досвід діяльності приватних військових компаній у збройних конфліктах. *Регіональні студії*. 2023. № 32. С. 103–107.

2. Каталог рф ПВК: 37 приватних військових компаній російської федерації. URL: <https://molnar.com/blog/catalog-of-russian-pmcs>
3. Simone Rinaldi, Daniela Irrera. The influence of Private Military Companies on global security. *The Loop*: веб-сайт. URL: <https://theloop.ecpr.eu/the-influence-of-private-military-companies-on-global-security/>

Спаських Ю. В.

аспірант

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВА ПРАЦІВНИКА ЩОДО ПРИВАТНОСТІ НА РОБОЧОМУ МІСЦІ

Стаття 32 Конституції України передбачає, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім виняткових випадків, а відповідно до приписів статті 31 Конституції України кожному гарантується таємниця листування та телефонних розмов. Отже відповідно до норм Основного Закону одним із найважливіших особистісних прав, яке найбільш наочно відображає свободу людини, є право на приватність (прайвесі), дослідження якого має велике значення як для науки, так і законотворчості та правозастосовної практики. На жаль в українському трудовому законодавстві право на приватність працівника на робочому місці є нормативно не закріпленим, що, у свою чергу, сприяє зловживанню з боку роботодавця. І як наслідок, брак законодавства, яке відповідає б сучасним міжнародним стандартам у цій сфері, не тільки призводить до незадовільного рівня захисту конституційного права на повагу до приватного життя, а й призведе до визнання на міжнародному рівні України як держави, яка не забезпечує належний рівень такого захисту, зокрема у сфері праці.

Хоча у цьому напрямку й робилися певні кроки. Так, у Верховній Раді України було зареєстровано законопроект №8037 від 14.02.2018 «Про внесення змін до Кодексу законів про працю України (щодо посилення гарантій права працівника на приватність та таємницю кореспонденції)», яким пропонувалося доповнити Кодекс законів про працю статтею 2-2, що визначатиме додаткові гарантії захисту права працівників на повагу до приватного життя та таємниці кореспонденції. Зокрема, реалізація вказаних положень відбуватиметься шляхом заборони відеоспостереження за робочим місцем працівника без попереднього його повідомлення, крім тих випадків, коли відеоспостереження здійснюється з метою забезпечення збереження матеріальних цінностей роботодавця (але протягом обмеженого часу). Також, право на приватне життя працівника гарантуватиметься недоторканністю кореспонденції працівника, зокрема, телефонних розмов, електронного листування, інформації про використання мережі Інтернет, здійснених за допомогою робочих телефонів, комп'ютерів тощо. Це ж стосуватиметься персональних даних працівника, збережених на жорсткому диску його робочого комп'ютера, крім деяких винятків. Встановлена умова, що роботодавець буде зобов'язаний попередньо проінформувати працівника під розписку про форми та умови контролю за його кореспонденцією. В іншому випадку, порушення ведення кореспонденції може бути дозволено судом лише з метою запобігання злочинів чи під час кримінального провадження, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо [2].

Ще одні зміни до КЗпП України щодо посилення гарантій захисту прав працівника були запропоновані в законопроекті №9093 від 18.09.2018, зокрема при укладенні, зміні та припиненні трудового договору працівникам гарантуватимуть право на приватність щодо їх особистого та сімейного життя. Так, передбачається внесення змін до ст. 25 КЗпП, якими встановлюється перелік відомостей, які заборонено роботодавцям вимагати

від працівників та осіб, які поступають на роботу. До таких відомостей належить інформація про приватне життя співробітників та їхні особисті плани на майбутнє, членство у профспілках, релігійні переконання, стан здоров'я, окрім випадків, передбачених законодавством, розмір заробітної плати на попередньому місці роботи. У випадку, якщо роботодавець таки вимагає надати подібну інформацію, працівники, або особи, які поступають на роботу, можуть на законних підставах відмовити в її наданні або надати недостовірну інформацію, що не може стати підставою для відмови у прийнятті на роботу або підставою для звільнення особи в подальшому з посади та притягнення такого працівника до відповідальності. Разом з тим до інформації, яка не порушує права на приватність автори законопроекту віднесли наступні відомості: про сімейний стан; вік; перебування на навчанні у закладах освіти (у тому числі про форму навчання); рекомендації з попереднього місця роботи [3].

Не дивлячись на вказані законопроекти і до цього часу не були внесені зміни у Кодекс законів про працю України щодо права працівника на приватність на робочому місці. І як наслідок, у законодавстві про працю механізми захисту права недоторканості приватного життя працівника регламентовані досить неповно, межі вторгнення роботодавця в приватне життя працівника на робочому місці не регламентовані зовсім.

Досить часто це питання (забезпечення права працівника на приватність на робочому місці) постає предметом розгляду справ у судах. Так, питання забезпечення приватності працівника на робочому місці неодноразово було предметом розгляду в Європейських судах з прав людини. Приміром, справа – «Копленд проти Сполученого Королівства» («Copland v. theUK» від 03.07.2007) [4], в якій ЄСПЛ визнав порушення ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та підтвердив втручання у приватне життя заявниці шляхом перевірки її електронних листів, прослуховування телефонних дзвінків та аналізу запитів в Інтернеті.

Зокрема, до такого висновку дійшов ЄСПЛ, мотивуючи це тим, що заявниця не була попереджена роботодавцем про можливість перевірки її персональних даних та втручання в її приватне життя. Крім цього, локальні акти коледжу, де працювала заявниця, не містили будь-яких положень, що передбачали можливість керівництва втручатися в таємницю листування своїх працівників.

Аналізуючи ж національну судову практику з цього питання, то слід зазначити, що обсяг судової практики дуже незначний. Загалом практика наших національних судів здебільшого спирається на практику ЄСПЛ через відсутність в українському законодавстві прямих норм, які би врегульовували право на приватність працівника. Так, у рішенні Окружного адміністративного суду міста Києва № 640/18800/18 від 10 травня 2019 р. було зазначено, що діяльність професійного або ділового характеру підпадає під поняття «приватне життя» для цілей ст. 8 ЄКПЛ, а тому електронна кореспонденція працівників юридичних осіб, яку у цій справі Антимонопольний комітет України використав і розповсюдив, є предметом захисту цієї статті (справа Копланд проти Сполученого королівства) [5].

Виходячи з викладеного слід наголосити на важливості розгляданого питання. Особливо сьогодні, у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України і введенням воєнного стану, це питання набуває ще більшої актуальності та подальшого законодавчого закріплення та врахування міжнародного досвіду та аналізу сучасного стану з урахуванням існуючої практичної складової. Право на приватність повинно бути гарантовано всім працівникам, незалежно від виду трудових відносин, галузевої приналежності чи форми власності підприємства, а регламентація в українському законодавстві всіх аспектів права на приватність працівника на робочому місці дозволить запобігти зловживанням роботодавцем щодо заходів контролю над працівником.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). № 995_004 (редакція від 01.08.2021). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. У раді зареєстровано законопроект про посилення гарантій приватності працівників. URL: <https://cedem.org.ua/news/u-radi-zareystrovano-zakonoproekt-pro-posylennya-garantij-pryvatnosti-pratsivnykiv/>
3. Про внесення змін до Кодексу законів про працю України (щодо посилення гарантій захисту прав працівника при укладенні трудового договору) : проект Закону України від 18.09.2018 № 9093. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/jh70100i?an=3&ed=2018_09_18
4. Рішення ЄСПЛ від 03.04.2007 у справі «Копланд проти Сполученого Королівства» (Copland v. The United Kingdom), заява № 62617/00. URL: <https://www.5rb.com/case/copland-v-uk>
5. Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 10.05.2019. Справа № 640/18800/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81695852>

Тихонович О. Ю.

доктор філософії права, докторант

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

БЕЗПЕЧНІ І ЗДОРОВІ УМОВИ ПРАЦІ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ

Згідно статті 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю і одним із основних прав людини статтею 43 визнано право на безпечні і здорові умови праці [1]. Це конституційне право належить до основних прав у сфері праці, нормативне забезпечення якого здійснюється як міжнародно-правовими актами ООН, МОП, Ради Європи, Європейського Союзу, так і актами національного законодавства. Водночас на практиці ці норми часто мають виключно декларативний характер, тобто в повній мірі не здійснюється реалізація вказаного конституційного принципу в реальних трудових правовідносинах.

Це право також передбачено і в інших нормативно-правових актах, передусім в Кодексі законів про працю України. Так, у ст. 2 «Основні трудові права працівників» передбачено право на здорові й безпечні умови праці, а в статтях 153, 158 обов'язок роботодавця забезпечувати це право. Так, на власника або уповноважений ним орган покладається обов'язок: (а) створювати безпечні і нешкідливі умови праці на підприємствах, в установах, організаціях. Умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам нормативних актів про охорону праці. Сучасні засоби техніки безпеки, які запобігають виробничому травматизмові та санітарно-гігієнічні умови, що запобігають виникненню професійних захворювань працівників повинен впроваджувати та забезпечувати власник або уповноважений ним орган; (б) вживати заходів щодо полегшення й оздоровлення умов праці працівників шляхом впровадження прогресивних технологій, досягнень науки і техніки, засобів механізації та автоматизації виробництва, вимог ергономіки, позитивного досвіду з охорони праці, зниження та усунення запиленості та загазованості повітря у виробничих приміщеннях, зниження інтенсивності шуму, вібрації, випромінювань тощо [2]. Отже, умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам нормативно-правових актів про охорону праці. Оскільки умови праці впливають як на стан здоров'я людини, так і на результати її роботи, а також на основні соціально-економічні показники підприємства. Від стану цих умов, ступеня їх впливу на організм працюючих, на відповідні параметри виробничого процесу залежить і рівень їх працездатності, а значить, і продуктивності.

Водночас вимушені констатувати, що стан справ у цій сфері не можна визнати таким, що повною мірою відповідає вимогам часу. Оскільки створення безпечних і здорових умов праці працівників часто супроводжується халатністю роботодавців у цих питаннях, їх неналежним відношенням до створення таких умов праці, не розумінням того, що безпечні та здорові умови праці є не просто вимогою Основного Закону держави, а вимогою, що покладена в основу принципу соціального захисту людини, принципу верховенства закону та верховенства права.

Створення безпечних і здорових умов праці в сучасних умовах набуває важливого характеру, оскільки це не лише обов'язок держави щодо виконання конституційних гарантій, а й відчутний крок до подолання економічних і соціальних труднощів. І для цього передусім потрібно поліпшити фінансування загальнодержавних і регіональних програм, що стосуються охорони праці, посилити відповідальність керівників підприємств, установ та організацій за неналежне забезпечення умов праці, встановлених у законодавстві, провадити інформаційну політику серед працівників з приводу встановлення належних умов праці, необхідних для виконання ними своїх трудових обов'язків. Усе це надасть можливості створити безпечні й здорові умови праці, понизити рівень виробничого травматизму та професійної захворюваності [3, с. 58].

Іншими словами, за сучасних умов покращення умов трудової діяльності, здійснення останньої у взаємозв'язку із забезпеченням ефективності виробництва є об'єктивною потребою, що ґрунтується на сучасному рівні соціально-економічного розвитку соціуму. Оскільки значних розмірів будуть досягати економічні втрати як наслідки необхідності виконання робіт у шкідливих умовах праці. Так, загальні витрати на пільги й компенсації працівникам набагато вищі витрат, передбачених програмами з охорони праці й комплексними заходам

підвищення безпеки, поліпшення гігієни праці й стану виробничого середовища.

Сьогодні все частіше, досліджуючи безпечні та здорові умови праці, які виступають найважливішим складником нормальних умов трудової діяльності працівників (безпечним є такий стан умов праці, за якого для працюючих під час виконання покладених на них трудових обов'язків створено й реалізовано систему організаційних, управлінських і технічних умов для забезпечення недопущення випадків виробничого травматизму і професійних захворювань. Разом з тим здорові умови праці повинні відповідати соціально-економічним, санітарно-гігієнічним і лікувально-профілактичним нормам і правилам, які гарантують збереження працездатності працівника, тобто фізичного, психічного й соціального благополуччя в процесі його трудової діяльності [4, с. 174]), науковці стали використовувати таке словосполучення як «право працівника на прозорі та передбачувані умови праці». Слід зазначити, що таке визначення чітко не закріплено в українському законодавстві, проте воно має досить широке значення та охоплює значну кількість суспільних відносин щодо створення для працівників, безпечних, належних та комфортних умов праці. Нині, на жаль, не має розуміння того, що право працівників на прозорі та передбачувані умови праці має формуватися не тільки включно на рівні законодавчих норм, законодавчими вимогами до умов праці, охорони праці, дотримання санітарних, епідемічних та інших вимог, а й власне розумінням з боку роботодавця необхідності здійснення такого захисту саме з точки зору моралі, традицій та звичаїв, розумінням того, людина є найвищою соціальною цінністю, а отже має бути захищеною та реально відчувати такий захист як з боку держави, так і боку роботодавця.

Оновлений підхід до розуміння покращення умов праці працівників на засадах та принципах міжнародних норм та стандартів в Україні

визначений також й ухваленням у червні 2019 року Європейським парламентом та Радою Директиви про прозорі та передбачувані умови праці в Європейському Союзі. Згідно Директиви всі країни-члени ЄС повинні імплементувати її норми в національне законодавство. Україна, яка стоїть на шляху до вступу до Європейського Союзу також у вказаному питанні не має стояти осторонь, а створювати всі необхідні умови для широкої дії сфери трудового права, регулювання всіх без виключення трудових відносин забезпечувати на рівні держави мінімальні вимоги, що стосуються виробничих умов праці працівників, забезпечувати здійснення контролю роботодавців у вказаній сфері, посилювати гнучкість, еластичність трудових правовідносин тощо у відповідності до вказаної Директиви.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page5>
3. Хромей В. В. Конституційне право людини на працю та гарантії його реалізації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Ужгород, 2016. 238 с.
4. Лакіза О. О. Атестація робочих місць за умовами праці : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2016. 201 с.
5. Директива (ЄС) Європейського парламенту і Ради 2019/1152 про прозорі та передбачувані умови праці в Європейському Союзі від 20.06.2019. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_748901.pdf

Тушницька В. М.
старший викладач
Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Указом Президента України від 22.02.2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [3] запроваджено військовий стан в країні, що назавжди змінило усі сфери життєдіяльності держави і громадян та означили виклики щодо необхідності зміни правового регулювання суспільних відносин.

Реалії життя вимагали швидкого реагування на ситуацію, тому вперше був прийнятий Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 року № 2136-IX [4], який встановив особливості регулювання трудових відносин на період дії воєнного стану працівників усіх підприємств, установ, організацій в Україні незалежно від форми власності, виду діяльності і галузевої належності, а також осіб, які працюють за трудовим договором з фізичними особами. До прийняття цього закону трудові правовідносини регулювались Кодексом законів про працю України (далі – КЗпП) [2] та інших актів законодавства України, прийнятих відповідно до нього.

Право на працю у мирний час забезпечується обов'язком держави створювати усім громадянам рівні й вільні умови для повного здійснення права на працю. Дане право розкривається через основні принципи трудового права такі як, добровільність, свобода праці, заборона примусової праці та недопущенням дискримінації у сфері праці. Водночас у статті 64 Конституції України передбачено, що в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини і громадянина із зазначенням строку таких обмежень[1].

Законодавець, намагаючись врегулювати нагальні соціально-економічні питання та проблеми що виникали між працівником і роботодавцем в умовах воєнного стану, прийняв низку законів: «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників» [5] від 12.05 2022 р., «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин» [6] від 01.07.2022 р. та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання та використання відпусток, а також інших питань» [7] від 22.11.2023 р., які змінили як трудові так і похідні від них відносини.

В умовах воєнного стану законодавством встановлено обмеження та особливості організації трудових відносин, зокрема :

- порядок, форма укладення та строк дії строкового трудового договору;

- при укладенні трудового договору умова про випробування працівника під час прийняття на роботу може встановлюватися для будь-якої категорії працівників;

- роботодавець має право перевести працівника на іншу роботу, не обумовлену трудовим договором, без його згоди (крім переведення на роботу в іншу місцевість, на території якої тривають активні бойові дії), якщо така робота не протипоказана працівникові за станом здоров'я, лише для відвернення або ліквідації наслідків бойових дій, а також інших обставин, що ставлять або можуть становити загрозу життю чи нормальним життєвим умовам людей;

- визначено порядок розірвання трудового договору працівником за власною ініціативою у строк, зазначений у його заяві (крім випадків примусового залучення до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, залучення до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури)

без письмового попередження роботодавця за два тижні до запланованого звільнення;

-звільнення працівника з ініціативи роботодавця допускається: у період його тимчасової непрацездатності; у період перебування працівника у відпустці (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку);

-нормальна тривалість робочого часу у період дії воєнного стану може бути збільшена до 60 годин на тиждень для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури (в оборонній сфері, сфері забезпечення життєдіяльності населення тощо) а для працівників, зайнятих на об'єктах критичної інфраструктури (в оборонній сфері, сфері забезпечення життєдіяльності населення тощо), яким відповідно до законодавства встановлюється скорочена тривалість робочого часу, тривалість робочого часу не може перевищувати 40 годин на тиждень;

-не застосовуються норми статті 53 (тривалість роботи напередодні святкових, неробочих і вихідних днів), частини першої статті 65, частин третьої – п'ятої статті 67 та статей 71-73 (святкові і неробочі дні) КЗпП;

-уточнено порядок залучення до роботи в нічний час, надурочних робіт, робіт у вихідні, святкові та неробочі дні, направлення у відрядження деяких категорій працівників без їх згоди та дозвіл на застосування праці жінок за їх згодою;

-звільнення від відповідальності роботодавця за порушення зобов'язання щодо строків оплати праці, але не звільняє його від обов'язку виплати заробітної плати;

-щорічна основна оплачувана відпустка надається працівникам тривалістю 24 календарні дні;

-роботодавець на прохання працівника може надавати йому відпустку без збереження заробітної плати без обмеження строку, встановленого частиною першою статті 26 ЗУ «Про відпустки»;

-роботодавець може відмовити працівнику у наданні будь-якого виду відпусток (крім відпустки у зв'язку вагітністю та пологами та відпустки для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку), якщо такий працівник залучений до виконання робіт на об'єктах критичної інфраструктури.

Цей Закон № 2136-ІХ діє протягом воєнного стану, введеного відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», та втрачає чинність з дня припинення або скасування воєнного стану, крім частини третьої статті 13 цього Закону, яка втрачає чинність з моменту завершення виплати державою, що здійснює військову агресію проти України, відшкодування заробітної плати, гарантійних та компенсаційних виплат працівникам.

З урахуванням наведеного слід розуміти, що на період дії воєнного стану введено обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина відповідно до статей 43 (право на працю), 44 (право на страйк) Конституції України, а тому у період дії воєнного стану не застосовуються норми законодавства про працю у частині відносин, врегульованих Законом України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Отже, норми законодавства про працю, які суперечать положенням цього Закону, на період дії воєнного стану не застосовуються.

Водночас інші норми законодавства про працю, які не суперечать положенням Закону № 2136-ІХ, також можуть або повинні застосовуватися у трудових відносинах між працівником і роботодавцем.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кодекс законів про працю України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/322-08>

3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/64/2022> (дата звернення: 08.04.2024)
4. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2136-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2136-20>
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників : Закон України від 12.05.2022 № 2253-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2253-20>
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації трудових відносин : Закон України від 01.07.2022 № 2352-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2352-20>
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування надання та використання відпусток, а також інших питань : Закон України від 22.11.2023 № 3494-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3494-20>

Христич І. О.

кандидат економічних наук, доцент

НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса

НАПрН України

e-mail: khrystych.inna@gmail.com

**ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС
ПЕРЕМІЩЕННЯ В АВТОТРАНСПОРТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ³**

Військова агресія з боку Росії, яка розпочалася 24 лютого 2022 р., призвела до того, що суттєво збільшилися потоки переміщення водіїв та пасажирів автомобільним транспортом. При цьому збільшився цей потік відразу після введення режиму воєнного стану [1], який зараз продовжено до 13 травня 2024 р. Воєнний стан – це особливий правовий режим, який запроваджують на території держави у зв'язку із збройною агресією і небезпекою територіальній цілісності. Зрозуміло, що введення воєнного

³ Тези наукового повідомлення підготовлено у межах розробки фундаментальної теми дослідження «Стратегія запобігання правопорушенням у сфері дорожнього руху та експлуатації транспорту в Україні» відділу кримінологічних досліджень НДІ ВПЗ ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України (номер держ. реєстр. в УкрІНТЕІ 0120U10561).

стану передбачає також обмеження певних конституційних прав та свобод людини і громадянина. При цьому такий правовий режим не має дискримінаційного характеру, адже має на меті не обмеження, а забезпечення прав та свобод громадян. Важливо зрозуміти, що дані обмеження носять серйозний характер та покликані забезпечити пришвидшення зупинки збройної агресії на території країни. Їх ознаки становлять собою певні фактичні та юридичні наслідки для здійснення правових інтересів відповідних суб'єктів.

Наприклад, особливий режим в'їзду та виїзду на деяких територіях, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, обмеження руху транспортних засобів на певних територіях, запровадження комендантської години. В умовах воєнного стану, підвищеної загрози для життя та здоров'я звичайних громадян було доцільним прийняття законопроекту від 15.03.2022 № 7147, що розширив повноваження поліції, надав більше підстав для зупинки транспортного засобу, перевірки документів, розширив повноваження щодо застосування поліцейських заходів, а також для використання спеціальних засобів, які використовуються в роботі поліцейського, що в свою чергу допомагають боротися з можливими кримінальними правопорушеннями, які можуть виникати на підґрунті війни, який 30 квітня 2022 р. підписав Президент України [2]. Зрозуміло, що в умовах воєнного стану в будь-якій країні буде присутній фактор обмеження певної категорії прав та свобод людини.

Як зазначають Моца А.А., Моца В.В.: «Права людини в умовах війни – це невід'ємна від прогресивного сучасного соціуму цінність; вона виступає ключовим об'єктом конституційного і нормативно-правового регулювання, що є безумовною функцією національного законодавства. Під час озброєного конфлікту пріоритетність дотримання прав людини є не лише свідченням досягнення високого рівня демократії у державі, ступеня

розвиненості суспільства, а й індикатором визнання громадян найвищою соціальною цінністю, національним пріоритетом» [3, с. 282].

О.В. Скрипнюк, вважає, що: «обмеження прав і свобод людини – це передбачений Конституцією та законами України режим тимчасового загального або конкретно-індивідуального призупинення чи звуження обсягу визначених і гарантованих Основним Законом прав і свобод в інтересах забезпечення прав інших людей, а також забезпечення національної безпеки й оборони України» [4, с. 6].

Захист прав та свобод людини є однією з основних функцій правоохоронних органів, зокрема поліції. Однак, при застосуванні поліцейських заходів можуть виникати ситуації, коли ці заходи стають причиною порушення прав людини. Тому важливо знайти баланс між діями поліції та захистом прав та свобод людини.

Під час воєнного стану для учасників дорожнього руху стає складним дотримання права на свободу пересування в межах країни та поза нею. Зрозуміло, що це право водіїв та пасажирів порушується. Так розміщення на дорогах блокпостів і перевірка на них громадян і транспортних засобів істотно порушує право водіїв та пасажирів на вільне переміщення по території країни. Хоча на цих постах цілодобово здійснюються заходи щодо дотримання порядку особливого режиму проїзду транспортних засобів, їх перевірка з метою виявлення осіб, причетних до протиправної діяльності в інтересах ворога тощо.

Сутність та зміст поняття воєнний стан регламентується як нормами вітчизняного так й міжнародного права, в яких йде мова про те, що основоположні права людини і громадянина не можуть бути обмежені навіть у період дії воєнного стану. Адже без їх забезпечення і гарантування неможливим є існування людини і держави у правовому демократичному полі, а також статусу держави на міжнародній арені.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 № 2102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text//>
2. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії режиму воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2123-IX URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t222123?ed=2022_03_15#Text//
3. Моца А.А., Моца В.В. Права людини в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*, № 4 (22). С. 280-291.
4. Скрипнюк О. В. Конституційно-правове регулювання обмеження прав і свобод людини й громадянина в Україні. *Публічне право*, № 3, 2011. С. 5-11.

Шерстюк С. В.

кандидат економічних наук, доцент
Державний біотехнологічний університет
e-mail: svitlashka2906@btu.kharkiv.ua

ОРЕНДА ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ, ЯКА ПЕРЕБУВАЄ У ПОСТІЙНОМУ КОРИСТУВАННІ, В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до ст. 78 Земельного кодексу України (далі - ЗКУ) право власності на землю – це право володіти, користуватися і розпоряджатися земельними ділянками [1].

Згідно зі ст. 92 ЗКУ право постійного користування земельною ділянкою – це право володіння і користування земельною ділянкою, яка перебуває у державній або комунальній власності, без встановлення строку.

Передача земельної ділянки, що знаходиться в постійному користуванні, в оренду є неможливою, оскільки постійні користувачі позбавлені такої можливості в силу закону.

Також зазначимо, що укладення договору емфітевзису в цьому разі також неможливе. Оскільки, відповідно до ст. 1021 ЗКУ право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських

потреб (емфітевзис) виникає на підставі договору між власником земельної ділянки та особою, яка виявила бажання користуватися цією земельною ділянкою для таких потреб, відповідно до Цивільного кодексу України [2].

У разі, якщо постійний користувач не має бажання користуватися земельною ділянкою наданою йому на праві постійного користування, він може відповідно до ст. 142 ЗКУ скористатися алгоритмом добровільної відмови від права постійного користування земельною ділянкою.

В такому випадку йому необхідно звернутися до територіальної громади із заявою про припинення права постійного користування, а власник земельної ділянки (громада) на підставі заяви приймає рішення про припинення права користування земельною ділянкою з подальшим внесенням відомостей до державного реєстру речових прав.

Однак під час дії воєнного стану, згідно з підпунктом 8 пункту 27 Перехідних положень ЗКУ, землекористувачі, які використовують земельні ділянки сільськогосподарського призначення державної, комунальної власності на праві постійного користування (крім державних, комунальних підприємств, установ, організацій), можуть передавати такі земельні ділянки в оренду строком до одного року для ведення товарного сільськогосподарського виробництва. У разі передачі постійним користувачем земельної ділянки в оренду право постійного користування зберігається. Доцільно звернути увагу, що передача в оренду земельної ділянки сільськогосподарського призначення державної, комунальної власності для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, яка не віднесена до земель для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, здійснюється без зміни її цільового призначення. Також такий договір оренди може передбачати передачу в оренду декількох земельних ділянок одним орендодавцем.

Зауважимо, що такий договір оренди земельної ділянки, укладений відповідно до вище зазначеного підпункту, не може бути поновлений, укладений на новий строк і припиняється із закінченням строку, на який його укладено.

Право оренди земельної ділянки підлягає державній реєстрації, у період, коли функціонує Державний земельний кадастр (далі - ДЗК). У разі припинення функціонування ДЗК – укладається в електронній формі з районною військовою адміністрацією в порядку, визначеному підпунктом 10 пункту 27 Перехідних положень ЗКУ. У разі передачі земельної ділянки в оренду у період, коли функціонування ДЗК призупинено на всій території України, кадастровий номер якій не присвоєно, у договорі оренди такої земельної ділянки кадастровий номер не зазначається. Після відновлення функціонування ДЗК необхідно зареєструвати договір протягом двох місяців з дня відновлення. У разі, якщо протягом трьох місяців з дня відновлення функціонування ДЗК право оренди земельної ділянки не зареєстровано, договір оренди земельної ділянки вважається припиненим автоматично.

Зауважимо, що орендар такої земельної ділянки не має права на:

- компенсацію власних витрат на поліпшення земельної ділянки;
- поновлення договору оренди землі, укладення договору оренди землі на новий строк з використанням переважного права орендаря;
- передачу земельної ділянки в суборенду;
- встановлення земельного сервітуту;
- зміну угідь земельної ділянки;
- будівництво на земельній ділянці об'єктів нерухомого майна (будівель, споруд);
- закладення на земельній ділянці багаторічних насаджень;
- переважне право на купівлю орендованої земельної ділянки у разі її продажу;

- відчуження, передачу в заставу (іпотеку) права користування земельною ділянкою;
- поділ земельної ділянки, об'єднання її з іншою земельною ділянкою;
- використання для власних потреб наявних на земельній ділянці загальнопоширених корисних копалин, торфу, лісу, водних об'єктів, а також інших корисних властивостей землі;
- зміну цільового призначення земельної ділянки.

Вимоги ЗКУ та Закону України «Про оренду землі» [3] щодо мінімального строку договору оренди землі не застосовуються до договорів, що укладені згідно підпункту 8 пункту 27 перехідних положень ЗКУ.

Отже, за загальним правилом, постійний користувач не має повноважень та можливості надавати в оренду земельну ділянку, яка надана йому в постійне користування, однак під час дії воєнного стану є винятки, про які зазначено вище.

Список використаних джерел:

1. Земельний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 08.04.2024).
2. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 08.04.2024).
3. Про оренду землі. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text> (дата звернення: 10.04.2024).

СЕКЦІЯ 9. ПРАВА ТА СВОБОДИ ЛЮДИНИ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ В УКРАЇНІ

Гученко К. В.

аспірант

Київський університет інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»

e-mail: aspirant.kuip2023@gmail.com

ДОЦІЛЬНІСТЬ ВНЕСЕННЯ ЗМІН ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЧИ В БОЙОВІЙ ОБСТАНОВЦІ В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕЗЕРТИРСТВО

Законом України № 2839-ІХ від 13.12.2022 року «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці» були внесені суттєві зміни в КК України, а саме в ст. 69 та ст. 75 КК України [1]. Перша стаття передбачає призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, друга – звільнення від відбування покарання з випробуванням. Річ у тім, що Законом України № 2839-ІХ були внесені зміни, які стосуються кримінальних правопорушень, передбачені статтями 403, 405, 407, 408, 429 цього Кодексу, вчинені в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці [2]. Саме на цьому законодавець наголошує, вводячи зміни в обидві статті Загальної частини КК України. Тобто, зважаючи на ці зміни, за вчинення військовослужбовцем кримінального правопорушення у формі злочину, передбаченого ст. 408 КК України після 13.12.2022 року (а станом на цей період в Україні вже як майже 10 місяців діяв воєнний стан), суд не матиме права застосовувати при призначенні покарання призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом та звільнення від відбування покарання з випробуванням. Автори вважають

це не дуже якісним та гуманним підходом до призначення покарання та нівелює принцип справедливості та рівності всіх перед законом.

Розглядаючи питання про заборону призначати особам, які вчинили дезертирство в умовах воєнного стану, більш м'яке покарання, ніж передбачено законом, ми стикаємося, передусім, з глибоким перетином філософських та етичних дилем. З філософської точки зору, принцип справедливості постає як центральне питання. Справедливість вимагає, щоб люди несли відповідальність за свої дії, особливо в умовах, коли суспільні норми і правові рамки посилюються, наприклад, під час воєнного стану. Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, може сприйматися як відхилення від цього принципу, що потенційно підриває цілісність правової системи та підриває довіру громадськості до верховенства права. З етичної точки зору питання стає більш нюансованим. Хоча дезертирство в умовах воєнного стану може розглядатися як серйозний злочин через його потенційні наслідки для національної безпеки та колективного добробуту, не можна ігнорувати міркування співчуття, милосердя та індивідуальні обставини. Кожен випадок дезертирства може бути пов'язаний зі складними факторами, такими як психологічний стрес, моральний конфлікт або пом'якшувальні обставини, які вимагають більш м'якого підходу при винесенні вироку.

Однак, заборона на призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, відображає ширші суспільні цінності та інтереси, включаючи стримування, підзвітність та підтримання військової дисципліни. Вона спрямована на підтримку узгодженості та послідовності правових норм, гарантуючи, що правосуддя здійснюється справедливо і однаково в усіх справах. Зрештою, пошук правильного балансу між дотриманням правових стандартів і визнанням складності індивідуальних обставин вимагає ретельного обговорення і, можливо, навіть переоцінки основоположних принципів, на яких ґрунтується правова система. Це

підкреслює постійну напругу між жорсткістю правових норм і співчутливим розумінням людської слабкості, закликаючи до тонкого підходу, який поважає як імперативи справедливості, так і нюанси людського досвіду.

Заборона звільняти особу від відбування покарання з випробуванням за дезертирство в умовах воєнного стану являє собою складну морально-етичну проблему, яка ґрунтується на фундаментальних принципах справедливості, співчуття та суспільного контексту, в якому відбуваються такі дії. По суті, поняття справедливості вимагає, щоб особи несли відповідальність за свої дії, особливо у випадках, коли ці дії становлять загрозу стабільності та безпеці суспільства, як це часто буває у випадку дезертирства під час воєнного стану. Дотримання принципу верховенства права має вирішальне значення для підтримання порядку та забезпечення захисту прав і безпеки громадян. Дозвіл на звільнення осіб, які вчинили дезертирство, може сприйматися як порушення цього фундаментального принципу, що підриває цілісність правової системи і потенційно створює небезпечний прецедент.

Однак, дійсно, етичні міркування ускладнюють таку позицію. Важливо визнати потенційні пом'якшувальні фактори, які могли вплинути на рішення особи дезертирувати, такі як надзвичайний примус, моральний конфлікт або особисті обставини. Крім того, не можна забувати про реабілітаційні цілі пробації, які полягають у реінтеграції особи в суспільство та усуненні причин, що лежать в основі її поведінки. Відмова у звільненні від пробації може перешкоджати можливостям реабілітації та реінтеграції, увічнюючи цикли покарання без усунення першопричин дезертирства. Крім того, контекст воєнного стану створює унікальні виклики та міркування. У часи підвищеної напруженості і невизначеності необхідність суворого дотримання правових норм і суспільного порядку може бути першочерговою. Однак це має бути збалансовано з визнанням

надзвичайних обставин, які можуть впливати на дії людей у такі періоди. Для подолання цих суперечностей необхідний комплексний підхід, який враховує як імперативи правосуддя, так і складність індивідуальних обставин. Це може передбачати ретельну оцінку кожної справи по суті, беручи до уваги такі фактори, як наміри особи, ширший суспільний контекст і потенціал для реабілітації. Зрештою, метою має бути дотримання принципів справедливості та підзвітності, а також прагнення сприяти зціленню, примиренню і створенню потенціалу для позитивних змін у суспільстві.

Таким чином, питання про те, чи забороняти виносити більш м'яке покарання, ніж передбачено законом, або звільняти осіб від відбування покарання з випробуванням за дезертирство в умовах воєнного стану, за своєю суттю є складним і вимагає ретельного розгляду як етичних принципів, так і практичних наслідків. З одного боку, існує вагомий аргумент на користь дотримання верховенства права та послідовності у винесенні вироків. Дезертирство під час воєнного стану може мати серйозні наслідки, потенційно загрожуючи життю інших людей і підбиваючи стабільність суспільства. Призначення більш м'якого покарання або звільнення від випробувального терміну може бути сприйнято як поблажливість або навіть як потурання поведінці, що становить загрозу громадській безпеці. Такі зміни можуть послабити стримуючий ефект закону і підірвати довіру до здатності правової системи відстоювати справедливість. З іншого боку, важливо визнавати складність і нюанси індивідуальних обставин. Дезертирство в умовах воєнного стану може відбуватися в ситуаціях крайньої необхідності, морального конфлікту або особистих труднощів, коли люди відчують, що змушені робити складний вибір перед обличчям надзвичайних обставин. Покарання таких осіб без урахування пом'якшувальних факторів, які могли вплинути на їхні дії, може розглядатися як несправедливе і надмірно каральне. Зважуючи ці

міркування, може бути розумним прийняти нюансований підхід, який намагається збалансувати імперативи правосуддя з визнанням індивідуальної волі та пом'якшувальних обставин. Це може передбачати надання суддівського розсуду при винесенні вироку, коли судді можуть гнучко враховувати унікальні обставини кожної справи і відповідно до них призначати покарання. Крім того, можна було б розглянути альтернативні форми покарання або реабілітаційні програми, спрямовані на усунення основних причин дезертирства і сприяння підзвітності, а також полегшення реінтеграції в суспільство.

Зрештою, рішення про підтримку таких змін залежить від ретельного вивчення потенційних переваг і недоліків, а також від готовності дотримуватися принципів справедливості, підзвітності та верховенства права в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці : Закон України від 13.12.2022 № 2839-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2839-20> (дата звернення: 07.02.2024)
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14> (дата звернення: 07.02.2024)

Kovalchuk O. Ya.
Ph.D., Associate Professor,
West Ukrainian National University,
e-mail: olhakov@gmail.com

INFORMATION AND LEGAL SUPPORT FOR BALANCING THE INTERESTS OF JUSTICE AND HUMAN RIGHTS PROTECTION

In a democratic state governed by the rule of law, the criminal justice system must serve two equal goals: the effective administration of justice and the protection of fundamental human rights and freedoms. Achieving a balance between these objectives is one of the key challenges for the justice system in Ukraine [1]. On one hand, justice requires the inevitable punishment of individuals who have committed criminal offenses. Society and victims expect fair conviction of the guilty, as well as the prevention of future crimes. This requires effective investigation, gathering sufficient evidence of guilt, proper trial, and the imposition of appropriate punishment. On the other hand, the protection of human rights is a fundamental value enshrined in the Constitution of Ukraine and international human rights instruments [2]. Criminal proceedings must not become a tool of arbitrariness and violation of a person's inalienable rights. The presumption of innocence, prohibition of torture, right to defense, fair trial, and other guarantees must be strictly observed. Finding a balance between these two imperatives is an ongoing challenge for judges, prosecutors, lawyers, and other participants in the process. An excessive tilt toward protecting the rights of the accused may lead to impunity and disregard for the interests of justice. At the same time, neglecting human rights in the name of efficiency can undermine the very legitimacy of the justice system and democratic values.

Modern IT can play an important role in ensuring a balance between the interests of justice and the protection of human rights in criminal proceedings in Ukraine. The introduction of electronic court document management systems, exchange of procedural documents, and audio/video recording of court hearings

help ensure transparency, accuracy, and accessibility of court materials for all participants in the process [3]. The creation of integrated information systems for collecting, storing, and analyzing data on criminal proceedings can help law enforcement agencies and courts quickly obtain the necessary information, track trends, and identify potential human rights violations. Conducting court hearings via videoconferencing ensures proper access of participants to justice, saves resources, and reduces security risks. The use of IT systems for the automatic and unbiased distribution of cases among judges increases the objectivity and transparency of the process. The creation of publicly accessible registers of court decisions, indictments, lawyers, etc. promotes openness of the justice system. The use of technologies for collecting, analyzing, and presenting digital evidence in court is important for solving crimes while respecting human rights. IT systems for monitoring compliance with procedural deadlines and quality standards can help identify delays, violations of deadlines, and deviations from quality standards of justice administration. Online legal services and IT can provide citizens with advice on their rights, how to appeal decisions, etc.

When deciding on sentencing for a committed crime, courts must consider the facts and circumstances in the criminal proceedings, the risk of recidivism, and the danger the defendant poses to society [4]. Currently, the analysis of this information is done manually and requires a lot of time and effort. The data needed to make effective court decisions is stored in large collections of unstructured text documents, content analysis of which is labor-intensive and inefficient. Its results are often influenced by the so-called "human factor." The authors propose to use multimodal language models like GPT-4 based on AI to generate relevant texts in criminal proceedings and apply an associative rules model to extract strong rules and significant relationships between the facts of the case [5, 6]. This approach will automate the routine activities of court staff and reduce the share of "human" errors when making effective court decisions on sentencing. The proposed method can be used to assess the risks of the defendant

committing a repeat offense, determine the danger they pose to society, and analyze court decisions in similar cases.

Modern IT can improve the efficiency of the justice system by enabling faster and more accurate judicial decision-making. They can facilitate access to justice by providing convenience for citizens and enabling effective functioning of judicial bodies. However, it is important to consider the potential risks and challenges that arise from the use of modern IT in the justice sector. For example, this may relate to issues of privacy and protection of citizens' personal data, the possibility of a digital divide emerging between those who have access to technologies and those who do not, as well as the possibility of using IT for systematic human rights violations and mass surveillance of citizens.

It is important to develop and implement legal mechanisms that guarantee a balanced approach to the use of modern IT in the justice sector. This may include legislative norms regulating data storage and processing, control mechanisms for the use of IT in judicial proceedings, as well as measures to ensure equal access to justice for all citizens, regardless of their level of technological literacy or social status. It is also important to provide citizens with appropriate mechanisms to protect their rights in cases of possible violations through the use of IT in the justice system.

The justice system must serve the higher goals of fairness, respect for human dignity, and upholding the rule of law in society. Only by properly balancing the interests of justice and protecting human rights will it be able to effectively fulfill these tasks. The effective implementation of IT solutions must be accompanied by proper regulatory control, cybersecurity measures, staff training, and resources to support the systems. When applied correctly, information technology will become a powerful tool for balancing justice and human rights.

REFERENCES

1. Teremetskyi V.I., Duliba YE.V. Osoblyvosti Vprovadzhennya ta Funkcionuvannya

- Yedynoyi Sudovoi Informacijno-Telekomunikacijnoyi Systemy. [Peculiarities of Implementation and Functioning of the Unified Judicial Information and Telecommunication System as an E-Justice Tool]. *Forum Prava*. 2023. 75(2). S. 130–143. [in Ukrainian].
2. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. [in Ukrainian].
3. Teremetskyi V., Boiko V., Malyshev O., Seleznova O., Kelbia S. Electronic Judiciary in Ukraine: Problems of Implementation and Possible Solutions. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12. Issue 68. P. 33–42.
4. Kovalchuk O., Banakh S., Masonkova M., Burdin V., Zaverukha O., Ivanytskyi R. A Scoring Model for Support Decision Making in Criminal Justice. Proceedings of the 12th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (Ruzomberok, Slovakia, 26–28 Sept. 2022). P. 116–120.
5. [ChatGPT Text generation models](https://platform.openai.com). 2024. URL: <https://platform.openai.com>.
6. Kovalchuk O. Asotsiatyvna model pidtrymky pryiniattia rishen u kryminalnomu sudochnystvi. [Associative Model of Support for Judicial Decision-Making]. *Aktualni problemy pravoznavstva – Actual problems of jurisprudence*. 2023. No 3. S. 56–62. [in Ukrainian]

Кондратов Д. Ю.

кандидат юридичних наук, доцент

Департамент науки і освіти Харківської обласної військової адміністрації

ДО ПИТАННЯ ПРО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВУ ОХОРОНУ ПРАВА НА ОСОБИСТУ ТАЄМНИЦЮ ЛЮДИНИ

Правова система України сприйняла та закріпила в Конституції найбільш прогресивні ідеї світової спільноти щодо захисту прав людини, тому в умовах подальшого розвитку України як європейської, демократичної, соціальної та правової держави особливої уваги набувають питання правового регулювання відносин, пов'язаних із визначенням пріоритету людини як особистості та найвищої соціальної цінності, з удосконаленням механізму державного захисту її прав і свобод, у тому числі й найцінніших для сучасної людини прав на повагу особистого життя. У контексті реалізації цього права особливу значимість набуває кримінально-правове забезпечення конфіденційності різних видів інформації з обмеженим доступом (або ж таємниць), до яких, зокрема належить і особиста таємниця людини. Від того, наскільки забезпечена

недоторканність особистої таємниці, як глибоко держава може проникати в зміст цієї таємниці, та які підстави для цього вона вважає законними й достатніми, залежить ступінь свободи особи в державі, рівень демократизму та гуманності її політичного режиму.

Громадське життя кожної людини полягає в її участі у суспільному виробництві та інших сферах громадського буття, вони як можуть бути врегульовані законодавством, так і залишатися поза межами такої регламентації, а деякі суспільні відносини в цій сфері врегульовані лише частково. Так, однією з найбільш гострих на сьогоднішній день є проблема захисту права особи на недоторканність приватного життя і, зокрема, на особисту таємницю. Зазначимо, що захист приватного життя громадян є невід'ємним атрибутом правової держави. Так, відповідно до ст. 32 Конституції ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя [1]. Тим самим на рівні Конституції закріплюється право людини на таємницю приватного життя.

Отже, враховуючи важливість для будь-якої людини її особистого життя, відносини у цій сфері повинні бути забезпечені належною правовою охороною, у тому числі й законодавством про кримінальну відповідальність. Зауважимо, що право на приватне життя – це ємнісна юридична категорія, яка складається з ряду правомочностей. Насамперед необхідно зазначити, що громадянин має можливість перебувати поза службою в стані деякої відособленості від держави, суспільства, колективу. Зокрема, людина сама визначає коло своїх знайомств, зміст розмов з рідними, близькими, знайомими тощо. При цьому вона повинна бути впевненою, що інформація особистого характеру не стане надбанням держави або інших осіб [2, с. 113]. Тому під приватним життям, на нашу думку, необхідно розуміти сферу життєдіяльності окремої особи, яка включає в себе зв'язки цієї особи з іншими людьми, її приватні справи, сімейні стосунки тощо, тобто все, що пов'язане з її способом життя і не має

публічного характеру. Проте, з цього приводу, І. Л. Петрухин справедливо зауважував, що не будь-яка особиста таємниця є таємницею приватного життя. Особисті таємниці, але не таємниці приватного життя, нерідко містяться в поштово-телеграфній кореспонденції (про приватне життя в ній може бути не сказано ні слова) [3, с. 16].

Дійсно, особисті таємниці не тільки органічно пов'язані з правом на охорону приватного життя, але й виступають його логічним розвитком, оскільки без них приватне життя немислиме, як немислимо існування сучасного суспільства взагалі. Таким чином, особиста таємниця в житті кожної людини займає особливе місце, оскільки являє собою певні відомості, незаконне розголошення (або передача) яких може завдати шкоди інтересам її власника. Поняття «таємниця» може охоплювати різні сторони життєдіяльності людини, однак загальним для них є те, що у кожному конкретному випадку йдеться про інформацію, що несе конфіденційний характер, доступ до якої та її розповсюдження можливі лише за згодою її власника або у чітко визначених законом випадках. З цього приводу Конституційний Суд України зазначає, що «збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням в її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускається винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» [4, с. 22)].

Національне законодавство передбачає понад 20 видів таємниць, які регулюються нормами різних галузей права, проте кримінальне законодавство України забезпечує охорону не всіх категорій таємниць, а лише деяких з них, які на думку законодавця є найбільш важливими. Зокрема, чинний КК України містить ряд норм, які спрямовані на охорону певних видів особистої таємниці людини, зокрема, це такі кримінально-

правові норми, що передбачають відповідальність за порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або через комп'ютер (ст. 163), за розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) (ст. 168), за порушення недоторканності приватного життя (ст. 182) тощо. Треба зазначити, що подібні норми містилися і в КК УРСР 1960 р., а саме ст. 131 передбачала відповідальність за порушення таємниці листування, телефонних розмов і телеграфних повідомлень, ст. 115-1 передбачала відповідальність за розголошення таємниці усиновлення (удочеріння) тощо. Проте, ці норми не в повному обсязі забезпечували охорону прав людини у сфері особистого життя. Чинне ж кримінальне законодавство України, хоча й набуло значних позитивних змін та певного вдосконалення у цій сфері, але для повноцінного забезпечення особистої таємниці людини, на нашу думку, цього ще не достатньо. Крім того, певні конфіденційні відомості, що становлять особисту таємницю людини, можуть міститися і в інших різновидах таємної інформації, наприклад, комерційної, банківської, службової або професійної таємниці тощо. Зокрема, у КК України передбачено ряд таких норм, що встановлюють відповідальність за розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби (ст. 132), незаконне розголошення лікарської таємниці (ст. 145), порушення таємниці голосування (ст. 159), порушення недоторканності житла (ст. 162), розголошення комерційної, банківської таємниці або професійної таємниці на ринках капіталу та організованих товарних ринках (ст. 232) тощо.

Недостатня теоретична розробка питань, що стосуються кримінально-правової охорони особистої таємниці людини призводить до неможливості удосконалення державних механізмів охорони, точної кримінально-правової кваліфікації, зниження превентивного впливу та

охоронного потенціалу закону про кримінальну відповідальність відносно реалізації зазначених прав людини. Саме тому, з урахуванням сучасних тенденцій демократичного, правового, європейського прагнення розвитку нашої країни, кримінально-правові норми, що забезпечують охорону різних видів особистої таємниці людини, потребують подальшого теоретичного вивчення та внесення науково обґрунтованих пропозицій щодо їх вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 15.03.2024).
2. Кондратов Д. Ю. Поняття таємниці особистої кореспонденції в кримінальному праві. *Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України*. 2005. Вип. 3. С. 113-120.
3. Петрухин И. Л. Личные тайны (человек и власть). Москва: Институт государства и права Российской Академии наук, 1998. 232 с.
4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України. *Вісник Конституційного суду України*. 2012. № 2. С. 14-24.

Костюченко А. В.

аспірант

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
e-mail:artemkanu619@gmail.com

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В США

Насильницькі злочини становлять значну проблему в сучасному суспільстві на глобальному рівні. З розвитком суспільної динаміки насильницькі злочини стають все більш різноманітними та жорстокими за своєю природою. Її наслідки виходять за межі відчутної шкоди від окремих інцидентів, часто завдаючи незворотного впливу на основні соціальні цінності, такі як людське життя та добробут. Тому в демократичних країнах

зниження рівня насильницьких злочинів є першочерговим завданням правоохоронних органів. З метою конкретизації об'єкта досліджень звернемося до дефініції.

На думку автора, найбільш влучним є визначення американського дослідника К. Бартола, згідно з яким, насильницькі злочини проти особи - це заборонені кримінальним законодавством протиправні дії, які порушують недоторканність життя, а також фізичне благополуччя і цілісність особи, включаючи такі аспекти, як здоров'я і, особливо, статеву недоторканність [2].

Варто відзначити, що подібний підхід застосовує і Федеральне бюро розслідувань (FBI), яке веде офіційну статистику кримінальних злочинів у Сполучених Штатах Америки, розрізняючи насильницькі злочини (Violent Crimes) та злочини проти власності (Property Crimes). Відповідно до програми ФБР "Єдина система звітності про злочини" (UCR) насильницькі злочини складаються з чотирьох основних елементів: вбивство (включаючи необережне вбивство), зґвалтування, пограбування і напад з обтяжуючими обставинами [27].

Слід зазначити, що статистичні дані публікуються наприкінці року, відтак, найактуальніша зведена інформація у звітах Федерального бюро розслідувань стосується 2022 року. Здійснимо аналіз динаміки насильницьких злочинів за останні 20 років (див. Таблиця 1).

Таблиця 1. Динаміка насильницьких злочинів у США за 2002-2022 роки

Рік	Кількість насильницьких злочинів	Коефіцієнт злочинності (кількість злочинів на 100 тис. населення)	Динаміка коефіцієнту порівняно з попереднім роком
2002	1 426 325	494.6	-0.9 %
2003	1 381 259	475.0	-3.0 %
2004	1 367 009	465.5	-1.2 %

2005	1 390 695	469.2	+2.3 %
2006	1 417 745	473.5	+ 1.9 %
2007	1 408 337	466.9	- 0.7 %
2008	1 382 012	454.5	- 1.9 %
2009	1 318 398	429.4	- 5.3 %
2010	1 246 248	403.6	- 6.0 %
2011	1 203 564	386.3	-3.8 %
2012	1 214 462	386.9	+ 0.7 %
2013	1 163 146	367.9	-5.1 %
2014	1 165 383	365.5	- 1.0 %
2015	1,197,704	372.6	+ 3.2 %
2016	1,248,185	386.3	+ 4.3 %
2017	1,247,321	382.9	- 0.2 %
2018	1,206,836	368.9	- 3.3 %
2019	1,203,808	366.7	- 0.5 %
2020	1 326 600	398.5	+ 5.6 %
2021	1 313 200	377.6	- 1.0 %
2022	1 232 428	369.8	- 1.7 %

Джерело: сформовано самостійно автором на основі [1], [3], [4], [5], [6], [7], [8], [9], [10], [11], [12], [13], [14], [15], [16], [17], [18], [19], [20], [21]

Аналіз даних динаміки насильницьких злочинів в США за період з 2002 по 2022 рік демонструє нисхідну тенденцію щодо вчинення. Особливо чітко це простежується за допомогою коефіцієнта злочинності, який впав з показника у 494.6 насильницьких злочинів на 100 тис. населення у 2002 році до 369.8 у 2022. Додатковим фактором, який свідчить про наявність такої тенденції є зростання населення у США, яке згідно з даними веб-порталу Statista збільшилось з 287.8 млн. осіб у 2002 році до 333.3 млн. осіб у 2022 [22]. Доволі суттєво протягом останніх років змінилась і структура

насильницьких злочинів. У той час як кількість вбивств і зґвалтувань помітно зросла, кількість пограбувань навпаки суттєво зменшилася. Напади за обтяжуючих обставин залишалися відносно стабільними (див. Таблиця 2.).

Таблиця 2. Динаміка чисельності насильницьких злочинів у США за період з 2002 по 2022 рік

Насильницький злочин	Кількість злочинів у 2002 році	Кількість злочинів у 2022 році	Динаміка
Вбивство (включаючи необережне вбивство)	16 229	21 156	+ 30.3 %
Зґвалтування	95 235	133 294	+ 40.0 %
Пограбування	420 806	220 450	- 47.6 %
Напад з обтяжуючими обставинами	891 407	893 940	+ 0.2 %

Джерело: сформовано автором самостійно на основі [25], [24], [26], [23]

Підсумовуючи зазначимо, що аналіз динаміки насильницьких злочинів у США з 2002 по 2022 рік свідчить про тенденцію до зниження, незважаючи на зростання населення. Структурні зміни свідчать про збільшення кількості вбивств та зґвалтувань, а також зменшення кількості пограбувань. Напади з обтяжуючими обставинами залишаються стабільними.

Список використаних джерел

1. 2021 Nationwide Crime Statistics. FBI. URL: <https://leb.fbi.gov/bulletin-highlights/additional-highlights/crime-data-2021-nationwide-crime-statistics> (дата звернення: 26.03.2024).
2. Bartol C. R. Psychology and American law : навч. посіб. Belmont : Wadsworth Pub. Co., 1983. 373 с. URL: <https://archive.org/details/psychologyameric0000bart/page/n5/mode/2up> (дата звернення: 08.02.2024).
3. Crime in the United States 2002. FBI. URL: <https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2002> (дата звернення: 26.03.2024).
4. Crime in the United States 2003. FBI. URL: <https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2003> (дата звернення: 26.03.2024).

5. Crime in the United States 2004. FBI. URL: https://www2.fbi.gov/ucr/cius_04/offenses_reported/violent_crime/index.html (дата звернення: 26.03.2024).
6. Crime in the United States 2005. FBI. URL: https://www2.fbi.gov/ucr/05cius/offenses/violent_crime/index.html (дата звернення: 26.03.2024).
7. Crime in the United States 2006. FBI. URL: https://www2.fbi.gov/ucr/cius2006/offenses/violent_crime/index.html (дата звернення: 26.03.2024).
8. Crime in the United States 2007. FBI. URL: https://www2.fbi.gov/ucr/cius2007/offenses/violent_crime/index.html (дата звернення: 26.03.2024).
9. Crime in the United States 2008. FBI. URL: <https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2008> (дата звернення: 26.03.2024).
10. Crime in the United States 2009. FBI. URL: <https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2009> (дата звернення: 26.03.2024).
11. Crime in the United States 2010. FBI. URL: <https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2010/crime-in-the-u.s.-2010/violent-crime> (дата звернення: 26.03.2024).
12. Crime in the United States 2011. FBI. URL: <https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2011/crime-in-the-u.s.-2011/violent-crime> (дата звернення: 26.03.2024).
13. Crime in the United States 2012. FBI. URL: <https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2012/crime-in-the-u.s.-2012/violent-crime> (дата звернення: 26.03.2024).
14. Crime in the United States 2013. FBI. URL: https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2013/crime-in-the-u.s.-2013/violent-crime/violent-crime-topic-page/violentcrimemain_final (дата звернення: 26.03.2024).
15. Crime in the United States 2014. FBI. URL: <https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2014/crime-in-the-u.s.-2014/offenses-known-to-law-enforcement/violent-crime/violent-crime> (дата звернення: 26.03.2024).
16. Crime in the United States 2015. FBI. URL: https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2015/crime-in-the-u.s.-2015/offenses-known-to-law-enforcement/violent-crime/violentcrimemain_final (дата звернення: 26.03.2024).
17. Crime in the United States 2016. FBI. URL: <https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2016/crime-in-the-u.s.-2016/topic-pages/violent-crime> (дата звернення: 26.03.2024).
18. Crime in the United States 2017. FBI. URL: <https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2017/crime-in-the-u.s.-2017/topic-pages/violent-crime> (дата звернення: 26.03.2024).
19. Crime in the United States 2018. FBI. URL: <https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2018/crime-in-the-u.s.-2018/topic-pages/violent-crime> (дата звернення: 26.03.2024).
20. Crime in the United States 2019. FBI. URL: <https://ucr.fbi.gov/crime-in-the-u.s/2019/crime-in-the-u.s.-2019/topic-pages/violent-crime> (дата звернення: 26.03.2024).
21. Crime in the United States 2022. Homeland Security Digital Library. URL: <https://www.hsdl.org/c/view?docid=883640> (дата звернення: 26.03.2024).
22. Population United States 2022 | Statista. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/183457/united-states-resident-population/> (дата звернення: 27.03.2024).
23. U.S.: reported cases of aggravated assault 2022 | Statista. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/191143/reported-aggravated-assault-cases-in-the-us-since-1990/> (дата звернення: 27.03.2024).
24. U.S.: reported forcible rape cases 2022 | Statista. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/191137/reported-forcible-rape-cases-in-the-usa-since-1990/> (дата звернення: 27.03.2024).

25. U.S.: reported murder and nonnegligent manslaughter cases 2022 | Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/191134/reported-murder-and-nonnegligent-manslaughter-cases-in-the-us-since-1990/> (дата звернення: 27.03.2024).
26. U.S.: reported robbery cases 2022 | Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/191139/reported-robbery-cases-in-the-us-since-1990/> (дата звернення: 27.03.2024).
27. UCR Summary of Crime in the Nation, 2022. URL: <http://surl.li/sanqr> (дата звернення: 26.03.2024).

Крушинський С. А.

кандидат юридичних наук, професор

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

e-mail: decan_uf@univer.km.ua

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ПІДОЗРЮВАНОВОГО НА ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ В ОБ'ЄДНАНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Законом України № 2147-VIII від 03 жовтня 2017 р. (підпункт 23 пункту 7 розділу 4) було внесено зміни до ч. 1 ст. 303 КПК України і передбачено можливість оскарження «повідомлення слідчого, прокурора про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом – підозрюваним, його захисником чи законним представником» [1].

Пунктом 4 § 2 «Прикінцеві положення» розділу 4 зазначеного Закону України передбачено, що «підпункти 11-27, 45 пункту 7 § 1 цього розділу вводяться в дію через три місяці після набрання чинності цим Законом, не мають зворотної дії в часі та застосовуються до справ, по яких відомості про кримінальне правопорушення, внесені в Єдиний реєстр досудових

розслідувань після введення в дію цих змін» [1]. Вказані зміни до КПК України набули чинності 16 березня 2018 р.

Відповідно до положень ст. 58 Конституції України закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи [2]. Згідно з цим принципом дію нормативно-правового акта в часі потрібно розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності і припиняється з втратою ним чинності. Тобто до події, факту застосовується той нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали чи мали місце (таке тлумачення надане Конституційним Судом України у рішенні від 09 лютого 1999 р. № 1-рп/99) [3].

Формою реалізації ч. 1 ст. 58 Конституції України є положення ч. 1 ст. 5 КПК України, яка регулює дію норм кримінального процесуального закону в часі та згідно з якою «процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається відповідно до положень цього Кодексу, чинних на момент початку виконання дії або прийняття такого рішення» [4]. Таким чином, пункт 4 § 2 «Прикінцеві положення» розділу 4 Закону України № 2147-VIII суперечить ч. 1 ст. 5 КПК України.

Тобто парламентом створено ситуацію, коли фактично існує дві чинні редакції ч. 1 ст. 303 КПК України: одна застосовується до проваджень, в яких відомості про кримінальне правопорушення внесені до ЄРДР до 16 березня 2018 р., а друга – після цієї дати. При цьому вони передбачають різний обсяг права підозрюваного щодо права на оскарження повідомлення про підозру, що суперечить принципу правової визначеності, який є невід'ємною складовою засади верховенства права. Крім того, закон не встановлює порядку дії його положень щодо об'єднаних кримінальних проваджень, які складаються зі «старих» проваджень, зареєстрованих в ЄРДР до 16 березня 2018 р., та «нових» проваджень, зареєстрованих в ЄРДР після 16 березня 2018 р.

Зміст принципу правової визначеності полягає у передбачуваності законодавства. Конституційний Суд у рішенні від 22 вересня 2005 р. № 5-рп/2005 вказав, що «із конституційних принципів рівності та справедливості випливає вимога визначеності, ясності й недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці й неминуче призводить до сваволі» [5].

Вимога правової визначеності охоплює, зокрема, й те, що застосування норм права має бути «передбачуваним» для особи і кожен має право сподіватися на те, що норми права будуть застосовані до нього так само, як вони застосовуються до інших осіб, що опинилися у подібній ситуації. Відповідно до прецедентної практики Європейського суду з прав людини (наприклад, справа «Аманн проти Швейцарії», рішення від 16 лютого 2000 р.), норма є «передбачуваною», якщо вона сформульована з достатньою чіткістю, що дає змогу кожному, хто потребує відповідної консультації, регулювати свою поведінку.

Актуальна практика Верховного Суду (постанова Касаційного кримінального суду ВС від 23 квітня 2020 р. [6], постанова Касаційного кримінального суду ВС від 31 жовтня 2022 р. [7]) завідчує, що положення пункту 4 § 2 «Прикінцеві положення» розділу 4 Закону України № 2147-VIII слід тлумачити таким чином, що положення підпунктів 11-27, 45 пункту 7 § 1 цього розділу підлягають застосуванню щодо об'єднаних кримінальних проваджень, які складаються зі «старих» проваджень, зареєстрованих в ЄРДР до 16 березня 2018 р., та «нових» проваджень, зареєстрованих в ЄРДР після 16 березня 2018 р.

Крім того, слід також враховувати, що факт об'єднання матеріалів досудового розслідування, зареєстрованого в ЄРДР до 16 березня 2018 р., та матеріалів досудового розслідування, зареєстрованого в ЄРДР після 16 березня 2018 р., в одне провадження відбувається після набуття чинності

змінами до КПК України, передбаченими п. 4 § 2 «Прикінцеві положення» розділу 4 Закону України № 2147-VIII, тобто об'єднане провадження виникає після 16 березня 2018 р., а значить на нього повинне поширюватись законодавство чинне на момент об'єднання.

Такими чином, з урахуванням змісту ч. 1 ст. 5 КПК України, правових висновків Верховного Суду вважаю, що *підозрюваний, його захисник чи законний представник мають право оскаржити повідомлення про підозру в об'єднаному кримінальному провадженні, яке складається з проваджень, зареєстрованих в ЄРДР до 16 березня 2018 р., та проваджень, зареєстрованих в ЄРДР після 16 березня 2018 р.* на підставі п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України за умови спливу граничного строку досудового розслідування, передбаченого ч. 3 ст. 219 КПК України – одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 року. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#n58>.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-вр>.
3. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотню дію в часі законів та інших нормативно-правових актів) від 09 лютого 1999 року № 1-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-99#Text>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
5. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text>.
6. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 23 квітня 2020 року (справа № 310/9496/19). *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88979546>.

7. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 31 жовтня 2022 року (справа № 753/12578/19). Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107219619>.

Максименко А. В.

студентка 4 курсу, спеціальність «081-право»
Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди
e-mail: albina.maximenko03@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Злочинність неповнолітніх вирізняється своїми особливостями у загальній системі кримінальної юстиції та потребує комплексного підходу щодо вдосконалення механізму захисту прав дітей та підлітків. Не викликає сумнівів той факт, що попередження правопорушень та злочинів серед неповнолітніх значно краще, ніж застосування до них покарання, адже злочинцями не народжуються, ними стають. Відтак, дуже значна роль в процесі виховання підростаючого покоління покладається на державу та її органи.

У сучасній Україні існує безліч проблем щодо здійснення як досудового розслідування так і під час судового розгляду певних категорій судових справ. Прокуратура, на яку покладено функцію з організації процесу досудового розслідування, визначення напрямів розслідування та координація процесуальних дій відіграє основну роль у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх. Зазвичай від високопрофесійного виконання прокурором своїх обов'язків за посадою залежить подальша доля дитини. Тому, на наш погляд, правоохоронці, які працюють з дітьми та підлітками повинні пройти спеціальну підготовку для роботи у сфері ювенальної юстиції, а мають бути впроваджені обов'язкові програми,

спеціального навчання для прокурорів та слідчих. Крім того права законного представника неповнолітнього чітко не визначені та недостатня його залученість у кримінальному провадженні, немає чітко визначених прав дітей до досягнення ними 16 років за загальними підставами; відсутні критерії для відбору та залучення до участі у судових засіданнях та немає повного визначення правового статусу педагога, лікаря, психолога, представників відповідних служб у справах дітей.

Варто вказати на проблему щодо відсутності ефективного механізму взаємодії правоохоронних органів у повсякденному житті неповнолітніх (наприклад, під час освітнього процесу в навчальних закладах), під час досудового розслідування та судового розгляду справ у кримінальному провадженні з вразливими групами дітей, що перебувають у групі ризику чи які знаходяться у конфлікті із законом. До того ж існує необхідність у забезпеченні належного захисту прав і свобод дітей, які знаходяться у контакті із законом (дітей – потерпілих від правопорушень, дітей-свідків та тих, що потребують державної підтримки та захисту).

Слід зазначити, що має місце також відсутність належного моніторингу, координації за діяльністю установ, організацій, закладів, державних органів, діяльність яких спрямована на профілактику правопорушень серед дітей та певна неузгодженість дій між уповноваженими посадовими особами у цій сфері та інколи трапляється викривлення даних об'єктивної статистики щодо зареєстрованих кримінальних правопорушень серед неповнолітніх, що також посилено воєнним станом в Україні, а ініціатива від органів державної влади та органів місцевого самоврядування стосовно питань попередження злочинів та подальшої профілактики скоєння неповнолітніми правопорушень зменшується ще й із-за обмеженого фінансування для реалізації таких заходів [1].

Іваненко А. та Філіпп А. у своїй праці звертають увагу на корупційні прояви у судовій системі, затяжній тривалості судового процесу та залежність деяких судів від зовнішніх впливів і політичного тиску, що є такими ж важливими проблемами у сфері кримінальної юстиції, окрім вже зазначених, що суттєво впливають на її ефективність в Україні. Вони порушують закріплені принципи щодо справедливого здійснення правосуддя, а також підривають довіру у населення по відношенню до всієї судової системи [3, с. 446].

Саме у разі вирішення окреслених вище проблем можна говорити про можливість попередження нових правопорушень, які вчиняють діти та налагодження системи належних заходів виправлення неповнолітніх правопорушників із успішним впровадженням та подальшим розвитком в Україні відновного правосуддя щодо дітей.

Для подолання зазначених проблем слід налагодити належне виконання програм профілактики правопорушень серед дітей, які перебувають у конфлікті із законом, реалізацію заходів для їхньої соціальної адаптації та реабілітації, тим самим покращити механізми ювенальної юстиції[1]. Вони розроблені Міністерством освіти і науки України і мають реалізуватися в навчальних закладах на постійній основі спільно з правоохоронними органами, вчителями, класним керівниками, вихователями, соціальними педагогами, психологами та іншими спеціалістами. Це необхідно задля: викорінення правового нігілізму у дітей; встановлення поваги, довіри та взаємозв'язку з представниками правоохоронних органів; попередження нових злочинів серед неповнолітніх тощо.

Як вже зазначалось вище, для участі у провадженні суду за участі дітей існує необхідність спеціальної підготовки прокурорів, захисників, суддів задля проведення судових засідань у дружньому та комфортному оточенні для неповнолітнього[1]. Свого часу С.С. Чернявський

наголошував, що у багатьох європейських країнах слідчі, окрім відповідного фаху, повинні мати педагогічну освіту, а в деяких випадках розслідувати злочин має право лише відповідна посадова особа, яка пройшла курси з педагогіки та психології, оскільки вони взаємодіють з дітьми[2]. На думку автора такий закордонний підхід варто запровадити у внутрішню систему вітчизняного механізму ювенальної юстиції, задля його вдосконалення та ефективного захисту прав і свобод неповнолітніх.

Суд при здійсненні правосуддя, повинен неухильно спиратися на міжнародні стандартизовані норми захисту прав і свобод дітей та неухильно дотримуватися норм національного законодавства у сфері ювенальної юстиції. На це звертає увагу Устрицька Н.І., яка у своїй праці спирається на роз'яснення Листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18 липня 2013 р. № 223-1134/0/4-13, що суди зобов'язані забезпечити неухильне та точне застосування чинного законодавства у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх, якісний та своєчасний розгляд таких справ. При цьому повинні керуватися положеннями Конституції України, Кримінальним кодексом України, Кримінальним процесуальним кодексом України, міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України (зокрема, Конвенцією ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р., Мінімальними стандартними правилами ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх, від 29 листопада 1985 р. («Пекінськими правилами»)), а також враховувати практику Європейського суду з прав людини, запроваджуючи їх положення в українську правозастосовну практику [5; 6, с. 123].

На підставі викладеного можна зробити висновок, що злочинність неповнолітніх посідає вагомe місце у житті суспільства тому, що саме з дитинства ми самі закладаємо у дітей певне ставлення до закону, відповідальності та усвідомлення наслідків власних дій, і це сприяє вектору

їхнього світогляду, поведінці у майбутньому дорослому житті. Тому у першу чергу, відповідальність за рівень злочинності неповнолітніх покладається саме на нас – дорослих та державу.

Реалізація комплексного механізму захисту прав і свобод дітей з усіма запропонованими доповненнями задля вдосконалення українського законодавства та імплементація норм міжнародного права, наблизить ювенальну юстицію в нашій державі максимально до європейських стандартів, що підвищить правовий та соціальний рівень нашої країни, поліпшить захист прав дітей, позитивно сприятиме запобіганню скоєнню правопорушень серед дітей та підлітків, тим самим знизивши рівень злочинності і, звичайно, підвищить повагу, комунікацію, взаєморозуміння між батьками та дітьми і у свою чергу із відповідними суб'єктами органів державної влади, місцевого самоврядування та правоохоронними органами.

Список використаних джерел:

1. On the approval of the National strategy for reforming the justice system for children for the period until 2023: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 18, 2018 No. 1027-p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1027-2018-%D1%80#Text>
2. Chernyavsky S.S. Criminal proceedings against minors: experience of applying the new criminal procedural code of Ukraine. SCIENTIFIC BULLETIN OF THE NATIONAL ACADEMY OF INTERNAL AFFAIRS, No. 2, 2014. LEGISLATIVE REGULATION OF LAW ENFORCEMENT. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/bitstream/123456789/1174/1/chernavskuy_ua.pdf
3. Vanenko A., Philipp A.V. . EFFICIENCY OF CRIMINAL JUSTICE IN UKRAINE: PROBLEMS AND WAYS OF IMPROVEMENT // Scientific progress: innovations, achievements and prospects. Proceedings of the 10th International scientific and practical conference. MDPC Publishing. Munich, Germany. 2023. Pp. 446-450. URL: <https://sci-conf.com.ua/x-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-progress-innovations-achievements-and-prospects-25-27-06-2023-myunhen-nimechchina-arhiv/>
4. Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи: матеріали круглого столу (м. Львів, 11 червня 2021 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ., 2021. 414 с.
5. Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16.01.2017 року №223-66/0/4-17. (дата звернення: 10.04.2024).
6. Україна – ЄС: питання гармонізації кримінального та кримінального процесуального законодавства: матеріали Круглого столу (22 червня 2023 року) / упор. І.В.Гловюк, Н.Р. Лащук. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 151 с.

Мельник Г. Г.
Національна академія Служби безпеки України
e-mail: aspirantmelnyk@gmail.com

ДОТРИМАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ ПРИ ВИКОРИСТАННІ МАТЕРІАЛІВ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

В умовах повномасштабного вторгнення РФ на територію України та запровадження правового режиму воєнного стану правоохоронні органи нашої держави здійснюють заходи щодо виявлення, попередження та припинення посягань на державний суверенітет, конституційний лад і територіальну цілісність України, вчинення терористичних актів та диверсій на об'єктах критичної інфраструктури; розслідування величезної кількості кримінальних правопорушень. Зокрема ст. 2 Закону України «Про Службу безпеки України» покладає на Службу безпеки України обов'язок попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти миру і безпеки людства і міжнародного правопорядку, тероризму та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України [1].

Під час виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції Служби безпеки України, проведення їх досудового розслідування, актуальним питанням сучасної науки та практики діяльності слідчих підрозділів органів безпеки постає порядок використання матеріалів контррозвідувальної діяльності у кримінальному провадженні та правомірності використання таких матеріалів як доказів.

Річ у тім, що в чинному КПК України не передбачено нормативний порядок проведення контррозвідувальної діяльності підрозділів СБ України та врахування матеріалів, одержаних за її результатами як доказів, що може в деяких випадках призвести як до порушень конституційних прав і свобод

людини і громадянина, так і до невизнання судом допустимості та належності доказів, отриманими під час контррозвідувальних заходів.

Водночас, на дотриманні прав і свобод людини безпосередньо наголошено у ст. 11 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» у якій зазначено, що держава гарантує дотримання конституційних прав та свобод людини і громадянина при здійсненні контррозвідувальної діяльності. А обмеження прав та свобод людини і громадянина, крім випадків, передбачених законом, не допускається [2].

В свою чергу стаття 2 КПК України одним із завдань кримінального провадження зазначає охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження та наполягає на застосуванні до кожного учасника кримінального провадження належної правової процедури [3]. А стаття 64 Конституції України зазначає, що «конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України»[4]. Водночас, Конституцією і законами України передбачається можливість тимчасового обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, передбачених статтями 30, 31, 32 Конституції України під час проведення оперативно-розшукових та контррозвідувальних заходів.

З огляд на вищевикладене, дискусійним серед науковців і практиків постає питання, чи потрібно повідомляти особу про обмеження її прав і свобод у ході здійснення саме контррозвідувальних заходів?

Зокрема, відмітимо, що у тій же ст. 11 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» чітко зазначено, громадяни мають право у встановленому законом порядку отримувати письмові пояснення з приводу обмеження в ході здійснення контррозвідувальної діяльності їх прав і свобод та оскаржувати ці дії [2].

З іншого боку, окремі суди визначають, що неповідомлення підозрюваного, як особу, конституційні права якої були обмежені, є

порушенням ст.253 КПК України, згідно з якою особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження [5]. Зауважимо, що у більшості випадків, суди, посилаючись на ст. 253 КПК України, ототожнюють контррозвідувальні заходи із негласними слідчими (розшуковими) діями, що на нашу думку є не зовсім вірним. На додаток зазначимо, що оскільки порядок проведення контррозвідувальної діяльності і використання її результатів як доказів у кримінальному провадженні не регулюється положеннями КПК України, то і на результати її проведення *de-jure* не поширюються нормативні вимоги ст. 253 КПК України. Це є важливою правовою проблемою, що потребує вирішення.

Крім того, зауважимо, що матеріали контррозвідувальної діяльності згідно ч.1 ст.9 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність» становлять державну таємницю і підлягають захисту в порядку, визначеному Законом України «Про державну таємницю».

Отже, виникає наступне дискусійне запитання про необхідність розсекречування таких матеріалів у разі використання як доказової бази у суді, адже деякі з них визнають допустимими доказами протоколи за результатами негласних заходів, які мають гриф обмеження доступу, а інші ні [6]. Частина 3 статті 517 КПК України зазначено, що до участі в кримінальному провадженні, яке містить відомості, що становлять державну таємницю, допускаються особи, які мають допуск до державної таємниці відповідної форми та яким надано доступ до конкретної секретної інформації та її матеріальних носіїв [3].

На наш погляд, питання допустимості таких джерел має вирішуватися після їх перевірки процесуальними засобами без розголошення способу їх отримання.

Таким чином, можемо зазначити, що в умовах правового режиму воєнного стану дослідження правомірності використання матеріалів контррозвідувальної діяльності у кримінальному провадженні як доказів є важливим завданням сучасних науковців і практиків адже йде мова про легітимність обмеження прав і свобод людини і громадянина і реалізації завдань кримінального процесу. При збиранні інформації про людину та від людини не повинні безпідставно обмежуватися її права і свободи, що охороняються законом. В розвиток цього спостерігаємо низький відсоток обвинувальних вироків у судах, що стосуються кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що стосується процесуальних проблем доказування цих кримінальних правопорушень із використанням матеріалів контррозвідувальних заходів та порушеннями конституційних прав і свобод людини і громадянина.

На нашу думку, цю наукову і практичну проблему потрібно вирішити за допомогою змін до кримінального процесуального законодавства, перш за все, унормувавши у ст. 99 КПК України порядок використання матеріалів контррозвідувальної діяльності поруч із використанням матеріалів оперативно-розшукової діяльності.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Службу безпеки України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 06.03.2024)
2. Закон України «Про контррозвідувальну діяльність». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text> (дата звернення: 09.03.2024)
3. Кримінальний процесуальний кодекс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.03.2024)
4. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 06.03.2024)
5. Вирок Селидівського міського суду Донецької області від 7 лютого 2017 року (справа № 237/951/16-к). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64564716> (дата звернення: 24.02.2024).

6. Вирок Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 9 червня 2017 року (справа № 235/7057/15-К). URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/67016852> (дата звернення: 11.03.2024).

Михайліченко Т. О.

Кандидат юридичних наук, доцент, старша наукова співробітниця
Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності
імені акад. В. В. Сташиса НАПрН України
e-mail: myhailichenko_t@yahoo.com
ORCID: 0000-0002-4668-3375

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МЕДИЧНОЮ ПРОДУКЦІЄЮ НА ТОТ:
ПРОФЕСІЙНИЙ ОBOB'ЯЗОК ЧИ КОЛАБОРАЦІЙНА
ДІЯЛЬНІСТЬ?**

Повномасштабне вторгнення росії загостило низку питань щодо юридичної оцінки діяльності наших громадян, що залишилася на тимчасово окупованих територіях (далі – ТОТ). Це питання насправді мало бути комплексно вирішеним ще у 2014 р., коли держава-агресор незаконно окупувала та анексувала території України. Однак незважаючи на заклики наукової спільноти, тоді ця проблема так і не отримала обґрунтованого рішення. Як результат, 14 квітня 2022 р. похапцем був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» № 2198-ІХ, яким чинний кримінальний закон було доповнено ст. 111-1 «Колабораційна діяльність». Ця новація справедливо критикується як вченими, так і практиками у зв'язку із значною недосконалістю, а часом і суперечливістю норми.

Перед практичними працівниками гостро постала проблема кваліфікації діянь осіб на деокупованих територіях. Серед них і таке досить болюче питання як забезпечення медичною продукцією (лікарськими засобами та медичними виробами) українського населення на ТОТ і, як результат, вимушене контактування фармацевтів із окупаційною владою чи незаконними збройними формуваннями.

То чи є фармацевти, що лишилися на ТОТ колаборантами, якщо вони продовжили виконувати свої професійні обов'язки?

Вивчення судових рішень у Єдиному державному реєстрі судових рішень засвідчив, що питання це складне. З одного боку, маємо вже вирок Дергачівського районного суду Харківської області від 30.11.2023 р., яким ОСОБУ_3 було визнано винним у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 15, ч. 4 ст. 111-1 КК України, оскільки останній згідно вироку із жовтня по грудень 2022 р. здійснював господарську діяльність у взаємодії з державою-агресором та окупаційною адміністрацією держави-агресора, що проявилось в постачанні лікарських засобів, медичних препаратів та товарів народного вжитку для реалізації в приватних аптечних мережах та окупаційних закладах охорони здоров'я [1]. Та чи був тут взагалі колабораціонізм? Маємо позицію, що ні! Оскільки:

1 – чи зобов'язана особа надавати фармацевтичну допомогу населенню України, якщо вона є фармацевтом?

Відповідь на нього залежить, на нашу думку, полягає в площині відповіді чи є відпуск (продаж) медичної продукції населенню діяльністю, що безпосередньо пов'язана із медичною допомогою. І хоча в теорії це питання, як слушно відмічає В.М. Пашков, є спірним і «кожний чиновник у разі настання зручної ситуації може тлумачити його як завгодно» [2, с. 109]. Однак, незважаючи на допущені в українському законодавстві неузгодженості, видається, що в більшості випадків надання належної медичної допомоги є неможливим без використання медичної продукції. На

перше ж місце ми маємо ставити забезпечення та захист прав і свобод людини, зокрема права на життя та здоров'я, а отже, і говорити, що фармацевтична діяльність у досліджуваному контексті є проявом медичної діяльності, а фармацевт має виконувати свої професійні обов'язки, в т. ч. на ТОТ. Якщо ж особа не буде виконувати ці обов'язки, то в окремих випадках має постати питання про вчинення нею кримінального правопорушення, передбаченого ст. 140 КК України;

2 – чи має Україна сприяти тому, щоб її громадяни отримували можливість отримувати медичну допомогу та медичні послуги навіть перебуваючи на ТОТ?

Виходячи із рішень ЄСПЛ, маємо констатувати, що росія здійснювала (в окремих випадках продовжує здійснювати) «ефективний контроль» над нашими територіями і саме на неї покладаються як позитивні, так і негативні зобов'язання із забезпечення цивільного населення, застосовуючи екстратериторіальну юрисдикцію [3]. Однак видається, що справедливим водночас є і застереження О. Плотнікова, що «відповідальність України все ж не можна виключати, як і можливість уникнення такої РФ, щонайменше в окремих справах» [4, с. 89]. У випадках же, коли стане відомо, що Україна здійснює кримінальне переслідування громадян за постачання та продаж медичної продукції цивільному населенню, які опинилися на ТОТ, навряд чи Суд «зніме» позитивні зобов'язання України, адже такі дії не сприяють забезпеченню та захисту права людини на життя та здоров'я;

3 – як розцінювати такий підхід в перспективі деокупації територій Запорізької та Херсонської областей? Або відносно Донецької, Луганської областей та Криму, які в окупації вже понад 10 років?

Серед усіх перелічених аргументів останній є одним із найскладніших, адже вже 3-й рік наші громадяни із частини Запорізької та

Херсонської областей вимушені виживати, підкоряючись нормам держави-агресорки. То що ж чекає фармацевтів, які там постачають медичну продукцію, після деокупації? І що очікувати жителям окупованого Криму? Чи сприятиме це бажанню наших громадян, які вже понад 10 років проживають в окупації, допомагати українським Збройним Силам повертати території знаючи про загрозу нести кримінальну відповідальність? Підтвердженням сумнівності ствердної відповіді на останнє питання може слугувати якраз вищезгаданий вирок: ОСОБІ_3 було призначено покарання у виді позбавлення волі на строк 3 (три) роки з позбавлення права обіймати посади в органах державної влади та органах місцевого самоврядування на строк десять років без конфіскації майна. Єдине, що примиряє з дійсністю, що суд, врахувавши обставини, що пом'якшують покарання та характеристику особи винного, на підставі ст. 75 КК України звільнив останнього від відбування призначеного основного покарання. Але тоді постає наступне логічне питання: якщо всіх звільняти від покарання, то який сенс задіювати механізм кримінальної юстиції, витратити значні кошти в такій ситуації? Чи не більш правильним є відразу не притягати фармацевтів до відповідальності за виконання ними своїх професійних обов'язків на ТОТ?

Список використаних джерел:

1. Вирок Дергачівського районного суду Харківської області від 30 листопада 2023 р. у справі № 619/5179/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115317904>
2. Пашков В.М. Правове регулювання фармацевтичної діяльності. Медичне права : підручник / за заг. Ред. С.Б. Булеци, М.В. Менджул. Ужгород : ТОВ «РІК-У», 2021. 720 с. С. 102-134.
3. Extra-territorial jurisdiction of States Parties to the European Convention on Human Rights : Factsheet. July 2018. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Extra-territorial_jurisdiction_ENG.pdf
4. Плотніков О Міжнародно-правова відповідальність за дотримання прав людини на окупованих територіях України. *Право України*. 2020;11:80-90. DOI: 10.33498/luu-2020-11-080

Панасюк Т. І.

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
Національна академія СБУ
e-mail: pan08tatiana@gmail.com

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ПОТЕРПІЛИХ ВІД ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Стратегією інформаційної безпеки (далі – Стратегія), затвердженою Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № №685/2021 [1] визначено поняття інформаційної безпеки. У контексті нашого дослідження акцентним є, що інформаційна безпека України як складова частина національної безпеки України, стан захищеності життєво важливих інтересів людини, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на інформацію, доступ до достовірної та об'єктивної інформації, існує ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів.

Одним з напрямів забезпечення інформаційної безпеки України визначено захист приватного життя, доступ до об'єктивної та достовірної інформації, протидія поширенню незаконного контенту (четверта стратегічна ціль, визначена Стратегією) [1].

Згідно з інформацією Офісу Генерального прокурора станом на 3 березня 2024 року зареєстровано 126748 злочинів агресії та воєнних злочинів. (статті 436, 437, 438 КК України та інші), з них 123109 злочинів за статтею 438 КК України «Порушення законів та звичаїв війни», зареєстровано 16669 злочинів проти національної безпеки (статті 110, 111, 111-1, 111-2, 113 КК України) [2].

Під час розслідування кримінальних проваджень встановлюються особи, постраждалі від вчинених злочинів, які визнаються потерпілими у кримінальному провадженні відповідно до статті 55 Кримінального процесуального кодексу України.

Викликом для сектору національної безпеки і оборони України стало виявлення, розкриття, розслідування та документування їх, при цьому особливих зусиль потребують підтримка потерпілих від цих діянь поряд із захистом їхніх прав і законних інтересів.

Воєнні злочини – це серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, законів і звичаїв війни, які здійснюються під час війни. За ці злочини передбачено кримінальну відповідальність у судах України, та міжнародних судах. Такі злочини не мають строку давності.

Ці злочини посягають на національні інтереси України, а уся діяльність із забезпечення національної безпеки у кінцевому результаті спрямована на гарантування безпеки людини – гарантування суспільству і кожному громадянину захист від загроз.

Розслідування таких злочинів здійснюють слідчі Служби безпеки України, Національної поліції, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро. Процесуальне керівництво під час розслідування здійснює Офіс Генерального прокурора.

Серед проблем, з якими стикаються слідчі та прокурори звернемо увагу на травматизацію від злочину. Страх, який виник у результаті подій, та страх розправи за надану інформацію призводить до небажання повідомляти про злочини або брати участь у розслідуванні. Люди щасливі, що вижили і не хочуть згадувати про страшні для них події.

Широке висвітлення ЗМІ подій, які відбулися під час окупації території України у Бородянці, Бучі, Ірпені та інших містах мали як позитивний ефект у вигляді привернення уваги світу та країн-партнерів до вчинення армією рф воєнних злочинів та нелюдське ставлення до цивільного населення, надання та збільшення допомоги Україні. З іншого боку таке висвітлення порушує право на приватність постраждалих осіб, тобто не забезпечує інформаційну безпеку особи.

Окрему увагу під час розслідування кримінальних проваджень органи досудового розслідування приділяють СНПК (сексуальному насильству пов'язаному з конфліктом). СНПК це форма гендерно зумовленого насильства (ГЗН) та може бути здійснення у формі зґвалтування, сексуального рабства, примусу до проституції, примусової вагітності, примусового аборту, примусової стерилізації, примусового шлюбу, а також будь-якої іншої форми сексуального насильства порівнянної тяжкості. Такі дії можуть бути вчинені щодо жінок, чоловіків, дівчат або хлопців та напряду чи опосередковано пов'язані з конфліктом.

Люди, відносно яких вчинено такий злочин, не повідомляють про нього через страх осуду як членами сім'ї, так і суспільством, сором, стигматизацію, а також страх співпраці з органами досудового розслідування, якщо їх близькі чи рідні продовжують перебувати на окупованій території.

У такому випадку необхідно забезпечити інформаційну безпеку як процесу розслідування, так і особи.

Інформаційна безпека потерпілого у кримінальному провадженні забезпечується як шляхом відповідальності за розголошення даних досудового розслідування (стаття 387 КК України), а також шляхом застосування відносно нього заходів забезпечення безпеки, передбачених КПК України та Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [3].

Невідповідність вказаного закону сьогоденню, численні проблеми його застосування та відсутність належного фінансування неодноразово обговорювалася науковцями, юристами та представниками сектору безпеки і оборони [4].

12 липня 2021 року у Верховній Раді України за № 5751 зареєстровано проект закону «Про забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та інших осіб в інтересах правосуддя» [5]. До вказаного

проекту висловлено пропозиції та зауваження. Потребує урегулювання важливе питання фінансування передбачених заходів захисту.

Постановою ВРУ від 06 лютого 2024 року № 3562-XI «Про порядок денний одинадцятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання» вказаний проєкт Закону Комітету ВРУ з питань правоохоронної діяльності доручено підготувати і доопрацювати для розгляду на сесії [6].

Ураховуючи зазначене, з метою сприяння виконанню сектором безпеки та оборони своїх функцій зокрема щодо забезпечення інформаційної безпеки особи під час досудового розслідування та судового розгляду необхідно доопрацювати вказаний проєкт закону за забезпечити практичну реалізацію передбачених у ньому заходів захисту.

Список використаних джерел:

1. Стратегія інформаційної безпеки: Указ Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text> (дата звернення: 02.03.2024).
2. Злочини, вчинені в період повномасштабного вторгнення РФ, станом на 03.03.2024 URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення 03.03.2024).
3. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 року № 3782-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text> (дата звернення 03.03.2024).
4. Дискусія аналітичного центру Юрфем та Justtalk «Забезпечення безпеки потерпілих і свідків при розслідуванні СНПК» URL: <https://jurfem.com.ua/diskusia-just-talk-prava-poterpiyh/> (дата звернення 03.03.2024).
5. Про забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства та інших осіб в інтересах правосуддя: проєкт Закону URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/fdb97421-e670-4130-a9d8-7c3bc39a7aeb> (дата звернення 03.03.2024).
6. Про порядок денний одинадцятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання: Постанова Верховної Ради України від 06 лютого 2024 року № 3562-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3562-20?find=1&text=5751#w1_1 (дата звернення 03.03.2024).

Плисюк Н. М.

кандидат юридичних наук, доцент

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

КВАЛІФІКУЮЧІ ОЗНАКИ ОКРЕМИХ УМИСНИХ ВБИВСТВ ЗА УМОВ ОБТЯЖУВАЛЬНИХ ОБСТАВИН ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

У кожній правовій державі світу обов'язковою вважається кримінально-правова охорона невідчужуваних прав людини, повага до них зі сторони держави. Людина, її життя та здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека згідно Конституції України визнаються найвищою соціальною цінністю. Тому, за посягання на життя встановлена найбільш сувора кримінальна відповідальність. Статтею 27 Конституції України закріплюється, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню. Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим досліддам [1].

Згідно ч.1 ст.115 КК України [2] вбивством визнається умисне, протиправне заподіяння смерті іншій людині, та разом із тим, в ст. 119 КК України передбачено відповідальність за вбивство через необережність. Відповідно, в якості загального визначення поняття вбивства можна визначити, що ним є умисне або необережне заподіяння смерті іншій людині. На основі такого визначення можна дати ознаки умисних вбивств. До прикладу, В. О. Навроцький назвав такі ознаки вбивства: 1) протиправність – за цією ознакою вбивство відмежовується від випадків правомірного позбавлення життя іншої людини, наприклад, у стані необхідної оборони, при затриманні особи, яка вчинила кримінально протиправне діяння, в ході бойових дій при захисті батьківщини та ін.; 2) винність – вбивство є винним, тобто умисним або необережним,

позбавленням життя. За цією ознакою вбивство відрізняється від невинного заподіяння смерті внаслідок казусу (випадку); 3) спрямованість проти життя іншої людини – ця ознака дає можливість відокремити вбивство від посягання на власне життя (самогубство); 4) застосування насильства – тобто фізичного або психічного впливу на чужий організм з метою позбавлення життя. Така ознака дає змогу відрізнити вбивство від деяких суміжних злочинів, наслідком яких також виступає заподіяння смерті іншій особі: доведення до самогубства, залишення в небезпеці [3, с. 45].

Чинне кримінальне законодавство поділяє умисні вбивства на три види. Відповідальність за них передбачена ч.1 ст.115 КК України, це умисне вбивство, вчинене без обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність; ч.2 ст.115 КК України, умисне вбивство, вчинене за обставин, що обтяжують відповідальність; та статтями 116-118 КК України, які передбачають умисні вбивства, вчинені за обставин, що пом'якшують відповідальність. І окремо законодавець виділив вбивство через необережність у с.119 КК України.

Для визначення ознак умисних вбивств при обтяжуючих обставинах, необхідно звернутися до їх законодавчої регламентації. Вичерпний перелік обставин, що обтяжують покарання при вчиненні вбивства закріплено в п.п.1-14 ч.2 ст.115 КК України. Для відповідальності за ч.2 ст.115 КК України достатньо наявності хоча б однієї обставини, що обтяжує відповідальність. У тих випадках, коли в діях злочинця встановлено кілька обставин, що обтяжують відповідальність, їх необхідно включати як до одного обвинувального акта, що складається по закінченню досудового розслідування, так і вироку, в якому суд вирішує питання обвинувачення по суті. Наявність кількох обставин, які обтяжують відповідальність, не є підставою для визнання вчинення вбивства повторним, але сукупність цих обставин впливає на рівень суспільної небезпечності кримінального

правопорушення та особи, яка його вчинила і враховується при призначенні міри покарання [4, с.42].

В окремих випадках залежно від конкретних обставин кримінального провадження у справах про умисні вбивства при пом'якшуючих обставинах можлива кваліфікація дій винної особи і за кількома пунктами ч. 2 ст. 115 КК України, якщо буде встановлено, що передбачені ними обставини рівною мірою викликали у винного рішучість вчинити вбивство.

Не можна кваліфікувати умисне вбивство однієї особи одночасно за пунктами 6 і 7 ч. 2 ст. 115 КК України. Як правило умисне вбивство однієї особи не повинно також кваліфікуватися за пунктами 6, 8, 9 ч. 2 ст. 115 КК України. Разом із тим, слід мати на увазі, що в окремих випадках (наприклад, при вчиненні вбивства на замовлення) така кваліфікація (а також додатково і за п. 11 ч. 2 ст. 115 КК) можлива [5]. Тому, п.1 ч.2 ст.115 КК передбачає відповідальність за умисне вбивство двох або більше осіб. Для кваліфікації за цим пунктом у особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення повинен бути умисел на вбивство двох або більше осіб, навіть якщо вбивства були вчинені через деякий час або в іншому місці. Має значення також мотив вчинення такого кримінального правопорушення. Тому якщо буде доведено єдиний умисел вчиненого, тоді навіть не потрібно кваліфікувати діяння за ч.1 ст.115 КК, оскільки це буде охоплюватися п.1 ч.2 ст.115 КК України.

Відповідно до пункту 6 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» [6], під убивством малолітньої дитини (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК розуміється умисне позбавлення життя особи, якій не виповнилося 14 років. Ця кваліфікуюча ознака наявна тоді, коли винний достовірно знав, що потерпілий є малолітнім, або припускав це, або за обставинами справи повинен був і міг це усвідомлювати. Умисне вбивство жінки, яка

перебувала у стані вагітності, за п. 2 ч. 2 ст. 115 КК кваліфікується за умови, що винний завідомо знав про такий стан потерпілої.

Умисне вбивство заручника або викраденої людини (п. 3 ч. 2 ст. 115 КК) наявне за умови, що потерпілий був: а) або заручником (тобто особою, яка була захоплена чи утримувалася з метою змусити її родичів, державну чи іншу установу, підприємство чи організацію, фізичну або службову особу до вчинення чи утримання від учинення будь-якої дії як умови звільнення) і винна особа це усвідомлювала. Дії кваліфікуються як умисне вбивство заручника незалежно від того, чи була винна особа причетною до вчинення злочину, передбаченого ст. 147 КК України. Разом з тим мотив такого вбивства повинен мати зв'язок із даним злочином (це можуть бути бажання спонукати зазначених у ст. 147 КК осіб, установу, підприємство, організацію до вчинення чи утримання від вчинення певних дій, помста за невиконання висунутих вимог, прагнення приховати захоплення чи тримання заручника або інший злочин, вчинений під час їх здійснення, тощо); б) або викраденою людиною (тобто особою, якою протиправно заволоділи, вилучивши із природного соціального середовища та перемістивши з одного місця її постійного чи тимчасового перебування до іншого, що супроводжувалося фактичним обмеженням свободи її пересування) і винна особа це усвідомлювала. Відповідальність за умисне вбивство викраденої людини має наставати незалежно від того, чи був винний причетним до вчинення злочину, передбаченого ст. 146 КК України [4]. Дії особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 147 КК України, і умисно вбила заручника, мають кваліфікуватися за ч. 2 цієї статті за ознакою спричинення тяжких наслідків і за п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України, а дії особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 146 КК України, і умисно вбила викрадену людину, – за ч. 3 цієї статті за ознакою спричинення тяжких наслідків і за п. 3 ч. 2 ст. 115 КК України.

При кваліфікації умисного вбивства, вчиненого з особливою жорстокістю (п.4 ч.2 ст.115 КК України), варто зазначити, що будь-яке вбивство є проявом жорстокості як кримінального правопорушення так і самого правопорушника. Але в даному випадку мова йде про нелюдську, особливу жорстокість. Для того, щоб зрозуміти зміст цього поняття необхідно звернутися до вказаної вище Постанови, в якій передбачено визначення умисного вбивства, вчиненого з особливою жорстокістю, яке має місце, якщо винний, позбавляючи потерпілого життя, усвідомлював, що завдає йому особливих фізичних (шляхом заподіяння великої кількості тілесних ушкоджень, тортур, мордування, мучення, в тому числі з використанням вогню, струму, кислоти, лугу, радіоактивних речовин, отрути, яка завдає нестерпного болю, тощо), психічних чи моральних (шляхом зганьблення честі, приниження гідності, заподіяння тяжких душевних переживань, глуmlinня тощо) страждань, а також якщо воно було поєднане із глуmlinням над трупом або вчинялося в присутності близьких потерпілому осіб і винний усвідомлював, що такими діями завдає останнім особливих психічних чи моральних страждань. Тобто з аналізу визначення вбивства з особливою жорстокістю вищезазначеної Постанови спостерігається, що особливо жорстоким визнається не лише спосіб вбивства (завдання численних колото-різаних ран ножом та ін.), а й інші дії, які передували вбивству або були здійсненні після смерті потерпілого (заподіяння перед вбивством тортур, мордування тощо). До обставин, що свідчать про особливу жорстокість, судова практика також відносить випадки вбивства людини у присутності її дітей або дітей у присутності їх батьків та ін. Після вбивства особливу жорстокість можуть характеризувати лише такі дії, які безпосередньо пов'язані із вбивством та характеризуються як його продовження і в той же час є свідченням особливої жорстокості злочинця як стосовно потерпілого, так і його близьких (наприклад,

знуцання над трупом, його спалення, нанесення поранень після смерті та ін.) [4, с.44].

КК України визначає й інші вбивства при обтяжуючих обставинах, такі як умисне вбивство, вчинене способом, небезпечним для життя багатьох осіб; з корисливих мотивів; з хуліганських мотивів; особи чи її близького родича у зв'язку з виконанням цією особою службового або громадського обов'язку; з метою приховати інше кримінальне правопорушення або полегшити його вчинення; поєднане із зґвалтуванням або сексуальним насильством; вчинене на замовлення; вчинене за попередньою змовою групою осіб; вчинене особою, яка раніше вчинила умисне вбивство, за винятком вбивства, передбаченого статтями 116-118 КК України та з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості. Кожна із таких обтяжуючих обставин має своє кваліфікуюче значення, враховується в ході здійснення кримінально-правової кваліфікації.

Всі ці обставини вчинення умисних вбивств є проявом низького рівня культури людей, неповаги до честі, гідності, життя та здоров'я інших людей. Вважається за необхідне в подальшому виховувати ідею цінності життя людини щоб зменшувати кількість вбивств взагалі, більше того, якщо вони вчиняються при названих обтяжуючих обставинах. Насамперед, проведення вчасних, планових превентивних заходів, психологічна допомога зможуть допомогти переосмислювати людству своє життя, цінність життя інших людей тощо.

Список використаних джерел:

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року №2341-III // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Навроцький В.О. Кримінальне право України. Особлива частина: Курс лекцій. – К.: Знання, 2000. 772 с.

4. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. - 5-те вид., переробл. і допов., Х. : Право, 2015. 680 с.
5. Савченко А.В., Вартилецька І.А., Кісілюк Е.М. та ін. Мультимедійний підручник з навчальної дисципліни «Кваліфікація окремих видів злочинів» Національна академія внутрішніх справ. 2016 р. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/kval-ok-zlochuniv-25-04-207/lectures/lecture_1.html
6. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 07 лютого 2003 року №2 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>

Присяжна А. В.

кандидат юридичних наук, доцент

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

e-mail: a_prysiazhna@univer.km.ua

ЗАХИСНИК ЯК СУБ'ЄКТ ДОКАЗУВАННЯ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

В кримінальному провадженні кожен із суб'єктів процесуальної діяльності здійснює свою, властиву йому специфічну функцію. У кримінальному провадженні виділяють такі функції: обвинувачення, захисту, правосуддя і ще можна додати функцію судового контролю. Що стосується питання необхідності появи захисника на стадії досудового розслідування це є наявність в провадженні підозрюваного. Так, захисник в будь-який момент може бути залучений як самим підозрюваним, так і іншими особами (слідчим, прокурором, слідчим суддею) на прохання чи за згодою підозрюваного.

Головним обов'язком захисника на досудовому розслідуванні, який характеризує мету його участі в кримінальному провадженні, є використання усіх засобів захисту, передбачених КПК України та іншими актами законодавства, для забезпечення дотримання прав, свобод та законних інтересів підозрюваного та з'ясування обставин, які спростовують

підозру, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підзахисного, а також будь-яким чином поліпшують його становище.

Опираючись на положення ст. 62 Конституції України, ч. 2 ст. 17 КПК України [1; 2] можна зробити висновок, що сторона захисту не несе обов'язку брати участь у доказуванні та доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення. Окрім того, презумпція невинуватості означає, що усі сумніви стосовно доведеності обставин у кримінальному провадженні підлягають тлумаченню на користь обвинуваченого (підозрюваного).

Одним із основних принципів здійснення кримінального провадження є принцип змагальності, відповідно до якого не є можливим поєднання функцій державного обвинувачення, захисту та судового розгляду однією особою або органом. Відповідно до ст. 22 КПК України змагальність передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими КПК України; сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК України.

Детально аналізуючи таке законодавче визначення змагальності низка науковців роблять висновок про його декларативність та не повну реалізацію на практиці. Аналізуючи наукові думки в літературі зустрічаються різноманітні пропозиції для уникнення штучності цього принципу. Так, є пропозиція повністю зрівняти права протилежних сторін процесу за рахунок надання стороні захисту широкого кола повноважень, які є характерними для діяльності сторони обвинувачення. Зокрема, має місце пропозиція наділити захист правом здійснювати слідчі дії з подальшим правом фіксації даних, надаючи їм сили доказів, а також правом володіння всього обсягу інформації з моменту набуття особою статусу

підозрюваного (обвинуваченого), також пропонується позбавити обидві сторони (обвинувачення і захисту) права надавати зібраним ними фактам значення доказів тощо [3]. Такого роду пропозиції (вище наведені не є вичерпними) утворюють теорію так званого «паралельного або адвокатського розслідування» [4].

З такими пропозиціями неможливо погодитись, адже не слід забувати, що основною функцією захисту є все ж захист, а не розслідування і надання стороні захисту вищеперерахованих повноважень може призвести до руйнування всього механізму сучасного кримінального процесу. На підтвердження недопустимості такого «паралельного розслідування» можна навести позицію Конституційного Суду України (Рішенні від 17.03.2020 року № 5-р/2020 (справа № 3-358/2018(4975/18)). У Рішенні зазначається, що рівність учасників кримінального провадження перед законом означає наділення їх рівними правами і рівними обов'язками щодо участі у кримінальному процесі та відстоюванні своєї позиції. При цьому поняття «рівні права», «рівні обов'язки» не можна ототожнювати з поняттями «однакові права, «однакові обов'язки».

Захисник наділяється, окрім своїх специфічних, ще й повноваженнями, які належать безпосередньо підозрюваному, окрім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо підозрюваним. Згідно п. 8 ч. 3 ст. 42 КПК України підозрюваний має право самостійно збирати та представляти докази слідчому, прокурору. Захисник, користуючись правами підозрюваного, також має таке право. Але окрім загальної норми варто звернути увагу на положення ч. 3 ст. 93 КПК України, яка надає право захиснику збирати докази шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювати проведення слідчих (розшукових) дій, негласних

слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також здійснювати інші дії, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів [2]. Також ця норма перекликається по змісту із п. 7 ч. 1 ст. 20 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», де зазначається, що «адвокат вправі ... вилучати речі, документи, їх копії, ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою» [5]. Беззаперечно, це законодавче положення носить важливий практичний характер, але, у той же час, спостерігається певна непослідовність законодавця. Одразу ж виникає питання, чи може адвокат вилучати речі, документи та їх копії? Це положення Закону є досить спірним. Якщо ми звернемося до тлумачного словника, то термін «вилучати» означає забирати що-небудь у когось, конфіскувати, тобто тут має місце примусовий, а не добровільний спосіб, а згідно з нормами чинного КПК України правом примусового вилучення наділені органи досудового розслідування. Процедура та порядок вилучення адвокатом речей, документів та їх копій не закріплено на рівні процесуальних кодексів України, а без процесуальної фіксації (закріплення) пізнаних фактичних даних, а також дій з їх виявлення неможливо сформувати доказ. У разі ж добровільної видачі особою речей, документів чи їх копій, застосування терміну «вилучення» є некоректним, тут більш вдалим було б використання терміну «отримувати».

Також адвокат отримав реальну можливість опитувати осіб (за їх згодою), що, ймовірно, володіють інформацією, яка стосується справи, по якій адвокат надає юридичну допомогу. Проте, на сьогодні це право є лише декларативним, оскільки жодним чином не врегульоване, що позбавляє адвоката можливості використовувати зазначений інструмент під час захисту інтересів клієнта. Відсутність нормативного врегулювання цього питання може призвести до того, що дії адвоката, спрямовані на опитування певних осіб, можуть бути розцінені судом або стороною обвинувачення як тиск на свідка. З метою запобігання таким ситуаціям необхідно законодавчо

встановити процедуру отримання згоди від осіб, котрих має намір опитати адвокат. Крім того, законом має бути встановлена юридична сила показів, отриманих адвокатом під час проведення таких опитувань. Таке опитування, наприклад, може здійснюватися у письмовій формі, для того щоб в подальшому можна було пред'явити цей «опитний аркуш» до суду або в інший орган, наприклад, з клопотанням про офіційний допит цієї особи.

Незважаючи на закріплення відповідних прав, до сьогодні в КПК України відсутнє врегулювання процедур, спрямованих на їх належну реалізацію, що свідчить про розуміння законодавцем ролі сторони захисту в процесі доказування номінальною, а закріплених прав декларативними. Відповідні прогалини законодавства призвели до набуття особливої актуальності в науці кримінального процесу темою збирання доказів стороною захисту.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Основний Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. с. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Алейніков Г. І. Процесуальне оформлення дій адвоката захисника щодо збирання та представлення доказів у ході досудового слідства. Вісник Запорізького юридичного інституту. 2003. №2. С. 31-41.
4. Сурдукова О.В. Адвокатське розслідування як інститут кримінально-процесуального права. Вісник Академії адвокатури України. К.: Видавничий центр Академії адвокатури України, 2005. Вип. 4
5. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

Romanov M.
PhD, Senior Research Associate,
Academician Stashis Scientific Research
Institute for the Study of Crime Problems
National Academy of Law Sciences of Ukraine,
e-mail: rmih@ukr.net

LIFE IMPRISONMENT: IS THERE A POSSIBILITY TO PROTECT HUMAN RIGHTS?

This short report raises the question of the execution of one of the most painful types of punishments – life imprisonment. This is a very controversial and debatable topic, which is related to the observance of human rights and their protection. In Europe, there is no unity of opinion on this subject, but the answer to the question remains indisputable: should human rights be observed during the execution of this punishment and should we strive to change the person who felt the influence of this maximum form of state coercion.

The system of execution of punishments in Ukraine is distinguished by a high degree of risk and the presence of human rights violations.

The problems that exist in the field of conditions of detention, torture of convicts, restrictions on access to medical care are, unfortunately, commonplace classics of the Ukrainian penitentiary system.

A separate, quite specific category is punishment in the form of life imprisonment. In addition to the general list of complications and violations, the execution of this punishment has a number of negative features and features.

In particular, Ukrainian legal reality actually makes life imprisonment a punishment that is imposed “behind the bars” not only of the penitentiary system, but also of the criminal justice system and society as a whole. The problem lies in the impossibility of revising sentences involving life imprisonment and the possibility of release for those sentenced to these types of punishment.

Regarding the chance of release: on March 12, 2019, the European Court of Human Rights issued a decision in the case “Petukhov v. Ukraine (No. 2)” (application No. 41216/13). This decision became special for Ukraine, as it determined that in the national legal system and law enforcement practice there is a systemic problem of the immutability of punishment in the form of life imprisonment. Such a state of affairs may indicate a violation of Art. 3 of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

In particular, the Court noted that it cannot but come to the conclusion that the regime available in Ukraine for those sentenced to life imprisonment is incompatible with the goal of rehabilitation” (§§ 181, 182, 184 of the Decision).

Later, this issue became the subject of study by the Constitutional Court of Ukraine. The result of the review was the determination that life imprisonment of a person without the possibility of further release means equating the term of life imprisonment with deprivation of liberty until the end of a person’s natural life, and therefore negates not only the purpose of punishment (rehabilitation – author), but also the very essence of human dignity, calls into question its absolute nature and constitutes a violation of the state’s positive duty to protect human dignity, and therefore does not correspond to the Constitution of Ukraine. The Constitutional Court of Ukraine indicated that it is the duty of the Verkhovna Rada of Ukraine to legislatively ensure a realistic prospect of releasing persons sentenced to life imprisonment from further serving such a sentence by normalizing the procedure for replacing life imprisonment with a milder punishment or parole. At the same time, it should be taken into account that the replacement of the unserved part of the sentence in the form of life imprisonment with a milder punishment should not be a prerequisite for parole.

The Verkhovna Rada of Ukraine made changes to the Criminal Code of Ukraine, but they did not eliminate all contradictions and problematic aspects of the existing system of execution of punishment in the form of life imprisonment.

Therefore, today the problem of implementation of the EctHR Decision “Petukhov v. Ukraine” (No. 2) has not been resolved. In addition, the issue of exclusion from the legislation of provisions that contradict the Constitution of Ukraine has not been resolved.

Regarding the possibility of appealing sentences involving life imprisonment. The criminal procedural legislation of Ukraine does not provide for the possibility of reviewing decisions after the verdict has entered into force. This is a general rule that is uniform for the vast majority of legal systems in the world. It allows to ensure the authority, reliability and stability of decisions of national courts. But the practice of sentencing to life imprisonment in Ukraine shows that there are cases when there are reasonable grounds to consider the sentence to be erroneous, incorrect or even unjust. The national legislation does not respond to such challenges, making human life the price of the issue.

Therefore, in Ukraine, there has been a public human rights initiative for a long time to implement a special procedure that would, under certain conditions, provide the opportunity to review sentences up to life imprisonment (as a special category of proceedings) in which there are reasonable fears of an error, abuse or even an offense. In addition, the problem is complicated by the fact that a large number of people are serving sentences based on sentences that were handed down according to Soviet, quite punitive, standards. Such people, after changes in the legislation, did not get a chance to review their sentences and apply to them more democratic standards of proving guilt and assigning punishment.

We present below o some results of research conducted by public human rights defenders (in particular, the Public Organization “Kharkiv Human Rights Group”): 599 convicts agreed to take part in the survey, which is more than a third of the total number of life convicts (1544); At the same time, 371 gave their surnames; The youngest of the respondents is 22 years old, the oldest is 69; The shortest duration of the sentence is 7 years and , the longest is 28; 191 respondents were sentenced to death; Among those interviewed, 491 were convicted under the

1961 version of the Criminal Code and 108 – in the 2012 version; 297 people pleaded guilty in court; 275 pleaded not guilty; 167 respondents consider themselves innocent; 378 states that the punishment is too severe; 30 respondents (5%) noted that the punishment is adequate; 130 respondents claim that they did not commit a crime; 367 believe that the qualification of the incriminated crime was incorrect; 74 respondents answered that the qualification of the crime was correct; 439 interviewees claim that they were tortured during the investigation; and 134 interviewees noted that torture was not applied to them; 108 respondents answered that during the investigation in the case they did not have a lawyer at all; and only 32 convicts are satisfied with the work of their lawyers [1].

As we can see, there is a situation that indicates a violation of one of the fundamental human rights, namely the right to a fair trial.

Today, they are trying to correct this situation by expanding the powers of the Ombudsman of Ukraine. Public activists and human rights defenders, together with the Office of the Ombudsman, are trying to prepare and submit to the Verkhovna Rada of Ukraine a draft law that would enable the human rights commissioner to submit complaints to courts regarding human rights violations.

This normative act is able to correct the situation, at least in some part.

The implementation of such a mechanism will make it possible to level the situation when one of the punishments completely falls out of the general context of the goal pursued by the criminal punishment, namely, the effort to return to society a person who is able to comply with generally accepted norms of coexistence.

References:

1. "Death by instalments in the name of Ukraine": the results of a study of the situation with life prisoners. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/dovichno-zasudzhenni-doslidzhennya/31705160.html>

Старинець П. Р.

аспірант

Академія праці, соціальних відносин і туризму

Маслов М. С.

аспірант

НДІ ПпІП імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України

Довгополий Є. І.

аспірант

Інститут права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОЯВ НЕПОВАГИ ДО СУДУ В УКРАЇНИ

В умовах демократичного суспільства право на справедливий судовий розгляд є одним із фундаментальних прав людини. Повага до суду та його рішень становить неодмінну умову забезпечення правової держави. Важливим елементом підтримання верховенства права в демократичній державі є притягнення особи до відповідальності за вчинення правопорушення за прояв неповаги до суду [1, с. 145]. На жаль, проблема неповаги до суду в Україні і досі залишається актуальною та потребує додаткових напрямів удосконалення адміністративної відповідальності. Адже виклики, з якими стикається судова система в Україні, вимагають від правозастосовних органів і законодавців адаптації до сучасних стандартів поваги до правосуддя та забезпечення належного рівня довіри громадян до судової влади.

Неповага до суду включає в себе різноманітні дії: від вербальних образ суддів, невиконання обов'язку явки до суду і до фізичного втручання в судовий процес. Це підриває авторитет судової системи та перешкоджає ефективному і справедливому правосуддю. Мета встановлення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду – забезпечення

порядку в судовій залі та поваги до процесу здійснення правосуддя. Утім наразі відчувається недосконалість чинного законодавства, що регулює питання адміністративної відповідальності за такі дії.

Загрози та образи на адресу суддів, зухвала поведінка під час судових засідань учасників процесу або присутніх осіб стають дедалі більш поширеними явищами, що вимагає розроблення і створення реально діючих правових механізмів ефективної протидії таким явищам [2, с. 14].

Наразі українське законодавство передбачає певні механізми реагування на випадки неповаги до суду. Однак аналіз судової практики свідчить про недостатню ефективність існуючих норм. Серед причин – недостатня визначеність понять, слабка процесуальна регламентація, відсутність чітких критеріїв для оцінки дій як неповажних до суду, слабка правозастосовна практика, а також недостатня інформованість громадян про наслідки таких дій. Так, на думку В. В. Нікітіна, наразі цей механізм використовується неефективно [3, с. 702]. На підтвердження свого умовиводу вчений наводить такі дані: за 2021-2022 роки місцевими загальними судами було розглянуто лише 33 таких справи (що є вочевидь значно менше ніж кількість випадків неповаги до суду), з них 6 постанов (18 %) було скасовано апеляційними судами [4]. І, як висновок, він зауважує, що причиною такої неефективності є недоліки законодавства і правозастосування.

Вбачається, що основними напрямками вдосконалення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду в Україні є такі:

1) *ревізія існуючої законодавчої бази*. Першочерговим кроком до вирішення проблеми має стати ревізія та внесення змін до чинного законодавства, що визначає поняття та критерії неповаги до суду. Це дозволить уникнути правової невизначеності та забезпечить єдиний підхід до кваліфікації дій. Так, С. М. Старовойтова вказує на необхідність

вилучення категорії «злісне ухилення» та оціночної категорії «явна зневага» із диспозиції норми ст. 185-3 КупАП; пропонує запровадити відповідальність за неявку без поважних причин будь-якої особи, присутність якої суд визнав обов'язковою, а також за ненадання та несвоєчасне надання інформації та документів, необхідних для судового розгляду; схвалює доведення судових рішень про притягнення до відповідальності за це правопорушення до відома громадськості [2, с. 67-68]. О. Соловійова виокремлює такі недоліки порядку притягнення до адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду: наявність взаємовиключних норм ст. 255 ч. 1 ст. 258 КупАП, які по-різному врегульовують питання, чи складається протокол; сумнівність норми щодо надання адміністративно-юрисдикційних повноважень за цією статтею спеціалізованим судам; проблему забезпечення неупередженості судді при розгляді справи за ст. 185-3 КупАП, якщо правопорушення вчинено щодо цього ж судді; нереальність дотримання встановленого строку розгляду справи тривалістю в 1 добу; проблема забезпечення права на апеляційне оскарження постанови особою, притягнутою до відповідальності спеціалізованим судом або судом касаційної інстанції [5, с. 20-24]. Ці та інші питання і досі не є вирішеними;

2) *зміцнення судової практики*. Необхідно проаналізувати та систематизувати судову практику з питань, пов'язаних з неповагою до суду, та розробити методичні рекомендації для суддів. Це сприятиме формуванню єдиної практичної бази та підвищенню передбачуваності правозастосування.

Частково питанню виявлення недоліків у правозастосуванні при розгляді справ про такі адміністративні правопорушення та надання рекомендацій щодо зміни правозастосовної практики приділено увагу у статті В. В. Нікітіна [3, с. 702]. Так, вчений проаналізувавши особливості процедури розгляду справ про адміністративні правопорушення,

передбачені ст. 185-3 КупАП, дійшов такого висновку: з огляду на виявлені ЄСПЛ системні проблеми, на підставі п. «а» ч. 2 ст. 13 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини», в Україні на національному рівні має бути запроваджено обов'язкову участь прокурора у таких справах, а також збільшено строк розгляду цих справ до загального, 15-денного строку, встановленого ч. 1 ст. 277 КупАП, з метою забезпечення права особи знати про суть пред'явленого обвинувачення, ознайомитися з матеріалами справи, залучити за необхідності захисника, визначитися з правовою позицією, зібрати і подати необхідні докази. Крім того, дослідник зауважив, що оскільки санкція статті 185-3 КупАП не передбачає попередження, це означає, що в цих справах протокол про адміністративне правопорушення повинен складатися в обов'язковому порядку. Разом з тим, судова практика в цьому питанні не є єдиною, і ця колізія потребує вирішення на рівні законодавства; враховуючи серйозність санкції статті та «кримінальний» (в розумінні Конвенції) характер обвинувачення, то в таких справах має складатися протокол [3, с. 704-705];

3) *підвищення правової обізнаності*. Важливим аспектом удосконалення є підвищення рівня правової освіти населення. Інформування громадян про норми поведінки в суді та наслідки неповажного ставлення може значно знизити кількість випадків порушень. Так, Т. Коломоєць і Ю. Калашник вказують на доцільність розробки єдиних «Правил поведінки громадян у суді» [6, с. 80-81];

4) *впровадження альтернативних механізмів вирішення спорів*. Розвиток медіації та інших альтернативних способів вирішення конфліктів допоможе зменшити навантаження на суди та знизити ризик виникнення конфліктних ситуацій, які можуть призвести до неповаги до суду.

Отже, удосконалення адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду є необхідним кроком на шляху до зміцнення правової

системи України. Це вимагає комплексного підходу, що включає як законодавчі зміни, так і заходи щодо підвищення правової культури громадян. Такі дії сприятимуть створенню ефективної та справедливої судової системи, яка користується повагою і довірою з боку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Теремецький В.І., Старовойтова С.М., Гуц Н.Г. Особливості притягнення до відповідальності за неповагу до суду в окремих країнах світу. Наше право. 2021. № 1. С. 145–150.
2. Старовойтова С. М. Адміністративна відповідальність за прояв неповаги до суду в Україні: дис. ... канд. юрид наук, спец.: 12.00.07. Суми, 2021. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/85457/5/diss_Starovoitova.pdf
3. Нікітін В.В. Адміністративна відповідальність за прояв неповаги до суду як засіб забезпечення незалежності суддів. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 2. С. 702–205.
4. Верховний Суд. Стан здійснення правосуддя у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції у 2022 році. 2022. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Stan_Pravosuddya_Criminal_2022.pdf
5. Соловійова О. М. Проблемні питання адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду. Слово Національної школи суддів України. 2019. № 4 (29). С. 17-30. DOI: 10.37566/2707-6849-2019-4(29)-2.
6. Коломоєць Т., Калашник Ю. Проблеми та перспективи удосконалення відповідальності за прояв неповаги до суду. Слово Національної школи суддів України. 2013. № 2 (3). С. 73-82. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/cln_2013_2_11.pdf

Телефанко Б. М.

кандидат юридичних наук, професор
Львівський національний університет ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С.З. Гжицького
e-mail: telefbm@i.ua

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна кардинально змінила життя кожного українця, а разом з тим – і всі сфери суспільного життя. Не минули ці зміни і кримінальне право. Ані

суди, ані правоохоронні органи не були готові до роботи в таких умовах, більше того, саме законодавство не дозволяло налагодити оптимальну роботу в умовах складних воєнних реалій [1]. Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку є особливо небезпечні для всього людства, тому що вони підривають основи міжнародних відносин і здатні знищити саме людство. У Конституції України закріплено, що головним обов'язком держави є утвердження прав і свобод людини, права на ефективні засоби правового захисту, адже людина – найвища соціальна цінність. Зокрема, право на життя накладає на держави, особливо під час воєнного стану, процедурне зобов'язання проводити ефективне розслідування незаконних або підозрілих смертей, які настають у межах їхньої юрисдикції. Крім того, згідно з нормами та принципами звичаєвого права міжнародного гуманітарного права (МГП), серйозні порушення МГП, вчинені під час міжнародних або не міжнародних збройних конфліктів, є воєнними злочинами.

Специфіка воєнних злочинів визначається не лише посяганням на суспільні відносини у сфері забезпечення миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, а й заподіянням шкоди суспільним відносинам в інших сферах – охорони здоров'я, честі та гідності особи, власності тощо [2, с.742]. Відповідні положення містяться в кількох міжнародних документах з прав людини: Загальна декларація прав людини 1948 року, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року, Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження та покарання 1984 року і Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень 2006 року, а також у низці регіональних договорів, як-от Європейська конвенція з прав людини 1950 року.

2 квітня 2024 року в Гаазі (Нідерланди) в межах міністерської конференції «Відновлення справедливості для України» в присутності

Генерального секретаря Ради Європи Марії Пейчинович-Бурич, керівників міжнародних організацій, міністрів та високопосадовців з понад 60 держав, оголошено про технічний запуск міжнародного Реєстру збитків та початок прийому заяв постраждалих від збройної агресії російської федерації. Як зазначається, міжнародний Реєстр буде приймати заяви від постраждалих фізичних, юридичних осіб, держави Україна по 40 категоріях. Категорії заяв включають: втрату життя, катування та сексуальне насильство, а також тілесні ушкодження, примусове переміщення та примусове переселення осіб, втрату майна та доходу, інші форми економічних збитків, пошкодження критичної інфраструктури та інших державних об'єктів, збитки, завдані історико-культурній спадщині, збитки навколишньому середовищу та інші категорії, визначені Радою Реєстру [3]. У конфліктах по всьому світу сексуальне насильство використовувалося як «навмисна стратегія». Це пояснюється тим, що це «безкоштовно» злочинці знають, що безкарність є нормою, а справедливість і відповідальність є рідкісним винятком. Це один із методів геноциду проти українців. І це має почути світове співтовариство.

Міжнародний Кримінальний Суд обрав кілька основних напрямів злочинів, на яких зосереджує свою увагу: сексуально обумовлене насильство, обстріл цивільної енергетичної інфраструктури та злочини щодо дітей. Хоча необхідно довести Міжнародному Кримінальному Суду, що в Україні набагато ширші категорії злочинів, наприклад, викрадення, катування людей, і що ними також варто займатися. Основне – це індивідуальна кримінальна відповідальність. Головним органом у процесі обвинувачення в Україні є Офіс генерального прокурора. Його завдання – збирати і групувати докази воєнних злочинів Росії проти України. Для документування є методологія, де вказані обов'язкові умови перевірки інформації, а для документаторів створено етичний кодекс, якого треба дотримуватись для того, щоб інформацію прийняли в суді. Документатори

не мають впливати на відповіді свідків. Вони не можуть ставити питань, які передбачають відповідь «так» або «ні». Опитують кожного окремо, записуючи розмову на аудіо. Згідно даних Офісу Генерального прокурора України в Україні задокументовано 129 тисяч злочинів Росії проти України.

Як висновок, необхідно сказати, що воєнні злочини належать до сфери міжнародного гуманітарного права. Їх перелік вказаний у ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, а також у Женевських конвенціях, додаткових протоколах до них. Згідно з ч. 5 ст. 49 та ч.6. ст. 80 Кримінального кодексу України давність не застосовується у разі вчинення кримінальних правопорушень проти миру та безпеки людства.

Список використаних джерел:

1. Іван Цермолонський. Кримінальні провадження в умовах воєнного стану. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/kriminalni-provadhennya-v-umovah-voennogo-stanu.html>(дата звернення 04 квітня 2024 р.).
2. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського .[2-ге вид.] К.: «ВД «Дакор», 2013. 786 с.
3. Міжнародний Реєстр збитків оголосив про початок прийому заяв: деталі. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/mizhnarodniy-reestr-zbitkiv-ogolosiv-pro-pochatok-priyomu-zayav-detali.html> (дата звернення 04 квітня 2024 р.).

Наукове електронне видання

**ПРАВА ЛЮДИНИ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ:
СУЧАСНИЙ СТАН, ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА МЕХАНІЗМИ
ЗАХИСТУ**

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

19 квітня 2024 р.

Відповідальні за

випуск: Москаленко О.В.,
Дуюнова Т.В.,
Ковач О.В.

Комп'ютерна

верстка Ковач Д.Л.

Підписано до поширення через мережу Інтернет 19.04.2024.

Відповідає формату друкованого видання 60×84/16.

Обл.-вид. арк. 33,7. Об'єм даних 1,09 Мб

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна Для
кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна Тел.: (050) 409-
08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84

Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>
E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua E-mail для
покупців: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
BIOTECHNOLOGICAL
UNIVERSITY

EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
BIOTECHNOLOGICAL
UNIVERSITY